

Nummer 2–3 2026 • Årgång 63

SOCIOLOGISK FORSKNING

**Tidskrift för Sveriges Sociologförbund
Journal of the Swedish Sociological Association**

Anvisningar för författare

Sociologisk Forskning accepterar vetenskapliga artiklar för eventuell publicering på svenska, engelska, danska eller norska. Tidskriften tillämpar anonymiserad kollegial granskning (double blind peer review), vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är granskade av minst två andra forskare utanför tidskriftens redaktion. Sociologisk Forskning accepterar endast texter som inte tidigare publicerats och avvisar manuskript som samtidigt erbjudits annan tidskrift eller förlag. Inga avgifter tas ut för publicering i Sociologisk Forskning.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast kompletta manuskript. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
2. Manuskriptets författare ska följa Sociologiförbundets riktlinjer för samförfattande.
3. Manuskript registreras via Sociologisk Forsknings hemsida.
4. Manuskriptet ska vara skrivet i MS-Word med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med radbrytning. Manuskriptets omfång ska vara minst 4 000 ord och högst 10 000 ord, inklusive abstract/sammanfattning. Redaktionen tar endast emot manuskript via hemsidan.
5. Författare ska inte anges i manuskriptet. På manuskriptets första sida anges endast titel och antal ord.
6. En sammanfattning (abstract) om maximalt 175 ord, samt fem nyckelord ska bifogas.
7. En kort författarpresentation på ca 50 ord ska bifogas. Ange även din titel, vetenskapliga hemvist, samt postadress.
8. Eventuella noter placeras som fotnoter i manuskriptet. Slutnoter ska inte användas.
9. Tabeller, figurer och bilder ska både inkluderas i manuskriptet samt laddas upp i separata filer i sitt ursprungliga filformat.
10. Undvik förkortningar i den löpande texten. Eventuella förkortningar skrivs med punkt ("t. ex.", "m.fl.").
11. Vid användning av akronymer för organisationer, institutioner eller dylikt, skriv ut den oförkortade lydelsen första gången akronymen används i texten.
12. Vetenskapliga termer och begrepp bör i första hand översättas, till vedertagen svensk översättning.
13. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35). Vid flera refererade verk inom samma parentes, skriv: (Sontag 1977:35; Pilgrim & Rogers 1993:25). För litteraturhänvisningar till verk med fler än tre författare, skriv: (della Porta, Hänninen, Siisiäinen m.fl. 2015:79). För litteraturhänvisningar i vilka flera verk av samma författare anges, skriv: (Merton 1949, 1973, 1976).
14. För alla referenser i referenslistan för vilka det finns ett DOI-nummer registrerat, ska det numret anges i referensen (i den form som anges i exemplet för tidskriftsartiklar nedan).

Referenserna i referenslistan utformas på följande sätt

Bok: Durkheim, É. (2005[1897]) *Suicide. A study in sociology*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203994320>

Artikel: Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, revolution and ambivalence. The sexual life of three generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430. <https://doi.org/10.1177/000169939603900403>

Kapitel i bok: Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor. Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlsson.

Recensioner

Recensioner av sociologiska avhandlingar och annan relevant litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension ska vara minst 700 ord och högst 1 500 ord. En recensionsessä, det vill säga en recension där två eller fler böcker behandlas, ska vara högst 2 500 ord. Recensioner laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Debatt och kommentarer

Debattinlägg ska vara högst 3 000 ord. Kommentarer till texter publicerade i tidskriften ska vara högst 1 000 ord och skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras ges alltid utrymme att svara på kommentarer. Debattinlägg och kommentarer laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Innehåll

Redaktörerna har ordet: Vägar till den tvära sociologin	151
<i>Marcus Persson & Christian Ståhl</i>	
Avgående ordförandes tal på Sociologidagarna 2026: Vad är sociologi?	157
<i>Åsa Wettergren</i>	
Diane Reays tal på Sociologidagarna 2026: “The more things change the more they stay the same” – Using Bourdieu to understand the contradictions of change	163
<i>Diane Reay</i>	
Minnesord med anledning av Jürgen Habermas bortgång	177
<i>Mikael Carleheden</i>	
Debatt: Jürgen Habermas signum kommunikativt handlande och deliberativ demokrati	185
<i>Anita Kihlström & Jörgen Lundälv</i>	
Essä: Från Chile till Sverige i sociologins sällskap – En livshistorisk analys	195
<i>Eduardo Medina</i>	
Caught in translation – Ethics in practice through research evaluation	203
<i>Tobias Olofsson, Staffan Edling & Alison Gerber</i>	
Att skapa ett hem i staden – Stadsodling som domesticering	229
<i>Kerstin Jacobsson & Ylva Wallinder</i>	

Sympathy exchange and the making of soulmate friendships – A micro-sociological study of adolescents with hearing loss in mainstream and boarding schools	253
<i>Kim Sune Jepsen & Poul Poder</i>	
Collaborative governance in times of political shifts	275
<i>Anders Jönsson & Roberto Scaramuzzino</i>	
Rätt barn till Rätt Kurva? Om polisens och socialtjänstens urval av barn till en brottspreventiv insats	299
<i>Johannes Lunneblad, Anna-Lena Borg & Nils Hammarén</i>	
Kaukasier som standard – om historiska kvarlevor i lungmedicin och rasbegreppets töjbarhet	321
<i>Anna Bredström & Shai Mulinari</i>	
Recensioner	347
Per Månson. <i>Den ryska autokratins uppgång och fall. Människor, händelser, kriser och reformer från medeltiden till revolutionen 1917.</i> Irene Publishing 2026 Recension av <i>Carl Cassegård</i>. Evelina Johansson Wilén, Lotte Schack, Carl Wilén & Johan Örestig Kling (red.). <i>Samtida marxistisk teori.</i> Daidalos, 2025 Recension av <i>Ove Sernhede</i>. Björn Blom, Carolina Klockmo, Magnus Larsson, Marie-Louise Snellman & Sheila Zimic (red.). <i>Utvärdering, uppföljning och granskning i socialt arbete.</i> <i>Förutsättningar, tillvägagångssätt och kritisk reflektion.</i> Natur & Kultur, 2025 Recension av <i>Jessica Sjögren</i>.	
Torgny T. Segerstedts pris för 2024 och 2025	357
Pris för bästa avhandling 2024 och 2025	359
Pris för bästa masteruppsats 2024 och 2025	361

Vägar till den tvära sociologin

INOM SOCIOLOGIN HAR relationen mellan forskarens biografi och den teoretiska produktionen ofta behandlats med ambivalens. Disciplinen har historiskt betonat metodologisk distans, men i flera centrala arbeten från det sena 1900-talet framträder en tydlig reflexiv rörelse där den egna livsbanan görs analytiskt relevant. Bourdieu behandlar i *Esquisse pour une auto-analys* (2004) den egna karriären som ett sociologiskt objekt: biografin tjänar inte som narrativ självförståelse utan som strukturell analys av relationen mellan habitus och sociala fält. Bauman ordnar i *This Is Not a Diary* (2012) sin intellektuella biografi kring exil och diskontinuitet, där den egna livsbanan speglar de strukturella villkor som teorin om ”flytande modernitet” begreppsliiggör. Giddens i sin tur gör den akademiska karriären till ett exempel på senmodernitetens reflexiva identitetsarbete. Det som förenar dessa annars mycket olika sociologer är en gemensam epistemologisk insikt: att sociologisk kunskap inte kan produceras utan att forskarens egen sociala och historiska position synliggörs som en del av analysens villkor.

Denna insikt är inte bara teoretisk. Hur vägen till akademien kan se ut har skildrats av flera svenska forskare, där ett inte ovanligt tema är att man kommer från ett studieovant hem och har fått kämpa både på vägen in i akademien och med sig själv efter den genomförda klassresan. I sin bok *Drömfabriken* (2026) skriver Magnus Dahlstedt, professor i socialt arbete, om den oväntade yrkesbanan och hur han ständigt bråkar med sin självbild. Han beskriver Ronny Ambjörnssons bok *Mitt förnamn är Ronny* (1996) som en igenkänningsupplevelse. Dahlstedt gör dock motstånd även sedan han nått fram. Det blir viktigt att markera distans: han beskriver hur han aktivt klär sig ”fel” för att markera att akademins finrum inte är hans, att han kommer utifrån. Hårdrockströjorna och tatueringarna pekar på ursprunget och blir ett sätt att nyansera omvärldens bild av vad en professor kan vara. Ibland leder det till nya samtal och samarbeten: en Black Flag-tröja på en konferens blir starten på ett långvarigt akademiskt samarbete. På motsvarande sätt ledde för en av oss en Gojira-tröja på en konferens till en vetenskaplig artikel som inte hade skrivits tröjan förutan.

Stefan Svallfors är en annan sociolog som skrivit både om sin väg in i akademien och om den vetenskapliga gärningen; inte minst har han pekat på relationen dem emellan. En sådan brygga handlar om marginalitet – som inte är liktydigt med utanförskap, utan ett sätt att medvetet ställa sig i hörnet och observera vad som händer i det sociala rummet (Svallfors 2015). För vissa är detta något som kommer relativt naturligt – så till exempel ville Svallfors som barn ogärna delta i organiserade aktiviteter – samtidigt som det också är något man odlar och medvetet upprätthåller. Att ställa sig i hörnet

av det sociala livet kräver ett visst mod och ett grundläggande främlingskap gentemot omgivningen. Det innebär att leva på gränsen till mörka tankar, till självföraktet, rädslan och misslyckandet (Svallfors 2018).

Men marginaliteten har också ett högre pris. Det finns förstås också berättelser från dem som fått nog av akademien, som lämnat de miljöer där de inte passat in eller som genom outtalade men toxiska makthierarkier tvingats ut. Linn Spross, som disputerade i ekonomisk historia men bytte karriär till sjuksköterska efter att ha fått nog av konkurrenshetsen, skildrar ett sådant uppbrott i romanen *Vård, skola och omsorg* (2021), där en doktorand kastar ut datorn genom fönstret och sticker. Det finns gott om historier av människor som valt att lämna akademien av liknande skäl. Forskningens marknadisering och individualisering återkommer även i Dahlstedts bok som ett hinder för det forskningen borde premiera: kreativitet och samarbete.

Den vetenskapssyn som genomsyrar mycket av det Dahlstedt beskriver sammanfattar han själv med begreppet *tvär vetenskap* – inte i betydelsen tvärvetenskaplig, utan bokstavligt talat på tvären. Han skriver:

Den tvära vetenskapen står aldrig still, har alltid blicken riktad framåt, med siktet inställt på framtiden, verkligheten som inte är, men kan bli. Den går på tvären, med mod att utmana: endimensionellt tänkande, rådande konventioner, orättvisor, maktförhållanden. Den genomskådar myter, fantasier, saluförda som sanningar. I förhållande till orättvisor är den tvära vetenskapen varken neutral eller oberörd. Den vägleds av en strävan efter rättvisa, hopp, tro om att en bättre värld är möjlig. (Dahlström 2026:94)

Berättelserna om vägar till sociologin som inspirerats av rättvisepatos eller maktunderläge speglar en vilja att förändra samhället. Sociologin är i den meningen en tvär vetenskap. Den är en nagel i ögat på makten. Just därför uppfattas sociologin som ett hot i auktoritära styren. I Trumps USA censureras högre utbildning allt hårdare: i en nyhetsartikel beskrivs att alla grundböcker i sociologi nu blivit olagliga i Florida, eftersom hänvisningar till strukturella och institutionella förklaringar av rasism och ojämställdhet är otillåtna. I stället har en kommitté tagit fram en ny kursbok som håller sig inom lagens ramar, där den enda sociologen snabbt togs bort då personen i fråga förespråkade "genusideologi" (Levenson 2026).

Flera texter i detta nummer rör sig mellan det personliga och det analytiska. Dahlstedt skriver att han inte vill vänja sig vid privilegierna som följer av professorstitel och att han inte vill göra karriär på andras elände, och Åsa Wettergren beskriver något liknande i sitt tal som avgående ordförande för Sveriges sociologförbund som publiceras i detta nummer. Hon minns hur hon i början av sin karriär forskade om asylsökande och hur hon mötte en del av samhället som de flesta inte ens kan föreställa sig. Efter ett tag kunde hon inte längre stå ut med den maktposition hon som forskare hade i förhållande till de människor som ingick i forskningen, vilket blev en anledning att söka sig till nya forskningsspår. Samtidigt pekar hon på hur forskningens kritiska roll i många avseenden kringskurits när ämnen som rör etnicitet, klass, sexualitet och genus

blivit alltmer kontroversiella, vilket också gör det allt viktigare att värna sociologins möjlighet att lyfta sociala skillnader och ojämlika förutsättningar.

Diane Reays föredrag från årets Sociologidagarna, som också publiceras i detta nummer, beskriver sociologens kamp inom och utanför akademien. Reay skriver utifrån perspektivet hos en 76-årig kvinna som alltid sett sig som en politisk aktivist och som under sin livstid fått se samhället bli alltmer ojämnt och akademien alltmer nyliberaliserad. Kampen för förändring fortsätter likväl att vara en drivkraft, och med avstamp i Bourdieus begreppsapparat vänder hon blicken både mot sociologens roll i en sådan förändring och mot de komplexa processer som en klassresa in i akademien kan medföra. Hon avslutar med att uppmana sociologen att odla sitt ”klyfthabitus”, som uppstår just med den sociala mobiliteten.

Reays uppmaning hörsammas på ett oväntat konkret sätt genom Eduardo Medinas livshistoriska berättelse om vägen från 1970-talets Chile till det svenska universitetsväsendet. Medina är pensionerad lektor i sociologi och har ägnat sitt akademiska liv åt frågor om miljö, makt och hållbar utveckling – men vägen dit gick genom militärkupp, tortyr, underjordisk gerillakamp och exil. Hans livshistoria gör det svårt att läsa hans sociologi som något annat än situerad kunskap i ordets mest konkreta bemärkelse. Han visar hur erfarenheter från motståndsrörelsen – disciplinen, förmågan att organisera arbete under press, vanan att röra sig mellan teori och praktik – formade honom som forskare och universitetslärare. Den dialektik han inhämtade genom Marx och Mao i det underjordiska livet förblev inte abstrakt teori, utan operationaliserades i verkliga situationer. På så vis ger Medina ett ovanligt svar på frågan vad sociologisk bildning egentligen innebär. Hans text kan också läsas som en berättelse om nyliberalismens geografi. Medina var med om nyliberalismens första historiska experiment i Chile på 1970-talet och såg sedan hur samma logik långsamt omformade det svenska universitetsväsendet. Detta ger hans perspektiv en vidd som hos få andra svenska sociologer.

Våren 2026 gick Habermas ur tiden. Mikael Carlehedens minnesord förenar intellektuell närhet med biografisk erfarenhet och kan därmed läsas som ytterligare ett exempel på den situerade kunskap som löper genom många texter i detta nummer. Det rör sig här inte enbart om en forskare som har tolkat ett inflytelserikt tänkande, utan om en intellektuell bana som på avgörande sätt formades i dialog med det. När Carleheden påbörjade sina sociologistudier i Lund i början av 1980-talet var Habermas redan en central referenspunkt, inte minst genom Margareta Bertilsson och Joachim Israel, som tidigt introducerade hans idéer i svensk sociologi. Med deras stöd knöt Carleheden senare direkt kontakt med Habermas, som åtog sig att bli hans bihandledare. Vistelsen i Frankfurt i slutet av 1980-talet blev en präglade erfarenhet. Den sammanföll med Berlinmurens fall, ett historiskt ögonblick då frågor om demokrati, offentlighet och förnuft trädde fram med ny kraft. Carleheden återkallar denna miljö – kollokviekvällarna, mötet med Habermas som intellektuell auktoritet och tillfällen som fick direkt betydelse för det egna arbetet. Utifrån den dubbla rollen som deltagare och i efterhand uttolkare läser Carleheden Habermas normativa projekt. Särskild vikt fäster han vid valet att teoretisera moral och demokrati snarare än makt och omoral i ett historiskt sammanhang som gav starka skäl för det motsatta. Mot bakgrund av vad

Habermas kallade "moralens nollpunkt" framstår det som ett principiellt ställnings-tagande. Samtidigt pekar Carleheden på hur antaganden om en rationaliserad och pluralistisk livsvärld har kommit att motsägas av den senare politiska utvecklingen, något Habermas själv tycktes ana under sina sista år.

I numret publiceras också en debattartikel av Anita Kihlström och Jörgen Lundälv som vill ta fasta på arvet efter Habermas med särskilt fokus på hans idéer om kommunikativt handlande och deliberativ demokrati, som blivit alltmer angelägna i en tid präglad av auktoritär politik.

Utöver dessa bidrag rymmer detta dubbelnummer också sex forskningsartiklar.

I en artikel om forskningsfinansiering och etikgranskning undersöker Tobias Olofsson, Staffan Edling och Alison Gerber hur forskare i praktiken förhandlar om vad som ska anses vara etiskt försvarbar forskning. Genom att följa en granskningspanel för konstnärlig forskning under två år visar de att etik inte är något som enkelt kan läsas av mot ett regelverk, utan något som konstrueras i mötet mellan olika föreställningar om vad forskning ska åstadkomma för vilka. De institutionaliserade systemen för etikgranskning, som ursprungligen utvecklades inom biomedicinen, passar ofta dåligt med kvalitativ och tolkande forskning. Etnografer har länge påpekat att byråkratiska granskningsnämnder tenderar att värna juridiskt ansvar snarare än de människor som faktiskt deltar i forskningen. Forskning med marginaliserade grupper ställer frågan på sin spets: Vad händer när byråkratins etiska normer inte stämmer överens med de normer och värden som gäller i de gemenskaper man studerar? Det kan i sig vara ett problem att nämnder begränsar forskning om utsatta grupper – en form av utestängning snarare än skydd. Artikeln visar också hur etik används strategiskt i en miljö präglad av knappa resurser och hård konkurrens – som ett sätt att markera kvalitet, hävda disciplinär tillhörighet och dra gränser för vad som räknas som riktig forskning.

Kerstin Jacobssons och Ylva Wallinders artikel handlar om stadsodling – alltså människor som odlar tillsammans i staden – och vad stadsodlingarna egentligen gör med stadslivet. Ofta beskrivs stadsodlingar som öppna och inkluderande "gröna vardagsrum" där människor kan mötas över sociala gränser. Med utgångspunkt i en studie av stadsodlingar i Göteborg undersöker författarna hur dessa platser både kan skapa gemenskap och stänga ute andra. De introducerar begreppet "domesticering" för att fånga denna dubbelhet. Å ena sidan handlar det om att göra staden mer hemliknande – att skapa trygghet, trivsel och en känsla av tillhörighet. Å andra sidan kan samma process innebära att människor tar kontroll över en plats och gör den till "sin", vilket i praktiken kan utestänga andra. Artikeln argumenterar för att vi behöver förstå stadsodling som något motsägelsefullt: den kan både öppna och stänga, inkludera och exkludera. Genom att studera hur människor faktiskt använder odlingsplatser visar författarna hur dessa processer tar form i praktiken.

Kim Sune Jepsen och Poul Poder har skrivit en artikel om vänskap bland ungdomar med hörselnedsättning och undersöker varför det kan vara så mycket svårare att känna sig som en "insider" i vissa skolmiljöer än i andra. Fokus ligger inte på medicinska faktorer utan på något mer vardagligt: hur samtal faktiskt fungerar i praktiken. Genom intervjuer med femton ungdomar i Danmark jämför forskarna två olika skolmiljöer:

vanliga skolor och en specialiserad internatskola. Resultaten visar tydliga skillnader. I vanliga skolor upplever många att det är svårt att hänga med i samtal, särskilt i bullriga miljöer eller i grupper. Det leder ofta till att man försöker dölja sina svårigheter eller ”spelar med”, vilket gör relationerna ytligare och ibland sköra. På internatskolan ser det annorlunda ut. Där finns fler typer av sociala miljöer och det är lättare att delta på egna villkor. Hörselnedsättningen är också mer accepterad som en del av vardagen. Detta skapar bättre förutsättningar för djupare relationer, där ungdomarna känner sig förstådda på riktigt. Forskarna kallar dessa nära relationer för *soulmate friendships*. Ett centralt budskap i artikeln är att vänskap inte bara ”uppstår” utan skapas genom upprepade vardagliga interaktioner. För att sådana nära relationer ska utvecklas krävs ett slags ömsesidig förståelse i samtal – något som kan försvåras av små men avgörande faktorer såsom missade svar eller bristande ögonkontakt.

I artikeln ”Collaborative governance in times of political shifts” skriver Anders Jönsson och Roberto Scaramuzzino om vad som händer med samarbetet mellan offentliga myndigheter och civilsamhällets organisationer när den politiska vinden vänder. Författarna följer ett samlivsprojekt under ett decennium – från start till det att en av de offentliga parterna ensidigt lade ner det i december 2023. Projektet byggde på att ett regionalt nätverk för civilsamhället tillsammans med offentliga myndigheter skulle främja nyanländas deltagande i samhällslivet genom aktiviteter drivna av civilsamhällets organisationer. Under projektets gång förändrades de politiska förutsättningarna i grunden: välfärdsstatens resurser krympte, offentliga tjänster privatiserades och migrationspolitiken stramades åt. Civilsamhällets organisationer anpassade sig gång på gång för att hålla samarbetet vid liv. Maktbalansen mellan parterna var inbyggd i projektet från början, och det var den svagare parten som bar anpassningens kostnader. Till slut räckte det inte. Artikeln visar hur politiska förändringar på nationell nivå sipprar ner och omformar förutsättningarna för konkreta samarbeten på regional nivå.

I nästa artikel undersöker Johannes Lunneblad, Anna-Lena Borg och Nils Hammarén hur polis och socialtjänst väljer ut barn i åldern åtta till femton år till den brottspreventiva samverkansinsatsen Rätt Kurva. Studien analyserar de bedömningar och värderingar som styr urvalsprocessen med fokus på hur barnen beskrivs och vad som tillskrivs betydelse i beslutsfattandet. Rätt Kurva utgör ett exempel på hur socialtjänst och polis samverkar i syfte att tidigt identifiera barn som anses löpa risk att dras in i brottslighet. Resultaten visar att urvalet i huvudsak baseras på registrerade brottsmisstankar, men att professionsutövarna även använder sig av beskrivningar av barnens attityder, känslor och beteenden för att motivera insatser – särskilt när brottshistoriken är begränsad. Studien lyfter också fram hur begränsade resurser och rädsla för felaktiga bedömningar påverkar processen. Sammantaget framstår Rätt Kurva som en hybridinsats som kombinerar socialt stöd med inslag av kontroll och repression.

Anna Bredström och Shai Mulinari skriver i artikeln ”Kaukasier som standard: om historiska kvarlevor i lungmedicin och rasbegreppets töjbarhet” om hur svensk sjukvård genom olika system och procedurer reproducerar ett biologiskt rastänkande. Utifrån en analys av intervjuer, kliniska riktlinjer, mjukvarumaterial, forskningsartiklar, kliniska provningar och internationella standarder visar de hur antaganden

om biologiskt grundade gruppskillnader i lungkapacitet påverkar bedömningen av individers hälsa. De pekar på hur sociala och biologiska förklaringsmodeller flätas samman och hur biologiserande kategoriseringar riskerar att reproducera en ojämlik vård och bidra till felaktiga diagnoser. Artikeln bidrar till att synliggöra hur rasistiska stereotyper riskerar att smyga sig in även i system som har till uttalat syfte att säkerställa en jämlik vård och hur Sveriges ambition att ersätta rasbegreppet med etnicitet inte har uttraderat antaganden om biologiska rasskillnader. Detta kan försvåra den balansgång som krävs när man ska ta hänsyn till relevanta kroppsliga skillnader men samtidigt undvika att skatta kroppsliga förmågor utifrån sociala förmågor såsom språk och social integration.

Under Sociologidagarnas konferensmiddag på Linnéuniversitetet utdelades tre priser från Svenska Sociologförbundet: pris för bästa artikel i *Sociologisk forskning*, pris för bästa avhandling i sociologi, samt pris för bästa masteruppsats i sociologi. Vi publicerar här i vinnarna och jurygruppernas motiveringar.

Sist i numret publiceras tre recensioner. Carl Cassegård granskar Per Månsons bok *Den ryska autokratins uppgång och fall*, Ove Sernhede recenserar antologin *Samtida marxistisk teori*, redigerad av Evelina Johansson Wilén, Lotte Schack, Carl Wilén och Johan Örestig Kling, och Jessica Sjögren recenserar antologin *Utvärdering, uppföljning och granskning i socialt arbete* av Björn Blom, Carolina Klockmo, Magnus Larsson, Marie-Louise Snellman och Sheila Zimic.

Vi önskar trevlig läsning!

Marcus Persson & Christian Ståhl

Referenser

- Ambjörnsson, R. (1996) *Mitt förnamn är Ronny*. Stockholm: Bonniers.
- Bauman, Z. (2000) *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2012) *This Is Not a Diary*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2004) *Sketch for a Self-Analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Dahlstedt, M (2026) *Drömfabriken. En professors betraktelser*. Stockholm: Carlssons.
- Elias, N. (1978) *What Is Sociology?* New York: Columbia University Press.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Levenson, Z. (2026) "Florida Has Deemed All Existing Intro to Sociology Textbooks Illegal and Produced Its Own", *Truthout* 6 mars.
- Spross, L. (2021) *Vård, skola och omsorg*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Svallfors, S. (2015) *Kreativitetens människa. Om konsten att ställa sig i hörnet och vikten av att vårda sina fiender*. Stockholm: Santérus.
- Svallfors, S. (2018) *Forskningens mörker. Om svarta känslor och konsten att vara lagom rädd*. Stockholm: Santérus.
- Wacquant, L. (2004) *Body & Soul. Notebooks of an Apprentice Boxer*. Oxford: Oxford University Press.

Vad är sociologi?

DEN FRÅGAN BRUKAR jag besvara med ”vetenskapen om samhället och hur samhället är möjligt”.

När jag stod framför drygt trettio studenter för tjugosex år sen och skulle hålla min första föreläsning på kursen ”Introduktion till sociologin” på det nya universitetet i Karlstad hade jag med mig tjugo overheadbilder och lika många sidor anteckningar. Jag började föreläsa om sociala strukturer, om social stratifiering, om klass, kön, ojämlikhet och sociala arv, om olika typer av maktordningar och relationer. Efter en stund tittade jag ut över föreläsningssalen och såg att de som lyssnade hade rynkade pannor och förvirrade miner och att övriga tittade ut genom fönstret eller i bordet – det fanns inte smarta telefoner då – eller så satt de och viskade och flinade – speciellt ett gäng coola killar med utländsk bakgrund, som bodde på Kronoparken, i folkmun kallad Knivparken, där universitet låg. Jag bodde också där, på Kronoparken, liksom många andra lärare och forskare på KaU.

Vad gjorde alla studenter här om de inte var intresserade? Jag insåg 1) att ingen begrep vad jag pratade om och 2) att jag måste börja med att ta reda på varför de sökt sociologi. Det visade sig att många inte alls hade sökt sociologi, de hade sökt andra ämnen som de inte kommit in på, i tredje eller fjärde hand ”något” som råkat bli sociologi. Det visade sig att de flesta studenterna antingen kom från Kronoparken eller från mindre orter runt om i Värmland, varav många var de första i sin familj, till och med släkt, som läste på universitetet.

Jag började om, denna gång med fokus på att de skulle förstå centrala sociologiska begrepp genom att känna igen dem i sig själva, i sina egna erfarenheter. Den ingången behöll jag sedan under kommande kurser och nya kurser som jag utvecklade om främlingskap och in- och utgrupper. Studenter började komma fram och berätta om sig själva och tacka, jag fick utvärderingar som innehöll ord som att ”kursen har förändrat mitt liv”. Jag arbetade på Karlstads universitet i tio år, och även om jag fortfarande älskar att undervisa har jag aldrig känt att jag som lärare gjort ett lika meningsfullt arbete som då.

Mitt avhandlingsämne handlade om kulturjammarrörelsen, bland annat den kanadensiska organisationen Adbusters. De var tidiga med att använda internet. Deras strategi var att sprida *memes* som skulle verka som situationistiska interventioner i den globala nyliberala hegemonin – de skulle plantera idéer, bilder, möjligheter tills en kritisk massa uppstod som kunde bidra till motstånd och förändring underifrån. Jammarna var privilegierade, högtbildade och liknade mig själv. Jag tyckte mycket om

dem. Men jag saknade intellektuellt och emotionellt motstånd, något att ta spjörn emot för att göra sociologi av mina data. Vad kunde sociologin lära sig av jammarna som vi inte redan visste? Det var först när jag anlade ett emotionssociologiskt perspektiv på deras motståndsaktioner och började analysera deras emotionella strategier som det hände något intressant. Det var så jag började intressera mig för emotioner, speciellt strukturalistiska emotionssociologiska perspektiv och kollektiva emotioner.

När jag efter disputationen fick en forskarassistenttjänst bytte jag fokus till emotioner i mottagningen av asylsökande i Sverige och Italien. Jag ville göra något viktigt, se rakt på en verklighet som inte var min egen, levd av människor vilkas sociala och strukturella förutsättningar skilde sig från mina. Som så många sociologer och migrationsforskare ville jag lyfta fram dessa samhällets tystade röster och erfarenheter genom min forskning. Det var mitt livs svåraste tid både som forskare och som människa. Jag hade ingen att riktigt bolla med och de människor och situationer jag mötte fick mig att må skit. Datainsamlingen ägde rum 2006–2007. I Italien sökte jag mina informanter på tågstationen där de sov och på ett flyktingboende som drevs med EU-medel av en lokal ideell organisation. Där kunde en bråkdel av dem som redan levt i årtal som papperslösa i landet söka och få bostad och ”utbildning” i ett halvår, i bästa fall också hjälp med att få tidsbegränsade uppehållstillstånd med legitim status som flyktingar eller skyddsbehövande.

I Sverige rekryterade jag informanter från olika flyktingboenden på landsbygden, i avfolkningsorter där tomma hyreshuskomplex hyrdes av Migrationsverket. Migranterna inhystes i väntan på avslag eller – som det då var – permanent uppehållstillstånd, men den processen tog ungefär tre år. Under tiden skulle sex personer (Migrationsverkets standard var två personer per rum) bo i en nedgången och sliten trea i ett hyreshus som skulle rivas. Barn skulle leka på trasiga lekplatser mellan hus som gapade tomma. Alla levde på existensminimum eftersom underhållsbidraget avsiktligt hölls lägre än socialbidraget. När jag besökte dessa hem tänkte jag på Lubbe Nordströms Lortsverige. Dittills hade det bara varit ett begrepp från en svunnen tid, ett skämt, för mig. Jag hade aldrig tidigare sett en sådan materiell och psykisk misär i Sverige.

Det var inte *social* misär, för människor gjorde vad de kunde för att upprätthålla sin värdighet och stolthet, vare sig de bodde på en tågstation i Italien eller i ett rum med mögel i taket i svensk avfolkningsbygd. Jag ville inte försköna eller upphöja den här verkligheten genom teoretisk abstraktion. Tidens postkoloniala och poststrukturalistiska teorier tolkade migrationen som ett symboliskt motstånd mot gränser och det moderna nationsbygget, såg flyktingar och fattiga migranter som hjältar vilka genom sin blotta existens underminerade kapitalismens globala kontroll. Alternativt symboliserade de globaliseringens bortglömda och överblivna, kapitalismens reservarmé av underbetalda arbetare.. Men de människor jag mötte var bara ute efter ett normalt liv.

Nu lärde jag mig också att det är ett privilegium att prata om sina känslor. När jag frågade om ”stolthet” sade de nej, de var inte stolta men det *kändes bra* att ha överlevt på en lastbil i öknen, i ett fångläger i Libyen eller på en rostig båt över Medelhavet. Runt om dem dog folk. När jag frågade om förödmjukelse och vrede sade de nej, men berättade om decennier i olika EU-länder, hur de skickats fram och tillbaka som ping-

pongballar för att slutligen hamna på ruta ett igen, i Italien som första ankomstland. I enlighet med Dublin-konventionen tog Italien emot pengar för att ta tillbaka dem och behandla deras asylansökningar, men mina intervjupersoner berättade att så fort de landat på italiensk mark visades de ut på gatan och uppmanades att lämna landet inom en månad. När jag frågade om hopp sade de nej, men man måste bara fortsätta, fortsätta leta efter lösningar, fortsätta gå, fortsätta och aldrig någonsin släppa målet – *ett normalt liv* – ur sikte.

I dag, tjugo år senare, har några av dessa människor kanske lyckats få ett någorlunda normalt liv, kanske har de fått barn eller så har deras barn blivit stora. Kanske har deras familjer nyligen "fått erbjudande" om att lämna Sverige eller så har de fått veta att deras barn måste "åka hem" när de fyller arton, att de ska utvisas för att de "saknar anknytning" till Sverige, till sin familj och sina vänner, till platsen där de har växt upp, språket de talar. Inför den här sortens institutionaliserade förakt för människor hjälper inte sociologiska teorier och begrepp. Som forskare var jag lika hjälplös inför detta som deltagarna i mitt postdokprojekt, men det värsta var känslan av att jag ändå gjorde akademisk karriär på deras situation. Jag var ju heller inte den första som försökt synliggöra migranternas villkor och migrationspolitikens absurditet. Det fanns redan hyllmeter skrivet om detta, men politikerna och beslutsfattarna var inte intresserade.

Sedermera bytte jag därför forskningsspår igen. Jag bestämde mig för att karriär skulle jag hädanefter göra endast på de privilegierade och välbeställda och började forska om domares och åklagares professionella emotioner samt om emotioner inom klimatrörelsen i det globala nord. Då väckte min forskning plötsligt intresse även utanför akademien.

Jag har fått äran att vara ordförande för Sveriges sociologförbund i två år. Jag fick frågan av valberedningen 2021 om jag ville ställa upp som vice ordförande och fick då förklarat för mig att traditionen bjuder att jag också ställer upp som ordförande 2024–2026. Arbetet var inte särskilt betungande. Se det som ett hedersuppdrag, sade hen, "eller se det som att du gör en insats för sociologin. Folk brukar tycka att det allra jobbigaste med ordförandeskapet är att hålla tal som avgående ordförande. Talet är för många en vända."

Jag tackade ja med viss tvekan. Styrelsearbetet i SSF är helt ideellt och jag hade just då, när jag fick frågan, alldeles för mycket att göra i mitt jobb, men jag tänkte att det kommer bli bättre till 2024. Det blev det inte. Tillsammans med mig i styrelsen under mandatperioden 2024–2026 satt Rickard Danell som vice ordförande, Josef Ginnerskov som sekreterare, Jonas Bååth som kassör samt Andreas Henriksson, Hernan Mondani och Miia Bask som ordinarie ledamöter. Vi har haft ett otroligt bra samarbete, men vi har alla tvingats att inse våra begränsningar. Vi hade ambitionen att utreda vad Tidöregeringens forskningspolitik, med omstyrda forskningsmedel och generellt ökad politisk styrning av forskningsrådets utlysningar, betyder för sociologin, men vi hann inte med det. I enlighet med förbundets stadgar *skulle* dock Sveriges sociologförbund *kunna* vara något mer än en sociologins fest- och priskommitté med formellt ansvar för *Sociologisk Forskning*. Ett förslag jag skulle vilja skicka med till den nya förbundsstyrelsen är att inför nästa stämma 2028 ta upp frågan om arvodering av

styrelseledamöter för specifika uppdrag, till exempel att studera en forskningsproposition, att analysera forskningsrådets öppna utlysningar, att skriva en debattartikel.

Jag tror att detta är viktigt, för under ett tiotal år har jag i möten med sociologin i olika europeiska länder och med kolleger på internationella konferenser upplevt att alla talar om samma utveckling. Den så kallade forskningstiden i tjänst, oavsett hur många procent den består av, upptas i allt högre grad av annat än forskning. Den fylls och svämmar över av kollegialt ansvar, av möten, administration, skrivande av forskningsansökningar, handledning av studenter och doktorander. Därtill blir institutionerna allt fattigare när löneökningar, hyreshöjningar och inflation inte täcks av de statliga medelstilldelningarna. För några år sedan, när Bolsonaro var president i Brasilien, pratade jag med en brasiliansk kollega på en konferens. ”Vi har inga forskningsmedel och nästan inga anslag för löner”, sade hon, ”regeringen vill att vi ska självdo genom utebliven finansiering.”

Med eller utan en regering som inte är direkt fientlig mot sociologisk forskning är det ett faktum att krympande medel och tilltagande tidsknapphet underminerar vår förmåga att lyfta blicken och se vart vi är på väg: den kritiska forskningens självdöd genom långsam strypning. Kanske är vi på väg mot en framtid i vilken samhällsvetenskap och humaniora är till för fattiga förlorare och idealister i skuggan av de lukrativa STEM-vetenskaperna (*science, technology, engineering and mathematics*) – en framtid som Margret Atwood, mest känd för boken och tv-serien *The Handmaid's Tale*, förutsåg i dystopin *Oryx och Crake* från 2003.

Jag bodde i Köpenhamn på 1990-ralet och har ett långvarigt samarbete med sociologin i Danmark, på Köpenhamns universitet och Aalborgs universitet. När jag flyttade till Sverige från Köpenhamn 1999 hade Pia Kjærsgaards Dansk Folkeparti just börjat sin resa som parti att räkna med i Folketinget. På 2010-talet började effekterna synas tydligt. Plötsligt pratade mina danska kolleger varken om genusperspektiv eller om rasism. 2015 var jag opponent på en avhandling om danska flyktingförläggningar. Doktoranden kombinerade diskursanalys och etnografi, kritisk diskursteori och Erving Goffmans teori om totala institutioner. Det framgick att förhållandena i förläggningarna var ovärdiga och förödmjukande. Praktiken var långt ifrån policydokumentens skrivelser om en meningsfull vardag och rättigheter i väntan på asylutredningens resultat. Men ingenstans hittade jag en analys av den danska invandringspolitiken i sig, dess uttalade signalpolitiska syfte att avskräcka invandring till Danmark. När jag tog upp detta till diskussion på disputationen blev doktoranden först tyst, och sedan svarade hon: ”Det säger du bara för att du är svensk.” Även efter disputationen fick jag höra av en kollega att publiken ”tyckte nog att du var lite *svensk*”. I Danmark gick vid denna tid Sverige under benämningen ”politiskt korrekt” – ett ”wokeland”.

Några år senare satt jag i betygsnämnden för en dansk avhandling om integration bland danskar och invandrade arbetare på en fabrik. Det var en väl genomförd etnografi, men utgångspunkten var att invandrare självklart måste lära sig ”danskhet”, aldrig det omvända. I avhandlingen ställdes danskheten mot de invandrades mindre civiliserade beteenden, normer och värderingar.

De senaste tio åren har jag följt hur denna utveckling – en tystnadskultur kring

frågor om genus, sexualitet, etnicitet, ja till och med klass – gått hand i hand med att dansk sociologi fått krympande anslag och utsatts för nyliberala styrningsmetoder. Denna styrning har bland annat medfört att medarbetare som är misshagliga – som är alltför kritiska mot ledningen eller bedriver forskning som ledningen uppfattar som ”politisk”, till exempel kritisk migrationsforskning eller forskning om rasism – fått sparken på grund av arbetsbrist, trots att de varit ”produktiva”.

För ett par år sedan var jag återigen opponert på en avhandling om barns emotionsarbete i övergången mellan förskola och förskoleklass i Danmark. Designen omfattade etnografi från en skola i city och en förortsskola och gav i sig en skrämmande inblick i ”danskheten” – bland annat att flerspråkiga barn, med undantag för engelska, inte fick lov att tala något annat språk än danska på skolan. Trots designen – en skola i city och en i förorten med stora inbördes skillnader – analyserades inte klass och etnicitet i avhandlingen. Inte heller den uppenbara frågan om huruvida icke-vita barn – i synnerhet muslimer – från förorten påtvingades ett dubbelt emotionsarbete jämfört med danska medelklassbarn i city. Just denna del av min kritik fick ”inte plats” när jag skickade in mitt bidrag till den gemensamma bedömning som betygsnämnden (tillika opponenter) ska lämna in en månad före disputationen. På disputationen lyfte jag därför denna fråga tillsammans med ett observationsutdrag från avhandlingen som belyste en lärares uppenbart rasistiska språkbruk. Tvärtemot mina farhågor fick jag nu ett utförligt och fördjupande svar där doktoranden instämde att detta var ett spår hen inte hade följt upp tillräckligt.

1 år (2026) var jag åter opponert på en dansk avhandling i sociologi som anlade ett intersektionellt perspektiv på ungas ojämlika tillgång till legitima vredesuttryck. Avhandlingen heter *Vredens mulighedsrum* och är författad av Betül Özkaya, som under sin utbildning var gästdoktorand en termin på Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap i Göteborg. Özkaya hade en idé om ett analyspar som hennes danska huvudhandledare menade var ”alldeles för kontroversiellt för Danmark” och avrådde henne från att fördjupa sig i. Det handlade bland annat om att fenotypiska drag som hudfärg, i kombination med etnisk bakgrund och kön, starkt inskränker möjligheten för unga med annan etnisk bakgrund att uttrycka legitim vrede över orättvis behandling i offentliga rum. Under tiden i Göteborg bestämde sig Özkaya för att fortsätta med detta analyspar och att hålla fast vid sin idé. På disputationen omnämndes hennes forskning som banbrytande (i Danmark), inte bara av mig utan även av de två danska opponenter i betygsnämnden. En av avhandlingens engelskspråkiga artiklar har fått KRAKA priset (utdelas av Foreningen for kønsforskning) för årets bästa artikel 2025 och Özkaya har fått en postdoktorstjänst på Århus universitet. Hon anlitas också flitigt som föreläsare för socialtjänst, polis och lärare. Allt detta visar att avhandlingen fyller både en akademisk och en praktisk kunskapslucka i Danmark.

Jag vet inte om man av detta vågar hoppas på att dansk sociologi nu går framåt igen och kanske är på väg mot ljusare tider efter en lång politisk fimbulvinter. Men jag vet att så länge det finns sociologiska begrepp och perspektiv för att analysera den värld vi lever i finns också möjligheten att använda dem och därmed att fortsätta *se* fenomen, eller att upptäcka dem på nytt, oavsett vilken politisk regim man lever under. Att se

hur samhället och det sociala livet är beskaffat skapar i sin tur möjlighet att förstå oss själva och varandra, skapar möjlighet att påverka och förändra, såsom det också gjorde för mina studenter på Karlstads universitet.

Det är också just därför det internationella sociologiska samarbetet är viktigt. Det är viktigt att den sociologiska kunskapen finns och fortsätter att byggas, någonstans, i något land. Det är viktigt att vi fortsätter mötas som sociologer, fortsätter att dela både våra professionella och våra vardagliga kunskaper och erfarenheter från våra olika länder. Inte minst är det viktigt att vi fortsätter att träffa kolleger som befinner sig under auktoritärt tryck, eftersom dessa möten för dem utgör ett nödvändigt vattenhåll och ett arkiv för glömda eller gömda sociologiska begrepp och perspektiv. Vem vet, i framtiden kanske svensk sociologi också kommer vara i behov av ett sådant vattenhåll.

Åsa Wettergren

“The more things change the more they stay the same”

Using Bourdieu to understand the contradictions of change

History repeats itself, first as tragedy, second as farce –
Karl Marx (1852)

MANY OF THE points I will be raising in this paper are provocations, ways of trying to think differently in a time when history appears to be repeating itself neither solely as tragedy nor solely as farce, but rather as a farcical tragedy. It seems strange to talk about how things remain the same when the world around us seems to be subject to unpredictable, precipitous, even brutal changes. Yet, I want to argue that change is often a requirement for maintaining enduring power imbalances.

This is a very personal talk. As a 76-year-old I am looking back over a period of 20 years as a school teacher, and 35 years as an academic. Over the course of that period many many aspects of social and economic life have changed, yet despite all that change, key power dynamics have remained the same. I have been a political activist for 60 years, ever since I stood at the age of 16 as the socialist candidate in my selective girls' school's mock elections. I achieved 11 votes out of over 100 cast. So being on the losing side is one thing that has not changed in my trajectory. I think an honest appraisal would recognise that, for the most part, for much of my life, I have been acting to no avail. I have changed myself, and my circumstances but the wider economic and political power imbalances and inequalities I have spent a lifetime challenging, still endure.

Currently we have a tsunami of inequitable power imbalances sweeping away the rights and entitlements of the working classes but also those of the less economically secure middle classes. For 10 years I shared with one of my sisters the care of my mother who was living with, or rather dying from, dementia. And it feels as if the world is suffering from collective dementia, an almost universal forgetting of lessons from the past. When all her words and thinking had disappeared my mother was left with only emotions, mainly anger, abjection, and an abiding sense of reproof directed at my sister and I. Those who have been robbed of their agency, dignity and self-esteem, for example, the working classes in the US and the UK, are similarly simmering with rage

and resentment at the way they have been treated. But the contempt in which they are held, and the unfair treatment they suffer is another continuity. We have always had the domination, exploitation and oppression of the many by the few.

The working classes have always been disposable. In *To Kill a Mocking Bird*, Harper Lee (1960:121) argued that “real courage is when you know you’re licked before you begin but you begin anyway and you see it through no matter what. You rarely win, but sometimes you do”. Agency for many of the working classes, and the groups campaigning to better their circumstances, means acting and not achieving, striving but not succeeding. Understanding the reproductive nature of that struggle is at the heart of Bourdieu’s research. As he asserted in an interview, “it is nonsense to suggest I do not recognise the resistance of the dominated” (Bourdieu in Wacquant 1993: 35). Rather, it is struggle rather than reproduction that captures the guiding tenet of Bourdieu’s scholarship. His concept of field represents a social space characterised by competition and conflict. Social classes and other groups in society are constantly engaged in a struggle to realise their interests, to impose their view of the world as the dominant one over other social groups. But his work also illuminates how degrees of power and resource allocation almost always determine outcomes.

I am going to try and make sense of how the more things change the more they stay the same by asking three questions, and using Bourdieusian insights to answer them. Much of Bourdieu’s scholarship is a process of asking questions, and then working through how we might answer them. Bourdieu is constantly raising questions in his writing and lectures, - on one page I counted 11 question marks!

My intention is not really to transmit a complete and closed body of knowledge but rather a manner of thinking, a manner of asking questions.
(Bourdieu 2018:30)

He often follows up one question by commenting that there is a new question he really needs to answer that is a totally different one to the original. And thinking through the questions I have posed, often elicited different new questions that came up in the process of trying to reach an answer to the first question.

So, in the spirit of Bourdieu, I have chosen three pressing questions that relate to social stasis, the failure of resistance, and the inadequacies of agency. My first question is:

In an age of rapid and constant change, why are power dynamics so difficult to shift?

Just why do the masses allow the elite few to dictate and dominate? Bourdieu provides us with some very useful conceptual tools to make sense of that domination from doxa and symbolic violence to misrecognition. But all those concepts point us in the direction of a necessary pessimism about the possibilities of progressive, as opposed to regressive or relapsing, change. Reproduction always seems to triumph over resistance. As Bourdieu argued:

The dominated, in any social universe, can always exert a certain force, inasmuch as belonging to a field means by definition that one is capable of producing effects in it (if only to elicit reactions of exclusion on the part of those who occupy its dominant positions) [...] there is no denying that there exist dispositions to resist... [yet] the dominated seldom escape the antimony of domination” (Bourdieu and Wacquant 1992: 80)

So, for example, many European and US ethnographies of working-class educational experiences portray schooling as a site of struggle but never sites of sufficient struggle to lead to systemic changes and structural transformation. The evidence shows us that it is one thing to challenge educational domination, it is an entirely different thing to undo it.

As Bourdieu makes very clear throughout his writings, to be dominant in society is to also have the power to make truths exist merely by telling them. Over the period of Donald Trump’s first term, *The Washington Post* documented over 30,000 false or misleading statements issued by his government. Just one example, he has claimed to bring peace to the world, yet since coming to power in 2025 he has authorised US military action in 8 countries to date (Harris 2026). And he is not attempting to enthrall us with his amazing rhetoric. A recent academic study found that he had the vocabulary level of a 9 year old. Similarly in the run up to the Brexit referendum, Boris Johnson repeatedly told the UK electorate that if they voted for Brexit the National Health System would get an extra 350 million a week, a blatant lie, and he was largely believed, and even went on to be elected as prime minister.

What defines the dominant in society is their ability to impose their own perceptions of themselves, others, and wider society, on the dominated. What Bourdieu makes very clear is that we always need to evaluate, and take into account, the power of the person making claims, the degree to which they are (mis)recognized as an “authority”, or as someone who “knows what they are talking about”, and given a platform in the media or politics. Inevitably, dominant categories of thought often win out, and Bourdieu called this power to impose one’s own worldview as common sense symbolic power. (Bourdieu 1991). Exercising such common sense symbolic power is something that Donald Trump is extremely successful at, and epitomises the essence of symbolic violence, while the belief of a majority of the electorate that he was speaking “the truth” encapsulates what Bourdieu meant by misrecognition. (Bourdieu 1991) The concept of misrecognition is often applied to working class misrecognition of their oppression but far less frequently to upper and middle class misrecognition of their privileged exploitation of others. It is almost as if it is impolite to point out that the rich and powerful exploit the rest of us, but also that the middle classes more widely shore up their relative privilege at the expense of those with less economic and cultural capital. But, of course, it makes any attempts to shift the balance of power in societies extremely difficult as it is those who have a monopoly of the dominant capitals who control the doxa and determine what is self evident.

I want to talk about another form of symbolic violence that maintains the status quo

– the imposition of neoliberalism across the globe. Bourdieu describes neoliberalism as a new moral order, based on the reversal of values of common interests (Bourdieu 1998c). Underpinning neoliberalism is a political operation rooted in a programme of destroying all collectives that obstruct the logic of the market, and are capable of resisting the market.

In *Acts of Resistance* Bourdieu writes that it is “through passive complicity that a view of the world that is called neo-liberal, but is in fact conservative, has progressively taken root, based on an atavistic faith in historical inevitability” (Bourdieu 1998a:40). For Bourdieu, this new planetary vulgate is the consequence of an essentially symbolic type of imperialism. – “from which the terms ‘capitalism’, ‘class’, ‘exploitation’, ‘domination’ and ‘inequality’ are remarkably absent, all having been categorically revoked under the pretext that they are obsolete and no longer pertinent”.

Bourdieu develops a sustained historical analysis of the assault on the state. In *Acts of Resistance*, he writes:

It is impossible to understand the present state of affairs without taking into account the wholesale conversion to neoliberalism that began in the 1970s and was accomplished in the mid-1980s when Socialist leaders joined the camp. It was accompanied by a destruction of the idea of public service, in which new “leading intellectuals” collaborated [...] by making economic liberalism the necessary and sufficient condition of political freedom (Bourdieu 1998a:4).

He also writes that the only effective response is a critical force of contestation backed by similar mobilisation. But, as we look around Europe and North America today, there is growing austerity, increasing poverty, a depleted, under-resourced working class and weak, constrained trade unionism. This dominance of neoliberalism, and the weakness of any counter-movements, makes any form of contestation even less likely to be successful than it was when Bourdieu was writing. Yet, dominant ideologies like neoliberalism are in effect partial and partisan depictions of the truth, that because they are pronounced by the rich and powerful, have managed to succeed in being recognised as universal.

And, as Bourdieu makes clear, that legitimacy comes not from the content of the words being enunciated but from the position and status of the enunciator. It is all about who is seen to be telling the truth of the social world. And it is not the left-wing sociologist, despite the facts and figures she marshalls in defence of her arguments. Here again Bourdieu’s concepts, this time his notion of the field of power, are very useful. While the media, politics, art, literature, academia, law and business all have their own fields with specific forms of capital, and internal struggles between the dominated and the dominant, overarching these is the meta-field of power. Here the most powerful in the different constituent fields struggle to impose their own definitions of reality. As Bourdieu claimed, it is the possessors of power in the economic field who are winning out over possessors of power in the field of cultural production, and consequently are dominant within the field of power.

So that again leads to a further question rather than providing an answer - what part does economics play in this situation? My first degree was in Economics so I am very aware of the discipline's poor track record on social justice and equality. We have abandoned our world to what Bourdieu describes as "the blind forces of economics" and economics is making that world uncaring and unkind, acting as a device for the distribution of neoliberal violence in its actual and symbolic forms.

The work of rationalisation – giving reasons to justify things that are often unjustifiable – has found a very powerful instrument in the mathematical economics that dominates in our universities. Orthodox economics has come to view itself as a value-free quasi-scientific discipline underpinned by mathematics. The dominance of mathematics within the discipline has reinforced the tendency, in Bourdieu's words, "to take the things of logic for the logic of things" (Bourdieu 1998b:77), emptying economics of both empirical content and critical reflexivity.

This has resulted in what Bourdieu calls "the totally unjustifiable separation between the economic and the social" (Bourdieu 1998b:77). For Bourdieu, this leads to the failure of any policy that has any other end than to safeguard economic order and stability. Well before Warren Buffet declared that we had capitalism for the poor and socialism for the rich, Bourdieu was showing us how capitalism in its reinvention as neoliberalism was ruthlessly protecting the global elite at the expense of the masses in its over-riding goal of ensuring the economic order. (Bourdieu 2005).

Economics presents us with a very particular, partial truth that leads us to very different understandings of the social world to those revealed through a sociological lens. But those economic truths are the dominant ones in which, according to Bourdieu, economics forbids responsibility and mobilisation by cancelling out politics and imposing a whole set of unquestioned ends – maximum growth, competitiveness, and productivity to which I would add another – profit maximisation – although perhaps for Bourdieu, this goes without saying! In *Sketch for a Self-analysis*, Bourdieu writes that there are few intellectuals who call the intellectual world into question (Bourdieu 2008), but this is especially true of economists in relation to economics. The tortuous structure of the economic field is one where doxa dictates practice, which forms the object of study in order to produce knowledge, which in turn reinforces doxa. The field appears to be structured around a feedback loop which preserves field integrity by endlessly reproducing and revalidating doxa. The doxa's inclusion of unexamined claims to scientific objectivity then preserves the smooth flow of self-legitimising information by refusing to recognise anything produced outside the loop as valid knowledge (Scott 2023). Economics is in a state of Bourdieusian hysteresis.

Economists may refute both the labels neoliberal and elitist but both women, and the working classes, are still on the margins of the discipline. We may have moved beyond the view, espoused by the Head of my Economics department, that women have smaller brains and are inevitably intellectually inferior to men but Economics departments in the UK have one of the highest percentages of privately educated students of all the academic disciplines, and the lowest proportion of students from working class backgrounds. The suppression of heterodox thinking may explain

the lack of reflexivity within the discipline. There is a widespread inability to both learn the lessons of the past and take into consideration the possibilities and threats presented by the future. Economics as a discipline is a classic example of “same as it ever was”.

As Bourdieu writes, words, are replete with double meanings (Bourdieu 1991). Those with dominant power within the field of power are able to make words mean what they want them to mean. So we have seen the appropriation of the term social justice, and the demonization of socialism. In the UK we now have a right-wing social justice think tank, run by millionaire ex-conservative ministers, pedalling neoliberal versions of social justice that endorse charity rather than public provision as a means of tackling poverty, and view the poor as authors of their own impoverishment. Commenting on poverty in the UK, a leading charity summed up the situation in six words: “Nothing’s changed. Everything’s changed. It’s worse” (Rowntree Foundation 2026: 4). Yet, in a UK where socialism is increasingly becoming a prohibited and defiled term, right-wing understandings of social justice prevail, because of the power and position of those espousing such views.

But, we need to look at the role played by the so-called impartiality of mainstream academic research. Intellectuals and cultural producers have traditionally occupied a dominated position within the overall power elite, Bourdieu called us the “poor cousins” of the economic bourgeoisie (Bourdieu 1998a). Yet, those at the top of academic hierarchies, in Bourdieusian terms, those at the centre of the cultural field, have the power to take initiatives in the struggle for the dominant interpretation of reality.

But far too often a process of mutual aid exists within the field of power with those with high reserves of cultural capital, still primarily the dominated, and those with high reserves of economic capital, still primarily the dominant, frequently coming together to protect the field from any intrusions and disruptions. As Bourdieu began noting in the 1980s, the opposition between economically dominant and culturally dominated positions on the one hand, and culturally dominant and economically dominated positions on the other began to fade because, as he argued, the most successful intellectuals are increasingly richer in economic capital [...] and especially because, at the dominant pole of the dominant class, ever more cultural capital is being accumulated” (Bourdieu 1984).

It is this ability to act in mutual self-interest, to fashion dispositions of self- and mutual protection that have been so successful in holding the status quo on place. And it is these same dispositions of mutual support and protection that have sadly been increasingly eroded among the working classes and the left. Rather, what we find is that even when so-called left of centre parties get into power, pragmatism becomes the end rather than the means, and any commitment to improving the condition of the working classes evaporates.

This brings me to my second question:

Why does not social mobility work, even for the socially mobile?

It now takes, on average, five generations for a person of low income to move to a medium income in England, compared to only three generations in Sweden (Marmot 2025). So change comes quicker in Sweden than it does in England but even so it comes at a glacial pace. Social mobility, at its current rate in Sweden or England, is insufficient to transform either society. First, there is the issue of whether those lucky few pull up the drawbridge behind them or extend a helping hand downwards. Too often in the English context it is about escape and a dread of return that makes transformative processes highly improbable (Reay 2025). But second, the very low levels of social mobility mean there is never a critical mass entering the middle and upper classes with the capacity to enable progressive change within those classes. Rather, than having an impact there are powerful processes of absorption within, and conformity to, the new field. And the very few socially mobile who achieve a trajectory from the bottom to the top of society rarely retain a sense of solidarity with those they have left behind. We only have to look at what J D Vance (2016:126) writes in his autobiography *Hillbilly Eulogy* about the working class community he grew up in:

As a teacher at my old high school told me recently, "They want us to be shepherds to these kids. But no one wants to talk about the fact that many of them are raised by wolves.

Nearly every person you will read about in this book is deeply flawed. Some have tried to murder other people, and a few were successful. Some have abused their children, physically or emotionally. Many abused (and still abuse) drugs.

When it succeeds social mobility is a form of asset stripping the working classes, when it fails it becomes an assault on working class culture as static and unambitious. Low social mobility is redefined as a lack of working class aspiration and ability. In the 21st century the uncredentialed have become the new pariahs, both judged and judging themselves. Many of the working classes, positioned at the bottom of the educational hierarchy, see the school system as the source of an immense, collective disappointment, a promised land which, like the horizon, recedes as one moves towards it. Subject to symbolic violence, they misrecognise themselves as the authors of their failure rather than the system itself.

Yet, as well as negatively stereotyping and blaming the always working classes, social mobility often fails to realise its promise for the educationally successful working classes. Bourdieu asserts that:

in each of us, in varying proportions, there is part of yesterday's man; it is yesterday's man who inevitably predominates in us, since the present amounts to little compared with the long past in the course of which we were formed'. (Bourdieu 2000:78-79)

One of Bourdieu's earliest articles is called *The dead seize the living*. We never escape our genealogy, it shapes who we are in the present, and that is still true in our highly individualised 2020s as it was when I was growing up in the 1950s and 60s. Much of the literature on social mobility emphasises the difficulties working-class young people have in reconciling a working-class background with the middle-class environments of the university and the professional labour market. We see a very different version of "the rags to riches" trajectory, celebrated in neoliberal ideology, in Bourdieu's own writing. In *Sketch for a Self-Analysis* (2008) he describes social mobility as "a very cruel unhappiness". And we can see that cruelty and unhappiness throughout the book. So, here are just a few examples:

- "extreme sadness and anxiety in which I lived" (page 47)
- "Invest myself body and soul in the frenzied work that would allow me to measure up" (page 47)
- "the inner desolation of solitary grief" (page 71)
- "frenetic work was also a way of filling an immense void and pulling myself out of despair" (page 71)
- "I lived my life in a kind of stubborn fury"(page 96)
- "I conceived success as a transgression and a treachery. There were many sleepless nights" (page 109)
- "I had to practice a kind of semi-controlled schizophrenia" (page 110)

These are not the words of a happy, well-balanced man, but I would argue those of us who have been socially mobile can recognise elements of ourselves in his autobiographical writing. And Bourdieu synthesises all those emotions, inclinations and practices when he develops the concept of "the cleft habitus" (Bourdieu 1999a:511). It is reassuring for those of us who feel torn in different directions to know that a cleft habitus is a regular outcome of a social mobility trajectory – that your internal conflicts and tensions are not the result of personal deficits and failings, but a common occurrence among the socially mobile.

Social mobility is not just about the individual and their personal journey, it is often a collective enterprise, arising out of the hopes and desires of the wider family and community. As a consequence, despite the collective impulses driving social mobility, it constitutes the embodiment of social failure because the socially mobile's solitary rise through the classes is inevitably about individual success at the expense of solidarity, and the raising of the entire class. It is about change at the individual level at the cost of wider collective change. Yet, for many of us who move upwards out of the working class, the loss of that solidarity results in a constant ache, a permanent sense of bereavement. If I am unrecognisable to the people and community I have come from, how then can I recognise myself? Shame, grief, and guilt are constant dangers. The pull of the originary field does not disappear rather it continues to haunt the socially mobile.

But I want to argue Bourdieu's concept of field points us in a further direction. Working with his tool-kit reveals the more hidden subtle processes of exclusion and exclusivity that permeate social life in elite fields. This is not just a case of elites looking

the other way, of ignoring, although they do that too, but rather actively looking in stereotyping, judgemental ways. As Bourdieu (1986) argues, in *Forms of Capital* the issue immediately confronting those who use the concept of field is the question of boundaries. I would add a further key issue of who controls and has power over those boundaries. It is not simply that we, the socially mobile, are unable to shed our working-classness; it is also that the middle and upper classes are unable to stay focused on the shiny new academically successful persona we present them with. Rather, their habitus directs them to constantly look for our lacks of distinction, the snags and tears in our new veneer. Bourdieu allows us to have a very different story of social mobility to the dominant ideology of the 21st century. One that is not simply fixated on the socially mobile individual, her fractures, tensions, conflicts, adaptations, and accommodations, but more holistically on relations in the new fields she encounters, shining a light on working class reception in elite fields, and how that reception acts to reinforce reproductive aspects of the elite field. It also reinforces reproductive dimensions of the habitus just as much as it enables transformation.

The academy is a field defined by male as well as upper class power – a space where racism of intelligence is compounded by the misogyny of intelligence. As Bourdieu makes clear, those taken-for-granted privileges of class, race and gender persist over the life course. What he does not always make clear enough is how intertwined and mutually reinforcing they are. What Bourdieu teaches us is that social class is a relational concept in which working-class experiences do not make sense unless they are contextualised within the wider class hierarchy. Just who is drawing the boundaries, and has the power to ensure they are enforced? We cannot understand working-class experiences of education, and particularly higher education, without looking at how both the upper and middle classes are positioned within education, their educational practices, and how these in turn impact working-class students.

The work of working class reproduction is largely produced by the middle and upper classes as a by-product of their own class reproduction. Working class self-exclusion follows exclusion imposed by more powerful others. Through the lens of Bourdieusian theory we can see that the culprits of social mobility stagnation are not working class individuals failing to make themselves middle class but the already privileged upper and middle classes exercising their rights, and using their capitals.

Focusing on the academic field and its latent, and often not so latent, class, race and gender prejudices, enables us to push back on the preoccupation with imposter syndrome, which too often becomes yet another way of blaming the victim, locating the problem in the working class newcomer. Any sense of not belonging is a symptom, not a cause, of exclusion from the field. It is middle and upper class practices of social closure, and attitudes of disrespect and disdain that have efficacy, and the power to exclude.

So this brings me to my third and last question:

Does the educational system have any part to play in transforming society for the better (and fairer)?

Immediately two other questions spring to mind. Where do we look in society for commitments to progressive change? And is the educational system one of those places? Bourdieu certainly saw the universities as central to the struggle for a better, fairer world, arguing that researchers have to provide political action with new ends, namely the demolition of dominant beliefs, and new means, such as “symbolic weapons” capable of undermining common beliefs by putting research findings into what he calls “an accessible form” (Bourdieu 1998a:vii). Although I am not sure we can call Bourdieu’s own writing “research in an accessible form”, he has provided us with an impressive body of sociological theory that has an analysis of power and inequality at its heart. A Bourdieusian sociology of knowledge is a sociology of symbolic power. Whether Bourdieu was studying Algerian peasants, students, writers, artists, university professors or the socially excluded, a central unifying preoccupation emerges: the question of how stratified social systems of hierarchy and domination persist and reproduce intergenerationally without powerful resistance and without the conscious recognition of their members .

But those of us who have been activists all our lives have to recognise that far too often our resistance is washed away by the repetitions of history. I campaigned vehemently for abortion rights in the 1960s, now we are having to do it all again. I spent a lot of my time at university fighting again apartheid and imperialistic wars, yet racism and war-mongering are endemic in the 2020s. In the 1970s I was a housing activist working for decent housing for the working classes and challenging the rentier class but today the rentiers are back in force, and include many of my fellow academics – all that resistance, mainly going nowhere.

For Bourdieu, ‘what is problematic is the fact that the established order is not problematic’ (Bourdieu 1977). He viewed research as not just about the production of knowledge but part of the struggle to generate social change through providing different ways of seeing the social world:

scientific explanation should teach the researcher where his liberties are really situated and resolutely to refuse the infinitesimal acts of cowardice and laxness which leave the power of social necessity intact, to fight in himself and in others the opportunist indifference or conformist weariness which allows the social milieu to impose the slippery slope of resigned compliance and submissive complicity. (Bourdieu 1988:4-5)

Since Bourdieu was writing in the 1970s and 80s universities have become very different places. Higher education has become a field in which the vast majority of academics are ever more dominated within the field of power, and ever more likely to have to collude with neoliberal forces of retrenchment .

It is even more difficult to see the role of schools in promoting progressive change. In the UK, schools are returning to their original incarnation as charitable institutions but in a very different guise to their 19th century antecedents (Reay 2025). In disadvantaged areas, schools have become an integral part of what Bourdieu calls “state

charity” (Bourdieu 1998a). We now have poor schools and rich schools within the state sector, and the poor schools have food banks, and sometimes clothes and toy banks, in their school halls (Baker 2023), holes in their roofs, and demoralised and over-worked teachers. We have the educational version of the economic vulgate! – a powerful educational orthodoxy based on the premises “the winner takes all” (Bourdieu 1998a). The neoliberal utopia of unlimited exploitation has invaded the classroom as well as the labour market. And I know similar processes are starting to happen in Sweden. Over the last year I have been working with a group of Swedish parents trying to publicise the negative impact on students of no-excuses schooling in schools with large numbers of ethnic minority students (Kazmierska 2026).

As a consequence, the Darwinian world Bourdieu described in relation to the economy now exists in our schools and universities which operate on the basis of “the survival of the brightest”. Education has become part of the problem rather than an answer or challenge to current inequalities. Over the last five years I have been carrying out interviews with teachers and young people in English academies. They speak of coercion, harsh discipline, rigid hierarchies, and constant surveillance (Reay 2025).

The neoliberal approaches to education, that have swept into our schools and universities, are a return to the past rather than a progressive move towards a fairer future. And they are making both students and their teachers unhappy. Bourdieu does not write a great deal about well-being and happiness, but he does talk about the need to replace the naturalised economy of neo-liberalism with an economy of happiness, one that recognises the costs in suffering and the profits in fulfilment that are ignored in simplistic economic priorities of profitability and productivity (Bourdieu 1998b). He argues that one form resistance can take is for workers to insist that social costs be included in economic decisions and calculations. I suggest that is what our schools and universities desperately need – a re-focusing that shifts educational priorities from economic goals and academic outcomes to those of well-being, fulfilment, flourishing and happiness.

Conclusion

Everything needs to change for everything to remain the same
Tancredi in Lampedusa’s *The Leopard*

So to conclude Bourdieu’s conceptual arsenal – including field theory, capital theory, habitus, symbolic violence, misrecognition, doxa, and the field of power – provide a set of constructs and ideas that shed light on elite structures, power and reproduction, helping to illuminate what is really going on beneath appearances of constant change and flux. His work also provides glimpses of ways forward but those glimpses provide visions that are sometimes hazy and difficult to see clearly. He leaves us with a blurred landscape we need to do the work of making distinct.

First, we need to understand and map the forces of reproduction and oppression in

order to begin the work of challenging and opposing them. Reproduction may sound like an outdated macro concept, one that conveys an image of society characterised by continuity moving forward in a linear predictable direction, but we need to recognise its innovative transgressive qualities, the way it loops and somersaults in creative reinventions in order to sustain the status quo.

Bourdieu makes very clear that it is essential to generate awareness of the mechanisms that make life painful, even unliveable for many in society. He stresses that we need to get at the economic and social determinants of the innumerable attacks on the freedom of individuals and their desires for happiness and self-fulfilment. And he offers hope for us sociologists:

Skeptical as one may be about the social efficacy of the sociological message, one has to acknowledge the effect it can have in allowing those who suffer to find out that their suffering can be imputed to social causes and thus to feel exonerated; and in making generally known the social origin, collectively hidden, of unhappiness in all its forms, including the most intimate, the most secret. (Bourdieu 1999b:629)

Those of us committed to a fairer society need to come together in creating the collective production of what Bourdieu calls “realistic utopias”. In the face of a hugely successful right-wing revolution from above, this will inevitably prove to be an extremely difficult enterprise. But, as Bourdieu concludes in *Weight of the World*:

what society has done, it can, armed with this knowledge, undo.
(Bourdieu 1999b:629)

And what we need, if we are to undo the enormous harm generated by neoliberalism, is more, not less, cleft habitus. We need to think through, and bring about, social and economic circumstances that work against the generation of coherent and unified habitus. At times of austerity and growing inequalities, the more splintered and discordant habitus is the better: As Bourdieu (1977:78) wrote:

That habitus can “misfire” and have “critical moments of perplexity and discrepancy” when it is incapable of generating practices conforming to the milieu, constitutes a major spring of personal resistance, social innovation and structural transformation.

I began this article on a personal note and I would like to end on one. As an academic who view themselves as a lifelong political activist, fighting for the rights of the working classes in English society, my natural disposition is to reject deterministic analyses. The working classes and their supporters are constantly pursuing social justice goals, engaged in action to transform society. We share an optimism of the will, if not of the intellect. But despite our campaigning and activism, our activism

has not transformed England into a more equal society, rather it has become steadily more unequal. “The long labour of forging a united group” (Bourdieu 1991:229) capable of challenging unjust class relations and redressing class inequalities, is very much an unfinished project. And it is important to understand why, despite constantly changing social and economic circumstances, and an educational system that is very different to the educational system even twenty years ago, that change has not been forthcoming.

Rather, Bourdieu’s research reveals how individuals are constantly making and remaking the structures that limit (and in the case of the privileged enhance) their power and agency in everyday processes in which “social structures and cognitive structures are recursively and structurally linked” (Bourdieu and Wacquant 1992:14). It also allows us to glimpse, albeit faintly, the challenges to those structures, and the extent to which they generate contradictions and crises. We can only continue to hope for many more misfirings of the habitus.

Author biography

Diane Reay grew up in a working class coal mining community. She is now Emeritus Professor of Education at the University of Cambridge and President of the UK Socialist Education Association. The second edition of her book *Miseducation: Inequality, Education and the Working Classes* was published by Policy Press in 2025.

References

- Baker, W. (2023) “Schools and food charity in England”, *British Educational Research Journal*, 49(6): 1387–402.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986) “The Forms of Capital” p 241-258 in J. G. Richardson (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* New York: Greenwood Press.
- Bourdieu P. (1988) *Homo Academicus* Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1990) *In Other Words: Essays towards a Reflexive Sociology* Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991) *Language and Symbolic Power* Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P (1993) in L. Wacquant “From Ruling Class to Field of Power: An interview with Pierre Bourdieu on La Noblesse d’État” *Theory, Culture & Society* 10 (3), 19-44.
- Bourdieu, P. (1998a) *Acts of Resistance: Against the Tyranny of the State*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998b) *Practical Reason: On the Theory of Action*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998c) “The Essence of Neoliberalism”. *Le Monde Diplomatique*. March 1998, p3.

- Bourdieu, P. (1999a) "The Contradictions of Inheritance" 507–511 in P. Bourdieu et al. (eds.) *Weight of the World: Social suffering in contemporary society* Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999b) "Postscript" in P. Bourdieu et al. (eds.) *Weight of the World: Social suffering in contemporary society* Cambridge: Polity Press. Pp 627-629.
- Bourdieu, P. (2005) *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2008) *Sketch for a Self-Analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2018) *Classification Struggles: General Sociology, Volume I. Lectures at the College de France, 1981–82*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., Passeron, J-C. (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture* London: Sage Publications Ltd.
- Bourdieu, P., Passeron, J-C (1979) *The Inheritors* Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P and Wacquant, L. (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Harris, G. (2026) *List of every country Trump has authorized military action as World War 3 fears grow*. <https://www.unilad.com/news/world-news/donald-trump-administration-us-military-action-countries-661402-20260320>
- Harper, L. (1960) *To Kill a Mocking Bird* Philadelphia: Lippincott,
- Joseph Rowntree Foundation (2026) *UK Poverty 2026*. <https://www.jrf.org.uk/uk-poverty-2026-the-essential-guide-to-understanding-poverty-in-the-uk>
- Kazmierska, N. (2026) "The professor on strict school methods: children feel bad about punishments: No connection between harsh discipline and high results – according to research". *Aftonbladet*. 5 April. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/d4n2mz/professorn-om-no-excuses-barn-mar-daligt-av-bestraffningar>
- Lampedusa, G. (2005) *The Leopard*. London: Vintage.
- Marmot, M. (2025) *Oral Evidence to Works and Pensions Committee* 25th April 2025. <https://committees.parliament.uk/oralevidence/16117/html/>
- Marx, K. (1852) *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. First issue of Die Revolution, New York.
- Reay, D. (2025) *Miseducation* (2nd ed). Bristol: Policy Press.
- Vance, J. D. (2016) *Hillbilly Elegy. A Memoir of a Family and Culture in Crisis*. London: HarperCollins.

Minnesord med anledning av Jürgen Habermas bortgång

PÅ MIN VÄG hem med Finlandsfärjan efter Nordiska Sommaruniversitetets vintersession om kritisk teori i Tammerfors fick jag meddelande om att Jürgen Habermas hade avlidit. Dagen innan hade jag talat om hans teori om ideologiers roll i ett modernt samhälle. Nyheten om hans bortgång spreds blixtnabbt i medierna och reaktionen sedan dess har varit enorm. Frågan är om vi någonsin sett något liknande i samband med en stor tänkares död. Det tycks som om varenda tidning med självaktning runt om i världen skyndsamt publicerade mer eller mindre insiktsfulla betraktelser över hans tänkande.

Habermas framställs inte sällan som efterkrigstidens mest betydelsefulla samhällsteoretiker. Men så var han också tvärvetenskaplig som få andra: som filosof utvecklade han ett begrepp om kommunikativt förnuft vilket han använde som normativ utgångspunkt för samhällskritik; som historiker beskrev han hur en ny typ av offentlighet tog form i det tidiga borgerliga samhället i Europa; som sociolog visade han att ett modernt samhälle integreras på två olika sätt – systemiskt och kommunikativt – och analyserade därefter den problematiska relationen mellan de två; och som statsvetare utvecklade han en normativ teori om förhållandet mellan rätt och frihet i syfte att klargöra möjlighetsbetingelserna för demokrati i ett komplext samhälle. Och inte nog med det. Han förenade dessutom sitt omfattande akademiska författarskap med en verksamhet som *public intellectual*. Redan på femtiotalet uppmärksammade han Heideggers nazism, under studentrevolten varnade han för framväxten av en ”vänsterfascism” (något som delar av studentvänstern aldrig förlät honom), under historikerstriden på åttiotalet argumenterade han för att förintelsen ska ses som något helt exceptionellt och i samband med Tysklands återförening kritiserade han dess genomförande. Andra exempel på hans deltagande i offentlig debatt är att han vände sig direkt till ledande europeiska politiker för att understryka betydelsen av en demokratisk utveckling av EU och att han diskuterade krigen i forna Jugoslavien, Irak och nu senast Ukraina. Vid stora politiska händelser kunde man alltid förvänta sig klokare ord från Habermas än från de flesta andra.¹

---

1 För en utförlig och mindre ensidig diskussion av Israels reaktion på Hamas attack den 7 oktober 2023 fick vi dock vänta förgäves. Med tanke på Habermas personliga historia är det dock inte så överraskande. Se Normative Orders. Forschungszentrum der Goethe-Universität Frankfurt am Main (2023).

Habermas blev 96 år gammal, men jag hade av någon anledning förväntat mig att han skulle vara med oss längre än så. Han har på sätt och vis funnits hos mig alltsedan jag började studera sociologi i Lund i början av årtiotalet. Hans vän Hans-Georg Gadamer blev ju över hundra. Dessutom framstod Habermas länge som osedvanligt pigg för sin ålder (även om han hörde allt sämre). Sitt sista storverk – *Auch eine Geschichte der Philosophie* (2019a) kunde han avsluta vid 90 års ålder. Två band på sammanlagt närmare två tusen sidor. Att bli så gammal har dock sina baksidor. Hans äldsta dotter avled för ett par år sedan, och när hans fru Ute, efter sjuttio års äktenskap, nyligen gick bort förlorade Habermas alltmer sin livslust.

Habermas var produktiv som få. Hans publikationslista är minst sagt imponerande, i synnerhet som hans viktigaste publikationer utgörs av tjocka böcker snarare än tunna tidskriftsartiklar av det slag som dagens akademiker förväntas producera på löpande band. Läger man till sekundärlitteraturen skulle man sannolikt kunna fylla ett mindre bibliotek. För några år sedan utkom en bok på 894 sidor med titeln *Habermas global* där hans betydelse i världens alla hörn dokumenteras – även det svenska (se Carleheden & Heidegren 2019). Biografier, bibliografier och intervjuböcker har utkommit i strid ström också under senare tid. Den som så önskar har både en *Habermas Handbook* och ett *Habermas Lexicon* att tillgå. Det kan tilläggas att Habermas skänkte sina brevväxlingar till universitetsbiblioteket i Frankfurt, att en utgåva av hans samlade skrifter är på väg och att hans 350-sidiga självbiografi planerades att utges postumt redan när den skrevs. Blir man så gammal hinner man ordna med sitt eftermäle. Habermas förstod tidigt att han skulle bli ett idéhistoriskt forskningsobjekt likt en Hegel eller Marx.

Han gjorde länge motstånd mot att tala om sig själv som person, men det är ingen tvekan om att hans barndom i Nazityskland präglade hela hans livsverk (se Habermas 2007). Som tonåring gick han med i Hitlerjugend. Stefan Müller Doohm (2014) skriver i sin biografi att Habermas far behövde hjälpa sonen att bli insläppt i denna organisation. Habermas föddes nämligen harmynt, något som kunde innebära en livsfara i ett Tyskland som betraktade också handikappade som en börda för "folkstammen".

Efter kriget blev det snart uppenbart för den unge Habermas att hans hemland befann sig vid "moralens nollpunkt". Det var ett av skälen till att han på femtitalet sökte sig till *Institut für Sozialforschung* i Frankfurt, det vill säga den institutionella basen för vad som i dag ofta kallas Frankfurtskolan eller kritisk teori. Under några år var han där assistent till Theodor W. Adorno. I en känd formulering hävdar Adorno att Hitler har påtvingat människorna ett "nytt kategoriskt imperativ": "inrätta [ert] handlande och tänkande så att Auschwitz inte upprepas" (Adorno 2019 [1966]:346). Samma inställning hade utan tvekan också Habermas. Konkret handlade det om att avnazifiera och demokratisera Tyskland. På den punkten kan sägas att Habermas lyckades väl. Tysklands president Hans-Walter Steinmeier skriver i sina minnesord i *Die Zeit* att "Jürgen Habermas har gett Förbundsrepubliken Tyskland en idé om sig själv". Här framstår Habermas närmast som en statsfilosof av hegelska dimensioner. Men hans teorier begränsade sig förstås inte bara till Tyskland som land. Han formulerade en grundläggande kritik av den förvaltande inställningen att dagens demokratiska länder mer eller mindre redan har nått den högsta punkten i sin utveckling. Habermas

betonande den helt avgörande betydelsen av en resonerande politisk offentlighet baserad på ett levande civilsamhälle som är relativt oberoende av både marknad och stat. Han insisterade också på att demokratin inte kan göra halt vid nationsgränser.

Jag kom till dåtidens Västtyskland sommaren 1989. Jag hade fått ett ettårigt stipendium för en forskningsvistelse vid Goethe-universitetet i Frankfurt am Main. Planen var att färdigställa min avhandling om Habermas samhällsteori. Tack vare rekommendationsbrev från såväl Margareta Bertilsson som Joachim Israel – som båda tidigt hade intresserat sig för Habermas tänkande – hade han accepterat att fungera som min bihandledare. Detta var på flera sätt den rätta tiden att komma till Tyskland. Just när jag anlände för en språkkurs i Mannheim började Sovjetunionens sönderfall på allvar. Under hösten blev jag själv vid något tillfälle lite av en deltagande observatör av Berlinmurens rivande. Jag hade följt med en grupp tyska så kallade autonoma studenter till Berlin. De var – som Habermas – kritiska till att Östtyskland skulle införlivas med Västtyskland genom något slags *Anschluss*. Jag minns att vi efter våldsamma demonstrationer på Kurfürstendamm kröp igenom ett hål i muren till Östberlin och tog med oss östtyska studenter tillbaka till Västberlin. Det blev för dem första gången i väst, men de verkade mer intresserade av västlig choklad och cigaretter än av politiska samtal om en tredje väg mellan kapitalism och realsocialism.

I Frankfurt kändes det som om jag hade kommit till den intellektuella världens centrum. Förutom med Habermas fick jag kontakt med då ledande kritiska teoretiker, däribland Axel Honneth, Seyla Benhabib, Hauke Brunkhorst och Jean Cohen. Det var en stadig ström av intellektuella stjärnor på besök. Här kunde man plötsligt på en lunch hamna i samtal med Charles Taylor om huruvida det går att läsa Heideggers *Sein und Zeit* i engelsk översättning eller lyssna på John Rawls som hade insisterat på att hålla sitt föredrag på tyska trots att han inte alls kunde språket (det gick inte bra!). Det var också en samlingsplats för doktorander från världens alla hörn; flera av dem – till exempel Rainer Forst, Christina Lafont, Arne Johan Vetlesen och Amy Allen – skulle senare bli internationellt framträdande inom den kritiska teorin. Förutom att jag följde Habermas reguljära undervisning deltog jag varannan måndagskväll i hans ”kollokvium”. Efteråt gick vi alla till restaurang Dionysos där Habermas efter några glas vitt tyskt vin inte sällan började tala om sin tid som Adornos assistent. Vid ett sådant tillfälle berättade han också om sitt enda besök i Sverige. Han hade blivit inbjuden av filosoferna i Uppsala i början av sjuttioalet och mellanlandade på en resa från Bergen till Helsingfors. På den tiden var svensk filosofi om möjligt ännu mer analytisk orienterad än i dag. Habermas presenterade en av sina första texter efter sin så kallade språkliga vändning, *Wahrheitstheorien*. Denna vändning kan ses som ett försök från Habermas sida att från sina kontinentala filosofiska utgångspunkter närma sig den analytiska filosofin. Efter föredraget var det helt tyst. Inte en enda fråga. Men på kvällens fest blev de analytiska filosoferna fulla och ville då prata med honom om livets mening. Habermas hade mycket roligt åt denna historia, men inte undra på att han avböjde att resa till Uppsala när han sent omsider tilldelades Skytteanska priset.

Det gick naturligtvis inte att resa hem redan efter ett år i Frankfurt. Jag stannade i fyra år och hankade mig fram så gott det gick – disputationen fick vänta. Så mycket

handledning blev det emellertid inte. I sina minnesord i *Die Zeit* berättar Lea Ypi att hon inte vågade tilltala Habermas när hon för första gången mötte honom på en konferens. Det vore som att gå fram och börja småprata med Kant, Hegel eller Marx, skriver hon. Det fångar också in mitt eget förhållande till honom. Det hjälpte ju heller inte att Habermas – efter det jag hade presenterat ett avhandlingskapitel på kollokviet – inledde diskussionen med att säga: ”Det här är sista gången någon lägger fram en text om mina teorier.” Sedan sade han inget mer den gången. För mig handlade det i hög grad om att förstå Habermas samhällsteori. Min avhandling var inte i första hand tänkt som en kritisk diskussion av hans tänkande, utan snarare som en formulering av ett alternativ till den sociologi jag hade lärt mig i Sverige (se Carleheden 1996). Walter Korpi hade nog kallat mig en pegasryktare (se Korpi 1990).

Det är en specifik typ av samhällsteori som Habermas har utvecklat. I ett föredrag med anledning av firandet av 90-årsdagen berättade Habermas att Richard Rorty – den amerikanske nypragmatisten – hade kommit fram till honom vid en Hegelkonferens och skakat på huvudet: ”You Germans keep floating between Kant and Hegel.” Habermas hade svarat att ”somliga av oss går fram och tillbaka mellan Kant, Hegel och Marx till och med, eftersom vi tror att det i dessa historiskt nedärvda argument fortfarande finns svar på systematiska frågor” (Habermas 2019b:729).² Kant hade gjort autonomi till en grund inte bara för sin egen filosofi, utan också för upplysningen. Han var dock till skillnad från Hegel ingen protosociolog. Hegels begrepp om ”sedlighet” i *Rättsfilosofin* ligger däremot nära vad sociologer brukar tala om som normsystem. För Hegel handlade det om frihetens institutionalisering i samhället. Enligt Marx måste denna sedlighet snarare förstås som ideologi, det vill säga som en social makt som får människor att acceptera normer och stödja institutioner även när dessa går emot deras intressen. I en sådan situation kan vi inte underordna oss sedligheten utan måste vända tillbaka till Kant och utöva kritik utifrån från det praktiska förnufts normativa utgångspunkter. Men naturligtvis stannade Habermas inte vid detta fram och tillbaka mellan Kant, Hegel och Marx. Han utvecklade Kants subjektfilosofi med hjälp av sitt begrepp om kommunikativt förnuft, Hegels sedlighetsbegrepp med hjälp av ett fenomenologiskt livsvärldsbegrepp och Marx maktbegrepp med hjälp av systemteori.

Habermas samhällsteori ska alltså förstås som en *grand social theory* (”generell samhällsteori”). De som vi i dag betraktar som sociologins klassiker ärvde denna form av teoretiserande från Kant, Hegel och Marx, men de klassiska sociologerna tenderade att dölja detta arv eftersom de ville etablera sociologin som vetenskap i kontrast till moralfilosofin. När sociologin sedan på allvar etablerades efter andra världskrigets slut stod inte längre klassikerna i centrum. Med hjälp av nya kvantitativa metoder skulle ämnets vetenskapliga legitimitet säkerställas. Denna utveckling bröts emellertid med studentrevolten och marxismens intåg på universiteten i samband med 68-vågen. År 1982 kunde Jeffrey Alexander se tillbaka på det dryga decennium som gått och konstatera att en ”rehabilitering av det teoretiska” hade skett inom sociologin (Alexander 1982:30). Tre år senare publicerade Quentin Skinner en antologi med titeln *The Return*

2 Översättningar från tyska är mina.

of *Grand Theory*. Den innehåller kapitel om bland andra Gadamer, Foucault. Kuhn, Althusser, Rawls och naturligtvis Habermas. Den sistnämnde hade i sitt viktigaste verk – *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981) – använt den klassiska sociologin för att kritiskt-teoretiskt besvara den grundläggande sociologiska frågan: Hur är ett modernt samhälle möjligt?

Sociologins konjunktursvängningar har emellertid fortsatt sedan dess. Så här i efterhand kan det konstateras att när jag väl blev färdig med min avhandling så var vad Philipp Felsch (2016) kallar ”teorins långa sommar” redan över. Alexander menar att samtidens sociologi har blivit ”postteoretisk” (Reed & Alexander 2009) och Omar Lizardo – redaktören för tidskriften *Sociological theory* – talar till och med om att teoretikernas tid är förbi (Lizardo 2020). I och med Habermas bortgång är nu alla de som diskuterades i Skinners bok döda. Sociologin befinner sig sedan länge – i varje fall i den anglosaxiska och skandinaviska delen av världen – i en postteoretisk epok där den typ av generellt teoretiserande som Habermas nu hyllas för knappast syns till längre. Visa mig den sociolog som i dag beviljas forskningsmedel för att utveckla samhällsteori! Det tycks som om teorins sommar inte bara blivit till höst utan också till vinter.³

På många sätt är detta en paradoxal utveckling. Så här i efterhand är det klart att Habermas och hans likasinnade vann ”positivismsstriden” – i varje fall på vetenskaps-teoretisk nivå (Heidegren 2016). Egentligen förnekar väl ingen i dag på allvar att fakta är både teori- och värdeberoende. Empirisk forskning behöver samhällsteoretisk näring inte bara för att bli relevant och intressant utan också för att bli giltig (Carleheden 2024). Tilläggas kan att en utbildningspolitik som vill låta arbetsmarknaden styra universitetens verksamhet förhindrar oss att erbjuda studenterna bildning och understödja framväxten av nya *public intellectuals*. Detta riskerar i sin tur att försvaga den typ av politisk offentlighet som Habermas alltsedan sitt första stora verk – *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (*Borgerlig offentlighet*) – har argumenterat för. Och det är ingen liten sak om vi ska tro honom – en sådan utbildningspolitik tenderar att underminera demokratin.

Naturligtvis har Habermas teorier varit omtvistade. Man kan säga att hans livsverk har vuxit fram i ständiga – inte sällan polemiska – debatter; med heideggerianer (som Gadamer), med första generationens kritiska teoretiker, med 68-vänstern, med rationella valteoretiker, med positivist, marxister, luhmannianer, postmodernister, carlschmittianer, liberaler (som John Rawls), kommunitarister (som Charles Taylor), analytiska filosofer och så vidare, och så vidare. Vid ett av våra fåtaliga handledningstillfällen berättade Habermas dock att han var besviken över den jämförelsevis magra respons som just hans sociologiska intervention hade fått. Men det är kanske inte så konstigt. Efter *Theorie des kommunikativen Handelns* övergick han själv till moralfilosofi, sedan till demokratiteori och till sist till en idéhistorisk framställning av filosofins förhållande till religionen. Och även om han genom att betona kommunikationens betydelse gick i en sociologisk riktning i sin rekonstruktion av Kant är det trots allt Kant snarare än Hegel och Marx som sätter sin prägel på hans livsverk.

3 I Tyskland är det fortfarande möjligt att bedriva samhällsteori. Jämför sociologer som Hartmut Rosa och Andreas Reckwitz, men även där har konjunkturen vänt, vilket framgår av Felsch (2016).

Ur ett hegelskt perspektiv har Habermas blivit kritiserad för formalism och proceduralism och ur ett marxistiskt perspektiv för att vara ensidigt normativ och i alltför ringa grad teoretisera maktens betydelse. En sådan kritik betyder att hans samhällsteori är alltför lite sociologisk. Kanske kan vi delvis spåra den uppgivenhet som skulle komma att drabba Habermas under hans sista år just till denna relativa brist på sociologi. Utifrån systemteoretiska antaganden förlägger han makten utanför den kommunikativt integrerade livsvärlden. Denna makt i form av självreglerande ekonomiska och politiskt-administrativa system tenderar, enligt honom, att kolonisera livsvärlden. Å andra sidan talar han om livsvärldens rationalisering – i kommunikativ mening – som en motkraft. Nutidens samhälle – *Theorie des kommunikativen Handelns* skrevs under 70-talet – såg han som halvvägs modernt ("ett ofullbordat projekt"). Förgivet-tagna normer och traditioner kan inte längre förklara hur ett samhälle är möjligt. Den moderna livsvärlden är posttraditionell, pluralistisk och individualistisk. För att lösa sina konflikter och koordinera sina handlingar utan våld måste moderna människor under sådana förhållanden komma överens med hjälp av sitt kommunikativa förnuft. Han kritiserar i detta sammanhang också Marx antagande om att ideologier spelar en viktig roll som social makt och lägger ideologikritiken åt sidan. Även om Habermas alltid har försökt att frigöra sig från historiefilosofin kan man just på denna punkt ana väl mycket av hegelskt inflytande. Han förefaller ha räknat med att det trots allt finns en logik i historiens utveckling, en logik som har en viss kraft. Under senare tid har emellertid hans antaganden om en pluralistisk och individualistisk livsvärld undergrävts av en allt starkare postliberal politik och kultur (se till exempel Norris & Inglehart 2019). En sådan utveckling verkar Habermas inte ha räknat med. Man kan misstänka att hans normativa fokus på demokratiska procedurer har inneburit att en sociologisk analys av förutsättningarna för livsvärldens rationalisering har åsidosatts. Vi ska då komma ihåg att kritisk teori utmärks av en immanent typ av kritik. Kritik måste kunna ta sin utgångspunkt i samhället och kan inte enbart hämta kraft från filosofins tunna luft.

I sin biografi om Habermas skriver Felsch att han under den intervju han gjorde med Habermas bara några få år före hans bortgång blev undervisad om "det dystra scenariot om Västs successiva nedgång" (2024:186) och att han nu såg allt det som han hade stått för under hela sitt liv gå förlorat. Och Felsch fortsätter: "Det är förfärligt att uppleva Habermas – den sista idealisten – så fatalistisk" (2024:187). Själv är jag emellertid inte så överraskad. Titeln på den svenska översättningen av en intervju som jag gjorde med Habermas under min sista tid i Frankfurt hämtade jag från en mening jag funnit i Habermas demokratiteoretiska huvudverk *Faktizität und Geltung*: "En ur förtvivlan född förhoppning" (Carleheden & Gabriels 1994). Habermas har aldrig varit vare sig idealist eller utopist. Hur skulle någon som vuxit upp vid moralens nollpunkt kunna vara det? Han valde emellertid att teoretisera varken omoralen eller makten – han gjorde tvärtom. Han försökte teoretiskt stärka våra föreställningar om moral, rätt, demokrati och frihet för att ge oss kraftfulla vertyg i kampen mot omoral och ofrihet. Mot bakgrund av de senaste decenniernas postliberala politiska utveckling tycks han emellertid ha förlorat hoppet om dessa normativa konstruktioners styrka.

Adorno talade en gång om sitt skrivande som ”flaskpost”, det vill säga meddelanden som kastas ut i ett hav av barbari och som kanske någon gång i framtiden flyter upp på en strand långt borta och kan inspirera något för oss okänt samhälle. Det ser ut som om det var där hos Adorno – sin forne mästare – som Habermas till slut somnade in.⁴

Mikael Carleheden
Sociologisk institut
Københavns universitet

Referenser

- Adorno, T. W. (2019 [1966]) *Negativ dialektik*. Göteborg: Glänta produktion.
- Alexander, J. (1982) *Theoretical Logic in Sociology*. Berkeley: University of California Press.
- Carleheden, M. (1996) *Det andra moderna. Om Jürgen Habermas och den samhällsvetenskapliga diskursen om det moderna*. Göteborg: Daidalos.
- Carleheden, M. (2024) ”Unchain the Beast! Pluralizing the Method of Theorizing”, *Die Praxis soziologischer Theoriebildung*, 17–43 i F. Anicker & A. Armbruster (red.) *Wiesbaden Springer Fachmedien*. https://doi.org/10.1007/978-3-658-44055-8_2.
- Carleheden, M. & R. Gabriels (1994) ”En ur förtvivlan född förhoppning. Intervju med Jürgen Habermas”, *Res Publica* 27.
- Carleheden, M. & C-G. Heidegren (2019) ”Habermas in Sweden: Eine Rezeption mit Hindernissen”, 459–475 i L. Corchia, S. Müller-Doohm & W. Outhwaite (red.) *Habermas global. Wirkungsgeschichte eines Werks*. Berlin: Suhrkamp.
- Felsch, P. (2016) *Der lange Sommer der Theorie. Geschichte einer Revolte 1960–1990*. München: C. H. Beck.
- Felsch, P. (2024) *Der Philosoph: Habermas und wir*. Berlin: Propyläen.
- Habermas, J. (2007) ”Offentligt rum och politisk offentlighet. Två tankemotivs rötter i en livshistoria”, 15–26 i J. Habermas, *Mellan naturalism och religion. Filosofiska uppsatser*. Göteborg: Daidalos.
- Habermas, J. (2019a) *Auch eine Geschichte der Philosophie*. Berlin: Suhrkamp.
- Habermas, J. (2019b) ”Noch einmal: Zum Verhältnis von Moralität und Sittlichkeit. Vortrag an der Universität Frankfurt, 19. Juni 2019”, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* 67 (5):729–743. <https://doi-org.kb-ku.idm.oclc.org/10.1515/dzph-2019-0055>
- Heidegren, C.-G. (2016) *Positivismstrider*. Göteborg: Daidalos.
- Korpi, W. (1990) ”Om undran inför sociologerna”, *Sociologisk Forskning* 27 (3):2–10.
- Lizardo, O (2020) ”The End of Theorists. The Relevance, Opportunities, and Pitfalls of Theorizing in Sociology Today”, <https://doi.org/10.31235/osf.io/3ws5f> (hämtningsdatum 2 mars 2026).
- Müller-Doohm, S. (2014) *Jürgen Habermas. Eine Biographie*. Berlin: Suhrkamp.

⁴ Tack till Anna Engstam för värdefulla kommentarer.

- Normative Orders. Forschungszentrum der Goethe-Universität Frankfurt am Main (2023), "Principles of solidarity. A statement", <https://normativeorders.net/en/news/principles-of-solidarity-a-statement/> (hämtningsdatum 2 mars 2026).
- Norris, P. & R. Inglehart (2019) *Cultural Backlash. Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reed, I. & J. Alexander (2009) "Social Science as Reading and Performance. A Cultural-Sociological Understanding of Epistemology", *European Journal of Social Theory* 12(1):21–41.
- Skinner, Q. (1985) *The Return of Grand Theory in the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jürgen Habermas signum

kommunikativt handlande och deliberativ demokrati

I MARS I år dog Jürgen Habermas, 96 år gammal. Hans djupgående analyser av de stora samhällsvetenskapliga frågorna gjorde honom till en av de mest lästa och respekterade sociologerna och filosoferna i modern tid. Särskilt viktig är hans omfattande teori om det kommunikativa handlandet (1981), som påvisar betydelsen av allas lika rätt till delaktighet vid skapandet av ett demokratiskt samhälle. Inspirationen till teorin fick han redan som ung då han konfronterades med sitt hemlands patologier, brutaliteter och politiska envælde i och med Nürnberggrättegångarna. Alltsedan dess var hans allt överskuggande ambition att klarlägga hur ett demokratiskt samhälle kan stärkas, det vill säga ett samhälle som värnar om mänsklig värdighet och grundas i en ömsesidig kommunikation i stället för våld.

Med följande debattinlägg avser vi att tydliggöra själva innebörden av Habermas begrepp om kommunikativt handlande och deliberation och argumentera för deras grundläggande betydelse för upprätthållandet av ett demokratiskt samhälle. Temat är angeläget då demokratin uppvisar en oroväckande tillbakagång enligt 2025 års demokrati rapport (Nord et al. 2025). Vid mätningarna fram till 2024, har andelen medborgare som lever under demokratiskt styre sjunkit till samma nivåer som 1985. När det gäller andelen demokratiska länder har den sjunkit till 1996 års nivåer. Dessvärre är denna fortgående tillbakagång global; den inbegriper även Väst Europa och USA. Liberal demokrati har därmed blivit det minst vanliga styrelsesättet i världen och är tillbaka på nivån kring 1990, alltså i slutet av kalla kriget. De mest iögonfallande problemen är att få uttrycka sig fritt i medier, att få diskutera politiska ämnen och osäkerhet för journalister samt inskränkningar inom akademi och kultur. Men det handlar också om att deliberativa aspekter ignoreras såsom ointresse för att göra ”offentliga resonemang [...] inkluderande” och de styrandes bristande ”respekt för opposition, pluralism och motargument” (2025:17). Dessa olika inskränkningar av demokratin brukar på engelska kallas ”backsliding” (Nord et al. 2025:13, Nord et al. 2026:10).

Enligt Nancy Bermeo, forskare vid Oxford University (2016, 2022), syftar begreppet backsliding på en mångfald olika företeelser men avser i grunden ”en avsiktlig avvikelser från ett ideal” (2016:6). Inom demokratiforskningen betecknar begreppet såväl yttre fenomen, till exempel kuppattade maktövertaganden, som inre, till exempel

gradvis urholkning av institutionella värden i etablerade demokratier. Hur backsliding sker vet vi dock relativt lite om (Bermeo 2016:5, Bermeo 2022:155–159). Den senare, inre formen av backsliding, antas dock kunna uppstå när ekonomin sviktar, särskilt när det skapar problem på lokal nivå. Ett exempel är det republikanska partiet i USA med president Trump i spetsen, som tvärtemot tidigare beslut, satsade på ökad oljeutvinning i kolbältena för att få fler röster i valet senare (Kvarnkullen 2025). Likaså antar man att vissa partier bjuder svagare motstånd mot backsliding än andra, något som också kan gälla republikanerna och president Trump, då han benådade alla som trängde sig in i Kapitolium (SVT Nyheter 2025). Eftersom USA, enligt demokrati rapporten uppvisar urholkningsprocesser som gör att landet inte längre kan klassas som en fullvärdig demokrati, ska vi ta president Trumps sätt att kommunicera som exempel på hur backsliding kan underblåsas.

Vår ståndpunkt är alltså att kommunikativt handlande och deliberation utgör de viktigaste motkrafterna mot backsliding i en modern välfärdsdemokrati. Vi fokuserar därför på spänningsfältet mellan medborgarna, deras vardagsverklighet och livsvärld, och institutionernas systemordningar. Därmed får den ”sociala världen” företräde, den kontext som förenar objektiva fakta, intersubjektivitet, normer och moral (Kihlström 2020:20).

Först (1) beskriver vi innebörden av det kommunikativa handlandet, hur det skiljer sig från ren information och vilken kraft det tillför demokratin genom sin intersubjektiva och kontextuella karaktär. Sedan (2) tydliggör vi hur den kollektiva viljan bildas och läggs till grund för en deliberativ demokrati, kännetecknad av solidaritet och legitimitet. Därmed framträder begreppens betydelse för ett livskraftigt kommunikativt folkstyre som kan indikera motåtgärder mot backsliding.

Intersubjektivitet och vardagsliv, demokratins sociala byggstenar

Demokrati betyder folkstyre och dagens välfärdsdemokratier är därtill representativa, det vill säga att invånarna väljer politiker som ska representera dem och fattar besluten. Detta innebär en viss distans till demokratins vardagsarbete, vilket kan ha en negativ påverkan på lyhördheten för medborgarnas behov. Filosofen Kristina Lafont (2020) vid Northwestern University menar att detta i sin tur kan minska medborgarnas intresse för att ta del i den självstyrande demokratiprocessen och göra dem likgiltiga inför sina lagliga rättigheter. Välfärdsstatens funktionalistiska perspektiv med institutionaliserade och byråkratiserade ordningar kan dessutom göra både medborgare och professionella i systemen okritiska och förändringsobenägna. Andra brister, som till exempel att klienter upplever sig vara lämnade i sticket, när ingen lyssnar på dem, när deras rätt till jämlikhet och respekt förbises, när deras människovärde kränkts, eller när de får ett allt eländigare vardagsliv, skapar dock en djupare uppgivenhet. Den är ännu mer problematisk för demokratin, då den kan undergräva dess solidaritet och legitimitet (Kihlström 2020).

Demokratin är alltså ingen ”fredlig seminarieövning” (Habermas 2023:83) där det övergripande målet är konsensus. I stället innebär den att medborgarna har rätt att säga

ja eller nej och initiera en diskussion, som kan "likna en strid" (s. 82) dock utan risk för uteslutning ur gemenskapen. Att kommunicera är emellertid att både säga något och att göra något. Det kan verka självklart i vardagslivet, där språkhandlandet tycks fungera rent intuitivt. Vi känner till exempel när någon ljuger eller "stilar sig, gör sig till" för att göra intryck, verka uppriktig. Vi kan också bli irriterade när någon uppträder störande eller bli på vår vakt när någon strategiskt försöker tillskansa sig något på den andres bekostnad eller bryter mot moral och normer som anses accepterade.

Länge likställdes dock kommunikation med en mer enkelriktad information där budskapets "sanning" enbart knöts till objektiva fakta. Inom välfärdspraktiken har detta främjat ett systemtänkande, som prioriterat specialisering och kategorisering. Sådant kan leda till att medborgarens synpunkter och intressen utestängs, vilket kan skapa störningar på olika nivåer, till exempel desintegration, demoralisering och social instabilitet (Finlayson 2005). Enligt Habermas är systemen inte bara relaterade till varandra i yttre mening. De har också ett inre samband, som reproduceras genom det kommunikativa handlandet hos individer i livsvärlden – en insikt som är avgörande för möjligheten att upprätthålla en aktiv demokrati (Kihlström 2012).

Frågan om sambandet mellan kommunikation och handlande har sysselsatt filosofer och sociologer sedan lång tid tillbaka. Habermas gav sig i kast med frågan genom att analysera kommunikation som ett socialt handlande. Därigenom byggde han vidare på insikter som utvecklats av flera tidigare samhällsvetenskapliga klassiker, till exempel George Herbert Mead, Emile Durkheim och Talcott Parsons. I en rekonstruktion av Meads arbeten om det sociala jaget och intersubjektiviteten framkom bland annat hur ett symboliskt förmedlat handlande kan regleras normativt och därmed erbjuda olika sociala roller, till exempel den som förälder. Mead förbisåg dock en viktig mellanliggande möjlighet som ett utvecklat modernt, lingvistiskt språk kan ge. Det medger nämligen att utsagorna kan preciseras och valideras, det vill säga mer ingående prövas om det som sägs är objektivt sant *och* normativt riktigt. Viktigt här är också att parterna kan säga ja eller nej till anförda anspråk, utan att riskera uteslutning ur gemenskapen.

Ett kommunikativt handlande innefattar därför *både* en objektiv och en normativ sanning, vilka prövas på olika sätt. Om den ena parten *säger* att veckan har tio dagar, så kan motparten acceptera eller bestrida detta genom en enkel kontroll av fakta. Alltså om det är sant eller falskt. Språkets potential innebär dessutom att om den ena parten *gör* något, till exempel sparkar på någon som ligger, kan mottagaren acceptera eller bestrida detta, men denna gång utifrån de värden (den moral) som gäller i deras sociala gemenskap. Här handlar det alltså om huruvida handlandet är normativt rätt eller fel, varvid moral och normer tjänar som bindande forskrifter, som en social skyldighet i gemenskapen. Slutligen kan språket bedömas utifrån hur/när det uttrycks, till exempel i skratt, gråt, överlägsenhet eller underdånig stil. Sådana uttryck kan bara bedömas med tanke på om de är indirekt förnuftiga, det vill säga om de i sin autenticitet signalerar en känsla som grundas i accepterade normer. Om inte så uppfattas beteendet som irrationellt och motsägelsefullt, vilket skadar tilliten till personen. Ett senare exempel i denna text, som gäller president Trump, visar på detta.

Det moderna språket möjliggör alltså en kommunikativ ömsesidighet, en in-

tersubjektiv validering, samtidigt som det blottlägger en moral som kan *balansera* handlandet. För att påvisa detta kompletterade Habermas sin omläsning av Mead med en rekonstruktion av Durkheims studier av solidaritet och moral. Han fann därvid att även Durkheim förbisåg språkets möjligheter att precisera grunderna för handlandet. Durkheim förbisåg nämligen moralens sammanbindande funktion som en "omkopplingsstation" (Habermas 1987:57) som samtidigt aktualiserar objektiv fakta (kognitiv sanning) och normativ riktighet (moralisk/etisk "sanning"). Till skillnad från kommunikation som en enkel förmedling av information, så prövas alltså det kommunikativa handlandet utifrån om det är *sant* och *rätt*. Huruvida det är uppriktigt menat (i estetisk/expressiv mening) prövas däremot bara indirekt. Processen sker i en kontext som rymmer spänningen mellan systemens reglerade ordningar och individernas vardagsverklighet, livsvärld.

Parsons' grundfråga gällde individernas frihetspotential i relation till de sociala systemen. Habermas fann hans analyser utomordentliga men kritiserade dem för att vara grundade i en monologisk modell, de saknade en samtalspart. Detta omöjliggjorde en intersubjektiv validitetsprövning, som kunde hjälpa aktören att handla utifrån tillgängligt förnuft. Parsons kunde därför inte visa att individen är fri att handla, utan denne riskerade en översocialisering, vilket innebar att individen styrdes alltför mycket av systemregler där friheten ersattes av beroende. Parsons förbisåg alltså hur handlandet kan koordineras genom språkets möjligheter att argumentera för ja eller nej, en kompetens som emellertid är nödvändig att utveckla i ett modernt, komplicerat samhälle.

Habermas kompletterade teorin om det kommunikativa handlandet med utläggningar om livsvärld och system. Livsvärlden utgör den kontext som individen hämtar sina föreställningar ifrån. Den kan ses som en del av vardagsverkligheten och fungerar som en outtömlig bakgrundsresurs. Från den hämtar vi ett tema, som kan tolkas och bedömas intersubjektivt, så att det mest konstruktiva, förnuftiga handlandet framträder. Bildligt talat, lämnar vi sedan tillbaka temat, men då som en formulerad och prövad kunskap, vilket gör delar av livsvärlden rationaliserad och symboliskt reproducerad. Den hjälper oss också att hantera en situation. Ibland kan vi lugnt och passivt förlita oss på livsvärlden, när deltagarna i situationen vet hur man ska handla. Ibland, när situationen är helt ny, till exempel hur man hälsar i ett främmande land, måste vi dock vara mer aktiva och försöka förstå hur vi ska agera. Livsvärlden kan aldrig helt uttömmas, men vi kan förlora kontakten med den och gå vilse, exempelvis ungdomar som saknar någon att prata med om sina erfarenheter.

För att klarlägga systemens karaktär polemiserade Habermas med sociologen och den samtida systemteoretikern Niklas Luhmann I stället för att som Habermas knyta systemen till integration, så knöt Luhmann dem till funktion (Kihlström 2012). Då framträdde de som självständiga, autopoetiska system, som var nödvändiga för att upprätthålla social ordning i ett samhälle präglad av objektifiering, specialisering och koder. Habermas kritiserade detta synsätt, då det bygger på en äldre, *body-mind*-modell utan intersubjektivitet. Systemet blev då okänsligt för etik och moral och kunde därigenom börja prioritera sig självt, vilket ökade risken för "kolonialisering" och för assimilering i stället för integrering. Systemen kan visserligen agera utanför ett

kommunikativt sammanhang, men det gäller främst de ekonomiska systemen och inte de administrativa inom till exempel välfärden. I vilket fall som helst så lever de alla på lånad tid (Habermas 1997). De är alla i grunden skapade av medborgarna och kan återkallas av dem för att laddas på nytt (Habermas 1987). Rationalisering och kodifiering, är känsliga processer, särskilt om de berör utsatta medborgare som behöver få hjälp att reflektera över sin specifika situation. Därför är det viktigt att förstå hur och när systemen används, så att de inte skapar dysfunktionalitet.

Kollektiv viljebildning, solidaritet och legitimitet, demokratis deliberativa byggstenar

Demokratin är en ständigt pågående process, som kan utveckla destruktiva sidor, även om intentionerna är goda. Lafont (2020) uppmärksammar några som berör ordningar i demokratis själva system, till exempel att undvika en tidskrävande debatt och ersätta den med en "blind tillit" till experter (Lafont 2020:10) En annan är att nöja sig med majoritetsbeslut utan föregående diskussioner. Det bygger ofta på antagandet att medborgare har så djupt oförenliga uppfattningar i politiska frågor att det blir poänglöst att ens diskutera dem. Då kan man också förbise destruktiva sociala omständigheter som stora grupper lever under. Dessa former av backsliding kan reducera demokratin till enbart procedurer eftersom medborgarnas mer nyanserade och specifika erfarenheter nonchaleras. På sikt skadar detta tilltron till och intresset för politiken, och förstör "kärnan i den demokratiska idén" (Habermas 2020:1).

Liknande tendenser uppmärksammar forskaren De Rosa vid University Niccolò Cusno (2026:143) när man i en situation sätter sin tillit till majoriteten för att rättfärdiga "hårdför politik" och låter ledarna oemotsagda företräda "a homogeneous populace- the real people" (De Rosa 2026:143). Denna form av backsliding har vi också hört från president Trump, när han skapat en atmosfär, i vilken kritiker förlöjligats och avskedats (Biblioteksbladet 2025). Detta förlamar den offentliga debatten och begränsar medierna. Det republikanska partiet har också bytt ut illojala domare, vilket riskerar att domstolarna underställs politiken, och därmed undergräver demokratin (De Rosa 2026:145). Enligt författaren kan motåtgärder vara att vitalisera och återuppväcka demokratis moral och initiera ett långsiktigt arbete för att stärka dess institutioner.

Centralt i en deliberativ demokrati är den kollektiva viljebildningen, som avser en ömsesidig prövning av *parternas reella intressen*. Prövningen skiljer sig från de reflektioner parterna gör när de söker utröna premisserna för sitt *eget* kommunikativa handlande. Vid kollektiv viljebildning sker i stället argumenteringar och förhandlingar inom ramen för institutionaliserade procedurer, där moralen stöds av lagen (Habermas 1993). Besluten kommer därmed in i systemet på ett sätt som gör att deltagarna kan säga att de följer lagen. Detta skapar en balans som gynnar den sociala gemenskapen och dess systemordningar. Praktiskt betyder det att parter som står inför ett problem som de inte kan lösa på egen hand, frågar sig "vad gör vi?" i stället för "vad gör jag?" Beslutsprocessen följer två steg. I det första fastställs huruvida normen är legal och

universell, det vill säga om den kan gälla alla. I det andra steget fastställs om lagen kan tillämpas på det aktuella fallet, det vill säga om det valda intresset i situationen kan accepteras av alla i en liknande situation, från ”den moraliska utgångspunkten”, det vill säga om det är opartiskt (Kihlström 2020:84).

I den senaste *demokratirapporten* (2025), heter det om den deliberativa processen att den skapar ”ett offentligt förnuft, fokuserat på det allmänt goda som motiverar de politiska besluten” samt att ”det kräver respektfulla dialoger på alla nivåer — från där preferenser skapas till själva besluten, hos informerade och kompetenta deltagare som är öppna för övertalning” (Nord et al. 2025:59). Om den kollektiva viljan missbrukas och intersubjektiviteten förbises, så undergrävs legitimiteten. Det kan handla om att felaktigt utnyttja strukturen, att införa särskilda, påhittade krav angående genomförandet eller att framställa ordningen som en lag i sig. En bortslarvad legitimitet skadar också solidariteten. Det räcker inte att den blivit erkänd som ett grundläggande politiskt värde i demokratin, institutionaliserad och abstrakt. Om solidariteten utesluter vissa grupper, inte räknar vissa individer, så skadas deras rättmätiga känsla av värdighet och gör solidariteten meningslös, tom (Lundälv & Kihlström 2024). Systemen kan alltså bli alltför instrumentella och byråkratiska, och ”använda det mänskliga subjektet utan att ge något tillbaka” (Brunkhorst 2005:82). Detta kan generera en ”radikal av-solidarisering” (Brunkhorst 2005:83).

Habermas understryker bestämt att demokratin måste vara deliberativ, det vill säga måste bygga på en politisk gemenskap där parternas beslut föregåtts av diskussioner i offentligheten före majoritetsbesluten. Då ställer sig de berörda bakom beslutet och ser sig som dess upphovsmän. ”Liberala fri-och rättigheter faller inte ned från himlen” (Habermas 2023:99) utan härrör från en lång integrerande kamp om hur vi vill ha vår konstitution. Detta aktualiserar också demokratin som en läroprocess, där det är en politisk dygd att ta del av varandras erfarenheter och kunskaper och tänka sig in i den andres perspektiv.

Ett kommunikativt folkstyre

Habermas deliberativa demokratimodell visar sig omfatta ett flertal grundläggande värden som format det moderna demokratiska välfärdssamhället. De viktigaste har vi uppmärksammat här: medborgarnas/individernas lika rätt att få uttrycka sin åsikt, att få säga ja eller nej utan att bli utesluten ur gemenskapen, att få åberopa sin erfarenhet och sitt synsätt, att mötas av respekt, okränkbarhet, att få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda och dessutom att kunna förvänta sig rättvisa och solidaritet.

Flera, även Habermas själv, uttrycker dock stor oro för att dessa samhällsvärden ska undergrävas. Orsakerna kan vara en förändrad mediekultur som kapslar in utövarna via sina ensidiga utsagor och gör social integration omöjlig, på ”fake news” som skapar osäkerheter och undergräver sanning och kunskapsutveckling och på en politik som tenderar att smälta samman med marknaden. När dessa fenomen etablerat sig så riskerar den politiska offentligheten att ”förtvina” och själva staten att förlora sin demokratiska substans (Habermas 2023:118).

Oron är inte obefogad. President Trump underblåser den på många sätt i sina tal, där den objektiva *sanningen* ersätts med subjektiva påståenden, där en diffus moral splittrar den sociala gemenskapen så att frågor om vad som är rätt och fel blir omöjliga att klarlägga och där hans subjektiva utspel skapar stor osäkerhet om vilken verklighet han hänvisar till. Än tydligare blir hans irrationella kommunikation när den ställs emot det tal som kung Charles III höll den 28 april 2026 i den amerikanska kongressen (Flemmich 2026; Isaksson 2026). Med hjälp av allmänt vedertagna fakta beskrev han de viktigaste händelserna som de två länderna genomlevt som partner. Därmed tydliggjordes parternas gemensamma plattform som hjälpte dem att tolka vidare utsagor. Dessa framfördes av en erfaren, ansvarstagande person, med humor och skärpa, ironiskt nog en kung med anor och rötter i både kolonial historia och envælde. Det kunde ha blivit helt fel om kung Charles III inte hade lyckats förena det *sanna* och det *uppriktiga* i en moralsyn, som parterna kommit överens om genom mångåriga kamper och stridigheter om vad som ska anses vara *det rätta*. I talet framställdes det som en demokrati grundad på värden där alla medborgare inkluderas, där mångfald och respekt för oliktankande och mänsklig värdighet ska gälla och där ömsesidiga samtal ska utgöra grunden för fredlig samexistens – allt detta i en skarp kontrast till de förvirrande utsagor som president Trump levererat de senaste åren. Talet visar på skillnaden mellan ett kommunikativt handlande i en demokrati med deliberativa ambitioner och en kommunikation som signalerar sönderfall och där *backsliding* får fritt spelrum i både ord och handling.

Med vår genomgång menar vi att teorin om kommunikativa handlandet och deliberativ demokrati erbjuder en detaljerad och angelägen kunskap om vad som gäller för upprätthållandet av demokratin. Denna kunskap borde dock utvecklas och dess tillämpning fördjupas, särskilt i *den sociala sfären*, det vill säga inom demokratins institutioner och professionella arbete. Där kan perspektiven tjäna både som ideal och ”brandvägg” mot backslidingstendenser och samtidigt ge tydliga anvisningar om hur brister i genomförandet av demokratiprocesser kan justeras.

Anita Kihlström, docent i socialt arbete (pensionerad), Göteborgs universitet.

Jörgen Lundälv, docent i socialt arbete, Göteborgs universitet.

Kontakt: Jörgen Lundälv, Sprängkullsgatan 23, 405 30 Göteborg

Jorgen.Lundalv@socwork.gu.se

Referenser

- Bermeo, N. (2016) "On Democratic Backsliding." *Journal of Democracy*, 27(1), s. 5–19. <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0012>
- Bermeo, N. (2022) "Questioning Backsliding." *Journal of Democracy*, 33(4), s. 155–159. <https://doi.org/10.1353/jod.2022.0054>
- Biblioteksbladet. (2025) "Kongressbibliotekets chef sparkad av Trump", 9 maj. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/internationellt/kongressbibliotekets-chef-sparkad-av-trump/>
- Brunkhorst, H. (2005) *Solidarity. From Civic Friendship to a Global Legal Community*. Cambridge: The MIT Press.
- De Rosa, R. (2026) "Democracy in the Balance. The Impact of Populism and Autocracy on Global Power Dynamics", s. 141–157 i M. Ruzzeddu, J. Šubr & N. Maslowski (red.) *Society of the Future*. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-032-11658-1_11
- Finlayson, J. G. (2005) *Habermas. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Flemmich, J. (2026) "Kung Charles till USA:s kongress: 'Vi kan enas om att vi inte alltid är överens'", YLE 29 april. <https://yle.fi/a/7-10097629>
- Habermas, J. (1981) *Theorie des kommunikativen Handelns, Band 1, Handlungsrationalität und Gesellschaftliche Rationalisierung, Band 2, Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Suhrkamp Verlag. Frankfurt am Main.
- Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action*, band 2, *The Critique of Functional Reason*. Oxford: Polity Press.
- Habermas, J. (1993) *Justification and Application. Remarks on Discursive Ethics*. London: The MIT Press.
- Habermas, J. (1997) *Between Fact and Norms*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (2020) "Commentary on Cristina Lafont, Democracy Without Shortcuts", *Journal of Deliberative Democracy* 16(2), s. 10–14. <https://doi.org/10.16997/jdd.397>
- Habermas, J. (2023) *Offentlighetens nya strukturmöjliggörande och idén om deliberativ demokrati*. Göteborg: Daidalos.
- Isaksson, S. (2026) "Kung Charles hyllar relationen till USA: 'Eviga och oersättliga'", SR 28 april. <https://www.sverigesradio.se/artikel/kung-charles-hyllar-relation-till-usa>
- Kihlström, A. (2012) "Luhmanns' System Theory in Social Work. Criticism and Reflections", *Journal of Social Work* 12(3), s. 287–299. <https://doi.org/10.1177/1468017310386425>
- Kihlström, A. (2020) *Communicative Legitimacy. Habermas and Democratic Welfare Work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kvarnkullen, T. (2025) "Väntad oljebloom efter Trumps vinst: 'Vi behöver borra'", "TV4 på plats i oljebältet: Klimatförändringarna är en myt", TV4 2 januari. <https://www.tv4.se/artikel/69kzgVydpySnnfTWn0PioO/trumps-loften-har-vaeckt-hopp-haer-hoppas-invanarna-pa-oljebloom>

- Lafont, C. (2020) *Democracy Without Shortcuts. A Participatory Conception of Deliberative Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Lundälv, J. & A. Kihlström (2024) "Solidarity in social policy – the extent of drain risk. A study focusing on the two dominant political blocs in Sweden", *Sociologisk forskning* 61(1), s. 65–90. <https://doi.org/10.37062/sf.61.25710>
- Nord, M., D. Altman, F. F. Angiolillo, T. Fernandes, A. G. God & S. I. Lindberg (2025) *Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization-Democracy Trumped*. Göteborg: Göteborgs universitet, V-Dem Institute.
- Nord, M., D. Altman, T. Fernandes, A. G. God & S. I. Lindberg (2026) *Democracy Report 2026: Unraveling the Democratic Era?* Göteborg: Göteborgs universitet, V-Dem Institute.
- SVT Nyheter (2025) "Donald Trump benådar över 1 500 personer" SVT 23 januari. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/trump-har-skrivit-under-ordern-om-att-lamnaparisavtalet>

Från Chile till Sverige i sociologins sällskap

En livshistorisk analys

OM MAN ÄGNAR ett halvsekel åt sociologisk teori och praktik blir det tydligt att sociologin förblir lika relevant oavsett kontext: i diktatur och demokrati, i krig och fred, i motståndskamp och högre utbildning. I den här texten reflekterar jag över mitt liv i sociologin från 1970-talets diktatur i Chile till det svenska välfärdssamhället under 2000-talet. Det är en förflyttning i tid och rum som kan förstås inte bara som en individuell akademisk karriär, utan också som en del av ett större historiskt skeende. För mig har sociologin varit en konstant följeslagare som hjälpt mig att ta mig igenom och förstå historiska brytpunkter.

Den historiska kontexten

Som sociolog är jag en produkt av den så kallade vänstervågen. Jag började gymnasiet 1970, samma år som Chile fick en socialistisk president, Salvador Allende. Under min gymnasietid deltog jag aktivt i de omfattande protesterna mot Vietnamkriget, liksom i demonstrationer mot apartheid och för Nelson Mandelas frigivning – mina första erfarenheter av kollektivt handlande. Det var en tid av snabba och genomgripande förändringar i den politiska sfären. De nya sociala rörelserna utvecklades snabbt och arbetarklassen i Chile var välorganiserad och starkt politiskt medveten. Denna kontext bidrog till att forma mina politiska övertygelser, och under mina två sista gymnasieår, 1972 och 1973, blev jag alltmer politiskt aktiv.

På gymnasiet valde jag den samhällsvetenskapliga linjen och kom då i kontakt med flera böcker med sociopolitiskt innehåll. Två av dem kom att påverka mig särskilt mycket och förändra min syn på världen: Erich Fromms *Kärlekens konst*, som jag läste i skolan, och Lenins *Staten och revolutionen*, som jag läste vid sidan av. Hos Fromm gjorde förtingligandet av sociala relationer – särskilt vänskap och kärlek – starkt intryck, hos Lenin tanken att den borgerliga demokratin i kapitalismen i själva verket är en borgarklassens diktatur. Dessa två böcker blev avgörande för mitt beslut att studera sociologi, och under samma period började jag också identifiera mig som marxist.

I slutet av 1973, strax efter militärkuppen, tog jag studenten endast 16 år gammal. Jag var ung men hade redan för min ålder betydande politiska erfarenheter, både av

aktivism och av gatustrider. I mars 1974 började jag studera vid Universidad de Chile – landets största och äldsta universitet – på ett femårigt program som skulle ha lett till en licentiatexamen i sociologi. Att studera sociologi efter statskuppen blev dock inte som jag hade föreställt mig. Diktaturen förändrade allt. Men innan jag närmare beskriver mina erfarenheter från denna period måste jag redogöra för den historiska kontext i vilken de utspelade sig.

I början av 1970-talet hade den stabilitet och ekonomiska tillväxt som präglat efterkrigstiden upphört, och det globala kapitalistiska systemet gick in i en ackumulationskris (Anderson 2002; Harvey 2005; Wallerstein 2007). Krisen fördjupades av den amerikanska skuldsättningen i Vietnamkrigets spår, vilket tvingade USA att överge dollarns fasta växelkurs och markerade slutet för Bretton Woods-systemet. Krisen visade att en anpassning i sättet att ackumulera kapital hade blivit nödvändig. Denna omstrukturering yttrade sig i det som senare kom att benämnas *nyliberalism*.

Begreppet nyliberalism är i dag vida spritt, och dess framväxt förknippas ofta med de ekonomiska reformer som Ronald Reagan i USA och Margaret Thatcher i Storbritannien genomförde under 1980-talet. Dock glöms det ofta bort att den första historiska erfarenheten av nyliberal politik – nyliberalismens pilotexperiment – ägde rum i Chile. Militärkuppen 1973 och den efterföljande diktaturen skapade exceptionella förutsättningar för detta ekonomiska och sociala experiment. Målet var att återvinna förlorad ekonomisk kontroll och återupprätta politisk hegemoni för att trygga det kapitalistiska systemets fortvaro i Chile.

Den chilenska militärregimen saknade egen kapacitet att genomföra ett sådant ekonomiskt omvandlingsprojekt och överlät därför uppgiften åt en grupp chilenska ekonomer som hade genomgått forskarutbildning vid University of Chicago i USA under ledning av Milton Friedman – de så kallade Chicago Boys. Dessa ekonomer hade utbildats inom ramen för ett amerikanskt program under kalla kriget vars syfte var att motverka vänstertendenser i Latinamerika (Harvey 2005). Nobelpristagaren Milton Friedman beskrev senare den chilenska processen som ett ”chilenskt mirakel”, ett uttryck som samtidigt antyder att en så impopulär omvandling endast kunde genomföras under mycket specifika politiska förhållanden – nämligen under en diktatur som höll befolkningen i ett tillstånd av rädsla.

Ett kollektivt trauma skapade förutsättningar för att genomföra långtgående och impopulära reformer med begränsat motstånd. Friedman själv beskrev denna strategi som ”chockterapi”, vilket syftade på de drastiska ekonomiska åtgärder som drabbade majoriteten av befolkningen. För att en sådan ekonomisk doktrin skulle kunna genomföras krävdes, enligt Naomi Klein, att ett samhälle först utsattes för ett djupt kollektivt trauma som kraftigt begränsade eller helt avskaffade demokratin (Klein 2007).

Det var i denna historiska kontext jag studerade vid universitetet och senare kom att tillämpa mina sociologiska kunskaper i kampen mot diktaturen som medlem i MIR – Movimiento de Izquierda Revolucionaria (Revolutionära vänsterrörelsen), en marxistisk-leninistisk politisk organisation. I Latinamerika fanns vid denna tid i huvudsak två marxistisk-leninistiska vänstertraditioner: dels de kommunistiska partierna, dels den revolutionära vänstern, som inspirerades av den kubanska revolutionen. Den

senare invände mot kommunistpartiernas reformistiska strategi och intog också en kritisk hållning till Sovjetunionens socialistiska modell.

En analys av den revolutionära vänsterns kamp mot diktaturen under 1970-talet publicerade jag tillsammans med en medförfattare i boken *La experiencia de la Fuerza Central del MIR 1979–1983. Vivencias y reflexiones de dos sobrevivientes* ("Erfarenheten från MIR:s centralstyrka 1979–1983: upplevelser och reflektioner av två överlevande") (Hernández & Medina 2017). MIR kan i detta avseende betraktas som en tidig motståndsrörelse mot den nyliberala omvandlingen, både i Chile och i ett vidare internationellt perspektiv.

Sociologi i Chile under diktaturen

Jag började studera sociologi efter militärkuppen. Sociologin visade sig dock vara något annat än det jag hade föreställt mig; de kritiska perspektiven var i praktiken frånvarande, och utbildningen främjade inte i någon större utsträckning ett ifrågasättande av rådande ordning. Utbildningen var organiserad som ett femårigt licentiatprogram med en fast studieplan. Under de tre första åren ingick, förutom kurser i sociologisk teori och metod, kurser i demografi, kulturell antropologi, mikro- och makroekonomi, filosofi, kulturgeografi, idéhistoria, allmän psykologi och socialpsykologi. Varje termin läste vi fyra kurser parallellt som löpte under hela terminen. Under de två sista åren fördjupade man sig i systematisk sociologisk teori och sociologiska forskningsmetoder – båda indelade i tre nivåer – samt i olika tematiskt inriktade specialområden inom sociologin.

Universitetet efter 1974 var emellertid inte längre detsamma som tidigare. En tidigare praktik, där studenter själva kunde välja sina lärare, hade avskaffats. I stället infördes strikta regler: närvaro var obligatorisk vid alla moment och studenter som inte uppnådde minst 80 procents närvaro eller som misslyckades vid upprepade examinationer riskerade att uteslutas. Om man blev underkänd vid det första omtentamenstillfället uteslöts man från utbildningsprogrammet; ingen kurs fick tenteras fler än två gånger. Dessa regler gällde för hela universitetet och kan förstås som ett uttryck för disciplinär makt genom vilken individers beteende formades och anpassades till institutionens normer.

Den sociologi vi läste dominerades av funktionalismen och av statistiskt orienterade metoder, även om vi också studerade andra teoretiska inriktningar, såsom symbolisk interaktionism och strukturalism. I kurslitteraturen saknades Marx och allt som kunde förknippas med marxism. Det kan också vara värt att nämna att jag under dessa fem år kom i kontakt med två svenska författare i kurslitteraturen: Hans Zetterberg genom *Teoría y verificación en sociología* och Gunnar Myrdal genom *Asian Drama. An Inquiry into the Poverty of Nations*.

Efter statskuppen 1973 följde en period av repression och våld riktat mot oppositionen. Militärjuntan lyckades snabbt sprida en atmosfär av skräck: människor vågade inte tala öppet, eftersom vem som helst kunde vara angivare. Så var det också på universitetet. Misstanken att kurskamraten var angivare förstärkte självdisciplinen, vilket i Foucaults mening handlar om hur individer reglerar sitt eget beteende när de upplever sig vara övervakade. I detta perspektiv framstår situationen som ett uttryck för disciplinär makt,

där kontrollen både utövades externt och internaliseras av individerna själva.

De samhällsvetenskapliga ämnena blev hårt begränsade och stod under strikt övervakning. Detta skapade starka restriktioner för vad en sociologistudent kunde säga eller diskutera. Ideologiska utrensningar förekom regelbundet: lärare och studenter som misstänktes sympatisera med vänsteridéer stängdes av eller greps, ibland direkt på universitetsområdet. Universitetens institutionella autonomi upphörde i praktiken; lärare och studenter kunde nu gripas på sin arbetsplats eller studieplats.

Under de första åren efter statskuppen var man tvungen att visa legitimation för portvakter vid ingångarna för att få tillträde till universitetsområdena, något som präglade den repressiva vardagen. I maj 1976 greps min bror, Rodrigo Medina, som studerade filosofi, sedan han sagt emot sin lärare om arternas utveckling inför hela klassen. Utan att svara utbrast läraren i klassrummet: "Finns det någon säkerhetsagent här? ... sådana här människor försöker sabotera nuförtiden". Han häktades dagen därpå och försvann för alltid. Han var bara arton år gammal och en av de tusentals människor som försvann under denna period. Statens våldsmonopol visade sig i sin mest brutala form. Sex månader senare, i december 1976, greps även jag och utsattes för tortyr. Min mor, Malva Hernández, också lärare vid universitetet, var aktiv i Föreningen för anhöriga till frihetsberövade och försvunna. Därför sades hon upp 1980, vilket utlöste stora studentprotester vid universitetet.

I en insändare som publicerades i en tidning 1977, samma år som jag bytte politisk organisation och gick med i MIR, anklagades jag för att vara "professionell medlem av MIR på universitetet". Detta var en mycket farlig anklagelse. Lyckligtvis lades utredningen ner eftersom insändaren var anonym. Men i september 1978, på femårsdagen av militärkuppen, anordnades en demonstration mot diktaturen inne på universitetets område – den första i sitt slag. Genom detta kollektiva handlande omvandlades vi till politiska subjekt. Då jag deltagit i organiseringen av demonstrationen anmäldes jag, tillsammans med några andra studenter, för "olaglig politisk aktivitet". Ett par månader senare ställdes vi inför rätta. Med en militär åklagare var utgången i praktiken given, och vi befanns skyldiga.

Efter denna uppenbart politiska rättsprocess blev jag i slutet av 1978, under mitt femte år på licentiatprogrammet, avstängd från universitetet. Det var en institutionell exkluderingsmekanism där formella rättsliga procedurer användes för att legitimera uteslutningen och upprätthålla rådande maktordningar. De andra studenter som åtalats överklagade domen och fick den omvandlad till ett års avstängning. Jag var den enda som inte överklagade. I stället beslutade jag mig för att helt ägna mig åt kampen mot diktaturen i den underjordiska rörelsen. Jag var då tjuugoett år gammal, och kort därefter blev jag efterlyst.

Underjordisk verksamhet

I början av 1979 fick mina sju års erfarenhet av politiskt arbete och mina fem års studier i sociologi en ny empirisk och historisk dimension. Jag började då arbeta på heltid mot diktaturen som professionell medlem i en politisk-militär organisation inom

den underjordiska motståndsrörelsen. Vid tjugotvå års ålder gick jag över till MIR:s centrala militärstyrka. I Latinamerika var det inte ovanligt att sociologer engagerade sig i väpnad kamp och blev gerillamän. Några kända exempel är prästen Camilo Torres i Colombia, Camarada Gonzalo i Peru och Subcomandante Marcos i Mexiko. I det perspektivet var min egen bana kanske inte så ovanlig.

Bland tusentals aktiva medlemmar i organisationen hade jag lyckats nå frontlinjen. För mig framstod detta som en konkret materialisering av den dialektiska lagen om kvantitetens omslag i kvalitet. Uppgiften blev nu att försöka omvandla denna kvalitet tillbaka till kvantitet – det vill säga verka för att rörelsen skulle växa och bli starkare. Att vara en del av vad vi uppfattade som ”avantgardet inom avantgardet” innebar att de dialektiska lagarna inte längre bara var teoretiska begrepp utan levda erfarenheter. Lagen om motsatsernas allmängiltighet, lagen om motsatsernas enhet och kamp, lagen om negationens negation och föreställningen om utvecklingens spiralform blev referensramar för hur vi tolkade verkligheten.

Under denna period utvecklade jag också en annan sida av sociologin, den som jag inte hade mött i universitetets kursplaner. Under åren i underjorden läste jag förutom Marx och Engels även Gramsci, Mao Zedong, Henri Lefebvre, Ernest Mandel, Che Guevara och andra – flera av dem fortfarande högaktuella i 2000-talets marxistiska diskussioner.

Från kampen i Chile till universitetet i Sverige

Som redan framgått var jag efterlyst, resurserna i MIR var mycket begränsade och säkerhetsapparaterna var oss hack i häl. Jag blev därför beordrad att lämna landet och fick nya identitetshandlingar och flygbiljetter till Argentina – och därifrån vidare till Sverige, där min organisation redan hade ordnat asyl. Efter motståndsrörelsens nederlag kom jag till Sverige som politisk flykting hösten 1983. Samtidigt som jag studerade svenska arbetade jag under några år som lärare i spanska på ABF. Jag läste också elektronik och arbetade en period på ABB.

För att 1991 kunna söka till svenska universitet med utländska studier i bagaget behövde man endast bevisa tillräckliga språkkunskaper i svenska och engelska. Detta kunde man göra antingen genom att visa svenskt gymnasiebetyg eller genom att skriva ett prov i svenska, ”Rikstest”, som bestod av flera moment, varade en hel dag och arrangerades vid två tillfällen per år. Jag underkändes på uppsatsdelen på grund av flera prepositions- och ordföljdsfel och fick skriva om den terminen därpå. Jag klarade provet tack vare en av mina tidigare lärare i svenska som hjälpte mig med mitt skrivande – jag skrev några fiskeberättelser som jag fick utförlig språklig respons på. Dessa berättelser låg faktiskt till grund för en bok om sportfiskets sociala dimension som jag skulle publicera tre decennier senare (Medina 2021). Boken kan också läsas som en invandrades berättelse om integration och etablering i Sverige – genom fisket.

År 1993 återupptog jag mina studier i sociologi och började läsa vid Uppsala universitet. När jag skrev min första hemskrivning i Uppsala 1993 hade jag stor nytta av att tidigare ha studerat marxism och i synnerhet dialektik. Kurslitteraturen utgjordes

bland annat av Andrew Sayers bok *Method in Social Science: A Realist Approach*. Av de fyrtiofem studenter som deltog i kursen var jag en av fyra som fick betyget väl godkänd. Det var min första examination i Sverige, och resultatet stärkte avsevärt min motivation att fortsätta med sociologin här. Jag kände att det var inom sociologin jag hörde hemma. År 1995 sökte jag till forskarutbildningen och blev antagen vid mitt andra försök, då med en D-uppsats.

Jag hade länge varit intresserad av natur- och miljöfrågor och ville arbeta med dem. Men i mitten av 1990-talet var miljösociologi fortfarande i sin linda. När kommunerna 1994–1995 rekryterade personer för att utveckla Agenda 21, FN:s handlingsprogram för hållbar utveckling på lokal nivå, sökte de främst biologer och andra naturvetare, trots att programmet i huvudsak var socialt. Jag sökte flera av dessa tjänster utan framgång och insåg hur svårt det var för myndigheter och beslutsfattare att se miljöfrågor som strukturella samhällsfrågor. Denna erfarenhet skulle inspirera mitt val att studera miljöfrågans utveckling och begreppet hållbar utveckling, vilket blev temat för min doktorsavhandling.

I början av 1996 utannonserades tre adjunktstjänster i sociologi vid Mälardalens högskola, och jag sökte en av dem. Av de tjugoåtta sökande var tolv disputerade. Trots den hårda konkurrensen fick jag en av tjänsterna, eftersom högskolan behövde en sociolog som kunde utveckla en kurs i miljösociologi för det nya programmet Ekologisk ekonomi. I detta avseende saknade jag i praktiken konkurrens.

Eftersom jag aldrig erbjöds någon doktorandtjänst doktorerade jag på min fritid – något som var möjligt för dem som var antagna till forskarutbildning före 1998 års reform. Det tog mig totalt sjutton år att fullfölja forskarutbildningen. Efter flera års administrativa strul, inklusive en avliden handledare, träffade jag slutligen min tidigare handledare för D-uppsatsen, Kerstin Jacobsson, på en av Sociologförbundets konferenser. Hon blev min handledare 2009, och tack vare hennes handledning kunde jag slutligen disputera 2013. Jag vill dock varna för att doktorera under så lång tid; när processen drar ut på tiden skriver man ofta om sina kapitel flera gånger, vilket är både tidskrävande och påfrestande.

Min avhandling är en studie av makten över miljöfrågan: vem avgör vad som räknas som miljöproblem, hur dessa problem konstitueras och hur deras olika dimensioner avgränsas och benämns. Jag genomförde en kritisk diskursanalys för att förstå de strider som utspelade sig i relation till icke-diskursiva aspekter och för att identifiera kausala samband med målet att göra en förklarande analys. En sådan analys förutsätter en realistisk ontologisk ansats – ett angreppssätt som gör det möjligt att förstå den komplexa dialektiken mellan policyretorik, makt, förändringsarbete och ekologisk kris.

En motståndskämpe med lektorstjänst

När jag började arbeta som universitetslärare 1996 fick jag stor nytta av den disciplin och arbetskultur jag hade utvecklat under den underjordiska perioden: att arbeta intensivt, ofta många timmar om dagen, och att i hög grad organisera arbetet själv. Det hade jag aldrig kunnat gissa under åren i motståndsrörelsen: att min träning som partisan skulle komma till användning i mitt akademiska yrkesliv. Även när jag 2013 ansökte

om befordran till lektor lyfte jag fram dessa erfarenheter som en del av min pedagogiska bakgrund – något som i varje fall inte låg mig i fatet, eftersom ansökan gick igenom.

Under tre decennier var jag skyddsombud – hälften av tiden som huvudskyddsombud – och såg hur arbetslivet vid universitetet gradvis omorganiserades i nyliberal riktning. Ansvar för arbetsmiljö och riskhantering försköts alltmer från kollektiva instanser till individen. Om nyliberalismens inflytande på svenska universitet skrev jag också ett kapitel i boken *Samproduktionens retorik och praktik* (2016 a).

År 2015 fick jag i uppdrag av Västerås stad att med finansiering av Boverket genomföra en studie om hur grönområden användes i staden (Medina 2016 b). I detta arbete hade jag stor nytta av erfarenheter från min tidigare tid i stadsgerillan, där jag var gruppleddare och ansvarade för planering och fördelning av arbetsuppgifter inför olika operationer. Men i stället för att planera för urbana paramilitära operationer handlade det nu om att på effektivast möjliga sätt och med relativt små resurser undersöka fördelarna med lummiga stadskärnor. Som forskningsledare planerade jag projektet och fördelade arbetet under ett helt år mellan de studenter som samlade in data. Jag ansvarade också för rekryteringen av dessa studenter, vilket skedde i samarbete med studentkåren.

Erfarenheterna från den underjordiska kampen bidrog också till min mer allmänna utveckling som sociolog. Då jag arbetat både teoretiskt och empiriskt med sociologiska teoretiska ramverk var begreppen för mig inte abstrakta referenspunkter, utan analytiska redskap som behövde preciseras och operationaliseras. I det teoretiska arbetet framstår begrepp som makt, stat, klass, demokrati, eliter, kapitalism, imperialism och socialism ofta som relativt stabila och tydligt avgränsade kategorier. I mötet med den empiriska verkligheten visade sig deras innebörder emellertid vara mer komplexa och mindre entydiga. Det blev därför nödvändigt att tydliggöra deras analytiska nivå och deras inbördes relationer. Arbetet med begreppen kom därmed att fungera som en metodövning. I denna politiska praktik framträdde relationen mellan teori och empiri som en dialektisk process, där båda nivåerna kontinuerligt påverkar och omformar varandra.

Min väg in i sociologin tog sin början i den politiska och intellektuella mobilisering som präglade Chile och stora delar av världen under slutet av 1960- och början av 1970-talet. Därefter formades den av historiska brytpunkter: militärdiktaturen i Chile, erfarenheterna av politiskt motstånd, exilen och mötet med det svenska välfärdssamhället under dess senare omvandling. Dessa erfarenheter bidrog till att forma både mina forskningsintressen och mitt sätt att förstå relationen mellan samhälle, kunskap och makt. I efterhand framstår min sociologiska bana därför inte enbart som en individuell akademisk karriär, utan också som en del av en större historisk process där personliga erfarenheter och samhällsförändringar vävs samman. Sociologin blev i detta sammanhang ett sätt att analysera och förstå de samhällen och epoker jag själv varit en del av.

Författarpresentation

Eduardo Medina, Affilierad forskare, pensionerad universitetslektor, Mälardalens universitet.

Kontakt: eduardo.medina@mdu.se

Referenser

- Anderson, P. (2001) "History and lessons of neo-liberalism", kapitel 2 i F. Houtart & F. Polet (red.) *The Other Davos. Globalization of Resistances and Struggles*. <https://www.religion-online.org/book-chapter/chapter-2-history-and-lessons-of-neo-liberalism-by-perry-anderson/>
- Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hernández, S. & Medina E. (2017). *La experiencia de la Fuerza Central del MIR 1979–1983. Vivencias y reflexiones de dos sobrevivientes*. Concepción: Ediciones Escaparate.
- Klein, N. (2007) *Chockdoktrinen: katastrofkapitalismens genombrott*. Stockholm: Ordfront.
- Medina, E. (2013) *Från "tyst vår" till "hållbar utveckling". En kritisk diskursanalys av miljöfrågans utveckling 1962–1987* (diss.). Uppsala: Uppsala universitet 2013. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-187603>
- Medina, E. (2016 a) "En kritisk läsning av samproduktionsdiskursen", 179–192 i i Holmström, I., Stier, J., Tillgren, P., & Östlund, G. (red.) *Samproduktionens retorik och praktik: inom området hälsa och välfärd*. Lund: Studentlitteratur.
- Medina, E. (2016 b) *Jämställdhetsintegrering av grönstrukturplanen genom sociotopkartering. En studie om användningen av grönområden i Västerås*. Västerås: Mälardalens högskola. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-32451>
- Medina, E. (2021) *Sanna fiskeberättelser och tankvärda reflektioner: om sportfiskets sociala dimension*. Stockholm: BoD.
- Myrdal, G. (1968) *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. New York Pantheon.
- Sayer, A. (1992) *Method in Social Science. A Realist Approach*. Second Edition. Routledge. London.
- Wallerstein, I. (2007) *Världssystemanalysen: en introduktion*. Andra upplagan. Stockholm: Tankekraft.
- Zetterberg, H. (1968) *Teoría y verificación en sociología*. Ediciones Nueva Visión. Buenos Aires.

Caught in translation

Ethics in practice through research evaluation

Abstract

What constitutes ethical research, and which instruments are best suited to ensuring that research is conducted in accordance with existing rules and norms? In this article, we take a pragmatist approach to research ethics and investigate the ways that ethicality is constructed, negotiated, and affirmed in practice. To understand the ways that ethics are made in practice, we look to high-stakes discussions among expert practitioners: review panel discussions at a national research funder. We focus on review panels for artistic research, a relatively young and multidisciplinary research field, and analyze interactions around research ethics that we observed over the course of two annual funding cycles. By centering the creative and interpersonal process of asserting and negotiating what is and what is not ethical research, this study provides a bottom-up perspective on research ethics and seeks to contribute to ongoing discussions about the tensions and paradoxes that face qualitative research in the social sciences and the humanities under existing systems of ethics regulation and oversight in Sweden and beyond.

Keywords: Research ethics; Research funding; Artistic research; Ethnography; Research evaluation

WHAT CONSTITUTES ETHICAL research, and how are the bounds of the ethical negotiated by researchers? Contemporary debates across disciplines and national contexts find researchers voicing concerns that current institutional systems for ethical oversight fail to produce ethically sound research. In Sweden, the UK, and the US, ethnographers have been among the most vocal critics of a system that they see as an inappropriate extension of positivist biomedical frameworks onto interpretivist and qualitative research (Mapedzahama & Dune 2017; Wästerfors 2019; Eldén 2020; Atkinson, Cataldi & Wästerfors 2024). Similar complaints about the mismatch between existing frameworks and the concerns and conditions of qualitative research can be seen in writing by criminologists, who argue that bureaucratic institutions like institutional review boards (IRBs) are more concerned with legal liability than with the protection of research participants (Gunnison & Helfgott 2021), and in arguments from minoritized scholars, who see the expansion of ethical review to social and behavioral research as a risk as non-ethnically diverse IRBs may lack the experience to fairly judge the ethics of ethnographic research with minoritized communities (Tapia & Martinez 2017). For researchers who understand their approach to include moral enterprises

such as providing voice and agency to marginalized groups, decisions by risk-averse review boards to limit research on at-risk populations effectively constitutes a form of disenfranchisement (Ashencaen Crabtree 2013). Mathias Detamore offers a series of illustrative questions concerning research done in collaboration with participants and their communities: “What happens when the ethical standards of bureaucracy do not fall in line with the ethical formations, norms and values of the human subjects we study? [...] how can we gain the trust to engage our participants if we cannot engage them on their terms?” (Detamore 2010:174–175). These critics and others argue that existing frameworks for ethical oversight cannot satisfactorily accommodate interpretivists and qualitative research.

In this article, we aim to accomplish two things: first, we offer an empirical contribution where we analyze the ways that research ethics are negotiated in practice by researchers and show how legal and bureaucratic ethical principles interact with other visions of ethical research practice. Second, drawing on these empirical examples, we situate our findings in the ongoing debate on the mismatches between bureaucratized ethics oversight and the often distinct and discipline-specific ethical principles that scholars adhere to in their work. We look to interactions between researchers in a high-stakes, zero-sum environment – a review panel for a national research funding agency – and their discussions of ethicality as a marker of high-quality research over two years of panel meetings. Existing research on funding panels (Langfeldt 2001; Lamont 2009; Roumbanis 2017) shows them to be sites of negotiation, with a wide range of phenomena beyond the formal procedures shaping deliberation and outcomes. In what follows, we center the panel’s work to assess and justify the relevance of ethics for the quality and feasibility of future research – an evaluation both informed by and distinct from institutionalized research ethics evaluations. We focus on panels convened to determine funding for artistic research – a revelatory case selected for its non-canonical status (Krause 2021) and potential value for the inductive development of theory (George & Bennett 2005), as discussed below. Drawing on conceptual tools from cultural sociology and valuation studies approaches, we show how the meaning of research ethics is constructed in practice with and against diverse registers of value that include, but are not limited to, institutionalized research ethics. We show how the development and deployment of “soft” ethics can have consequences, including their role in disciplinary formation and gatekeeping. Finally, we show how institutionalized ethics is mobilized alongside other ethical principles when the identity and boundaries of disciplines are under negotiation, and discuss implications for contemporary discussions on how research ethicality should be accomplished and by whom.

Background and literature

There exists today a rich commentary on the mismatch between institutionalized research ethics in which scholars in different fields and traditions reflect on their experiences from acting on review boards or having their work evaluated by the same. At the same time, however, few studies have approached the matter empirically, and

most existing studies have tended to focus on the work undertaken by institutional review boards (see, e.g., Sieber 2004). Moreover, as Nicholls and colleagues (2015) have found, existing empirical studies rarely use ethnographic methods to capture how ethics evaluations happen in practice. Like the literature on funding panels, studies of institutional review boards highlight the influence of local cultures on decisions, showing how such institutions are social arenas where norms, expertise and organizational constraints are negotiated in interaction between reviewers (Hedgecoe 2008; De Jong, Van Zwieten & Willems 2012). Much work focuses on ethical review as a regulatory regime, finding a gradual expansion in scope and increase in intensity of review over time (Haggerty 2004); here, a normative position warning against the growth of ethical review as regulatory regime has been common (Schrag 2011) as well as a focus on how the ethical criteria under review are poorly suited to social science and cultural fields and approaches specifically (Lederman 2006; Librett & Perrone 2010). Following this line of argument, an ongoing Swedish professional and academic debate has questioned the suitability of the current Swedish ethical review framework for evaluating both ethnography and other interpretative forms of research, and artistic research (Colnerud 2014; Wästerfors 2019; Edlund, Eldén, Wästerfors et al. 2022; Boothby 2024), finding the regime too strictly modelled on bio-medical research in its treatment of human research participants. The literatures on research evaluation and ethical review provide important context for this article, suggesting that the ethicality of research (like other qualities) is an object of negotiation, where principles and standards of evaluation are as contested as the evaluative claims themselves.

The tensions highlighted in the ongoing debates on research ethics in ethnography, bio-medicine, and artistic research illustrate the multiple nature of ethicality and highlight the challenges that arise when conflicting ethical principles are brought to bear on the same disciplinary practice. We approach these conflicts through a two-pronged approach. In studying how these conflicts are negotiated in practice, we approach evaluations of ethicality as processes of meaning-making in which participants negotiate the meaning of ethical research. We understand the multiplicity of ethics to be the practical accomplishment of negotiation and translation and follow current approaches in cultural sociology that acknowledge meaning as emergent in the interactions among actors and their contexts (Reed 2011; Tavory & Timmermans 2013; Norton 2014). Scholarship in this tradition highlights the importance of attending to the semiotic chains involved in meaning-making processes. Drawing on the works of pragmatist Charles Sanders Peirce, Matthew Norton (2019:12) argues that the “webs of significance” that cultural sociologists following Geertz (1993) have identified as the carriers of meaning do not arise from a “single semiotic tie, but from a system of signs interrelated (...) through the concrete mechanisms that constitute semiosis.” To understand social processes – including decisions on what is and what is not ethical research – one must therefore look to the systems of signs mobilized in meaning-making processes and ask why something, rather than some other thing, becomes meaningful in a particular context, and among certain social actors (Norton 2014; McDonnell, Bail & Tavory 2017).

By anchoring meaning-making in systems of interrelated signs, this approach to

culture reconstitutes meaning as a product of a semiotic effect built on translation. As Peirce writes (1933:132), meaning “is the translation of a sign into another system of signs.” Through translation, lines of ink on a sheet of paper are transformed into a confirmation by an informant of their informed consent to participate in a study. This translated sign (or “interpretant”, in Peirce’s terminology), can in turn be translated further into a sign of ethicality if the researcher finds themselves needing to justify the ethical soundness of their work. The relevant meaning depends not on a quality of the object itself (the signature), but on the combined efforts of people and the resources – traditions, ethical principles, heuristics, laws, and standards – they have at hand in their context. Legally defined terms such as “sensitive personal information,” can support chains of translations that transforms a researcher’s interest in a certain genre of lived experience into a sign of ethical hazard (or a lack thereof) in ethics evaluations. When used in this way, they enact a strict division between two classes of objects: research concerning sensitive personal information, which must be subjected to a specific form of ethical oversight, and research that does not. In critiques against subjecting qualitative ethnographic research to the same forms and standards of ethical review as biomedical research, for example, a central point of contention has been the legislator’s reliance on GDPR legislation and its definitions of “sensitive” information as the system of signs used to denote what is and what is not potentially problematic and akin to other forms of ethically sensitive research, including research involving surgical or medical interventions on participants.

Although an endless range of signs may hypothetically be used to signify the meaning of an object, only some are plausibly meaningful in any one social, historical, cultural, and interactional context. Scholarship in valuation studies has long worked to map and analyze the cultural systems that allow actors to assign value to things, objects, or courses of action. This literature asks how particular logics, orders of worth, and registers of valuing (Boltanski & Thévenot 2006; Heuts & Mol 2013; Lounsbury, Steele, Wang et al. 2021) culturally institutionalize specific meanings and allow for their mobilization; a process that has been described by valuation studies scholars in studies ranging from academic peer review (Lamont 2009; Olofsson & Gerber 2025) and university rankings (Espeland & Sauder 2007), fine art (Karpik 2010; Gerber 2017), and the valuation of oil spills (Fourcade 2011). Studies have shown how stable language can conceal widely divergent meanings, as well as the ways that new meanings emerge and translate into valuation practices (Khairé & Wadhwani 2010), and suggest to us that terminology like “research ethics” likely encompass a broad variety of meanings and that the activation of particular meanings is likely to be associated with specific registers of valuing. Attention to the proliferation of values and valuation practices, along with an empiricist approach to valuation that rejects restricted and normative definitions of particular values, has led to a proliferation of pragmatist inquiries into the actual processes of meaning-making and cultural mobilization that concretely make up values and valuation (Heinich 2020; 2021).

Understanding the practical implications of the ways that some signs are successfully translated into meaningful markers of ethicality requires a dual focus that

takes into account both actors' meaning-making practices (and the semiotic effects involved) and the registers of value that support and constrain such meaning-making. What constitutes informed consent, for example, varies between different contexts and methodological schools depending on what sign-meaning translations have been institutionalized in practice. The meaning of informed consent among ethnographic researchers (see, e.g., Thorne, 1980), for example, differs from the meaning of consent outlined in bioethics (see, e.g., Beskow, 2016). The combination of a cultural sociological approach to meaning-making with sensitizing concepts drawn from valuation studies enables attention to the ways in which different settings operate with culturally agreed-upon meanings in which certain translations between systems of signs are more resonant and can be more strongly institutionalized than others.

Case and context

Our investigation takes place in Sweden: a national context where concerns about the institutions and boundaries of ethical review are particularly lively, visible, and heightened. In recent years a broadening of the scope of bureaucratic, institutional ethical review (from biomedicine to qualitative social and humanist research) was the result of political intervention through legislation. In the *travaux préparatoires* put forward when the law on ethical review in research on human subjects was reviewed in 2007, the minister for education, Lars Leijonborg, and the minister for enterprise and energy, Maud Olofsson, argued that research involving interviews – for which the previous version of the law only required that researchers obtain participants' informed consent – poses a significant risk to participants and should therefore be subject to formal review. Interviews, the ministers wrote, expose research participants to a “high risk” of an unwanted “emotional or physical response” as researchers may seek information that “may be emotionally charged.” Because of these risks, they concluded, interviews and similar research methods involve “a clear risk of harm to research participants” (Olofsson & Leijonborg 2007:34–35). The revisions were controversial, and several universities and institutes were highly critical of the government's decision to include interviews with and participant observation of consenting participants under the scope of ethics review. Further revisions to the law, including one made in 2020 (see Löfven & Ernkrans 2018) that broadened the scope of the Ethical Review Appeals Board's oversight, raised the minimum punishment for having overstepped the bounds of permits issued by the Swedish Ethical Review Authority to 24 months imprisonment, and made negligent misconduct a criminal offence, have done little to appease critics. Researchers from the social sciences, artistic research, and beyond argue that the current system of oversight poses a direct threat to humanistic and social science research (Goldman, Blandon, Saati et al. 2023) at the same time as it reduces research ethics to little more than a bureaucratic hurdle in the form of the ethics review (Alvesson & Paulsen 2024). Some scholars go as far as arguing that the current legislation introduces tensions and contradictions that effectively prohibit them from carrying out what they understand to be morally, ethically, and epistemologically good research (Wästerfors 2019; Boothby 2024).

There are few disciplines at present in the Swedish national context that are not concerned with the fit between the current legal and institutional framework for ethical review and disciplinary, professional, and local understandings of research ethics. We look to artistic research in this context not because its concerns are distinct from those of other disciplines, but because in its relative youth and diversity we find that issues common across disciplines are made explicit in artistic research: discussions of ethicality tend to be negotiated aloud, and given the recent expansions of the scope of institutional ethical review relatively few artistic research practitioners have either experience with or trust in bureaucratic systems of oversight. Artistic research in the Swedish context is a particularly fruitful case for those interested in the ways research is made ethical in practice.

Artistic research – “research conducted with artistic practice as its base and artistic practice as its object” or “research conducted by artists, who research within and through the arts” (Lilja 2015:14) – is a scholarly discipline aiming to produce knowledge through artistic practice. The discipline can be seen as emerging or unsettled, and it is not yet fully internationalized or institutionalized in comparison to “mature” disciplines like mathematics, literature, or sociology (Olofsson & Gerber 2025). Artistic research in Sweden is relatively well developed as a field closely related to but distinct from artistic practice, with research funding from both national and private funders, professorships, doctoral programs, preparatory master’s programs, and national conferences, research schools, and symposia. Compared to other national contexts, artistic research in Sweden remains loyal to artistic practice and values rather than privileging the standards of other academic disciplines – this “Nordic model” is influential globally, in part thanks to the publications that have emerged from it (Elkins 2014:10–11; Gerber 2023). Within artistic research in Sweden, different forms and traditions – music, theatre, the visual arts, dance – form subfields, and the “artistic research” umbrella brings these diverse subfields into contact as clowns, architects, lutenists, and painters meet at conferences, evaluate each other’s doctoral theses, and judge the quality of applications for funding. The relative youth of artistic research as an academic discipline as well as the diversity of practices included under the umbrella of artistic research makes it a uniquely well-situated vantage point from which to analyze the ways in which contextually embedded ways of valuing are used to signify in practice.

Artistic research is subject to the same standards and legislation as other research disciplines in Sweden, and many artistic researchers experience the same tensions and incompatibilities between research practice and formalized research ethics as the ethnographers and others discussed above. However, while ethnographers, who tend to be thoroughly embedded in the academic world, offer their critique from within the system – publishing it in books and research papers that are easily accessible to other researchers – artistic researchers have tended to offer their critique from the high-scholarly sidelines, in interactive contexts like seminars and in publication forms not always indexed in scholarly databases and that lack markers of legitimacy important in other fields like impact factors listed on journal homepages. Artistic researchers

tend to engage across diverse communication and publication channels, which both makes their critiques less legible to academics from other disciplines and provides them with expansive possibilities and venues for voicing critique. According to many artistic researchers, the often-interpretive nature of artistic research makes it incompatible with systems of ethical review that determine what is ethical based on cost-benefit balancing (Bolt 2016). Artistic researchers' aspiration, methodological texts in the field argue, is to immerse oneself in the phenomenon they study and to engage participants and audiences through a practice of radical togetherness (Hannula, Suoranta & Vadén 2014), or to effect change by challenging norms and provoking reaction, "sometimes by deliberately creating uneasiness and discomfort" (Zurr & Catts 2014:202). Artistic researchers, like other critics, understand themselves and their practices as both a challenge to contemporary ethical review frameworks and an invitation to their reform.

Methods

In this article, we explore how ethicality is negotiated in the work of a review panel at a national funder of artistic research. We use data from observations of review panels at the Swedish Research Council. The Council is a Swedish governmental agency that funds research in the sciences, social sciences, the humanities, and other academic disciplines. Since 2003, individuals in Sweden have been able to apply for artistic research project funding from the Research Council, and other funding instruments (postdoctoral funding, research environment funding) are also available. Artistic research has its own Committee at the Council responsible for allocating research funds (including appointing review panelists), hosting symposia, and publishing research overviews. As part of a larger research project studying collective research evaluation aimed at building on previous research on peer review within the Swedish Research Council (Roumbanis 2017), the Research Council of Norway (Langfeldt 2001), the European Research Council (Luukkonen 2012; Brunet & Müller 2022), and the U.S. National Science Foundation (Lamont 2009), we conducted non-intrusive observations of review panel meetings over two annual funding cycles.

Review panels made up of senior researchers are a useful window onto the practical production of research ethics for three reasons: first, in our observations, panelists' discussions are rife with claims regarding the ethicality of the research proposals they judge, though their mandate does not include ethical review in the legal or institutional sense. Second, panelists must conceptually and interactionally juggle extant legal frameworks (in Sweden, the changing institutional landscape of ethical review) with disciplinary, professional, theoretically-inflected, and subfield-specific views on research ethics; as practicing researchers, panelists are aware of the tensions between varied approaches to research ethics. Finally, stakes are high during panelists' discussions, and the panel's decisions have a significant impact on disciplinary formation and gatekeeping. At the Council, panelists are explicitly asked to avoid substantive evaluations of the ethicality of research proposals. In practice, this does not mean that research ethics, even in the legal register used by the Review Authority, are absent

from the discussions at the panel. The Council's stated position is that it does not fund unethical research and that ethics is a natural part of the evaluation processes (The Swedish Research Council 2024). In our observations, this commitment was visible, for example, in discussion of ethics as it relates to research quality and feasibility.

Observations were carried out by Gerber and Olofsson who were both present at all meetings. Beginning about a year before our first observations we negotiated access to meetings and related data and materials with the organization's leadership, the relevant scientific advisor and committee, and the panelists and staff members we observed. Those we observed received detailed information on the project in participant information letters, including our approach to preserving confidentiality, data management, their rights concerning data representing them, and our ultimate aims. As part of our negotiated access, we were unable to audio record the proceedings for later transcription, so we aimed to document the back-and-forth among panelists and staff accurately and to capture phrasings verbatim when possible. We typed fieldnotes throughout meetings and processed them in the following days, at which time the products of the hurried typing from the meetings were cleaned and all participants pseudonymized. Our fieldnotes are at first glance far messier than the documents either of us typically produce in ethnographic or interview research, because our commitment to capturing verbatim statements could be in conflict with the conditions of our observations: panelists' discussions were very fast-paced; we both dealt with recurring momentary physical and mental fatigue; and our notes reflect the constant language switching at play in the room, with panelists using a combination of Scandinavian languages and English. In our analyses we have carefully compared our paired fieldnotes to establish confidence in their accuracy for the discussions represented here. Moments that were documented thoroughly by only one of us (when fatigue overtook the other for a moment, for example) are treated only as context and background information. When excerpts below are enclosed in quotation marks, we have high confidence in the accuracy of our real-time transcriptions. For moments when we are less certain about the exact wording or details of what panelists said, we offer edited excerpts from fieldnotes instead.

Our analysis uses an iterative approach aimed at identifying and exploring themes and variation (Becker 1976; Glaser & Strauss 2009; Tavory & Timmermans 2014) and took place in three main cycles of coding. After our first year of observations, we developed a preliminary coding scheme based on the project's overarching question ("How do architectures of evaluation interact with internal and external norms in the development of standards for quality in the artistic research field?") and our experiences and reflections coming out of our observations during the first annual funding cycle. Working with the preliminary coding scheme, we coded our own and each other's fieldnotes and developed an expansive coding scheme. We then met up to refine our code scheme before working our way through our own and each other's fieldnotes again, at which point panelists' concerns about, engagements with, and conflicts around research ethics emerged as a theme. After the second year of data collection, Edling joined the project for a third cycle of coding, analysis, and writing,

and we undertook a strategic coding cycle focusing on the themes of this paper. The analysis outlined below represents our shared understanding of our data in relation to the paper's aims and concerns.

Since our focus is on the processes through which different markers of ethicality are assigned to research projects and practices in discussions of research ethics, the analysis does not focus on individual panelists. For readability, however, we occasionally use titles such as "Panelist 1" and "Panelist 2" when presenting interactions between panelists. These titles are not associated with any particular panelists, so "Panelist 1" might refer to one panelist in a fieldnote excerpt cited below, and to another panelist in another excerpt discussed a few pages later. As artistic research is a small field and because there is a good deal of publicly available information about the process we observed and its participants and outcomes, we have chosen to occasionally replace information from our fieldnotes with descriptive information in brackets. We have also occasionally masked identifying information, for example, by changing terms used to describe a particular artistic practice or process to words associated with another. We view consent as an ongoing negotiation, and we have maintained contact and presented preliminary findings for audiences including our participants and organization leadership. In light of discussions with participants after our data-collection phase and our understanding of the issues that are sensitive in the local context (which are very distinct from current research-ethics definitions of "sensitive" personal data, which we have not collected) we have aimed to err on the side of preserving confidentiality for those we observed and those they discussed, occasionally making minor alterations to protect the integrity of both panelists and funding applicants. All translations from Scandinavian languages are our own.

Results

In what follows, we outline three different registers of signs that the panelists drew upon in their discussions of ethical merits and challenges in the evaluated projects. These registers include systems of signs of different degrees of abstraction – from local, disciplinary, understandings of ethicality to abstract theoretical schools such as postcolonialism and commitments to sustainability, and the near-universal systems of signs inscribed in legislation and standards. As we noted above, the context of the panelists' discussions differs from the ethics review boards traditionally surveyed in studies on research ethics evaluations. On the first day of the first meeting of the funding cycle the chairperson, together with funding agency staff, welcomed the panelists and outlined the work ahead of them. They reminded the panelists of the role that ethics was to play in their evaluations. The panel's work, the chairperson said, was to decide whether applicants had a good approach to ethical issues; the panel was not to assess whether the research proposed would be, if carried out, ethically correct in the legal sense. The latter, the chair continued, is for the Ethical Review Authority to decide. This meant that ethics occupied a dual position in these discussions. It was a fundamental matter in that the agency's stated policy is that it does not fund un-ethical research while also

being reduced to a variable among many that, rather than take center stage, was to inform assessments of things such as “research quality” or “project feasibility.” This dual position meant that panelists were free to discuss ethics in ways that extended far beyond the confines of institutionalized ethics regulation.

Research ethics in the context of this panel, then, boiled down to two questions: whether the applicants had provided a satisfactory account of and reflection on their projects’ ethical implications, and whether those discussions and reflections affected the quality or feasibility of the research outlined in the project proposal. The handbook provided to panelists by the funding agency specified questions such as: whether the applicants demonstrate sufficient awareness of the legal requirements outlined in the ethics legislation; whether the application included a satisfactory degree of reflection regarding the project’s potential risks and their implications for whether the project would need to undergo ethics review, and whether the applicants had included a sufficient discussion of their project’s potential ethical challenges and how they would manage them.

At times the panel’s work on these matters was straightforward and unproblematic: panelists simply made a broad, general note drawing on the register of valuing outlined in the handbook: “When it comes to the ethics, I think they have thought this through very well”; or “It’s very well ethically reflected. They have been really careful about all of the ethical issues, with help from the institution they will get the permits required”. With broad comments like these, panelists moved on. But on other occasions panelists raised specific points or concerns; these moments were in the minority, but these discussions were often highly charged, emotionally loaded, and took significant time.

Subfield ethics

When panelists raised concerns over a project’s ethicality, they often did so in relation to their own subfield-specific concerns. In the panel’s evaluations of projects based in dance, for example, discussions often remarked on the ways in which project applications conformed to or challenged established hierarchies between choreographers and dancers and the traditions that award authorship and credit to the former and not the latter. Other examples of such subfield-based ethics included concerns about fair compensation of actors and stagehands in theater and questions regarding authorship and copyright in music. One panelist, then, criticized an application on the grounds that the applicant “doesn’t deal enough with copyright issues in relation to ethics. They say it’s there, but they don’t talk about it enough.” In statements of this kind, panelists pointed to signs associated with registers of value that they saw pertinent to the application at hand and translated them into a sign of problematic ethics. In many cases, such translations and the meaning-making they supported went unquestioned by other panelists. But in other instances, disagreements between panelists meant that diverse meanings competed in the evaluation of applications.

Research ethics emerged in these disagreements when panelists used arguments about ethicality to argue about quality evaluations. For example, in one instance,

panelists discussed an application from a relatively senior researcher. Panelist 1 argued against the application by saying that within the subfield its topic was “too trendy” and therefore of negligible quality and novelty. Panelist 2 argued strongly against the first panelist’s assessment; Panelist 2 first claimed that the applicant was a pioneer in their field, saying that the reason the topic could be understood as “trendy” was because the applicant had labored for years so that others could follow: “These are people who have been involved for two decades in establishing the conditions for working with these kinds of issues. If they are trendy, it is because they have made this topic trendy.” Panelist 2 immediately continued with an ethically grounded argument: “There is also the ethical aspect – you need to reward pioneers seeking to do work in fields that they themselves have made possible.”

We interpret these ethical statements as relying on the specific subfield of the assessor or the applicant, either as they relate to ethical frameworks within that field or because they relate to the development of a subfield. These uses of subfield-derived ethics in panelists’ discussions demonstrates one way that research ethics emerge beyond ethics regulation. Since panelists were under instructions not to attempt to do the work of the Ethical Review Authority but were allowed and encouraged to discuss applications’ ethicality in relation to the *quality* and *feasibility* of the proposed research, the structure of the panelists’ work allowed questions of ethics and ethicality to become far broader than the versions of ethics enacted in standards and regulation.

While such discussions may not appear to carry the same weight as the ethics outlined in regulation do, subfield-based ethics tended to allow panelists to make strong, clear distinctions between right and wrong, and applications were sanctioned accordingly. For example, one applicant described a project in which a team of researchers would collaborate with artists. The conditions of the collaboration were so upsetting to one panelist that they argued that the application did not even deserve a grade. This panelist began by describing the element of the application that had caught their focus: “The artistic work will be carried out by four as-yet unidentified artists, but they are not co-applicants [in this context, this means that they are not considered to be “researchers” on the project]. The artists’ work will be observed and they will be interviewed about their work.” The panelist re-stated the issues in ethical terms: “There is a lack of ethical reflection on issues of authorship [...] I would say that in this application the participating artists lose twice. They are not listed as co-researchers – it is written that they will do artistic research, but they are not included as researchers.” The panelist pointed to the final indignity, before culminating their argument: “And the artists’ works are to be understood as a co-production with the researchers. I set this score at a zero. This is not acceptable!”

The grade zero, technically, does not exist in the funding agency’s rating system (in which grades range from 1 to 7 or 1 to 3). The meaning sought in this panelist’s critique, therefore, is not simply that this is a bad application, but an application so egregious that it is off the scale. The applicant’s decision not to consider the artists co-researchers and the idea that the artists would not retain sole ownership of the works produced, the panelist argues, constituted a double injustice. In their critique,

the panelist points to the imperfect relation between two distinct disciplinary registers of ethical values, research ethics and artistic ethics – two registers that each outline systems for the assignment of contribution-based credit. In the application, the panelist argued, the artists are only imperfectly incorporated under each register: they are contributors to the research but are not credited as co-researchers and co-producers of the project's artistic outputs, not granted full ownership of the products of their work. Taken together, in the panelist's assessment, the imperfect relation between researcher-ness and artistic ownership both in the application and in the field more generally produces an evaluation so critical that it is off the scale.

These translations of sub-field specific concerns into statements about ethicality illustrates two important qualities of the meaning-making unfolding at these meetings. First, it shows how the panelists successfully built bridges across which issues specific to artistic subfields were able to move and gain enough legitimacy to be given weight and become meaningful. Second, it highlights the importance of translation between different registers in discussions about research ethics. The current legal framework is one such register, but in the panelists' work other forms of fair and just conduct were made relevant as well.

Expansive ethics

Subfield ethics were not the only resources panelists drew on in their discussions. In panel meetings, we observed how different epistemological, methodological, and moral registers were used to articulate more general positions regarding ethicality and its bearing on the evaluation process. Three particularly salient registers mobilized in support of such positions were post-colonial and decolonial theory; post-humanism, environmentalism and sustainability; and an ethics of care. Each of these registers come with epistemological and ontological commitments in ways that integrate ethicality with matters of theory and methodology, and it is here that the open-ended and interpretivist ethos in artistic research can be brought to bear on what can and cannot be considered ethical. What consequences can a commitment to sustainability or post-humanism have on research ethics?

Attempts at meaning-making drawing on values from a sustainability register allowed the panel to ask questions about, for example, what the appropriate trade-off between research quality and environmental impact might be. As one panelist suggested, "The [main applicant] is competent and the locations are relevant, but as I read in someone else's comments, the carbon footprint of this project will be quite large, going to Canada and New Zealand." In instances such as this one, the panel's instructions to assess the applicants' discussion of their projects' potential ethical challenges provided a window through which the panelists could suggest ethical implications and see whether their colleagues accepted them or not. As one panelist suggested, one application's lack of detail in terms of what the time spent abroad would contribute to the project raised concerns about whether its environmental impact could be justified: "They will travel a lot with the money, but they do not discuss if this is sustainable.

Also, they do not discuss what they will do in the summer schools [to be organized abroad]. Also, the researchers are very young. So I am worried about this project.” The panelist’s critique is structured around three rounds of translation. First, the panelist points to the application’s lack of discussion of the project’s environmental impact to signify a potential ethical problem. Second, the panelist then points to the lack of concretion in the applicants’ account of the activities they will undertake during their time abroad and the applicants’ lack of experience as signs that the project might not be able to deliver research of such quality that it would outweigh its lack of environmental consideration. The combination of these two rounds of translation is turned in a third round into a sign of problematical ethical issues born out of the imbalance between the project’s presumed quality and its environmental impact.

As with subfield-based ethics, the panelists’ use of expansive, theoretically-inflected positions to signify ethicality (or a lack thereof) in applications was at times successful, while at other times their arguments failed to win acceptance from their colleagues. Which translations were successful and which failed to inform the meaning-making processes in the room depended not only on the signs used, but on whether other panelists recognized the application-sign pairing as either natural to or resonant with research ethics. Where one panelist saw ethical problems, others might not. For example, when one panelist pointed to an applicant’s lack of engagement with indigenous perspectives to argue that a project, according to a post-colonial register of values, was extractive and unethical, the next panelist contested the validity of this claim:

A: So here is a project where I find that I might have to lower my grades [...]
There is no acknowledgement that there is a need for a deeper engagement with questions such as forestry and Sámi perspectives. I would say that this is an extractive colonial project. I think that in terms of how to apply these methods and technologies to a historically contested place which the applicant only seems to have a superficial knowledge of is problematic.

Chair: B, what do you want to add? You make a different assessment.

B: Yes. I see a good connection to the Sámi. I have to say that my assessment is quite different, and I read the application several times. I previously worked in Sápmi and must say that I am acutely sensitive in matters pertaining to the Sámi.

In the examples above, ethicality is the product of practical achievements of meaning-making by panelists in their discussions. Some of the translations are accepted as meaningful by the panel without much discussion. For other claims, however, the proposed meanings sought by the translation between application and signs signifying a lack of ethicality are challenged and shut down. For example, one panelist argued that a project outlined in an application was ethically “very problematic and extractive” because the applicant had failed to reflect “on the problems and positionality” and critically examine their own understanding of the relevant art form; “There are power relations in all these [artist-participant interactions] and [they] need to justify [their] right to work with these marginalized communities.” Without such justification, the

panelist argued, the project was extractive and therefore unethical. But while some of co-panelists recognized the validity of this claim, others disagreed, and in doing so they offered new ways of interpreting the relationship between the project and the values implied in the critical panelist's argument. One argued that the extractiveness that the critical panelist saw in the project was not unique to the application but was characteristic of the discipline. The potentially extractive nature of the proposal under discussion could not, therefore, be tied to the application alone, and since the panel was to discuss applications and not critique entire disciplines the argument should be rejected: "I just wish to comment on this. I agree that there could have been more reflection on the ethical problems [in the application]. But these issues are part of the larger practice. It's the application that is to be assessed."

These ethical evaluations draw on diverse ethical registers around justice and sustainability deriving both from academic disciplines and from broader publics and political discourses. The application-sign pairings proposed as signs of problematic ethics mobilize issues understood as being of public concern, such as the rights of minoritized groups or environmental sustainability, and use them to pass judgment on applications' ethical merits. As any ethical claim, they may succeed or fail as proposed interpretants, but in drawing on expansive registers of ethicality, they differ both from the subfield-specific ethics analyzed above in that they were shared across panelists from different disciplines, and from the relatively narrow research ethics defined in law and legal practice.

Institutionalized ethics at the boundaries

While the panel had been instructed not to discuss ethicality as defined in research ethics review processes, panelists nevertheless drew upon institutionalized research ethics to argue a point or to intervene in discussions. On such occasions, terminology, rules, and distinctions belonging to the legal realm seeped into the panel's discussions and contributed to the ways that research ethicality was discussed and valued in the panelists' work. Often, these discussions reflected elements of the applications that either went against local understandings of what the law required researchers to do or that troubled field-specific notions of ethicality. These moments often followed contentious discussions of which sign-sign translations were meaningful to the panelists' work. Below, we explore one episode with two examples in which conflicting ideas about what is ethical and in which context clashed in panelists' negotiations. The discussion, which produced a minor crisis in the panelists' work, revolved around questions of who may provide informed consent and the tensions and translations involved when materials and people move between academic and artistic settings – questions that the panel struggled to answer, and which required considerable negotiation.

The episode involves an application proposing a two-pronged project: first, data on companion animals, including audio and video material, would be collected as part of an interdisciplinary research program on non-verbal communication. The applicant proposed that they would join this interdisciplinary team and would use materials

collected in the research for exhibitions in art galleries or museums. When assessing the application, panelists agreed that it represented a promising, interesting, and overall solid project, but they struggled with the ethicality of it. During the first meeting in the funding cycle, where a preliminary ranking was made and a large portion of the applications culled, the chairperson handled disagreement on the issue of ethicality between the three panelists assessing the application by suggesting they move the application forward to the next meeting, as that would allow all panelists to review it. Rather than resolving the question, this merely postponed the crisis.

At the second meeting, the panelist who had been most critical of the application was the first to speak, and began the discussion by laying out the problems they were seeing:

It's artistic research in an entirely different area. We discussed the ethical problems before, there are also ethical questions around artistic research, it's the same as we discussed around [informed consent in] participatory art, but now you can't even ask those who are part of it. These creatures, do they want to be part of it?

When putting forth their apprehensions, the panelist reached for and combined institutionalized definitions of informed consent and the contentious issue of participants' consent in artistic work (both used creatively here, since the language of consent is rarely used to discuss research involving nonhuman animals) and used these to mobilize a set of propositions which they organized hierarchically as a stepwise chain of signs treated as constitutive of questionable ethicality. First, they relate the application to the broader question of how artistic researchers manage participants' consent at the interface between art and research. Having done this, they connect the still-open question about how consent is obtained and maintained in transitions between art and research to the question of participants who cannot consent themselves. This argument was not immediately resonant for all panelists, and as more panelists spoke, this division soon became apparent. The panelist who spoke immediately after the first, for example, did not mention ethics at all and focused instead on the benefits to artistic research of interdisciplinarity. The third speaker picked up on the comments by the first but disagreed, saying that "When it comes to the ethics, I think they have thought this through very well." A fourth panelist expressed some support for the critical position, saying

I would also turn [the first panelist's] critical questions around. How is this then presented, this disciplinary boundary between ethical and artistic concerns? They could have been much clearer as to what is there in the end. It really depends on what is visible when this becomes public, in this shift from one context to another. There could have been more development on what is going to be there.

The fourth and fifth panelists sided with those who did not see any ethical problems with the proposed research, saying that they found the application to be "really nice" and a kind of project that can only work, and be funded, in an artistic research context.

The sixth panelist said that while they found the application to be well written, they agreed with the first speaker and that they worried about what would happen “when it comes to the material spreading, it’s an open question on this otherwise excellent plan.” The seventh panelist then spoke passionately in defense of the application, saying that

There are two parts of the project; there is raw material that is protected for research, and the other where you use and edit the materials in an exhibition project. How exactly that will look we don’t know. But we have to trust that [the applicant] will work with the owners and that they take responsibility. You have to trust that the researcher has an ambitious and grounded ethical approach in relation to the project. I don’t feel so worried about that aspect.

At this point, all but one panelist had been granted a chance to contribute to the discussion, and the panel was approaching a point where they would have to decide whether the concerns about consent that critics were seeking to connect to the application would influence the proposal’s evaluation. Two potential interpretants were on the table. In the first, the applicant’s proposal to move data from a scientific context to an artistic setting, translating it from research data into art for exhibition, involved stretching the meaning of informed consent in ways that were highly problematic – especially in a situation where the materials would include depictions of beings unable to consent themselves. In the second, the proposed project and its experimental movement between settings did not involve any considerable ethical challenges. Before the panel was able to finish negotiating which of these interpretants would win out, however, an unexpected interruption occurred as the eighth panelist began to speak.

The applicant, Panelist 8 said, had copied aspects of Panelist 8’s own work without crediting them. Recognizing this, they continued, had made them quite upset. The funding agency staff spun into action and swiftly took Panelist 8 aside to investigate whether this constituted a conflict of interest on the panelist’s part. While they waited for this to be resolved, the remaining panelists continued animatedly discussing the ethics of conducting artistic research with participants who cannot consent. During the conversation, the chairperson joined in the discussion.

Chairperson: This is a classic question about documentary work. It’s also there with documenting children. The films from inside the Abu Ghraib, those that circulated, they were shown at the Berlin Biennale, and taken out, and it was a whole lot of protests.

Panelist 7: If we have this discussion then we have to have it for all the projects. We have to be consistent; it can’t be for just this work. If we can’t approve depictions of prisoners or animals or children, then we have to be consistent.

Chairperson: I don’t agree. It’s partly about what’s done. It’s not black and white. You take a picture out the window, that’s different.

Panelist 1: But what seems to be the most important question... if it was a research project, the data can be secured. If it’s sensitive, you only use it in the research

environment. But then when it's artistic research, you will also use it in artistic form in the art world. I'm not saying that we shouldn't fund it, but it's a totally different decision. We take a decision not just on the research but also on the artwork's ethical questions.

At this point, Panelist 8 re-entered the room, having been cleared of any conflict of interest, and the formal discussion resumed. However, due to the interruption and the added potential interpretant, the accusation of misconduct, the panelists struggled to pick up where they had left off. The first panelists to speak passionately argued that if what Panelist 8 said was true this was a very dire matter: "This is *theft*! This is for the university and the lawyers to deal with!" Another panelist disagreed, saying "This happens all the time. It's also a question of *fair use*." Suddenly, a discussion that had revolved around competing definitions of informed consent had been replaced by a messy tangle of questions that the panelists struggled to or outright refused to navigate. One panelist aligned themselves with the first and strongly argued that contrary to the second panelist's suggestion, the applicant's neglect to credit Panelist 8 was a matter of academic misconduct and added that the question was far too complicated for the panel to deal with. The administrators argued that the panelists should address the question, but only to the extent that the question was relevant for the evaluation of the application's quality and feasibility. That same panelist persisted in their critique, saying that they would stick to their initial assessment, made in preparation for the meeting, before Panelist 8's claim emerged. The chairperson responded by arguing that the panel could deal with this issue in the same way that they had dealt with other issues during the day:

As I understand it, if one of the applications has a theory that they say is their own and then [one of you] says, "No, wait, that's Foucault, that's not new, that's something they took, it's old things," then the quality is weak because of that. We can take this [the claim by Panelist 8 that they should have been cited in the application] in that way. We can take this on in this structure. That's how we should view this. Because your collective knowledge, that's why we're here, the function of the meeting.

Some panelists refused to acknowledge the chairperson's attempts to stake out a potential solution, instead continuing to argue that Panelist 8's accusation had made it impossible for the panel to make a fair assessment. From our position behind our notebooks and laptops, it was impossible to tell whether their use of signs such as theft and misconduct reflected that the panelists experienced the question as such, which some of their statements indicated, or whether they acted strategically to undermine interpretants that did not align with their view of the project. Regardless of their motives and experiences, what ended up happening was that a majority of panelists ended up sticking to their preliminary grades. None of the alternative interpretants introduced during the discussions were successful.

Of the discussions we observed those associated with this application were among the most lengthy and heated, and the issues raised may in another panel have been successfully anchored in and made resonant with powerful institutions of scientific research – legal, ethical-review, and GDPR issues around consent and confidentiality; longstanding scientific norms around citation practices and plagiarism. But those panelists who felt strongly that the application represented an unethical project, and who drew on these scientific norms, were not able to make arguments that the panel as a whole found meaningfully resonant. In artistic research in this national context, with its close relationship to artistic practice and uneasy relations to the practices and norms of scientific research, it is perhaps not surprising that assessments of ethicality rooted in scientific cultures and codified in legislation did not always resonate across the panel, while claims rooted more clearly in artistic work – subdisciplinary concerns and expansive ethical-political concerns drawing on shared theoretical resources – were easier for panelists to assess. In this panel's discussions, ethical research was neither defined or limited by the legal or bureaucratic context; rather, ethicality was a meaning made collectively by the panel for the purposes of evaluation, and was a meaning made consequential by the interactive, zero-sum, high-stakes environment. Legal ethics functioned as one register of ethicality among others to draw on in the accomplishment of ethicality at the panel.

Discussion

Research ethics is a practical accomplishment, in the sense that the ethicality of research is the outcome of interaction between actors in specific settings. It is not exhaustively defined by or restricted to legal or bureaucratic frameworks; deciding when research is ethical is a cultural activity, and studying this activity on the ground highlights the practical accomplishment of "ethical research." With our analysis, we suggest that a semiotic framework is useful for understanding how signs from different cultural registers – local subfield-specific norms, postcolonial theory, an ethics of care and other expansive registers, and laws, standards, and other institutionalized systems – play into the accomplishment of ethicality. Understanding the process of accomplishing ethical research is valuable in relation to the ongoing debate on research ethics, not least in the Swedish context where the institutions of science policy position critics of current Swedish research ethics legislation comparatively close to the making and execution of policy. Notable participants in the debate have been invited to large public events, policy settings, and funding agencies to make their claims (though this of course does not guarantee actual influence), and universities, learned societies, and lecturers' unions are duly consulted by the legislature. The implication of this is that the debate works on two registers – it is simultaneously scholarly debate and a stakeholder profession's policy development process. To avoid an analytical overemphasis on either the latter or the former as we attempt to collectively understand research ethics, we argue that empirical studies of how research ethics is accomplished in practice is imperative.

In line with other ethnographic studies of both funding panels and formal ethics review, our analysis shows that in settings where research projects are evaluated and decided, ethicality is the achieved outcome of cultural and social processes of negotiation, rather than a passive quality of the projects. We show how ethical concerns of different institutional levels play into the accomplishment of ethics, with the concerns of specific subfields, the shared expansive ethics of artistic research, and the cross-disciplinary legal ethics acting as cultural registers to draw on. Much of the debate on research ethics has focused on the legal framework specifically, both critiquing the current framework and suggesting how it should be changed to accommodate qualitative and interpretative research. We show that ethics negotiations draw on distinct registers of ethicality, which can be made variously relevant in the setting of evaluation, implying competing and coexisting understandings of which ethics are relevant to research when negotiating whether a proposed project is ethical. Actors engage in a form of practical protest against the idea of a singular legitimate framework, and that act of protest can influence that framework over time.

Legal understandings of research ethics here function among several registers that can be mobilized when deciding whether or not a given research project is ethical, together with the concerns of specific subdisciplines and the expansive ethics shared at the panel. The implication is that law is not simply a hard limit on researchers' activities; it is a cultural and discursive resource that is used generatively in negotiations of ethicality. Rather than merely restricting otherwise free research, the legal framework becomes an active participant in research evaluation and funding. This culturally productive role of legal ethics as one of multiple registers of ethicality has been largely neglected in the debate, where the law has instead been understood as rigid, insensitive and fundamentally different from the methodological or field-specific frameworks of the academic professions. The legal framework can, of course, be too rigid or insensitive to disciplinary difference regardless of its use as cultural resource, but highlighting the generative aspects of the framework serves to clarify both the imperative for reasonable lawmaking, and to deflate the distinction between legal ethics and other kinds of ethics (including the frameworks proposed by ethnographers and others). While the legal framework has far-reaching consequences compared with cultural registers used more idiosyncratically within one or a few disciplines, it nonetheless interacts with other modes of ethicality in the practical situations where it is applied.

In agreement with critics of contemporary legal systems for ethical review our findings have described an ethicality that lies beyond approaches to research ethics that treat legislation as an unquestionable monolith, or that treat the meanings of institutionalized research ethics as stable and settled. Subdiscipline-specific norms and expansive ethical-political registers are important cultural resources on which researchers draw as they negotiate what is and what is not ethical research. However, if such extra-legal ethics are to have bearing on research practices, they also need to be recognized institutionally as co-constitutive of ethical research. Because of this, we believe that there is merit to the critics' suggestions that the work of determining

the relevant framework for research ethics should, when possible, be delegated to the relevant research community. In contrast to some critics, however, we do not imagine that such local control will minimize friction. While the deliberations of this panel were characterized by a high degree of respect for ethics registers specific to a subfield, this may represent a particularity of this setting rather than something one could expect to find in similar sites; no singular subdiscipline of artistic research dominates the field, and the relative youth and perceived precarity of artistic research as a whole enable such mutual respect for local registers. As a general principle, however, we suggest that no register can convincingly outline a generally valid meaning of ethicality even locally; and any particular register of ethics is likely to face challenges similar to those faced by the legal framework when confronted with other ways of thinking about what is and what is not ethical research. Openness and pliability should therefore be key attributes of any discipline-centered ethics evaluation. Ethicality, as we have shown, is achieved in interaction and at specific sites, and alternative registers of ethicality can always be mobilized.

Acknowledgements

The authors wish to thank our interlocutors at the Swedish Research Council for making this project possible. We are also forever grateful to Alexander Moser Uppström and Georgios Kaounas for their contributions as research interns with the project. We thank the Crafoord Foundation (grant no. 20230600) and the Åke Wiberg Foundation (grant no. 141) for supporting this research.

Author bios

Tobias Olofsson is a postdoctoral researcher at the Department of Organization at Copenhagen Business School and docent in sociology. Situated at the intersection of cultural and economic sociology and science and technology studies, Olofsson's work explores how actors and organizations manage uncertainty, how knowledge producers negotiate the boundary between objectivity and interpretation, and how semiotic structures change how we read the world.

E-mail: to.ioa@cbs.dk

Staffan Edling holds a PhD in sociology and is a postdoctoral researcher at the IT University of Copenhagen. He defended his doctoral thesis in 2024 at Lund University, with a dissertation on knowledge production and advocacy in LO's policy research. His research, situated within the sociology of knowledge and STS, primarily concerns the relationship between science and politics.

E-mail: staedl@itu.dk

Alison Gerber is associate professor of sociology at Lund University and the Aarhus Institute of Advanced Studies, Aarhus University, and works at the intersection of culture, science, and public life. Recent work includes research on new kinds of scientific and legal evidence, evaluation in emerging research disciplines, the weaponization of uncertainty in olfactory claims-making, and the relationships between artistic and scientific knowledge production.

E-mail: alison.gerber@soc.lu.se

References

- Alvesson, M. & R. Paulsen (2024) "DN Debatt. "Skrota etikprövningen som försämrar forskarnas egen etik"", <https://www.dn.se/debatt/skrota-etikprovningen-som-forsamrar-forskarnas-egen-etik/> (Accessed 12 February 2025).
- Ashencaen Crabtree, S. (2013) "Research Ethics and the Moral Enterprise of Ethnography: Conjunctions and Contradictions", *Ethics and Social Welfare* 7 (4):359–378. <https://doi.org/10.1080/17496535.2012.703683>.
- Atkinson, P., S. Cataldi & D. Wästerfors (2024) "For an ethics of generosity: Values for ethnography in a time of regulatory ethics", *Qualitative Research*:14687941241259978. <https://doi.org/10.1177/14687941241259978>.
- Becker, H.S. (1976) *Sociological work: method and substance*. New Brunswick: Transaction Books.
- Beskow, L.M. (2016) "Lessons from HeLa Cells: The Ethics and Policy of Biospecimens", *Annual Review of Genomics and Human Genetics* 17:395–417. <https://doi.org/10.1146/annurev-genom-083115-022536>.
- Bolt, B. (2016) "Whither the Aesthetic Alibi: Ethics and the Challenge of Art as Research in the Academy", 187–199 in D. Warr, M. Guillemin, S. Cox & J. Waycott (Eds) *Ethics and Visual Research Methods: Theory, Methodology, and Practice*. New York City: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-54305-9_14.
- Boltanski, L. & L. Thévenot (2006) *On justification: economies of worth*. Princeton: Princeton University Press.
- Boothby, H. (2024) "Ethics review of artistic research: challenging the boundaries and appealing for care", *Research Ethics* 20 (1):112–127. <https://doi.org/10.1177/17470161231188012>.
- Brunet, L. & R. Müller (2022) "Making the cut: How panel reviewers use evaluation devices to select applications at the European Research Council", *Research Evaluation* 31 (4):486–497. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvac040>.
- Colnerud, G. (2014) "Ethical dilemmas in research in relation to ethical review: An empirical study", *Research Ethics* 10 (4):238–253. <https://doi.org/10.1177/1747016114552339>.
- De Jong, J.P., M.C.B. Van Zwieten & D.L. Willems (2012) "Ethical review from the inside: repertoires of evaluation in Research Ethics Committee meetings", *Sociology of Health & Illness* 34 (7):1039–1052. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2012.01458.x>.
- Detamore, M. (2010) "Queer(y)ing the Ethics of Research Methods: Toward a Politics of Intimacy in Researcher/Researched Relations" in *Queer Methods and Methodologies*. London: Routledge.
- Edlund, J., S. Eldén, D. Wästerfors & L. Sohl (2022) "Att bedriva sociologisk forskning i en tid av byråkratiserad etikprövning", *Sociologisk Forskning* 58 (4):455–466. <https://doi.org/10.37062/sf.58.23907>.
- Eldén, S. (2020) *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur.

- Elkins, J. (2014) *Artists with PhDs: On the New Doctoral Degree in Studio Art*. expanded edition. Washington: New Academia Publishing/The Spring.
- Espeland, W.N. & M. Sauder (2007) "Rankings and Reactivity: How Public Measures Recreate Social Worlds", *American Journal of Sociology* 113 (1):1–40. <https://doi.org/10.1086/517897>.
- Fourcade, M. (2011) "Cents and Sensibility: Economic Valuation and the Nature of 'Nature'", *American Journal of Sociology* 116 (6):1721–77. <https://doi.org/10.1086/659640>.
- Geertz, C. (1993) *The Interpretation of cultures: selected essays*. London: Fontana Press.
- George, A.L. & A. Bennett (2005) *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Gerber, A. (2017) *The work of art: value in creative careers*. Stanford: Stanford University Press.
- Gerber, A. (2023) "Drawing the Line: Evaluation, Boundary Work, and Boundary Objects in a New Discipline", 377–404 in L. McCormick (Ed.) *The Cultural Sociology of Art and Music: New Directions and New Discoveries*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Glaser, B.G. & A.L. Strauss (2009) *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Goldman, A.J., A. Blandon, A. Saati, A. Altmejd, A. Droppe, A. Groglopo, A. Lundberg, A. Aurelius, A. Sörbom, A. Abdulla et al. (2023) "Systemet för etikprovningar ett akut hot mot forskningen", *DN.se*, 15 May 2023. <https://www.dn.se/debatt/systemet-for-etikprovningar-ett-akut-hot-mot-forskningen/> (Accessed 12 February 2025).
- Gunnison, E. & J.B. Helfgott (2021) "Process, Power, and Impact of the Institutional Review Board in Criminology and Criminal Justice Research", *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics* 16 (3):263–279. <https://doi.org/10.1177/1556264621992240>.
- Haggerty, K.D. (2004) "Ethics Creep: Governing Social Science Research in the Name of Ethics", *Qualitative Sociology* 27 (4):391–414. <https://doi.org/10.1023/B:QUAS.0000049239.15922.a3>.
- Hannula, M., J. Suoranta & T. Vadén (2014) *Artistic Research Methodology: Narrative, Power and the Public*. New York: Peter Lang Inc., International Academic Publishers. <https://doi.org/10.3726/978-1-4539-1308-6>.
- Hedgcoe, A. (2008) "Research Ethics Review and the Sociological Research Relationship", *Sociology* 42 (5):873–886. <https://doi.org/10.1177/0038038508094567>.
- Heinich, N. (2020) "A Pragmatic Redefinition of Value(s): Toward a General Model of Valuation", *Theory, Culture & Society* 37 (5):75–94. <https://doi.org/10.1177/0263276420915993>.
- Heinich, N. (2021) "Emotions and Valuations: Notre-Dame de Paris on Fire as a Case Study for Axiological Sociology", *Valuation Studies* 8 (1):67–83. <https://doi.org/10.3384/VS.2001-5992.2021.8.1.67-83>.
- Heuts, F. & A. Mol (2013) "What Is a Good Tomato? A Case of Valuing in Practice", *Valuation Studies* 1 (2):125–146. <https://doi.org/10.3384/vs.2001-5992.1312125>.

- Karpik, L. (2010) *Valuing the unique: the economics of singularities*. Princeton: Princeton University Press.
- Khaire, M. & R.D. Wadhvani (2010) "Changing Landscapes: The Construction of Meaning and Value in a New Market Category- Modern Indian Art", *Academy of Management Journal* 53 (6):1281–1304. <https://doi.org/10.5465/amj.2010.57317861>.
- Krause, M. (2021) *Model cases: on canonical research objects and sites*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lamont, M. (2009) *How professors think: inside the curious world of academic judgment*. Cambridge: Harvard University Press.
- Langfeldt, L. (2001) "The Decision-Making Constraints and Processes of Grant Peer Review, and Their Effects on the Review Outcome", *Social Studies of Science* 31 (6):820–841. <https://doi.org/10.1177/030631201031006002>.
- Lederman, R. (2006) "The perils of working at home: IRB 'mission creep' as context and content for an ethnography of disciplinary knowledges", *American Ethnologist* 33 (4):482–491. <https://doi.org/10.1525/ae.2006.33.4.482>.
- Librett, M. & D. Perrone (2010) "Apples and oranges: ethnography and the IRB", *Qualitative Research* 10 (6):729–747. <https://doi.org/10.1177/1468794110380548>.
- Lilja, E. (2015) *Art, Research, Empowerment - The artist as researcher*. U14.011. Stockholm: Regeringskansliet.
- Löfven, S. & M. Ernkrans (2018) *Etikprövning av forskning – tydligare regler och skärpta straff*. Regeringens proposition 2018/19:165. Stockholm: Ministry of Justice
- Lounsbury, M., C.W.J. Steele, M.S. Wang & M. Toubiana (2021) "New Directions in the Study of Institutional Logics: From Tools to Phenomena", *Annual Review of Sociology* 47:261–280. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-090320-111734>.
- Luukkonen, T. (2012) "Conservatism and risk-taking in peer review: Emerging ERC practices", *Research Evaluation* 21 (1):48–60. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvs001>.
- Mapedzahama, V. & T. Dune (2017) "A Clash of Paradigms? Ethnography and Ethics Approval", *Sage Open* 7 (1):2158244017697167. <https://doi.org/10.1177/2158244017697167>.
- McDonnell, T.E., C.A. Bail & I. Tavory (2017) "A Theory of Resonance", *Sociological Theory* 35 (1):1–14. <https://doi.org/10.1177/0735275117692837>.
- Nicholls, S.G., T.P. Hayes, J.C. Brehaut, M. McDonald, C. Weijer, R. Saginur & D. Fergusson (2015) "A Scoping Review of Empirical Research Relating to Quality and Effectiveness of Research Ethics Review", *PLOS ONE* 10 (7):e0133639. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0133639>.
- Norton, M. (2014) "Mechanisms and Meaning Structures", *Sociological Theory* 32 (2):162–187. <https://doi.org/10.1177/0735275114537631>.
- Norton, M. (2019) "Meaning on the move: synthesizing cognitive and systems concepts of culture", *American Journal of Cultural Sociology* 7 (1):1–28. <https://doi.org/10.1057/s41290-017-0055-5>.
- Olofsson, M. & L. Leijonborg (2007) *Vissa etikprövningsfrågor m.m.* Regeringens proposition 2007/08:44. Stockholm: Ministry of Justice

- Olofsson, T. & A. Gerber (2025) "Shared Visions: Evaluating Potential in Unsettled Fields", *Minerva*. <https://doi.org/10.1007/s11024-025-09628-5>.
- Peirce, C.S. (1933) *Collected papers of Charles Sanders Peirce. Vol. 4, The simplest mathematics*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Reed, I. (2011) *Interpretation and social knowledge: on the use of theory in the human sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Roumbanis, L. (2017) "Academic judgments under uncertainty: A study of collective anchoring effects in Swedish Research Council panel groups", *Social Studies of Science* 47 (1):95–116. <https://doi.org/10.1177/0306312716659789>.
- Schrag, Z.M. (2011) "The Case against Ethics Review in the Social Sciences", *Research Ethics* 7 (4):120–131. <https://doi.org/10.1177/174701611100700402>.
- Sieber, J.E. (2004) "Empirical Research on Research Ethics", *Ethics & Behavior* 14 (4):397–412. https://doi.org/10.1207/s15327019eb1404_9.
- Tapia, M. & R.O. Martinez (2017) "Ethics Review and the Minority Ethnographer: A Case Study in Racialized Invalidation", *Race and Justice* 7 (2):127–143. <https://doi.org/10.1177/2153368717690202>.
- Tavory, I. & S. Timmermans (2013) "A Pragmatist Approach to Causality in Ethnography", *American Journal of Sociology* 119 (3):682–714. <https://doi.org/10.1086/675891>.
- Tavory, I. & S. Timmermans (2014) *Abductive analysis: theorizing qualitative research*. Chicago: University of Chicago Press.
- The Swedish Research Council (2024) *God forskningssed 2024*. VR2405. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Thorne, B. (1980) "'You Still Takin' Notes?' Fieldwork and Problems of Informed Consent", *Social Problems* 27 (3):284–297. <https://doi.org/10.2307/800247>.
- Wästerfors, D. (2019) "Den etnografiskt okänsliga etikgranskningen", *Statsvetenskaplig tidskrift* 121 (2):173–205.
- Zurr, I. & O. Catts (2014) "The Unnatural Relations Between Artistic Research and Ethics Committees: An Artist's Perspective", 201–210 in P. Macneill (Ed.) *Ethics and the Arts*. Dordrecht: Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8816-8_18.

Att skapa ett hem i staden

Stadsodling som domesticering

Abstract

The aim of the article is to explore urban gardening as a form of domestication of public space. The article proposes a framework in which domestication is, on the one hand, about ways to create homelike qualities and a sense of belonging in the city, and on the other hand, about ways to enclose a place for one's own and exclusive use. Based on an organizational ethnographic study of urban gardening in Gothenburg, the article highlights how urban gardening can contribute to creating homelike and inviting qualities in the city, but also what inclusions and exclusions the place-making through gardening implies. The analysis is based on ethnographic fieldwork and qualitative interviews in four urban gardening associations in Gothenburg and the surrounding area, characterized by different positions in the segregated city and different social compositions among the gardeners.

Keywords: Domestication, Ethnography, Urban Gardening, Public space.

HUR SOCIALA RELATIONER formas och uppstår i staden har länge varit ett tema inom urbansociologin (Jacobs 1961), liksom hur platser produceras genom kollektiv användning. Den här artikeln fokuserar på stadsodling som en mötesplats i staden med fokus på hur odlingsplatser befolkas och kollektivt används. Stadsodlingar omtalas ofta som gröna vardagsrum i staden, både av odlare och av forskare (Wallinder 2024). Samtidigt kan dessa gröna vardagsrum inredas för exkludering såväl som för inkludering och bidra till att reproducera homogenitet snarare än att överbrygga skillnader mellan invånare och befolkningsgrupper. Den faktiska utformningen och användningen av odlingsplatsen och dess betydelse för sociala relationer behöver utforskas empiriskt i specifika kontexter.

Forskningslitteraturen har identifierat stadsodlingar som platser där människor faktiskt kan mötas över sociala gränser, där sociala relationer kan utvecklas, socialt kapital byggas och sociala avstånd överbryggas (t.ex. Alaimo m.fl. 2010; Christensen m.fl. 2018; Glover 2004; Firth m.fl. 2011). Samtidigt äger stadsodling rum i en strukturell kontext som ofta präglas av långtgående boendesegregering och ojämn fördelning av resurser. Stadsodlingar har visat sig vara platser där samhälleliga hierarkier och intressekonflikter reproduceras, såsom intressekonflikter härrörande från gentrifieringsprocesser (t.ex. Aptekar 2015). En omfattande forskningslitteratur

har också belyst stadsodlingens roll i nyliberal stadsomvandling (Pudup 2008; Rosol 2010; Ghose & Pettygrove 2014) och gentrifieringsprocesser (Rosol 2012; Ascensão & Ginn 2021; Sax et al. 2022). Studier har exempelvis visat hur stadsodlars volontärarbete används för att underhålla grönområden till en lägre kostnad än vad som annars vore fallet (Ernwein 2017) och bidra till social kontroll och uppsnygning av staden (Jacobsson & Wallinder 2026). Stadsodling riskerar att oavsiktligt upprätthålla nyliberala principer, såsom individualism, frivillighet och privatisering av offentliga platser (t.ex. Pudup 2008; Rosol 2010). I takt med att stadsodlingen institutionaliserats och integrerats i stadspolitik och lokalt styre har den således även instrumentaliserats av lokala beslutsfattare och i vissa fall lett till kooptering, alltså en målförskjutning där odlars målsättningar och arbetssätt justeras för att passa policyskapares agendor (Oreskovic & Jacobsson 2025).

Allt fler forskare har dock velat gå bortom antingen–eller-perspektiv på stadsodling, att undvika att betrakta den som antingen radikal och subversiv eller koopterad (McClintock 2014; Ernwein 2017; Bergame 2023; Florea m.fl. 2025), för att i stället betona stadsodlingens komplexa och i grunden motsägelsefulla natur (t.ex. McClintock 2014; Pudup 2008; Rosol 2010; Oreskovic & Jacobsson 2025). Stadsodling uppvisar ofta både koopererade och subversiva drag (Certomà & Giaccaria 2023) och implicerar både inkludering och exkludering (Neo & Chua 2017). I den här artikeln vill vi anlägga ett sådant dubbelt perspektiv genom att utforska *stadsodling som en form av domesticering av det offentliga rummet*. Domesticering kommer från latinets *domesticus*, vilket kan översättas med ”hörande till hus och hem” (Nationalencyklopedin u.å.), och har i vanligt språkbruk olika innebörder. Att domesticera husdjur innebär att tämja dem så att de kan hållas i ett hushåll. Men domesticeringen kan också innebära att göra något *domestic*, det vill säga att göra något till ett hem. Att se stadsodling som en form av domesticering kan å ena sidan innebära att se den som ett sätt att skapa hemliknande kvaliteter som möjliggör en känsla av tillhörighet i staden, men kan å andra sidan innebära att domesticeringen blir ett sätt att muta in en plats för egen och exklusiv användning.

Kritiska urbanforskare har talat om domesticering av det offentliga rummet för att problematisera privatiseringen av det offentliga rummet och instängningar och utestängningar i staden liksom den normalisering som ofta följer i spåren av gentrifieringsprocesser, där oönskade element städas bort från attraktiva områden och sociala problem förflyttas. Zukin har träffande beskrivit den process där icke-civiliserade element avlägsnas i stadsrummet till förmån för köpstarka invånare som *domestication by cappuccino* (Zukin 1998; se även Atkinson 2003). Atkinson har dock argumenterat att det vore förenklat att hävda att uppsnygning och trygghetsskapande (*securitization*) av offentliga rum endast har gagnat välbärgade eller att alla dessa åtgärder är negativa (Atkinson 2003:1834). Det finns alltså anledning att undvika antingen–eller-perspektiv också på domesticering.

Ett alternativt perspektiv på vad domesticering kan innebära har erbjudits av Koch och Latham (2013). De konstaterar att många platser i städerna saknar hemliknande kvaliteter som kan skapa en känsla av tillit, komfort och behaglighet och som är

tillgängliga och inbjudande för multipla offentligheter, och de efterlyser därför mer fokus på vardagliga former för att ”bebo” det urbana rummet (Koch & Latham 2013; se även Wise & Velayutham 2014; Mandich & Cuzzocrea 2016).

Syftet med denna artikel är att utforska stadsodling som domesticering. På basis av en studie av stadsodling i Göteborg vill vi belysa hur stadsodling kan bidra till att skapa hemliknande kvaliteter i staden men också vilka inneslutningar och utestängningar detta platsskapande implicerar. Stadsodling som domesticering av det offentliga rummet har inte tidigare studerats, ej heller i den internationella forskningslitteraturen.

Tidigare forskning

I artikeln förhåller vi oss till, och sammankopplar, två forskningslitteraturer:

- 1) stadsodlingens roll i stadsomvandling och stadspolitik och
- 2) forskningen om domesticering av offentliga rum. Eftersom båda forskningsfälten är mycket omfattande får vi koncentrera oss på några nyckelresultat i respektive litteratur.

En rad studier har sett odlingar i städerna som potentiella mötesplatser över sociala gränser och pekat på odlingens bidrag till social inkludering (t.ex. Alaimo m.fl. 2010; Christensen m.fl. 2018; Glover 2004). Odlarna delar ansvar för den gemensamma platsen (Glover m.fl. 2005) och utbyter kunskap om grödor och odlingsmetoder (Corcoran & Kettle 2015), vilket gör socialt samarbete till en integrerad del av stadsodlingspraktiken. Stadsodling har således setts som ett nytt sätt att praktisera social solidaritet i städerna.

Amin (2002) har hävdats att platser som mest framgångsrikt utmanar befintliga sociala kategorier och motverkar fientlighet människor emellan är sådana där människor möts för ett gemensamt syfte, där olikheter är något som behöver förhandlas mellan dem som använder platsen. Stadsodlingar utgör ett exempel. I en studie av stadsodling i Belfast betraktade Corcoran och Kettle (2015) odlingsplatsen som ett utrymme för ”medborgerliga gränssnitt” (med inspiration från Jacobs 1961), alltså som en mikrooffentlighet där människors olikheter korsas och överbryggas genom ett fokus på gemensamt praktiskt arbete. Författarna fann att odlarna ansträngde sig för att utjämna statuskillnader i och kring odlingen liksom att tillfälligt sätta olikheter inom parentes. Odlingsarbetet skapade därmed ett utrymme för att utmana och överskrida etnoreligiösa klyftor och sociala klasskillnader. Dock utsträcktes de sociala relationerna på odlingen inte till samvaro utanför densamma.

Medan vissa forskare sett stadsodlingen som ett sätt att utmana den nyliberala staden och hävda ”rätten till staden” för medborgarna (t.ex. Crossan m.fl. 2016), har andra pekat på stadsodlingens roll i en exkluderande samhällsutveckling och en nyliberalisering av staden (t.ex. Ghose & Pettygrove 2014) och som en del i en ”grön gentrifiering” (Rosol 2012; Ascensão & Ginn 2021; Sax m.fl. 2023). I en studie av stadsodling i Stockholm visade Bergame m.fl. (2023) att det framför allt var den vita medelklassen som fick sitt aktörskap stärkt genom odlandet. På liknande sätt fann Lachmond (2019) att stadsodling i Berlin snarast präglades av medelklassens önskan

om grön livsstil och knappast utgjorde en kamprörelse till förmån för socialt utsatta grupper. En studie från USA fann att rasistiska strukturer reproducerades i odlingarna (Reynolds 2015). Forskningen har således alltmera lyft stadsodlingen som en praktik fylld av motsättningar och som en spelplan för samhällskonflikter (t.ex. McClintock 2014; Bergame 2023).

Tidigare forskning har vidare identifierat en mängd olika motiv för att vara engagerad i stadsodling: önskan att odla egna grönsaker och blommor, att försköna staden, att bygga gemenskap i grannskapet, att förverkliga politiska visioner (såsom att återta staden till medborgarna eller att engagera sig för miljön), att producera ekologisk mat, att vinna fördelar för hälsa och välbefinnande, att låta sig fascineras av naturen och att få en paus från stadslivet, för att nämna några av de vanligaste motiven (se Nordh m.fl. 2016 och Langa 2020 för forskningsöversikter). Sådana skilda motiv och tillhörande visioner för odlingsplatsen kan i sig bilda grogrund för konflikter. Exempelvis identifierade Aptekar (2015) fyra motstridiga visioner om den odling som hon studerade i New York: 1) *privat egendom*, där odlarna uppfattade sig som ägare av sina lotter och kände att de kunde använda dem som de ville, inklusive att stängsla in dem; 2) *grönt utrymme*, där odlingen skulle vara visuellt tilltalande, snygg och välordnad; 3) *plats för matproduktion*, vilket ledde till ett upplevt behov av att skydda odlingsplatsen och odlingen mot stölder, en vision som i Aptekars studie anammades av unga mestadels medelklasspersoner intresserade av permakultur och maträttvisa, men även av vissa invandrare; och 4) *plats för gemenskapsbyggande*, där de som omfattade denna vision var måna om att odlingen skulle vara lättillgänglig och välkomnande för alla, även om det innebar risk för stöld och skadegörelse (Aptekar 2015:216ff). Hon argumenterade för att konflikterna bland odlarna om sådant som trädgårdens estetik och uppförandenormer reproducerade större gentrifieringskamper om kultur och resurser (Aptekar 2015). Samtidigt fann hon att det trots konflikterna utvecklades varaktiga relationer även mellan odlare med motsatta visioner (Aptekar 2015:220).

Kurtz (2001) fann att olika sätt att föreställa sig och förverkliga både trädgård och gemenskap sammanföll med frågor om inhägnad och tillträde och innefattade inkludering såväl som exkludering. Även Klein (1993) fann konflikter kring staket och territoriella gränsmarkörer, vad vi skulle kunna förstå som privata inmutningar i offentliga rum, vilket för oss över till domesticeringslitteraturen i urbanforskningen.

Domesticeringsbegreppet har ibland använts för att fånga in hur en stad både symboliskt och materiellt "approprieras", hur den tas i bruk genom spontan och vardaglig användning – ibland i motsats till dess tänkta användning enligt stadsplaneringen (Mandich & Cuzzocrea 2016; jfr de Certeau 1988). Domesticering får här innebörden att tillägna sig och göra stadsrummet till sitt eget, *a process of bringing things home*, vilket samtidigt innebär att gränsen mellan det privata och det offentliga överskrids (Silverstone 2006:233).

Kritiska urbanforskare har i stället tagit fasta på domesticering som "tämjning" av det vilda, varigenom stadsrummet ska "civiliseras" och städas upp, alltså tillrättaläggas till förmån för "normala" användare (t.ex. Zukin 1995, 1998), vilket oftast är medelklassen. Domesticeringen blir här en del av en stadsomvandling som innebär att sociala

problem – och problemmänniskor som kriminella och avvikare – förflyttas från platsen, att stadsrummet saneras och uppsnyggas, vilket bidrar till normaliseringsprocesser (t.ex. Zukin 1995; Smith 1996). Thörn (2011) som studerat sådan stadsomvandling i Göteborg – den stad där vi studerat stadsodling – påtalar att ”saneringen” av det offentliga rummet sker genom en mjukare form av stadsstyrning än i en del andra länder, som USA, men att den likväl syftar till att attrahera flöden av ”rätt människor” med ambitionen att styra bort från synlig fattigdom med tillhörande ”störande” beteende. ”Säkert, rent och snyggt” har varit ett av riktmärkena i stadsförnyelsen (citerat i Thörn 2011:989). Stadsodlingens roll i kommuners uppsnyggning av stadsrummet och trygghetsskapande åtgärder har uppmärksammats i tidigare forskning (Jacobsson & Wallinder 2026) liksom dess bidrag till normaliseringsprocesser (Baudry & Eudes 2016), även om domesticeringsbegreppet inte har använts.

Koch och Latham (2013) erbjuder emellertid ett annat perspektiv på domesticering. De vill utmana narrativet om att det offentliga livet i städerna förlorat sin autenticitet (jfr Zukin 2009) och en syn på domesticering som förbinder den med ”words like securitisation, pacification, ordering, disciplining, homogenising, commercialising and controlling to describe the perilous state of contemporary public space” (Koch & Latham 2013:9). De menar att ett grundproblem i stadslivet är att många offentliga platser saknar hemliknande kvaliteter som gör dem välkomnande och inbjudande för multipla offentligheter, där olika medborgare kan känna sig bekväma och hemmastadda (Koch & Latham 2013; se även Wise & Velayutham 2014). Det offentliga rummet kan också bli mer inkluderande och bättre för de medborgare som bebor och befolkar platsen, och då finns det en poäng med en syn på domesticering som är öppen för sådana utfall och nyanser. Koch och Latham skriver:

In moving to the notion of domestication in the sense of making a home, we are not suggesting that public space is, or should be, the same as the domestic space of the house or apartment. We are, however, attempting to move beyond conceptualisations of ”public” and ”private” that pose them as distinct opposites. (2013:14)

På liknande sätt har Mandich & Cuzzocrea (2016:234) argumenterat för att ”[t]he use of the concept of domestication helps us to capture the idea that domesticity cannot be bound to the home; instead, it includes the large set of spaces we use in everyday life, it adjusts to them, changes their meaning, and makes them familiar”. Domesticering handlar här om att skapa en känsla av bekantskap med platser vi befolkar och inbjuda till vardaglig användning (även Silverstone 2006).

I denna artikel knyter vi alltså stadsodling till domesticering av det offentliga rummet. Vi menar att domesticeringsbegreppet är användbart just därför att det rymmer olika betydelser och därmed är väl ägnat att fånga in skilda men samexisterande fenomen i stadsodlingspraktiken, både aspekter av personligt hemskapande i staden och exkluderingsaspekter.

Analytiskt perspektiv: heuristiker för domesticering av det offentliga rummet

Ett sätt att förstå hur stadsrum (re)produceras är att se stadsrummet som en organiserad uppsättning materiella objekt: gator, torg, trottoarer, bänkar och andra typer av urban inredning som människor kan använda sig av. Det är en syn som understryker en stads materialitet och hur den underlättar eller förhindrar människors rörelser och sociala relationer liksom tillgängligheten för olika individer och grupper (t.ex. Mandich & Cuzzocrea 2016). Denna sociomateriella inredning av stadsrummet kan dock, menar vi, fungera såväl inkluderande som exkluderande, något som domesticeringsbegreppet fångar in.

Vi utgår i vår analys från Koch och Latham (2013), som identifierar ett antal heuristiker genom vilka det urbana rummet kan domesticeras i betydelsen göras mer hemliknande. För det första krävs en grundval (*foundations*), inte bara i form av en fysisk infrastruktur utan även en legal sådan, för "hemskapandet". För det andra krävs en fysisk inredning av det urbana rummet som uppmuntrar till vardaglig användning av platsen likt ett hem i staden, eller rättare sagt en plats med hemliknande kvaliteter (*furnishings*). För det tredje krävs att det bjuds in till användning och gemensamma aktiviteter (*invitations*). För det fjärde krävs en sammanjämkning (*accomodation*), en anpassning som möjliggör att multipla offentligheter kan använda platsen och göra den till sin (Koch & Latham 2013).

Vi menar att vårt domesticeringsperspektiv på stadsodling synliggör att stadsodlingsvisioner och dito praktiker ofta rymmer både inslag av domesticering i betydelse skapande och upprätthållande av egna inmutningar och uttryck för skapande av hem och tillhörighet i staden. Mer än Koch och Latham (2013) vill vi alltså lyfta fram att varje heuristik för hemskapande samtidigt riskerar att implicera inestängning och uteslutning och skapa inkludering såväl som exklusivitet. En dubbel lins medger en "både och"-analys snarare än en analys där odlingsplatsen ses som ett "antingen-eller". För att förstå hur domesticeringen faller ut i praktiken behöver vi studera de miljöer där odlandet situeras, studera det som görs på platsen och hur människor lever sina liv där. Den vardagliga domesticeringen fångas således bäst genom en etnografisk analys och med fördel en komparativ sådan.

Data och metod: en komparativ etnografi

Medan tidigare forskning om stadsodling i Sverige framför allt har fokuserat på Stockholmsområdet (t.ex. Bergame m.fl. 2023; Bonow & Normark 2018; Oreskovic & Jacobsson 2025) riktar vi här blicken mot Göteborg. Vår analys bygger på ett omfattande etnografiskt fältarbete i fyra lokala odlarföreningar i Göteborgsområdet, inklusive fältanteckningar och semistrukturerade intervjuer. Vi anonymiserar föreningarna och klassificerar dem för det första efter deras sociospatiala position i den segregerade staden Göteborg och för det andra efter de människor som odlar på platsen. *Klassöverskridande centrum* var beläget i de centrala delarna av staden, omgivet

av höghus med begränsad tillgång till grönytor, där främst människor födda i Sverige med olika klassbakgrund odlade tillsammans. *Multikulturell låginkomstförort* låg mer i utkanten av staden, där grönområden sällan var integrerade i själva bostadsytorna och där höghusområdet omgavs av större skogspartier. Människorna som odlade i föreningen representerade de boende i området. Medan föreningarna *Klassöverskridande centrum* och *Multikulturell låginkomstförort* gjorde det möjligt för lokalbor att odla på en egen liten odlingsyta utgjorde de övriga två föreningarna ”kollektivodlingar”, där odlarna planerade, sådde och skördade gemensamt: *Vitt medelklasscentrum* var beläget i ett relativt tätbefolkat, gentrifierat vitt medelklassområde, ett till ytan mer utspritt lägenhetsområde som var mer integrerat med närliggande grönområden. I den fjärde föreningen, *Multikulturell medelklassförort*, bodde medlemmarna ofta i andra delar av staden, varför det sociospatiala läget hade mindre analytisk betydelse. Geografiskt var den odlingen belägen i utkanten av staden. Medlemmarna var högutbildade och flera hade utländsk (främst europeisk) bakgrund. Vi ville med urvalet fånga in ett brett utbud av odlingsaktiviteter med låg anmälningsavgift för att återspegla olika socioekonomiska förutsättningar och positioner i den segregerade och gentrifierade staden.

Fältarbetet påbörjades kort 2020, men de flesta fältbesöken och intervjuerna ägde rum under trädgårdssäsongen 2021 och 2022 (april–november). Fältarbetet omfattade 25–35 timmars aktivt och informellt deltagande i odlingsarbetet i respektive förening under de officiella arbetsdagarna spridda över säsongen (oftast på helger) samt deltagande i några av de interna mötena, som årsmöten, möten med olika organiserade grupper och informationsmöten för potentiella medlemmar. De flesta mötena hölls på odlingarna, i en närliggande lokal eller digitalt via Microsoft Teams. Vi använder en triangulering av metoder (enligt Kostera & Harding 2021) som kombinerar semistrukturerade intervjuer med odlare med *walk and talks*/informella samtal under fältarbete medan vi grävde i jorden, fikade och utförde diverse odlingsrelaterade sysslor på platsen. I en av föreningarna (här kallad *Multikulturell låginkomstförort*) deltog vi även i sociala sammankomster och aktiviteter som inte direkt hade med odlingen att göra, men som hölls vid odlingsplatsen och riktade sig till både medlemmar och lokalboende.

Vi genomförde också trettio semistrukturerade intervjuer med olika medlemmar i föreningarna (mellan fyra och nio i varje förening). Utöver dessa intervjuer förde vi även informella samtal med ytterligare medlemmar i samband med våra fältbesök. Intervjuerna och fältarbetet fokuserade på medlemmarnas motiv, deras förväntningar på och erfarenheter av stadsodling, deras syn på föreningen och föreningsverksamheten, sociala aktiviteter, hur de kommunicerade och samarbetade, hur de fördelade sitt ansvar samt potentiella problem och utmaningar i verksamheten. Dessutom gjorde vi fyra intervjuer med kommunala intressenter med ansvar för offentlig odlingsverksamhet samt fem intervjuer med lokala aktivister och entreprenörer engagerade i att kommersialisera odling på kommunal mark.

Data- och personuppgiftshanteringen godkändes av Etikprövningsmyndigheten och informerat samtycke erhöles på vart och ett av de fyra föreningarnas årsmöten samt av varje enskild intervjuperson. I de flesta fall ägde intervjuerna rum i odlingsområdet,

men på grund av covid-19-restriktioner och regnigt väder gjordes en del intervjuer digitalt via Zoom. Intervjuerna varade mellan 45 och 90 minuter. Informella samtal med odlarna spelades inte in, utan sammanfattades i detaljerade fältanteckningar. Intervjuerna transkriberades med mindre korrigeringar för att förbättra läsbarheten och upprätthålla anonymiteten.

För kodningen tillämpades en abduktiv tematisk kodning i två steg. Efter närläsning av materialet gjorde vi först en datadriven kodning med fokus på vad som sades och gjordes, där vi också kunde identifiera mönster mellan och inom föreningarna. Nästa steg i kodningen var att göra en mer teoridriven kodning med inspiration av domesticeringsteori. Vår analys nedan fokuserar på teman som att skapa hemkänsla i staden, att upprätta gränser mot omgivningen, att inreda odlingsplatsen samt att bjuda in till användning. Avslutningsvis diskuterar vi vad dessa teman säger om stadsodling som domesticering.

Analys

Att skapa hemkänsla i staden

Koch och Latham (2013) konstaterande som nämnts att många platser i städerna saknar hemliknande kvaliteter som ger en känsla av tillit och komfort och som är inbjudande för multipla offentligheter. Stadsodlingen ger invånarna anledning att använda stadens platser till annat än förflyttning och tillfälliga möten, som i fallet med trottoarer, torg och bibliotek, och det ger utrymme för spontant utformande av platsen och odlingspraktiken, dock i varierande grad i olika föreningar (vilket vi återkommer till).

Det är tydligt i våra intervjuer att odlingen bidrar till att skapa hemkänsla och tillhörighet i staden. En odlare uttryckte att en fördel med stadsodling är ”att få vara delaktig i staden. Jag tror att det har en väldigt stor betydelse” (odlare 1, *Klassöverskridande centrum*). Ett flertal odlare fann lägenhetslivet alienerande: ”[N]är man bor i lägenhet finns det få naturliga sociala mötesplatser” (Odlingsentreprenör 2). Genom odlingen mötte de personer de annars inte skulle ha träffat. ”Och så gemenskapsaspekten. Att vara involverad i något, att ha en neutral orsak att vara tillsammans” (Odlare 3, *Vitt medelklasscentrum*). Tillfredsställelsen i att känna sig som en del av ett lokalsamhälle var framträdande. Odlare vi pratade med gav exempel på att de börjat hälsa på och prata med människor som de annars inte skulle ha pratat med när de rörde sig lokalt, till exempel i mataffären. ”Jag kände ett tag att det var väldigt tydligt att man blev en liten ort ... ett litet samhälle tack vare odlingen [...] odlingen har bidragit till att jag kan heja på någon, det är alltid någon jag känner” (Odlare 4, *Vitt medelklasscentrum*). Men inte bara möten med personer man lärt känna i odlarföreningarna framhölls som viktiga; folk som passerade odlingarna stannade ofta upp för att ställa frågor eller prata en stund: ”Bara det här ’hejet’ är viktigt [...]. Odlandet ger upphov till spontana möten” (Odlare 5, *Multikulturell låginkomstförort*). En annan odlare uttryckte att ”människor som inte tillhör odlingen börjar prata med en, vilket är

riktigt trevligt” (odlare 3, *Vitt medelklasscentrum*). De spontana mötena och småpratet med andra bryter anonymiteten i staden, om än tillfälligt, och bidrar till en känsla av tillhörighet, både till staden och till andra stadsbor.

Att ha en egen odlingsplats stod heller inte i motsättning till delaktigheten med andra: ”Att ha sin lilla plätt på jorden och med arbetsdagarna, då blir det ett gemensamt [projekt] ... vi gör det gemensamt” (Odlare 1, *Klassöverskridande centrum*). Den egna plätten var samtidigt ofta inte det viktigaste: ”Där är en kronärtskocka och där är solrosor ... det är den känslan, jag myser väldigt av det. Jag njuter väldigt mycket av andras odlingar mer än att jag odlar själv” (ibid.).

Det gemensamma arbetet kunde också vara lustfyllt: ”Det blir en viss stämning när man jobbar många [tillsammans]” (Odlare 6, *Klassöverskridande centrum*). Det egna odlandet sågs som en del av något större. En odlare formulerade det så här: ”Du gör världen till en bättre plats genom att odla, jag tror det är väldigt viktigt både för dig själv och för det samhälle du bor i” (Odlare 3, *Vitt medelklasscentrum*). Hen poängterade att det är ”jätte viktigt att bygga gemenskap och ge något tillbaka till samhället” (ibid.) En av odlarföreningarna, i ett område som av polisen klassificeras som särskilt utsatt, hade som uttrycklig ambition att bidra till lokalsamhället, att förbättra livskvaliteten för närboende och tillhandahålla en mötesplats för dem, vilket vi återkommer till i senare avsnitt.

Det var tydligt att odlingarna för många odlare var förknippade med andra värden än ren livsmedelsförsörjning, även i de kollektivodlingar som tillkommit som en del i hållbar omställning. Det materiella resultaten av odlandet var ofta inte det viktigaste: ”Det härliga i att se något växa. Matbiten är jag inte så jätteintresserad av även om det naturligtvis är viktigt” (Odlare 7, *Vitt medelklasscentrum*). Denne odlare, liksom flera andra, var mer intresserad av att odla blommor än grönsaker, även om hen menade att båda delarna har en viktig plats att fylla i stadsodlingen. En odlare som själv var synnerligen aktiv i en av de studerade kollektivodlingarna sade att hen ”egentligen inte tycker så mycket om grönsaker” (Odlare 8, *Multikulturell medelklassförort*). En odlare i *Klassöverskridande centrum* menade att ”det är så klart att folk går och plockar bär, men det gör mig inget. Jag går och köper frysta vinbär” (Odlare 1). För hen fyllde odlingsplatsen ett kreativt behov:

Jag kände mig lite skamsen då [tidigare] för då var alla sådana som bara odlade och jag tyckte mest att det var kul att göra vackert. Jag hade små lyktor. Jag provade att odla, men det var så svårt, det var inte min grej. (ibid.)

En del i ”hemskapandet” var här att göra platsen personlig snarare än privat. Att göra utsmyckningar och dekorera stadsrummet kan ses som ett uttryck för lekfullhet (jfr Langa 2020). Flera odlare uttryckte också hur roligt det är att experimentera med nya sorter, oavsett om experimentet blir framgångsrikt eller ej.

Det är alltså tydligt att stadsodlarna tillskriver platsen en vidare mening än själva odlandet, allt från delaktighet i staden till livsglädje och nya sociala kontakter. De tillägnar sig platsen, formar och skapar den, gör den till sin, både själva och tillsammans

med andra. De domesticerar den i Koch och Lathams (2013) mening. I det följande ska vi se närmare på domesticeringens heuristiker och vad de innebär.

Domesticeringens heuristiker

Grundval

Det finns en grundval för stadsodling i Göteborg, såväl fysiskt som politiskt och legalt. Ett politiskt beslut fattades 2012 om att man skulle satsa på stadsodlingar och grönområden i staden i syfte att locka odlingsintresserade att starta odlarföreningar (projektet *Stadsnära odling*). Dessa odlarföreningar behöver inte betala någon avgift till kommunen för att arrendera marken. Medlemsavgiften kan därför hållas låg (50 till 500 kronor per år i de föreningar som studeras här). Kravet från kommunens sida är att odlarna organiserar sig som medlemmar i en odlarförening med medlemsavgift och särskilda regler om öppenhet gentemot omgivningen (max 60 centimeter högt staket samt krav på öppning in till odlingsplatsen utan grind) samt en regel om biologisk mångfald (exempelvis att odlarna ska använda ekologiska material) (Göteborgs stad 2011). Kommunen tecknar skötselavtal med föreningarna där det stipuleras att området ska hållas snyggt på och omkring odlingen, till exempel ska ogräs hållas efter, samt att verksamheten ska ta avstånd från diskriminerande attityder. Kommersiell odling är inte tillåten i dessa föreningar. Vid starten för en ny odlarförening ger kommunen ett startbidrag, men inget ekonomiskt stöd utgår därefter.

Samtidigt ges rätten att bruka platsen för stadsodling bara tillfälligt, ett år i taget. Kommunen vill bibehålla möjligheten att i ett senare skede exploatera marken, till exempel för byggnation. "Hemskapandet" är alltså därför temporärt och grundvalen för verksamheten kan kännas osäker. I *Multikulturell medelklassförort* diskuterade föreningsodlarna ofta den risk för utbyggnad av infrastruktur som hotade odlingarnas existens vid tiden för fältarbetet och försökte opinionsbilda emot det. Eftersom detta var en kollektivodling med hållbar matproduktion som uttalad målsättning stod tanken om tillfälliga och flyttbara odlingsplatser i strid mot hela arbetssättet. Jordkvaliteten där var bra för odling redan från början och odlarna hade dessutom arbetat långsiktigt och systematiskt med jordförbättring. Kollektivodlingen i det gentrifierade området (*Vitt medelklasscentrum*) kände sig däremot inte hotad av att eventuellt behöva flytta sin verksamhet till förmån för alternativ markanvändning. Den motsvarade väl de trendiga former av stadsodling för urban medelklass som förknippas med en "önskvärd" stadsförnyelse, och odlarföreningen ansåg sig passa väl in i området och bidra till dess mervärde.

I de två andra studerade föreningarna fanns en medvetenhet om att man tjänade kommunens intressen väl såtillvida att stadsodlingen bidrog till att fylla platsen med önskvärda aktiviteter, motverka en icke önskvärd användning av platsen och därmed öka tryggheten i området. Det var till exempel Göteborgs stads tjänstemän som tog initiativet till *Klassöverskridande centrum* som ett sätt att förhindra ljusskygg verksamhet, såsom drog försäljning och alkoholkonsumtion, på platsen. Här fanns en besvikelse bland odlarna över att kommunen initierat föreningen men sedan, som de upplevde

saken, lämnat verksamheten åt sitt öde. Odlingslådorna de fick ekonomiskt stöd till år 2012 höll på att falla sönder, periodvis hade föreningen haft stora problem med råttor som de önskade ha kommunens hjälp med att lösa och platsen användes fortsatt delvis för ljusskygg verksamhet. Flera odlare i *Klassöverskridande centrum* menade förvisso att odlandet i sig kan vara trygghetsskapande, men den otrygghet de ändå upplevde bidrog till att de sällan vistades vid odlingarna mer än nödvändigt, ytterst sällan vid mörker. Kommunen vårdade inte heller sina delar av grönområdet, vilket stred mot stadens egna snygghetsnormer och bidrog till att göra platsen mindre inbjudande för allmänheten. I linje med vad tidigare forskning också funnit (Bergame 2023) kunde odlare känna sig utnyttjade som instrument för kommunens syften, som i fallet med *Klassöverskridande centrum*.

Också i *Multikulturell låginkomstförort*, som är ett territoriellt stigmatiserat område förknippat inte bara med ekonomisk utsatthet utan även med kriminalitet, fyllde odlingen funktionen att få vanliga invånare att vilja vistas mer utomhus i området. Odlingarna bidrog också med försköning av platsen, vilket kan ses som ett sätt att styra platsens användning mot det önskvärda genom att nedskräpning motverkas och platsen görs mer inbjudande. Den uttalade ambitionen i denna förening var att skapa en mötesplats för de lokalboende och inte bara för odlarna. I *Multikulturell låginkomstförort* fanns också en medvetenhet om att odlarna utförde en insats åt kommunen utan ersättning, men här ansågs det vara en mer självklar del av verksamheten. Föreningen var en i raden av civilsamhällsorganisationer i området som skapade trygghet, trivsel och försköning där kommunens resurser inte räckte till.

Sammanfattningsvis fanns en grundval för stadsodling som domesticering, men den upplevdes som mer stabil i vissa av föreningarna. Detta berodde dels på geografiskt läge med tillhörande strukturell position i staden, dels på vilken direkt nytta odlingen hade för kommunen. Idén om tillfälliga och utbytbara odlingsplatser bortser dock från odlarnas både arbetsmässiga och emotionella investering i platsen när de skapar ett hem i staden. Vi övergår nu till att fokusera på hur inredning för domesticering kan ta form och falla ut.

Inredning

Ett sätt att förstå hur stadsrum produceras är som redan nämnts att se dem som en organiserad uppsättning materiella objekt, såsom gångar, bänkar och andra typer av urban inredning som människor kan använda sig av. Hur rummet inreds påverkar människors rörelser och sociala relationer, liksom tillgängligheten för olika individer och grupper (t.ex. Mandich & Cuzzocrea 2016). Rumslig utformning kan påverka det medborgerliga gränssnittet (jfr Jacobs 1961). Den sociomateriella inredningen kan fungera såväl inkluderande som exkluderande. Design, som till exempel gångvägar in i och inom en odlingsplats, leder människor och anger ramar för den sociala interaktionen. Grindar, staket och andra fysiska barriärer kan ses som gränsteknologier som reglerar tillträde, zonindelar och villkorar interaktionen (Papakostas 2009).

Då föreningsodlingen utförs på allmän plats ska den vara tillgänglig för allmänheten. Inga grindar får således sättas upp. Föreningarna var medvetna om att eventuella

staket inte fick vara högre än 60 centimeter i enlighet med kommunens regler. I praktiken fanns dock tydliga idéer om vilka som var välkomna och vilka som inte var det, vilket skapade tydliga hierarkier runt och på odlingsplatsen. Mer eller mindre informella inhägnader avgränsade samtliga de studerade odlarområdena, och den gränsdragningen handlade inte enbart om var man bör odla och inte utan snarare om vad och vilka som fick lov att röra sig på platsen. Utomståendes inflytande på platsen var ett återkommande tema, men toleransen och acceptansen för påverkan utifrån skilde sig påtagligt åt i de studerade föreningarna.

I *Vitt medelklasscentrum* arbetade man före, under och efter tiden för vårt fältarbete med att slutföra byggandet av staket runt odlingarna. Projektet hade initierats då många av odlarna upplevde ett behov av att markera för alla som passerade att människor inte bör springa över odlingarna hur som helst eller låta sina hundar utföra sina behov vid odlingarna. Man hade erfarenheter av stölder av skörd och hoppades att staketet tydligare skulle signalera skillnaden mellan ”mitt och ditt” på allmän plats. Flera odlare berättade om olika strategier för att hålla ovälkomna invånares fingrar borta från skörden; bland annat placerades skyltar ut med texten ”Gud ser dig”, och man började odla grödor som man antog att allmänheten sannolikt inte kände till. Exempelvis valde man att odla vita pumpor istället för orangea. Staketet tog dock lång tid att färdigställa då det fanns en rad föreställningar om estetik och material som försvårade arbetet och skapade oenighet mellan medlemmar. Diskussionen handlade om betydelsen av ”rätt” material, färg och form – inte om staketets existens i sig. En kritisk medlem uttryckte sig så här:

Jag hade nog hellre sett att man samlade ihop lite bråte som man kom över och byggde något av. Det blir lite Husdrömmar-projekt av det, tycker jag. Jag förstår att man vill bygga något fint och rejält, men jag tycker ... för mig strider det lite mot vad jag förväntar mig av en tillsammansodling. Det blir en medelklassstill-sammansodling. (Odlare 9, *Vitt medelklasscentrum*)

Estetiken var viktig i denna förening. En annan diskussion gällde utemöbler. Att färg och form var viktigare än praktiska behov av sittplatser blev tydligt då en medlem till föreningen skänkte sina – i andras ögon sekunda – utemöbler: i stället för att få uppskattning fick hen bära med sig möblerna tillbaka hem. Förutom det rent estetiska kunde slitna möbler tänkas inbjuda fel klientel till platsen. Som Aptekar (2015) påtalat kan konflikter bland odlare om sådant som odlingars estetik och uppförandenormer spegla större gentrifieringskamper om kultur och resurser (Aptekar 2015) och vilka som har rätt att ta plats i stadsrummet.

I *Multikulturell låginkomstförort* var situationen den omvända. Odlingplatsen var här tänkt som en trivsamt plats även för de lokalboende. Det fanns ett uttalat behov av sittplatser men ingen tycktes ha åsikter om hur dessa sittplatser skulle se ut. Estetiken var således sekundär; det viktiga var att närboende skulle våga sig fram, ta plats och njuta av närheten till odlingen. Odlarföreningen gjorde stora ansträngningar för att ordna fram soffor åt allmänheten, först genom lån från ett stort företag, sedan genom

kommunen. På platsen fanns också många lokalboende i rörelse, ofta med utländsk bakgrund, som själva inte odlade men som framhöll att odlingsplatsen hade betytt mycket för dem. De brukade sitta vid bänkarna och småprata med folk som passerade. Det var således platsens grönska och sittplatserna som förde dem dit, inte själva odlandet i sig, varför odlingsplatsen här blev viktigare som en mötesplats för boende i området generellt än för de medlemmar som odlade där.

Det fanns också en hög tolerans för att utomstående ”skördade”, som man i denna förening valde att omtala det som andra kallade stölder. Det fanns en förståelse för att odla i ett område som kännetecknades av ekonomiskt resurssvaghet fick räkna med en del svinn. Samtidigt blev en del odlare frustrerade över att lokalboende inte respekterade eller förstod att skörden var ”privat egendom som medlemmarna betalar för ur egen ficka” (Fältanteckningar juli 2021, *Multikulturell låginkomstförort*), och en del medlemmar tappade motivationen när de inte kunde skörda själva och valde att lämna föreningen. Den fysiska gränsdragningen i fråga om allmänhetens tillträde till odlingarna var också mångtydig. Odlingarna i *Multikulturell låginkomstförort* var belägna i ett grönområde fyllt av fruktträd, och skyltar markerade tydligt att allmänheten var välkommen att plocka av frukterna. Vidare hade föreningen planterat bärbuskar runt odlingarna ämnade åt barnen i området. Skillnaden mellan vad utomstående fick och inte fick skörda kunde därmed uppfattas som svårtolkad: bär från buskarna var tillåtna men inte grödor på odlingsplättarna eller lådorna. Förslag om att sätta upp en klagande skylt diskuterades återkommande i föreningen, men inget beslut fattades i frågan. Majoriteten av odlarna hade inställningen att platsen var till för allmänheten och inte exklusivt för odlarna.

I *Klassöverskridande centrum* fanns inga staket, och det var heller inget som eftersträvades, men platsen var ändå tydligt avgränsad från omgivningen. Den var främst synlig för människor som kände till den, främst odlarna själva men även många hundägare och cyklister som regelbundet passerade förbi och utnyttjade faciliteter såsom bänkar och vattenförsörjning. Människor som själva inte odlade och beträdde platsen uppfattades inte i sig som ett hot av odlarna; de var ofta människor utanför föreningen som odlarna fick kontakt med när de vistades där utanför de obligatoriska arbetsdagarna. Däremot fanns det andra personer som ansågs skapa otrygghet på platsen, ofta ungdomar som utnyttjade att platsen var ganska insynsskyddad trots att det kringliggande området var tätbefolkat. Ungdomar sades använda platsen för drogförsäljning genom att gömma påsar i specifika, numrerade lådor. Telefonsamtal till polisen om upplevd otrygghet på platsen var ett ofta återkommande samtalsämne i föreningen (liksom polisens ovilja att göra något åt saken), och på föreningens sociala medier-konto förekom ofta inlägg om ohysat beteende och nedsmutsning på platsen. Då odlarna upplevde att ljusskygg verksamhet tog över framemot kvällen vistades de sällan där kvällstid.

Vid tiden för vår studie upplevde medlemmarna i denna förening också att personer som inte uppförde sig ordentligt hade börjat beträda området, personer som inte respekterade att redskapen och föreningens bänkar var till för föreningens medlemmar och inte fick flyttas runt hur som helst. En ”gerillaodling” som länge funnits i utkanten av föreningens odlingar pekades ofta ut som praktexempel på en ovälkommen och

okontrollerad praktik. Denna odlingsplats hade använts av olika människor i området under årens lopp, men när en person blev särskilt aktiv och började arrangera tillställningar öppna för allmänheten samt inreda området så att det blev mer ombonat och inbjudande uttrycktes stort missnöje. Misstankar om stölder från odlingarna riktades mot personen som odlade där utan tillstånd, och många menade att hen var högljudd och bidrog till att platsen blev stökig. Vid gemensamma arbetsdagar samtalade medlemmarna ofta om förstörelse av odlingar och redskap.

Föreningen var dock tillåtande när det gällde möjligheterna för föreningens medlemmar att forma platsen – snygghetsnormerna var mindre strikta än i *Vitt medelklasscentrum* i exemplen ovan. Som en medlem berättade:

Det är inte själva odlandet som är grejen utan det är att ha en plats att gå till. Här får jag härja fritt. [...] Jag gillar att bygga koja. Man hittar några bräder och några tegelstenar och vips har man en bänk. Det är den känslan att här får jag bestämma. Det får jag inte på gården [där jag bor]. (Odlare 1, *Klassöverskridande centrum*)

På odlingsplatsen där *Multikulturell medelklassförort* höll till fanns staket bara för att hålla vilda djur borta. Platsen var geografiskt åtskild från bebyggelse och ofta oöverskådlig, men några odlare berättade ändå att de träffat på människor utifrån som varit där och skördat. Olovlig skörd var ett större problem i denna kollektivodling än i de andra föreningarna. Skörden var visserligen riklig, men odlarna var samtidigt mer rädda om sin skörd här än i de andra föreningarna. De var måna om att skörden skulle räcka länge och att alla skulle skörda ”på rätt sätt”. Hållbar livsmedelsförsörjning var en viktig motivation för dessa odlare. Här var odlarna inte heller lika rädda för att peka med hela handen i fråga om rätt och fel som i de övriga föreningarna vi studerade. Det förekom en livlig diskussion om hur odlingsplatsen skulle organiseras och utformas, och skilda visioner kring odlandet yttrades ofta och diskuterades öppet. Diskussionerna medförde samtidigt att flera medlemmar som inte fick sin vilja igenom lämnade odlingen, medan andra odlare stannade kvar och därmed kunde fortsätta att inreda, utforma och befolka platsen.

Vi har alltså sett att stadsodlingar kan inredas för inkludering men också för exkludering. Vilka aktiviteter och personer som var välkomna signalerades genom såväl skyltar och staket som mer subtilt genom normer och estetik. Gränser mot omgivningen drogs dock på olika sätt i de olika föreningarna, delvis i linje med den dominerande visionen av platsen (jfr Aptekar 2015). Olika inredningar inbjuder till olika användning av platsen. Vi ska nu utforska vidare hur inbjudning till domesticering kan se ut.

Sätt att vara inbjudande på

Alla föreningarna vi studerat anordnade aktiviteter riktade till allmänheten, såsom rundvandringar i den egna odlingen eller på olika odlingsplatser i närområdet, skördefester, föreläsningar och workshops. Arrangemangen var ett sätt att visa upp verksamheten för att väcka intresse, skapa legitimitet för den och inte minst attrahera

nya medlemmar. Alla föreningarna hade också Facebook-sidor. Föreningarna var beroende av att behålla ett visst antal medlemmar för att gå runt, och därför var frågan om att värva och behålla nya medlemmar ett återkommande diskussionstema. Rekrytering och inträde såg dock olika ut i de föreningar vi studerade; en förening arbetade enligt principen lotterisystem en gång om året, en annan arrangerade öppet hus där intresserade fick komma på besök och provjobba. Två av föreningarna tillämpade en formell kölista, men i praktiken kunde odlingsplatser tilldelas mer slumpmässigt utifrån tillfälliga behov och vem som råkade träffa på vem vid odlingsplatsen.

Multikulturell låginkomstförort var den av föreningarna som var mest inbjudande mot omgivningen. Som framgick ovan var platsen inredd och möblerad utifrån ambitionen att göra den inbjudande för den närboende allmänheten. Föreningen ordnade grillkvällar dit alla som ville var välkomna liksom aktiviteter för barn och familjer i området. Denna förening var en integrerad del av det lokala civilsamhället och samarbetade med andra lokala föreningar på olika sätt. Medlemmar deltog i nattvandringar som en del av de trygghetsskapande åtgärderna i området och också i städdagar. Som ersättning fick föreningen ett litet ekonomiskt bidrag till föreningskassan. Odlarnas egen aktivitet på gemensamma månatliga arbetsdagar var dock förhållandevis låg; främst ett fåtal eldsjälar dök upp. Ambitionen från styrelsens sida var att tröskeln för nya medlemmar skulle vara låg – både genom en låg medlemsavgift (50 till 100 kronor per år beroende på om man hade lott eller låda) och genom att inte ställa för hårda krav på medlemmarna. Det fanns dock medlemmar som tyckte denna hållning var demoraliserande och att verksamheten lockade personer som inte var motiverade att bidra till det gemensamma arbetet eller ens att sköta om sin lott. Vi kan dock konstatera att förväntningarna på att bidra till det gemensamma arbetet (som att rensa ogräs i gångvägarna och runt odlingen) inte heller kommunicerades särskilt tydligt. Till skillnad från de övriga föreningar vi studerade hade denna förening många medlemmar som var uppvuxna i andra delar av världen utan tidigare erfarenheter av det svenska föreningslivet, varför större tydlighet om vilka förväntningar som fanns på medlemmarna möjligen hade behövts.

Vitt medelklasscentrum arbetade aktivt med sociala aktiviteter för sina medlemmar vid tiden för vår studie. Ambitionen var att öka gemenskapen inom föreningen, också som ett sätt att få medlemmar att vilja stanna kvar då man haft en förhållandevis stor medlemsomsättning under en tid. Samtidigt betonades att ”vi måste börja rekrytera medlemmar mer aktivt från våra egna nätverk, vi måste kolla av med vänner och bekanta om de vill börja odla med oss [då] det är större chans att de stannar då, och blir kvar på lång sikt” (Odlare 10, *Vitt medelklasscentrum*). Den interna strategin att rekrytera ”likasinnade” ledde dock, kunde vi observera, till en reproduktion av homogenitet, i detta fall av vit, välutbildad medelklass. Medelklassestetiken, till exempel i staket- och möbelfrågan som vi diskuterade ovan, var också påtaglig.

Stora krav ställdes också på medlemmarna vad gällde själva odlandet i *Vitt medelklasscentrum*. En stor del av arbetsdagarna i denna förening handlade om att kommunicera information kring det mest optimala odlandet eller skördandet, något som framgår av följande etnografiska fältanteckning:

[En medlem] som styrt rundvandringen betonar flera gånger att ”kolla gärna upp detta i era böcker hemma”. Det verkar vara en hög kunskapströskel, det är viktigt att ”göra på rätt sätt”. Man ska vilja veta, kolla upp saker på egen hand. Det är en enorm disciplin under rundvandringen, alla förväntas lyssna och ta in vad folk från de olika ansvarsgrupperna säger. (Fältanteckning juni 2022, *Vitt medelklasscentrum*)

Ett flertal medlemmar uttryckte i intervjuerna osäkerhet och en viss känsla av vantrivsel. Osäkerheten handlade framför allt om odlingsmetoderna och bristen på förkunskaper, men också rädslan för att bryta mot normer, exempelvis om när man får skörda och hur mycket. Detta förstärks i en kollektivodling av *Vitt medelklasscentrums* typ, där medlemmarna delades in i olika ansvarsgrupper med specifika ansvarsgrödor men där man sedan skördade gemensamt. De aktiva medlemmarna poängterade i intervjuerna att de inte ville peka ut vad som är rätt eller fel; i stället skulle det ligga på varje enskild medlem att läsa på och söka kunskap om de olika grödorna. Men detta ansvar kändes betungande och skapade osäkerhet bland nya medlemmar.

I *Multikulturell medelklassförort* var kunskapsförmedling viktigt; man arbetade aktivt med att bjuda in till föreläsningar, hålla workshops och studiecirklar för att lära sig mer om vilka grödor som fungerar säsongsmässigt, hur man kan tillaga och konservera och utveckla odlandet gemensamt. Föreningen anordnade också en årlig skördefest, där allmänheten kunde köpa överskottet av grödorna och få en guidning på odlingarna. Föreningen ansträngde sig för att vara öppen och inbjudande, men tenderade i praktiken också att reproducera homogenitet: ”De flesta av oss har ett bekvämt jobb. Vi delar samma utbildningsbakgrund och vi tänker likadant. Vi röstar alla på Miljöpartiet. Men det är ju inte så samhället ser ut” (Odlare 11, *Multikulturell medelklassförort*). En annan medlem konstaterade: ”Vi har ingen utomeuropeisk medlem. Vi har många som inte är svenska, men uppvuxna i Europa ... en avgränsning” (Odlare 12, *Multikulturell medelklassförort*).

Klassöverskridande centrum hade, som namnet antyder, en mer blandad social sammansättning. Olika nationaliteter fanns företrädade, dock främst vit arbetar- och medelklass. Under den tid då vi deltog i föreningens arbete utfördes kontinuerliga kontroller av hur medlemmarna underhöll sin odlingslott, och närvaro dokumenterades vid gemensamma arbetsdagar. En del medlemmar var kritiska mot detta ”pricksystem” och menade att behovet av delaktighetskontroll var en konsekvens av att man slutat med kringaktiviteter som föreläsningar och studiecirklar och att officiella arbetsdagar därför blivit mer av en plikt och mindre lustfyllt. En styrelsemedlem uttryckte det så här: ”Jag tycker att det är en svår balansgång, att vara en förening, men inte vara för strikt utan tillåtande” (Odlare 13, *Klassöverskridande centrum*). Det saknades utrymme för mer informellt och otvunget samarbete, och som nämnts undvek medlemmarna ofta att gå dit kvällstid på grund av upplevd otrygghet. Även om odlingsplatsen var inbjudande mot omgivningen, attraherade den som nämnts också oönskat klientel och aktiviteter förknippade med detta, såsom droghandel och alkoholförtäring.

De studerade föreningarna var alltså i varierande utsträckning inbjudande mot multipla offentligheter. Deras geografiska belägenhet i stadsrummet påverkade också

tydligt vilka som *de facto* sökte sig dit, både som medlemmar och som välkomna eller ovälkomna besökare, och vilka eventuella problem de fick att hantera. Grundsynen var ändå att alla ville bidra till det omgivande samhället, eller stadsdelen, i någon form.

Sammanjämkningar

Om hemskapandet i det offentliga rummet ska fungera måste olika viljor och intressen jämkas samman. Detta gjordes på skilda sätt i de olika föreningarna och de var också olika framgångsrika i detta. Grunden i alla odlarföreningarna var den svenska föreningsmodellen, som avtalen med kommunen också förutsatte.

Multikulturell medelklassförort hade dock valt en horisontell struktur utan styrelse (fast med ordförande och kassör), och där eftersträvades det att beslut skulle fattas med konsensus. I praktiken fungerade dock en samordningsgrupp som en informell styrelse. Under ett årsmöte (som vi observerade) framgick en tydlig uppdelning mellan välinformerade kärngrupsmedlemmar och mer passiva deltagare, och det uppstod en olustig situation när en medlem började ställa frågor om den organisatoriska praxisen, såsom hur utgifter ersattes, vilket möttes med tystnad och synligt obehag. Det var tydligt att hens frågor utmanade en outtalad konsensus i föreningen. Avsaknaden av formellt beslutsfattande gjorde snarast organisationen mindre transparent. Dock kunde de tysta överenskommelser som organisationspraxisen vilade på bli explicita genom blandningen av nationella/kulturella bakgrunder bland deltagarna, vilket i denna förening främjade ifrågasättande och i förlängningen en gemensam problemlösning. Som en medlem med annan nationell bakgrund än svensk berättade: "I vår förening kommer saker upp till ytan snabbare än de vanligtvis gör i ett sammanhang med huvudsakligen svenskar." Hen fortsatte: "[Utrikes födda] håller inte sina tvivel för sig själva; det är en viktig anledning till att konflikter uppstår mer sällan här" (Odlare 14, *Multikulturell medelklassförort*). Som nämnts hade medlemmarna här också genomgående en hög utbildningsnivå och ett intresse för hållbar livsmedelsförsörjning som underlättade samsynen. Konflikter hade dock uppstått några år tidigare kring odlingsmetoder, vilket lett till att några medlemmar slutat.

Informella hierarkier utvecklades i alla föreningarna vi studerade. *Multikulturell låginkomstförort* hade haft en ganska stor omsättning av odlare under de senaste åren. Medlemmarna hade en blandad social och kulturell bakgrund, men de drivande i föreningen var vita, inrikes födda och föreningserfarna. Deltagandet på årsmötena var lågt bland andra utöver styrelsen. De drivandes motivation var som nämnts att bidra till livskvalitet för de lokalboende, med odling som ett medel snarare än som ändamål. Detta krockade lite med en del utrikesfödda som sökt sig till odlingen för att kunna odla billiga grönsaker. Dessa personer höll en låg profil i föreningen och arbetade endast med sin egen lott. Några av dem kunde inte heller förstå varför det skulle krävas så mycket "pappersarbete" för att odla, det vill säga kände sig främmande för svensk föreningsbyråkrati såsom årsmöten och gemensamma arbetsdagar. Förväntningarna på gemensamt arbete kommunicerades inte heller på ett transparent sätt, vilket vi uppfattade ledde till en del missförstånd.

I *Vitt medelklasscentrum* var idealen om allas möjligheter till deltagande klart ut-

talade, men liksom i *Multikulturell låginkomstförort* kommunicerades inte tydligt förväntningarna om hur och varför saker skulle göras på ett visst sätt. En skillnad var dock att de flesta här var bekanta med den svenska föreningsmodellen och förstod föreningslivets rutiner. Den sociala sammansättningen var som nämnts klassmässigt och utbildningsmässigt homogent (välutbildad medelklass). Men samtidigt fanns många normer och outtalade förväntningar som gjorde en del medlemmar osäkra, som i fallet med odlingskunskap och odlingsmetoder som nämndes ovan. Medlemmarna behövde ”göra på rätt sätt”, och man förväntades vilja veta och ta reda på saker på egen hand, men samtidigt lyssna och ta in vad folk från de olika ansvarsgrupperna förmedlade.

Men det fanns också lämplighets- och trivselnormer som inte bara berörde odlingen utan också uppträdandet i föreningen. Vid en gemensam fika blev exempelvis en ny medlem tillsagd inför alla av en medlem i styrelsen att ”vi är en odlarförening, här får vi tycka vad man vill men vi behöver inte påtvinga våra politiska åsikter på varandra” (Odlare 15, *Vitt medelklasscentrum*). Tystnad uppstod, och det var tydligt att det fanns trivselnormer som inte fick överträdas; det var viktigt att behålla en trevlig samvaro, att hålla god ton utan att vara privat, vid gemensamma aktiviteter. Människors status och vilka som passade in och inte manifesterades tydligt i sociala interaktioner. Under ett besök mötte vi en av få medlemmar i *Vitt medelklasscentrum* med utomeuropeisk bakgrund och noterade följande:

En man (här kallad Pablo) sätter sig ner och rensar ogräs bredvid mig. Han blir glad när jag börjar prata med honom. När det är kaffedags går vi för att ansluta oss till de andra odlarna som sitter i en cirkel. Pablo sätter sig dock spontant utanför cirkeln och ingen inbjuder honom att komma och sätta sig i den. (Fältanteckning september 2021, *Vitt medelklasscentrum*)

I alla föreningarna fanns således informella hierarkier bland odlarna baserade på både odlings- och föreningskunskap. Tydligt var att en handfull medlemmar i alla föreningarna mer eller mindre styrde, om än informellt, och dessa hade ofta stor föreningsvana. Detta var särskilt tydligt i *Klassöverskridande centrum*, där en drivande ordförande hade lett föreningen i hög grad på egen hand sedan starten, även om ett par andra styrelseledamöter var med och arrangerade aktiviteter emellanåt. Hen hade ”mycket på sina axlar och skulle behöva mer hjälp”, som en odlare i föreningen uttryckte det (odlare 15). Att en eller ett par personer var drivande gjorde det samtidigt inte motiverande för andra att engagera sig mer. Effektivitet var en stark norm. Vid ett årsmöte deklarerade ordföranden: ”Demokrati är bra men vi ska hålla mötet så kort som möjligt.” Möten för alla medlemmar tycktes vara till för att uppfylla formella krav snarare än att bli ett tillfälle för öppen diskussion. En av de drivande kände å sin sida frustration över att få så lite tid över till sitt eget odlande på grund av all administration som krävdes (Odlare 16, *Klassöverskridande centrum*). Deltagande i arbetsdagarna dokumenterades i denna förening och medlemmar som inte skötte sina odlingslådor tillräckligt väl kunde uteslutas ut föreningen. Även om sådana regler säkerligen tillkommit på förekommen anledning innebar de att medlemmarna främst kom till odlingen när de måste – på de

obligatoriska arbetsdagarna och för att vattna sin egen låda. Mer otvungen och spontan interaktion lyste med sin frånvaro.

Alla föreningarna hade utmaningar vad gäller sammanjämknings av intressen och perspektiv, vilket ledde till en ganska stor omsättning av odlare, i *Multikulturell medelklassförort* dock i mindre utsträckning på grund av föreningens uttryckliga strävan efter konsensus och samsyn. Men här, liksom i de andra föreningarna, utkristalliserade sig tydliga informella hierarkier. Vi kan också konstatera en oavsiktlig reproduktion av homogenitet, främst i de två medelklassdominerade kollektivodlingarna och med *Multikulturell låginkomstförort* som enda undantag. Men även om de utrikesfödda och ekonomiskt resurssvaga odlarna fanns rikligt företrädade i denna förening föreföll de röstsvaga och passiva i praktiken.

Diskussion och slutsats

Stadsodling är en komplex praktik som utspelar sig i skärningspunkten mellan det privata och det offentliga och som aktualiserar frågor om inhägnad/gränsbevakning kontra tillträde och inkludering kontra exkludering (t.ex. Kurz 2001; Aptekar 2015; Neo & Chua 2017). Eftersom stadsodling i form av föreningsodlande sker på offentlig mark och tillträdet för allmänheten är reglerat blir inhägnader mindre fysiskt markerade i Sverige än i länder där odlingar ofta är inhägnade med låsta grindar. Trots detta förekommer det tydliga avgränsningspraktiker gentemot omgivningen, så som beskrivits ovan. Detta gränsland mellan det privata och det offentliga ger upphov till en rad spänningar som handlar om vilka platsen är till för, vilka som har legitimt tillträde, vilka som känner tillhörighet, vad som förekommer där och så vidare.

Neo och Chua (2017) har rekommenderat stadsodlingsforskningen att fokusera på organiseringen av ansvar snarare än inkludering kontra exkludering *per se*. De menar att många exkluderingspraktiker handlar om att värna det gemensamma ansvarstagandet för platsen. Med detta menas att allas plats i praktiken blir ingens. Också allmänningar behöver någon form av avgränsning och gemensamt styre. En del avgränsnings- och kontrollpraktiker i vår studie handlade mycket riktigt om att skydda odling och redskap mot skadegörelse och stöld och att värna det man har vårdat. Men vi såg också exempel på praktiker som mer subtilt signalerade vilka som är välkomna och passar in i stadsrummet, som i fallet med medelklassestetiken i inredningen av platsen. Sätillvida fanns inslag av stadsodling som ett instrument för att tämja det vilda i staden (jfr Zukin 1995, 1998) genom att bidra till uppsnygning och social kontroll (se även Jacobsson & Wallinder 2026).

Om stadsodlingar ska kunna fungera som gröna vardagsrum i staden, vilket var ett återkommande uttryck bland odlarna i studien, behöver vi förstå hur exkluderingspraktiker fungerar i de vardagliga stadsodlingspraktikerna. Samtidigt krävs en förståelse av att odlare som ska kunna känna sig hemma i staden behöver en särskild plats att vårda och värna om, en plats som de kan få känna ansvar för och delaktighet i. Vi har argumenterat för att domesticeringsbegreppet är av värde då det möjliggör denna dubbla lins. Det synliggör stadsodlingens motsägelsefulla position i ett svenskt sammanhang där alla som befolkar platsen har samma formella rättighet att utnyttja platsen, något som gör stadsodlingen till något unikt och vackert, tillgängligt och

hemtrevligt i offentliga miljöer som annars kan upplevas som anonyma, gråa och åsidosatta – men att hemtrevnaden ändå inte förunnas alla, utan lätt blir något exklusivt. Det motsägelsefulla i de sammanhang vi studerat, föreningsodlande, handlar således om att odlandet skapar en faktisk möjlighet för medborgare att skapa hemliknande kvaliteter i staden (Koch & Latham 2013) *samtidigt* som det skapar en tydlig styrning, avgränsning och selektering av platsens användare.

Vårt syfte i artikeln var att utforska stadsodling som en form av domesticering av det offentliga rummet. Vi kan konstatera att stadsodling inte är en domesticering knuten till en strävan att återskapa en förlorad autenticitet i staden (jfr Zukin 2009), utan mer handlar om att göra stadsrummet till sitt (t.ex. Silverstone 2006; Mandich & Cuzzocrea 2016) genom att ha en plats att gå till, ta hand om och vårda; det gör det möjligt att känna tillhörighet och ha ett hem i staden. För en del odlare kom sig denna hemkänsla av det välbefinnande som det innebar att ”få ha fingrarna i jorden”, som en odlare uttryckte saken, glädjen i att producera ekologisk mat eller odla blommor som bidrag till biologisk mångfald eller försköning av staden; för andra kom den sig av främjandet av gemenskap i grannskapet eller anknytningen till den specifika platsen (se även Nordh m.fl. 2016; Langa 2020, för mångfalden motiv till engagemang i stadsodling). Vi såg samtidigt att varje heuristik för domesticering tenderade att implicera utestängning såväl som inneslutning och att producera exklusivitet såväl som inkludering. Stadsodlare såväl som stadsplanerare och beslutsfattare är betjänta av en ökad medvetenhet om utmaningarna i att behålla en öppenhet för olikhet och mångfald i domesticeringen av det offentliga rummet i städer som präglas av långtgående segregering, gentrifiering och social skiktning. På motsvarande sätt behöver urbanforskningen ha ett dubbelt fokus på domesticeringens både positiva och negativa konsekvenser, på det möjliggörande såväl som det begränsande.

Författarnas tack

Studien är finansierad av Formas inom ramen för projektet ”Stadsodling som mötesplats: Att bygga samarbetsförmåga för hållbarhet i skilda socioekonomiska kontexter (projekt nr 2019-01894). Vi vill tacka de odlare och odlarföreningar som medverkat i studien.

Författarpresentation

Kerstin Jacobsson är professor i sociologi vid Göteborgs universitet. Till hennes forskningsintressen hör sociala rörelser och civilsamhälle samt offentlig styrning och välfärdspolitik.

Kontakt: kerstin.jacobsson@gu.se

Ylva Wallinder är docent i sociologi och verksam som universitetslektor i arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet. Några av hennes forskningsintressen är migration, arbetsmarknad och civilsamhälleligt engagemang.

Kontakt: ylva.wallinder@gu.se

Referenser

- Alaimo, K., T. Reischl & J. O. Allen (2010) "Community gardening, neighborhood meetings, and social capital", *Journal of Community Psychology* 38(4): 497–514. <https://doi.org/10.1002/jcop.20378>
- Amin, A. (2002) "Ethnicity and the multicultural city: Living with diversity", *Environment and Planning A* 34(6): 959–980. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1068/a3>
- Aptekar, S. (2015) "Visions of public space: reproducing and resisting social hierarchies in a community garden", *Sociological Forum* 30(1): 209–227. <http://www.jstor.org/stable/43653978>
- Ascensão, E. & F. Ginn (2022) "Urban gardening and post-austerity in Lisbon: between subaltern urbanism and green gentrification", 177–197 i R. Calvário, M. Kaika & G. Velegrakis (red.) *The Political Ecology of Austerity. Crisis, Social Movements, and the Environment*. London: Routledge.
- Atkinson, R. (2003) "Domestication by cappuccino or a revenge on urban space? Control and empowerment in the management of public spaces", *Urban Studies* 40(9): 1829–1843. <https://doi.org/10.1080/0042098032000106627>
- Baudry, S. & E. Eudes (2016) "Urban gardening: Between green resistance and ideological instrument", 476–494 i D. Courpasson & S. Vallas (red.) *The SAGE Handbook of Resistance*. London: SAGE.
- Bergame, N. (2023) "Acknowledging contradictions – endorsing change: Transforming the urban through gardening", *Capitalism Nature Socialism* 34(1): 69–87. <https://doi.org/10.1080/10455752.2022.2129399>
- Bergame, N., S. Borgström & R. Milestad (2023) "Preparing the grounds for emancipation. Explaining commoning as an emancipatory mechanism through dialectical social theory", *Environment and Planning E: Nature and Space* 6(1): 202–221. <https://doi.org/10.1177/25148486221092717>
- Bonow, M. & M. Normark (2018) "Community gardening in Stockholm: Participation, driving forces and the role of the municipality", *Renew. Agric. Food Syst* 33(6): 503–517. <https://doi.org/10.1017/S1742170517000734>
- de Certeau M. (1988) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Crossan, J., A. Cumbers, R. McMaster & D. Shaw (2016) "Contesting neoliberal urbanism in Glasgow's community gardens: The practice of DIY citizenship", *Antipode* 48(4): 937–955. <https://doi.org/10.1080/13549839.2015.1038228>
- Ernwein, M. (2017) "Urban agriculture and the neoliberalisation of what?", *ACME: An International Journal for Critical Geographies* 16(2): 249–275. <https://doi.org/10.14288/acme.v16i2.1387>
- Florea, I., A. Gagyí & K. Jacobsson (2025) "Assembling social conditions of sustainability through urban gardening: policy, infrastructure and social relationships", *Environmental Sociology* 11(4): 510–516. <https://doi.org/10.1080/23251042.2025.2562657>
- Ghose, R. & M. Pettygrove (2014) "Urban community gardens as spaces of citizenship", *Antipode* 46(4): 1092–1112. <https://doi.org/10.1111/anti.12077>

- Glover, T. (2004) "Social capital in the lived experiences of community gardeners", *Leisure Sciences* 26(2): 143–162. <https://doi.org/10.1080/01490400490432064>
- Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Jacobsson, K., & Y. Wallinder (2026) "Stadsodling och social kontroll. Om önskvärda odlingssubjekt och exklusiva odlingsobjekt i urbana miljöer", 93–117 i E. Pilflod Larsson & K. Giritli Nygren (red.) *Odling, makt och genus*. Mittuniversitetet: Forum för genusforskningsrapportserie 20.
- Klein, B. (1993) "Fences, fertilizers, and foreigners: Moral dilemmas in the Swedish cultural landscape", *Journal of Folklore Research* 30(1): 45–59. <https://www.jstor.org/stable/3814409>
- Koch, R., & A. Latham (2013) "On the hard work of domesticating a public space", *Urban studies* 50(1): 6–21. <https://doi.org/10.1177/0042098012447001>
- Kostera, M. & N. Harding (2021) *Organizational Ethnography*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Kurtz, H. (2001) "Differentiating multiple meanings of garden and community", *Urban Geography* 22(7): 656–670. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.22.7.656>
- Langa, M. F. (2020) *Thick nature. Morality and practice in Swedish urban gardens*. Uppsala: Uppsala universitet (diss.).
- Mandich, G., & V. Cuzzocrea (2016) "'Domesticating' the city: Family practices in public space", *Space and Culture* 19(3): 224–236. <https://doi.org/10.1177/1206331215595733>
- McClintock, N. (2014) "Radical, reformist, and garden-variety neoliberal: Coming to terms with urban agriculture's contradictions", *Local Environment* 19(2): 147–171. <https://doi.org/10.1080/13549839.2012.752797>
- Nationalencyklopedin (u.å.) uppslagsord "domesticering", : <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/domesticering>, hämtningsdatum 251112.
- Neo, H., & C. Y. Chua (2017) "Beyond inclusion and exclusion: Community gardens as spaces of responsibility", *Annals of the American Association of Geographers* 107(3): 666–681. <https://doi.org/10.1080/24694452.2016.1261687>
- Nordh, H., K. T. Wiklund & K. E. Koppang (2016) "Norwegian allotment gardens – a study of motives and benefits", *Landscape Research* 41(8): 853–868. <https://doi.org/10.1080/01426397.2015.1125457>
- Papakostas, A. (2009) *Misstro, korruption och det offentligas civilisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Pudup, M. B. (2008) "It takes a garden: Cultivating citizen-subjects in organized garden projects", *Geoforum* 39(3): 1228–1240. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2007.06.012>
- Oreskovic, N., & K. Jacobsson (2025) "Postapocalyptic community gardening: Cultivating the gray zone between autonomy and co-optation", *Environmental Sociology* 11(4): 488–498. <https://doi.org/10.1080/23251042.2025.2491996>
- Rosol, M. (2012) "Community volunteering as neoliberal strategy? Green space production in Berlin", *Antipode* 44(1): 239–257. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/j.1467-8330.2011.00861.x>

- Sax, D. L., L. Nesbitt & S. Hagerman (2023) "Expelled from the garden? Understanding the dynamics of green gentrification in Vancouver, British Columbia", *Environment and Planning E: Nature and Space* 6(3): 2008–2028. <https://doi.org/10.1177/25148486221123134>
- Silverstone R. (2006) "Domesticating domestication. Reflections on the life of a concept", 229–248 i T. Berker, M. Hartmann, Y. Punie & K. J. Ward (red.) *Domestication of Media and Technology*. New York: Open University Press.
- Smith, N. (1996) *The New Urban Frontier. Gentrification and the Revanchist City*. London: Routledge.
- Thörn, C. (2011) "Soft policies of exclusion: Entrepreneurial strategies of ambience and control of public space in Gothenburg, Sweden", *Urban Geography* 32(7): 989–1008. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.32.7.989>
- Wallinder, Y. (2024) "Urban gardens as inclusive green living rooms? Gardening activities in Gothenburg, across and within social divides", *Journal of Organizational Ethnography* 13(3): 410–426. <https://doi.org/10.1108/JOE-10-2023-0057>
- Wise, A., & S. Velayutham (2014) "Conviviality in everyday multiculturalism: Some brief comparisons between Singapore and Sydney", *European Journal of Cultural Studies* 17(4): 406–430. <https://doi.org/10.1177/1367549413510419>
- Zukin, S. (1995) *The Cultures of Cities*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Zukin, S. (1998) "Urban lifestyles: diversity and standardisation in spaces of consumption", *Urban Studies* 35(5–6): 825–839.
- Zukin, S. (2009) *Naked City. The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford: Oxford University Press.

Sympathy exchange and the making of soulmate friendships

A micro-sociological study of adolescents with hearing loss in mainstream and boarding schools

Abstract

This article examines how friendship among adolescents with hearing loss is shaped by everyday interactional processes and socio-spatial environments. Drawing on interviews with 15 adolescents in Denmark, we compare their experiences in mainstream schools with those in a specialised boarding school. We develop a micro-sociological framework that integrates Clark's concept of sympathy exchange with Layder's notion of locales to explain how friendship outcomes emerge. Our analysis shows that in mainstream schools, limited and noisy locales constrained opportunities for reciprocal understanding, leading many adolescents to rely on passing strategies and resulting in fragile or estranged peer relations. In contrast, the boarding school offered a plurality of "slow" and "fast" locales, enabling flexible and voluntary participation, recognition of impairment, and the formation of intimate soulmate friendships alongside wider peer belonging. The study makes three theoretical contributions. Firstly, it extends the social model of disability by demonstrating how hearing loss becomes disabling through micro-level interaction barriers to sympathy exchange. Secondly and more significantly, it advances the sociology of friendship by conceptualising soulmate ties as accomplishments of interactional sympathy exchange rather than spontaneous affinities. Thirdly, it integrates theories of interaction and space to show how locales enable or disable sympathy exchange of mutual attention, recognition, and intimacy, all facilitating bonds of friendship. These findings have practical implications for school design and policy: creating diverse and accessible locales can support not only students with disabilities but also the wider peer community in developing meaningful friendships.

Keywords: Friendship; Soulmate friendship; Sympathy exchange; Locales; Disability; Hearing loss; Micro-sociology; Adolescence; School environments

FOR ADOLESCENTS WITH hearing loss, the difference between feeling like an insider or an outsider at school often hinges not only on medical technology or teaching quality, but on whether everyday interactions allow them to build friendships where they feel truly understood. Friendship is central to adolescents' well-being and identity formation, yet young people with hearing loss frequently encounter interactional barriers to participation in peer groups, leaving them more at risk of social isolation and poorer

life quality than typically hearing peers (Haukedal et al. 2022; Jepsen, Bengtsson & Pedersen 2024; Jepsen & Pedersen 2025; Jepsen & Liebst 2021). In this article, we explore how adolescents with hearing loss form and maintain close friendships under various school conditions. Drawing on interviews with 15 adolescents in Denmark, we compare experiences in mainstream schools with those in a specialised boarding school. Our analysis develops a micro-sociological framework that combines Clark's concept of *sympathy exchange* with Layder's notion of *locales*, demonstrating how soulmate friendships emerge not as spontaneous ties but as outcomes of interaction, shaped by or constrained by socio-spatial environments.

Our focus on friendship is interactional and the exchange of sympathy should also be viewed considering a long-standing tradition in social science approaches to disability issues, which have demonstrated how a disability arises from institutionalised social barriers that exclude people with functional impairments from equal participation (Shakespeare 2006). In particular, the social model developed within Anglo-Saxon disability studies highlights the oppression caused by social barriers, such as institutionalised discrimination, that reinforce disabilities for individuals with impairments (Barnes 2020). From this perspective, 'disablism functions alongside sexism, racism, ageism, and homophobia in society' (Thomas 2007:4), and disability is regarded as a social phenomenon that should be explained by the influence of structural forces driving (anti-)social behaviours (Oliver 2019). Our contribution can be viewed as a micro-sociological elaboration of the social model, as we identify the micro-level interactional processes and barriers to forming friendships, and their significance for individuals with hearing loss, focusing on the case of adolescents within a Danish context.

Our contribution is threefold. First, we expand the social model of disability by showing how hearing loss becomes disabling through micro-level interactional barriers (ranging from sudden communicative breakdowns in groups to strategies of passing and covering) rather than inherent impairment. Second, we develop the sociology of friendship by understanding soulmate ties as the result of sympathy exchange, realised through everyday interactions rather than spontaneously emerging. Third, we combine theories of interaction and space to illustrate how locales facilitate friendships characterised by recognition, intimacy, and belonging. The rest of the paper is organised as follows. Section 2 presents the conceptual framework used to analyse our interview data. Section 3 details the methods and data. Sections 4 and 5 compare the experiences in mainstream and boarding schools, exploring their theoretical and practical implications. In our concluding section we discuss our overall contributions and limitations of the paper, and some recommendations for policy and future research.

Conceptual framework: friendship, sympathy and locales

This section presents a framework that brings together three theoretical strands: (1) typologies of friendship and the analytic category of "soulmate friendship," (2) the interactional mechanism of sympathy exchange and recognition, and (3) the socio-

spatial notion of locales that enable certain kinds of interaction. Together, these strands form an analytical model that links communicative participation in particular locales to friendship outcomes.

Friendship typologies and the soulmate concept

Social research on friendship recognises a range of relational forms, from loose acquaintances and instrumental contacts to intimate confidants and deep emotional ties. Typologies developed in the sociology of friendship emphasise that friendships differ in intensity, function, and emotional content. Friendships take various forms, ranging from simple acquaintances and useful contacts to those who provide favours and offer enjoyment, extending to more complex relationships such as helpmates, comforters, confidants, and soulmates (Spencer & Pahl 2018). Our focus is on intimate, sympathetic friendships or soulmates characterised by strong emotional bonds, high levels of trust and loyalty, and mutual support (Spencer & Pahl 2018). Therefore, we argue that friendship is important sociologically because of its social qualities as a confidential space for intimate and sympathetic understanding, which might help buffer against the hardships and challenges of participating in a closed institutional setting with a disability.

Friendship formation is uncertain and not automatically a result of identification, such as a mirroring similarity-relation. In fact, friends often share similar interests, activities, and values (McPherson, Smith-Lovin & Cook 2001; King et al. 2023; Vela-McConnell 2017). Social science describes this pattern as based on the principle of homophily, meaning bonding through identification based on shared social characteristics (Hartrup 1997:5-8). While this principle summarises various research findings, it lacks explanatory power because not everyone who shares important traits becomes friends. Instead, we need to understand the interactional processes that facilitate friendship. We adopt and adapt this approach by positioning soulmate friendship as an analytically distinct form at the high-intensity end of the friendship spectrum. For this study, a *soulmate friendship* is defined as an intimate, confidential relationship characterised by:

- High levels of mutual trust and loyalty.
- Reciprocal emotional support and disclosure.
- A felt sense of being “on the same wavelength” — that is, deep mutual understanding and recognition.

This definition retains the colloquial resonance of the term while providing a sociological perspective: soulmate friendships are not just intense emotional bonds, but social achievements created through interactional effort. Later sections demonstrate how this form differs from looser peer relationships that offer membership but not necessarily intimacy or the ability for confiding and reciprocal emotional exchange.

Sympathy exchange

To explain how intimate ties are formed, Clark's concept of sympathy exchange is helpful. Sympathy exchange views interpersonal support as a sequence of emotional gifts – attention, patience, reparative actions, and other practices that demonstrate mutual care and recognition. Successful exchanges foster reciprocity and establish status as a valued interactional partner; failed or missed exchanges can lead to feelings of shame, stigma, or withdrawal. Our focus on soulmate friends thus involves determining how interconnectedness or social bonding unfolds, i.e. the decisive mechanism driving communicative exchanges that are established. Unlike other types of friendships, we suggest that soulmate friendships develop through communicative ease, shaped by exchanges of sympathy. These exchanges follow communicative rules regarding when and how to express sympathy, avoid burdening a friendship, or appear as if one needs pity. Sympathy exchange builds up a relationship, where reciprocity of emotional gifts makes one a worthy person, reckoned with by others (Clark 1997:128-157).

Following Clark (1997), we propose that sympathy is a balancing act of giving and receiving, following certain social etiquette for proper behaviour and that hearing loss can make it difficult to express a need for sympathy to remain socially open (dependability) and to reciprocate, i.e. give back to those who have shown sympathy. In more specific terms, exchanging sympathy involves giving the other 'emotional gifts' (e.g. sympathy) in terms of a reciprocal exchange of understanding each other. Hence, understanding is more than perceiving what is said and done. To display understanding means that one exchanges recognition, whereby one also gains importance and status as a person being there for others. As used here, understanding is a sympathetic act whereby parties recognise and come to stand by each other.

A key micro-social insight into human communication emphasises the process of behavioural co-adjustment, where co-present participants develop mutual visual attention and exchange verbal behaviour and understanding by self-monitoring and adapting to each other's emotional and verbal expressions (Goffman 1970; Collins 2004; Scheff 1998). Goffman has determined the spontaneous acts of self-expressive bonding as "ease" (Goffman 1983:3) in distinction to "uneasiness", when you suddenly fail to follow along, misunderstand, or get misplaced as a falling out of an expected role in an informal communicative circle (Goffman 1970:45-46). Goffman specifically outlined how failure to comply with norms of proper interaction might trigger stigma – a negative identity trait projected onto a participant – which could be accompanied by various strategies of 'covering' up one's inability to be like others (Goffman 1963:104). Hence, the deployment of tact – proper conduct fitting situational expectations – to avoid the breakdown of interactional situations is a key trait of interaction (Goffman 1990:24). Tact involves a variety of tactics and strategies to maintain appearances, including 'covering' and 'passing' as the art of active concealing a problem (covering) or to manage impression to signal the right conduct (passing) for situational acknowledgement (Goffman 1963:74-79; Goffman 1990).

Goffman's distinction between interactional ease and unease – and the related consequences for one's social position – helps clarify how sympathy exchange occurs

in everyday encounters. Ease refers to smooth co-adjustment, mutual attention, and effective repair; unease entails breakdowns, missed cues, and feelings of being out of sync, which may lead to covering or passing strategies. Together, these perspectives identify the mechanism for soulmate friendships in repeated, reciprocal episodes of sympathy exchange that generate recognition. Therefore, friendship relies on how micro-level interactions foster feelings of ease, and how attributes such as confidentiality, understanding, and solidarity develop.

As we shall explore and seek to demonstrate, hearing loss can interfere with both the perception and timing of emotional gifts; it can make it harder to receive and reciprocate sympathy because interlocutors miss verbal or paraverbal cues. However, this also depends on how interactional partners and locales compensate for these barriers – by repairing, repeating, and pacing interaction – and sympathy exchange can succeed and intimacy grow.

Locales

Social life does not happen in an abstract space, as physical arrangements facilitate certain interactions while making others difficult or impossible (Layder 1993, 2006). As suggested by Layder's notion of locales, the immediate arenas of activity – classrooms, corridors, sofa corners, art rooms, sports halls – shape what kinds of encounters are possible, how many people gather, and the tempo and sensory qualities of interaction. Locales like an office or a home aren't merely passive backdrops but have properties that enable or limit what kinds of interactions can occur, who can interact with whom, and how interactions develop. Considering our framework, locales matter for sympathy exchange because they provide opportunities for how emotional gifts can be given, received, and reciprocated. A quiet, small-scale locale reduces background noise, slows the tempo of interaction, and supports dyadic attention; such locales favour repair, repetition, and the mutual attention necessary for sympathy exchange. Conversely, noisy, rapid, or multi-voiced locales increase the likelihood of missed cues, interruptions, and the kinds of unease that undermine reciprocal exchange. In short, locales operate as material preconditions that either enable or constrain the micro-mechanisms of sympathy, exchange, recognition, and intimacy.

We thus emphasise a particularly important theoretical point about soulmate friendship, namely, that communicative exchanges of sympathetic understanding are grounded in the socio-physicality of locales (Layder 2018). Both elementary and boarding schools exemplify the same kind of formal social setting, which, in this case, is an educational institution governed by formal regulations, standardised cultural scripts, and expectations of proper behaviour among students. However, it remains an open question whether informal relationships are enabled or disabled by the locales of the environment.

As a way of synthesising the strands of framework, we suggest the following analytical figure linking locales – communicative exchange – friendship outcomes:

Linking locales, communicative exchange and friendship outcomes

The figure below summarises analytical sequences used throughout the analysis.

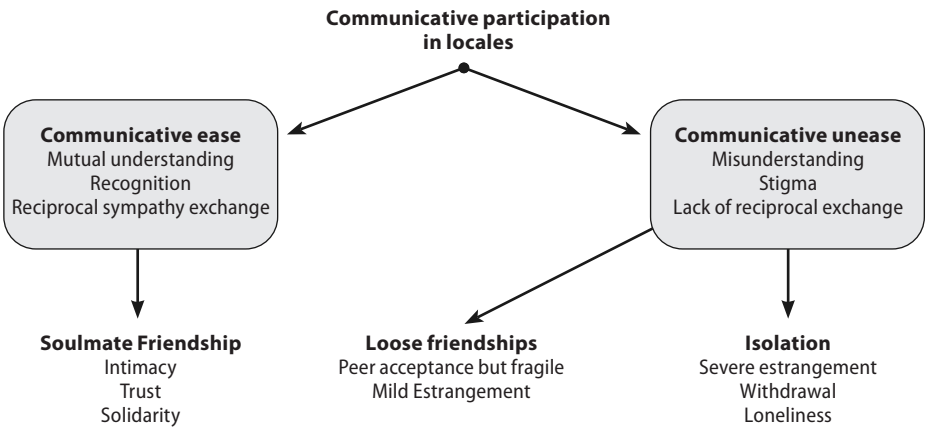

Figure 1: Communicative participation and friendship types

Analysis begins with adolescents’ participation in interaction — moments when they attempt to join conversations, activities, or dyadic encounters in a locale that affords varying degrees of communication. The central mechanism is whether communication unfolds with *ease* or *unease*. *Ease* designates interactional episodes in which parties successfully exchange sympathy, attend to each other, repair misunderstandings, and reciprocate with emotional gifts. *Unease* designates episodes marked by missed cues, interruptions, and breakdowns in reciprocity.

When sympathy exchange proceeds with ease, interactions can accumulate mutual trust and recognition, producing soulmate friendships over time. When interactions are uneasy but not entirely broken, participants may remain in the social field as *loose friends*: they enjoy some degree of peer acceptance but experience mild estrangement and fragile belonging. When unease persists and remains unaddressed, it can lead to isolation and severe estrangement.

In the following, we outline the methodological ground for the subsequent analysis and deployment of our analytical model.

Methods, data and analysis

We address our research question – how access to different locales increases opportunities for engaging in exchanges of sympathy that facilitate sympathetic and intimate friendships – through a comparative case study examining how 15 young people with hearing loss participated in various school environments in Denmark.

Case study design

Our case study was based on fieldwork and interviews conducted at an independent lower secondary boarding school (hereinafter referred to as the boarding school), which specialises in social inclusion and cultural education for adolescents with hearing loss aged 14-16 years. In Denmark, the boarding school tradition dates to the 18th century, when such schools were originally established as common schools for the cultural education of the illiterate. Today, there are 250 boarding schools with diverse profiles, including those focused on art, sports, and music; only 15 remain as traditional schools. Common schools focus on the original foundations of the boarding school movement: providing cultural education and instruction in democratic participation ideals, alongside preparing pupils for their final examinations. Our research was conducted at a special school that addresses challenges related to hearing loss and social life. The school accommodated 15 adolescents with hearing loss among its 99 pupils.

Comparative logic

Analytically, our comparison of different school types explores similarities across cases (Ragin 1987:9-14) by contrasting the boarding school experience of communicative peer group relations and friendship with prior elementary school experiences. The boarding school represents a contrasting case to elementary schools because it focuses explicitly on social inclusion and pedagogical support for youth with hearing loss. It differs fundamentally from the individual inclusion model characterising general elementary schools – where hearing-loss students participate in mainstream settings – which do not co-enrol hearing-loss pupils as a group and typically do not focus specifically on disabilities.

By studying relationship-making, both peer and intimate relations, across two different school settings, we specifically examine the role that locales, as socio-physical spaces, play in forming relationships. Our study is thus theoretically informed to enhance our understanding of the conditions that enable the formation of soulmate relationships. We expected that the boarding school might offer more beneficial circumstances for intimate and sympathetic friendship compared to elementary schools. Our comparison, therefore, contrasts mainstream school environments (before boarding school) with the boarding school setting (after enrolment). Hence, our analysis focuses on identifying the barriers and opportunities for young people with hearing loss to participate actively in the exchange of sympathy, which is central to building and maintaining friendships.

Participants and interview design

We interviewed 15 adolescents at the boarding school, comprising 11 girls and 4 boys, aged 14-15 years. Two rounds of interviews were conducted, each lasting approximately one hour. The first interview took place four months into their boarding school stay, focusing on their earlier experiences in secondary school, particularly the last year before boarding school, and their initial impressions of the boarding school. The second interview took place 11 months into their stay and focused on their overall boarding

school experience. Overall, the interviews aimed to gather participants' experiences and evaluations of peer groups and friendships within different school settings.

The interview technique drew on insights from the "micro-analytical interview" (Stern 1995) to explore how emotions and behaviours relate to specific experiences, emphasising detailed accounts of behaviours in concrete situations. The adolescents were asked about specific participation scenarios. Our semi-structured interviews focused on classroom activities, informal peer relations, perceptions of friendship, and feelings of pride in overcoming difficulties. A particular set of questions addressed the significance of physical environments at the schools and whether participants felt more comfortable or uncomfortable in certain areas of the environments.

Since hearing loss and friendship concern personal issues, ethical concerns were taken into consideration in the interview situation to focus on the social issues of hearing loss and friendship, rather than probing into the psychological and emotional aspects of their difficulties with hearing loss. When they raised challenges, they were acknowledged and not further questioned. To secure a comfortable and secluded location for the interview, a light office room that facilitated lip-reading at the school, as well as a room students were familiar with, was used. All interviews were conducted in a confidential setting, face-to-face, making it easier to hear and lip-read. All interviewees demonstrated high adaptability in face-to-face communication, and the interview proceeded without interactional breakdowns. In two cases, the interviewees became emotionally moved during their narration, and the interviewer asked if they would like to continue or if the interview should be postponed. In both cases, the interviewees reassured us that it was nice and important to share their story, and in both cases, the interview continued after a brief break.

All interviewees were informed about the focus of the interview, which was on the experience and social implications of having a hearing loss for school participation and peer relationships.

In Denmark, there are no institutional boards for the approval of social science studies in general; however, the study was conducted in accordance with the University of Copenhagen's ethical guidelines and complied with national data protection laws. Informed consent to participate in the interview was retrieved in writing from parents or caretakers and verbally from the students. All interviewees were promised full anonymity. Hence, we use fictitious names and cannot disclose further identifying details about the interviewees since fellow students, teachers, and principals might be able to identify them otherwise.

Analytical approach

Methodologically, we compare the two school cases from a theoretically informed stance, which contrasts with methodologies focused on how social scientific research should progress through abduction, where multiple theories are applied and tested against empirical data to generate new hypotheses about what a case represents (Tavory & Timmermans 2014:5,19,49). Although we acknowledge that identifying new

analytical units through ongoing engagement with multiple theories can be a useful pragmatic heuristic for developing new knowledge, we propose that the fundamental case study question – how to frame the case – depends on robust and coherent theory to identify comparative units and generate systematic empirical investigation that furthers explanatory knowledge.

Hence, our qualitative case study is theoretically framed with a focus on the social unit of friendship, defined as the exchange of sympathy. The following analysis adopts a micro-sociological reading of narratives, examining how adolescents experience peer group relations, value friendship, and face emotional burdens as they strive to participate in communicative peer relations and develop friendships. This approach specifically concentrates on interactional barriers and the exchange of sympathy. As outlined in Figure 1, we identify three types of behavioural outcomes from communicative exchanges: sympathetic, mild estrangement, or severe estrangement, depending on whether participants can exchange sympathy and understanding in peer communication.

Comparative analysis

Part I. Mainstream schools – passing, covering, and estrangement

Strategies of passing and covering

The 15 adolescents with hearing loss we interviewed attended 15 different mainstream schools before arriving at the boarding school and were the only ones in their class with a hearing loss. A common experience among all interviewees was the pressure to conform and mimic their peers' more agile communicative behaviour. All interviewees expressed a need to appear like their peers, aiming to *pass* as ordinary members of peer groups in the Goffmanian sense of the term (Goffman 1963:74-79). That is, they were aware of their behaviour in order not to call attention to their hearing loss during communication difficulties. A clear example of this passing strategy is provided by Johanne, who had many friends:

I want to say that I often thought that I did not have a hearing loss because I did not want to accept it for a long time [...] I was not supposed to be weird or different in any way. I really should not [...] I have always been very social and have often led the conversation [...] I did not have difficulty saying, 'No, can't you just say that again?' but I had much difficulty saying that I had hearing impairment [...] However, I also did not want them to consider my hearing loss.

Johanne's experience of being very aware of not drawing attention to her hearing difficulties, thus seeking to pass as hearing, was a common pattern among the interviewees. Johanne underlines that she did not have problems calling out and asking peers for repetition but felt uneasy whenever peer attention fell on her hearing loss.

For most interviewees, however, a common experiential pattern was a heightened awareness of when and how to interrupt and ask others for clarification. This behaviour can be understood as a way of seeking to avoid being exposed and to conceal the implications of hearing loss. The contrast between sympathy and undue attention to hearing loss as something extraordinary is clearly illustrated by Josefine's account:

The teachers were also good at asking me if it mattered where I should sit in class and if I should have a chair that could be moved around, rather than one that was fixed like the others [...] I wouldn't say I liked that, because I was like that, I did not want to stand out like that [...] Oh, and it was also very much like the others; I used humour to get through it, so the others also just made fun of it, like, 'But Josefine, she is deaf,' and stuff like that. I think that was cool enough because I did not like the seriousness of it, and I did not like that, (said in a small voice). 'Yes, Josefine is deaf, and it is a pity for her.' I do not want that. No.

Josefine contrasts sympathies with the dangers of pettiness. Although humour can be a cover-up for confronting serious difficulties of hearing loss, Josefine experienced it as a way of opening a stage for relating with friends around fun. Josefine had good peer relations: 'I had good friends; they were so sweet'. However, during the interview, she talked about resistance to her hearing impairment, a feeling of not wanting to face it and its social constraints. She would not share this with her friends in school and hence lacked the secure buffer zone of intimate soulmate relationships.

Mild estrangement: peer group membership with uneasy participation

Five interviewees accounted for standing outside peer relations, whereas ten interviewees felt accepted in peer groups. However, even those who belonged to peer groups faced ongoing challenges. As Erik said:

It happened every time we were 4. I missed some words, and then there was something I did not hear, and I was sort of outside in the way [...] yes, I asked if they would repeat, but it was not always so cool; most of the time, I asked... also because I knew them. However, it is difficult to accept; I would rather be without hearing impairment, but I must live with it.

Erik's experience represents a commonality as to how the ten adolescents who belonged to a peer group faced ongoing challenges with communicative participation whenever the group size increased. Such difficulties are understandable as a breakdown of the finetuned verbal and non-verbal skills necessary to co-adjust in situational encounters (Collins 2004; Goffman 1970:45). We suggest this tension in peer-group communication captures a basic pattern found across the interviews: avoid calling attention to one's

disability and limitation and seeking to convey the understanding that you are alike. These situations of passing demonstrate “mild estrangement” of being accepted insider to peer group circles but estranged as the one who stands out involuntarily when the communicative pace erupts.

In line with our theoretical proposition derived from Clark (1997), estrangement involves a risk of being caught up in a position of relinquishing claims to others’ compassionate understanding – their sympathy – thus violating the feeling rule of engaging in sympathy exchange to be reckoned with as a partner in a close friendship.

Six of the ten interviewees with a peer group accounted for more intimate and confidential friendships that qualify as soulmate relationships. Susanne accounted for her participation in the peer group, where she would often sit passively or shift between different groups in school, she had two friends with whom she felt at ease outside school:

Susanne: I had friends in school but better friends outside of school. I have two special friends whom I met at a summer camp for adolescents with hearing impairment, and I feel a different connection – that we can talk about everything.

Interviewer: So, you feel that they understand you better?

Susanne: They know about it because they have also experienced the same thing. It is special. We are there for each other.

Susanne’s experience of having to special friends outside school is an example of being at ease in a mutual understanding (soulmates), where sympathetic friendship rests in a connection in which feelings of sympathy permeate the relationship: ‘we are there for each other’ (Susanne). In comparison, the peer groups in school contained interactional barriers to getting fully involved on similar terms as peers, that is, to experience communicative ease in relationships.

For other interviewed adolescents – Theis, Erik, Leif, Josefine – intimate relationships were recovered by moving around in small circles of solidarity outside the more difficult terrain of volatile communicative peer relations in class. Sympathetic friendships thus offered a place of belonging, even though mild estrangement within larger peer groups had to be regularly faced. The importance of understanding within small-scale intimate relationships was commonly qualified in terms of trust and confidentiality. The following quote exemplifies these attributes of friendship when asked what was important about friendship:

Erik: We understand and can trust each other, so you know that if you tell the other something, he will not tell others.

The quote qualifies our basic theoretical proposition that soulmate friendship involves a deep feeling of standing by each other, which rests on opportunities to exchange sympathetic understandings freely and to be at ease in small-scale communicative groups.

The understanding displayed through trust also necessitates an engagement, whereby one takes care of the other's situation. The mild estrangement that ensures communicative difficulties is held in check by the opportunities to turn to soulmates for understanding.

In the following section, we turn to account for a different and more severe form of estrangement in which access to and the build-up of friendship relationships are lost.

Severe estrangement: social isolation and the lack of friendship

Five adolescents with hearing loss experienced a lack of access to develop peer group relationships. They experienced rejection and withdrew to the periphery of the social peer circles, qualifying their situation as lacking friendships altogether. Maria explicates the loneliness that was a common experience among these interviewees:

I have said before that I have not had any friends. It has been really hard. They say I had depression from 6th to 8th grade, and I do not want to blame the hearing impairment, but it is probably something to do with it [...] I felt I had to apologise for asking for repetition. But it was also because I was so afraid that they would be annoyed with me.

In the interview, Maria talked about a friend she walked around with and that they were not real friends. Her perception of the value of relationships was marked by fragility, as she explained:

She spoke very softly, and I almost felt guilty because I had to say to her all the time like this: 'I really cannot help it. Don't you want to speak louder?' In the end, you kind of give up because it is not cool for her, either. However, that is the way it was.

Following our theoretical outline, Maria is caught in an isolated distance from the peer groups due to the experience of exposure and not being able to pass. She feels she is standing in the way of others' communicative ease, thus leading to a situation where the exchange of sympathy (emotional gifts) does not develop (Clark 1997). Maria's only relationship with the friend she walks around with is peculiar regarding sympathy exchange. Maria does not ask her friend to speak louder, which can be understood as an act of not pressuring her friend to change. While not placing undue demands on her friend to speak louder shows an understanding of her friend's behaviour, it can also be understood to generate a situation where no claims of sympathy are explicated and exchanged.

Clara gave a different account of the consequences of lacking both access to a peer group and the secure comfort zone of a soulmate relationship:

I did not hear what they were saying, and I could not be in the conversations; I got quite lonely, and then I was also bullied because people were like: 'We do not know. She does not say much. She is not active in class. She does not laugh at our

jokes. She is very isolated. So, people were like, I do not know how to react to this [...] There was someone I was with, but I was never really friends with them. It was more like during recess than when we were together.

Clara stood alone as Maria did. Clara could not access exchange relations of giving and receiving and felt self-estranged with her hearing loss and loneliness. Others shared such experiences, like Soeren, who gave up and explained: 'I opted out of all the social in class'. Such situations, especially illustrated in the words of Clara are likely to entail stigma as a negative projection of what one stands for vis-à-vis others (Goffman 1963).

The experience of lacking access to peer groups or intimate friendship relations leads to severe estrangement, where the hearing loss difficulties become inescapable, and the person is caught up in loneliness. Compared with those who did find soulmates, there is no secure place for receiving and giving understanding. As Solvej explained, there was a lack of understanding and forgetfulness about her difficulties:

These episodes in which you say 'what?' and still cannot hear and it is a bit like 'what, what, what?' In the end, you just like nought and smile. Pretending as if you heard it.

Pressure to appear just as agile as their peers in communicative relations involves conformity: a feeling of not making undue sympathy claims. However, suppose they succeed in holding back from revealing the communication tensions. In that case, this also contrasts with the requirement of robust soulmate relationships: to make claims to sympathy sometimes to not appear disengaged. In the following, we provide an explanation for constrained exchange relationships drawing on s Layder's (2018) notion of locales.

Limited locales constrain sympathy exchange and rare soulmates

Limited access to places with opportunities to follow along with ease was a common experience among adolescents in elementary schools. Classroom education and noisy breaks inside the hallways or outside in the yard would thus entail few locales for establishing more intimate friendships. For some, the classroom was stated as the best option when asked if there was a particular place at school that was good to be in:

Susanne: I think it was nice to be in the classroom. There were not many places to be besides that. We were often in the gym hall during breaks, and it was a very big room with many reverberations, and it was not better. And outside, it was windy; sometimes the sound in the microphones is very disturbing if it is very windy or if it rains.

Louise: It was mostly the breaks that were a problem because there were many small conversations inside the classroom, and it was difficult to follow group talk because everyone was talking over each other.

Susanne belonged to a peer group, but she further explained that she found it difficult to follow along in the breaks, thus echoing other interviewees like Louise. Both found the classroom the best option to stay in, but these locales would still be an obstacle to establishing communicative ease, and they did not characterise the peer relations in terms of soulmate attributes.

A very telling example of how locales play a decisive role in shaping communicative participation is Soeren's account of how the physical locale matters to the generation of communicative difficulties and estrangement:

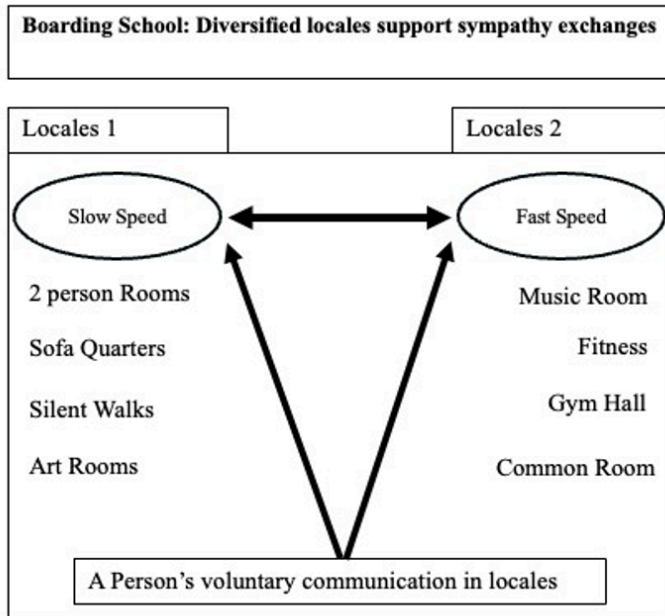
Soeren: In the breaks, it was difficult to jump into and follow along in the conversations, and then I would need to ask them to repeat. It became a downer. Sometimes, I would ask if I heard a word I recognised, 'What the hell happened there?' Sometimes, nobody answered, or they gave a quick explanation while the conversation went on, and the others would return to it. When I think back, I believe it was most of the contexts when we were outside. There was this moped shed where we stood all the time. There were bad acoustics and reverberation. I was completely lost there. Sometimes, when it happens today [getting lost in conversation], I am back in that shed.

Soeren described himself as an outsider in school, which our theoretical approach suggests concerns how social life is localised and staged in ways that do not allow for engagement in communicative exchange with ease. The shed captures the essence of how social relationships, norms of conversation, and roles become physically shaped as Soeren experiences the social loss of participatory options and relationships within the noisy locale that accompanies his hearing loss. The breaks that should be a time for socialising and friendship relations become 'a downer', and the shed is a stage for how possibilities for more intimate communication are lost. Even today, the shed remains a reminder to him of losing one's communicative ground.

In sum, the mainstream school environment of peer group associations was related to the common experience of worrying about how to fit in and be like hearing peers, thus making strategies of passing common, i.e., hearing loss is a constant cause of alertness to how one differs from peers. Sympathetic relationships provide a confidential space to share and express emotional understanding with each other equally. Still, a normative pressure to conform and not expose oneself to others' undue attention to a hearing disability is a key barrier to forming a soulmate, and this barrier gains additional weight due to the limited locales to withdraw to and socialise with friends. As we shall show, this situation changes at the boarding school, where sympathetic relationships develop strongly in a social environment that provides diverse locales for soulmate making.

Part II. Boarding school – sympathy exchange in diverse locales

Figure 2 illustrates how the plurality of locales in the boarding school context enables different forms of social participation and friendship-making.

Figure 2: Locales and Opportunities for Friendship

We distinguish between slow locales and fast locales, referring to different communicative speeds. Slow locales are small-scale, quiet settings such as private rooms, sofa corners, art rooms, or silent walks. These spaces of slow interaction reduce communicative strain and provide opportunities for dyadic or triadic encounters, where trust, intimacy, and soulmate friendships are most likely to develop.

Fast locales, by contrast, are large, energetic environments such as sports halls, music rooms, common lounges, or group dining areas, in which the communicative pace is high. These spaces support playful interaction, group belonging, and wider peer recognition, even if they are less conducive to intimate exchanges. Importantly, students at the boarding school could move flexibly between slow and fast locales, choosing when to withdraw for intimacy and when to join broader peer activities.

This plurality of locales meant that adolescents were not forced into strategies of passing or withdrawal, as in mainstream schools. Instead, they could openly negotiate sympathy exchange in settings that matched their communicative needs and personal preferences. As a result, both soulmate friendships and wider peer networks flourished.

Importantly, the locales do not determine the nature of social settings and communicative exchanges supporting intimate friendships. However, the locales are important for localising how communicative exchange can unfold, and self-expression is possible.

Flourishing intimate friendships

The boarding school offers a complete turnaround for those with hearing loss, allowing them to develop intimate friendships, given the opportunities to abandon their needs to pursue behavioural strategies of passing or covering. Nanna, a girl without hearing loss, had experienced a hostile environment in primary school, where it was not normal to care for each other. She experiences the boarding school as a location of compassion:

It is very normal. In comparison, you can see that people align if you just need to relax. Persons [adolescents] who do not talk to one another normally just do it. It is pleasant.

Theis and Erik capture the experience of how friendships flourish:

Theis: Well, of course, friend groups have formed, but you do not have to be in that friend group all the time. You can be everywhere, so you are not tied to one group.

Erik: Well, what is different [from mainstream school] is that you are with people 24/7 here, and you can quickly connect with people. If I return to my room to relax, I must only take a few steps out and find someone to talk to, unlike in mainstream school.

The experience of Theis and Erik captures how the boarding school is experienced as a place with low barriers to meet and socialise. Openness towards each other also supports the experience of living next to each other. Moving from the private sphere to various locales of connection and relationship cultivation is easy, as Erik underlines. This provides an opportunity to relate with each other and make new friendships, some of which develop into soulmate relationships:

Solvej: In fact, my best friend is also hearing impaired, and it was she who got me to really use the hearing aids. For she was just like: 'Here you go, queen, take them on.' Super fantastic. It is great to have one you can relate to.

Solvej's example demonstrates how meeting with another person requires compassionate understanding and leadership, which makes a positive difference in managing the challenges of hearing loss.

Louise, who was withdrawn in her friendship group in primary school, accounts for the differentiated value of friendships as a free choice of locales:

I am not the most social person, but people are good at withdrawing from noisy locales. If there are many people in the common area, I walk to another place and meet friends. I like that you can go from one place to the other; there are many things to do, from playing games in common areas to sitting in art and drawing. The most important thing here for friendship is that people are willing to repeat things without it becoming a burden.

Louise might not stand in a particular intimate relation within her main friendship group (5-6 people) but felt how others showed sympathy for those with hearing loss by seeking out locales of little noise. Such experiences were also shared by others when asked about places they like to be:

Susanne: Sometimes I am in my own corridor, sometimes I am in the lounge with some of the others. I like to be in the dining hall because I talk with all the others, and I like my room, because it is nice and quiet.

Josefine: There is the multi-activity room, and experimentation room, and then there is the little pearl, room eight, it's just such a cosy room, I love to be in there. We also often sleep in there at the weekends because it is just so cosy.

Lousie: I use my room where I relax, and then I spend a lot of time in the lounge with my friends.

Sum up: Diverse locales foster opportunities for sympathy exchange

This second part of our analysis emphasises the importance of diverse localities and the high level of autonomy among pupils in choosing how and when to participate socially. A key finding is how access to different localities within the boarding school creates opportunities for mutual understanding and, consequently, the development of close friendships. Specifically, various localities characterised by slow and fast-paced environments offer spaces for residence and activity. Adolescents do not need to shield themselves from focusing on hearing impairment, as shared activities and understanding foster empathy exchanges, primarily through repeating and repairing communication. In this regard, differences between those with hearing difficulties and those without generally seem to be reduced through communication in which friendships can develop around specific, localised activities.

Conclusion

This study has shown how locales shape the micro-processes of friendship-making among adolescents with hearing loss. In mainstream schools, limited and noisy locales forced students to adopt strategies of passing or covering, which enabled partial peer group acceptance but also produced estrangement and, in some cases, to a severe degree. In contrast, the boarding school's plurality of "slow" and "fast" locales created flexible opportunities for interaction, allowing adolescents to engage in sympathy exchange and develop intimate soulmate friendships alongside broader group belonging.

Our findings contribute to the sociology of disability and friendship in three ways. First, they extend the social model of disability (Barnes 2020) by clarifying how disability arises from daily interactional barriers rather than inherent impairments, demonstrating that hearing loss becomes disabling in settings that limit sympathetic exchange. Second, they enhance the sociology of friendship by showing that soulmate relationships are not purely spontaneous but are forged through carefully balanced exchanges of sympathy, which depend on suitable socio-spatial conditions. Third, they connect Clark's (1997) theory of sympathy exchange with Layder's (2018) spatial concept of locales, thereby advancing a micro-sociological account of how physical and social environments support such sympathy exchanges and foster a sense of social belonging.

While our analysis highlights the importance of sympathy exchange and socio-spatial contexts, several limitations still exist. Firstly, the study is based on a relatively small sample of adolescents within a specific Danish setting, which restricts the broader applicability of the results. Larger, cross-national research could investigate whether similar mechanisms are present in other educational and cultural environments. Secondly, our focus on locales means that other crucial factors – such as pedagogical approaches, school ethos, and the role of teachers – remain underexplored, even though these may also influence opportunities for intimacy and belonging. Thirdly, our interviews reflect adolescents' self-reported experiences, but do not include the viewpoints of ordinary-hearing peers or teachers, which could offer a more comprehensive understanding of interactional dynamics.

Future research should investigate how sympathy exchange develops within mixed hearing–non-hearing peer groups, how educational practices interact with spatial arrangements, and whether the mechanisms we identify apply to other types of disability. Such studies could determine whether combining sympathy exchange with diverse settings serves as a universal approach to fostering inclusion or if it is more specific to distinct contexts.

Despite these limitations, our study's insights demonstrate how spatial design supports the organisation of school life for inclusion and well-being. While pedagogy, peer culture, and student composition also influence friendship formation, our analysis emphasises that the diversity of locations is a key mechanism allowing adolescents to balance group participation with close bonds.

In practical terms, our research suggests that schools can enhance inclusion by offering adolescents a variety of opportunities for informal interaction across different types of settings. Creating such spaces does not have to be costly; existing art rooms, sports facilities, and lounge areas can be adapted for more flexible, student-led use. By recognising that schools are not solely centres of learning but also important sites for fostering friendship, educational policy can address both the social and academic needs of young people with disabilities.

Authors

Poul Poder is Associate Professor at the department of Sociology, University of Copenhagen. He worked previously as deputy director at the Centre for Resolution of International Conflicts from 2013-2016. His research interest covers sociological theory, sociology of emotions, conflict, violence, friendship, love, and human flourishing. E-mail: pp@soc.ku.dk

Kim Sune Karrasch Jepsen is currently a guest researcher at the Department of Sociology, University of Copenhagen. His PhD and postdoctoral work focused on developing micro-sociological explanations for group barriers to inclusion among individuals with hearing loss. His research interests encompass micro-sociology, disability studies, group dynamics, and Science and Technology Studies. E-mail: kje@soc.ku.dk

Acknowledgement

This research was made possible by financial support from VELUX FONDEN, grant number: 35585.

References

- Barnes, C. (2020) "Understanding the social model of disability – past, present, future", 14–31 in N. Watson and S. Vehmas (eds.) *Routledge Handbook of Disability Studies*. New York: Routledge
- Clark, C. (1997) *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Collins, R. (2004) *Interaction Ritual Chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Jepsen, K.S.K. & Pedersen, I.K. (2025) "Impaired face-to-face interaction and emotional energy in cochlear implant usage: Strategies for social inclusion in everyday life among young people with hearing loss", *SSM – Qualitative Research in Health*, 7, 100512: 1-10 <https://doi.org/10.1016/j.ssmqr.2024.100512>
- Jepsen, K.S., Bengtsson, S & Pedersen, I.K. (2024) "(Mis-)Recognition of the Socially Accepted Role in Communicative Rituals: A Study of Adolescents with Hearing Loss in School Life", *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol. 26(1): 665-680. <https://doi.org/10.16993/sjdr.1170>
- Jepsen, K.S.K. & Liebst, L.S. (2021) "Impaired Face-to-Face Interaction Among Cochlear Implant Users: Towards a Micro-Sociological Framework", *Social Psychology Quarterly*, vol. 84 (1): 75-94. <https://doi.org/10.1177/0190272520961383>
- Haukedal, C., Ona Bø Wie, O., Schaubert, S., Lyxell, B., Fitzpatrick, E. & Torkildsen, J. (2022) "Social communication and quality of life in children using hearing aids", *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 152 (111000): 1-11
- Goffman, E. (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Simon & Schuster.
- Goffman, E. (1970) *Strategic Interaction*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, E. (1983) "The Interaction Order", *American Sociological Review*, 48, 1–17.
- Goffman, E. (1990) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin.
- Hartrup, W. (1997) "The Company They Keep: Friendships and Their Developmental Significance", *Child Development*, 67(1): 1–13.
- King, R.A., Jordan, A.E., Liberman, Z., Kinzler, K.D. & Shutts, K. (2023) "Young children apply the homophily principle to their reasoning about social relationships", *Developmental Psychology*, 59(5): 928–939.
- Layder, D. (2018) *Investigative Research: Theory and Practice*. London: Sage.
- McPherson, J.M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. (2001) 'Birds of a feather: Homophily in social networks', *Annual Review of Sociology*, 27, 415–444.
- Layder, D. (2006) *Understanding Social Theory*. 2nd ed., SAGE
- Layder, D. (1993) *New Strategies in Social Research: An Introduction and Guide*. Polity Press
- Oliver, M. (2019) "Activism and the academy: Losing the ideological and material battles", *Disability & Society*, 34(7–8):1028–1039.
- Ragin, C.C. (1987) *The Comparative Method: Moving beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley: University of California Press.

- Scheff, T.J. (1998) *Microsociology: Discourse, Emotion and Social Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Shakespeare, T. (2006) *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge.
- Stern, D.N. (1995) *The Present Moment in Psychotherapy and Everyday Life*. New York: W.W. Norton.
- Spencer, L. & Pahl, R. (2018) *Rethinking Friendship: Hidden Solidarities Today*. Princeton: Princeton University Press.
- Thomas, C. (2007) *Sociologies of Disability and Illness: Contested Ideas in Disability Studies and Medical Sociology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014) *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vela-McConnell, J. (2017) "The sociology of friendship", 229-236 in K. Korgen (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociology: Specialty and Interdisciplinary Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Collaborative governance in times of political shifts

Abstract

This paper explores how a case of collaborative governance between public authorities and civil society organisations (CSOs) in Sweden was affected by political changes and reforms (2014-2024) that eventually contributed to the closing down of the project. The case addresses state-civil society relations in Sweden and how political shifts affect collaborative policy implementation. The collaborative project was carried out over a decade at a regional level and addressed migrant integration through involvement in activities run by CSOs. The project's development is analysed in relation to different ideological and political understandings of the role of civil society in liberal democracy and welfare, as well as the development of state-civil society relations in Sweden. Political changes related to welfare state retrenchment, privatisation of services, and restrictive migration policies impacted the public authorities, negatively influencing the preconditions for collaboration. Due to asymmetric power relations between the public sector and civil society, CSOs tended to adapt to these changes to uphold collaboration. In the article, the collaborative governance framework is used for understanding the preconditions for state-civil society collaboration.

Keywords: Civil society, Collaborative governance, Democracy, Migration, Welfare

COLLABORATIONS BETWEEN PUBLIC authorities and civil society organisations (CSOs) are often pursued in governance and for solving societal challenges. The added value of including CSOs in the definition and implementation of public policies can be attributed to increased effectiveness, both through participation in the decision-making process and through implementation (Casey 2004). This paper addresses state-civil society relations and how political shifts affect collaborative governance. It draws on a case study of a collaborative project within the policy area of migrant integration in the Scania region of Sweden. The project, called Network, Activity and Participation (NAD), was run as a collaboration between a regional network for civil society and public authorities. The project was conducted for a decade before being terminated unilaterally by one of the public-sector partners in December 2023. We analyse the development of relations between public authorities and civil society organisations (CSOs) within the project as a case of collaborative governance (cf. Ansell & Gash 2007).

Many models of collaborative governance focus on a meso-level of analysis invol-

ving participating actors' characteristics, the collaborative process between them, the institutional design (Ansell & Gash 2007; McNaught, 2024), and the "collaborative dynamics" (Emerson, Nabatchi & Balogh 2012). These dimensions are included in the collaborative governance arrangement. Some authors emphasise the need to integrate the "general system context" to understand, for instance, political, legal and socioeconomic influences on collaborative governance (*ibid.*). Literature on state-civil society relations also often focuses on the organisational preconditions for collaboration, for instance, concerning different organisational logics (e.g. Billis 2010). However, within this literature, there is also an emphasis on the need to include the political and socioeconomic environment to understand the participation of civil society actors in policy processes (Casey 2004). Looking at state-civil society relationship concerning migrants' labour market integration in different European countries, Baglioni, Caló and Numerato (2022) argue that such a relationship "is affected by their specific social, cultural and economic contexts of their labour market, welfare state and attitudes towards migrants' integration" (*ibid.*: 859). While the impact of social, cultural and economic contexts on state-civil society relations is evident when comparing different country-contexts, we want to contribute to this strand of research by exploring the impact of changing context in a single country over time.

One of the collaborative governance framework's strengths is that it allows a multidimensional, dynamic understanding of collaborative relations between public authorities and CSOs. In this article we want to expand the meso-level analysis, common in the study of collaborative governance, by including broader policy-changes as contextual dimensions at the macro level. In line with this contribution, the aim of the article is to explore the interplay between factors at meso and macro levels to understand the preconditions for successful collaboration and the dynamics that can cause it to fail.

In this endeavour, we are inspired by Thomas Brante's (2001) meta-theory of sociology, divided into levels by addressing how the national level (in Brante, the inter-institutional level) policy development impacts the regional level inter-organisational collaboration (in Brante the institutional level). We treat the national level as a context for the collaborative project and explore it through relevant literature. The empirical analytical part of the study focuses instead on the regional-level case of collaborative governance. To achieve our aim, we will use an analytical framework to examine the relationship between public authorities and CSOs. The context will allow us to link the development of relations to broader national-level policy development.

The case

The NAD-project involved a collaboration between two state public agencies, the Swedish Public Employment Agency (hereafter Employment Agency) and the County Administrative Board, one regional public authority, the Region of Scania, and the Civil Society Network in Skåne, a regional lobby and interest organisation for CSOs (hereafter the Network). The operational part of the project involved the Employment

Agency's offices (EOs), i.e. local bureaus that implement the state agency's policy, the Network and local CSOs.

The project aimed to support newly arrived migrants in learning Swedish, improving their health and well-being and expanding their social network to increase their job prospects. These aims were to be achieved by involving the migrants in CSOs' activities within the framework of the integration program run by the Employment Agency. While the EOs provided participants for the CSOs' activities among the newly arrived migrants enrolled in the integration program, the Network provided a "match" between the participants and specific activities provided by local CSOs. The CSOs received a small grant as recognition of the costs associated with including the participants in the activities. To have these activities included in the individual integration program was voluntary for the participants. However, after acceptance, attendance became a condition for receiving the full introduction benefits provided by the Employment Agency. The CSO activities ranged from language cafés to sports and cultural activities.

From the point of view of the public authorities, the project could contribute to a more effective implementation of their policy aiming at newly arrived migrants becoming self-sufficient through employment. From the perspective of the CSOs, the project would allow them to engage with a target group they had difficulty reaching, contribute to social inclusion, and promote newly arrived migrants' knowledge of and engagement in civil society (Jönsson & Scaramuzzino 2016). During its approximately ten years of existence (2014-2023) the project provided activities for almost 3500 participants, with 2016-2019 being the most productive period.

We understand the project as a case of collaborative governance in the way Ansell and Gash (2007) describe it. They define it as "A governing arrangement where one or more public agencies directly engage non-state stakeholders in a collective decision-making process that is formal, consensus-oriented, and deliberative and that aims to make or implement public policy or manage public programs or assets" (ibid.: 544). In 2023, the county administrative board decided to dismantle the overarching partnership. Soon thereafter, the other public authorities followed suit and the project was terminated. The CSOs were not part of the decision of terminating of the project.

The analytical framework

Ansell and Gash (2007: 550) propose a model of collaborative governance in which they link several dimensions at a meso level as explanatory for the outcomes of the collaboration. The collaborative process is understood as affected by both starting conditions, institutional design and facilitative leadership. The collaborative process is, in turn, understood as a dynamic process involving different interrelated dimensions. Four dimensions in the collaborative governance model are particularly relevant to our analysis. Firstly, we focus on "commitment to the process" and "shared understanding", as these tended to fluctuate during the project. Secondly, we focus on one of the main starting conditions of the project, namely "Power-Resource-Asymmetries", which in-

teract with “Incentives for and Constraints on Participation”. The latter, in turn, are affected by changes in the political context surrounding the project.

While the collaborative governance model allows us to understand the dynamics of collaboration as it evolves over the project, we will also use the concept of “organisational logics” (Billis 2010) to account for how public authorities and CSOs differ. Inspired by Billis’s (2010: 55) ideal-typical distinction between private, public and third sector, we emphasise in particular that while the public sector has public service and public policy as its operational priorities, CSOs prioritise their commitment to the distinctive mission they have organised around. Such a mission might, of course, be more or less aligned with, or at odds with, public agencies’ priorities, which would affect collaboration. Additionally, while public authorities are administered by public servants within legally established bureaus, CSOs rely primarily on members and volunteers within associations. These different organisational logics could be added to the other “starting conditions” (e.g., Power-Resource-Asymmetries) as factors affecting collaboration.

To understand the macro-level political shifts that have impacted the collaborative project and contributed to its cancellation, we will turn to civil society studies and how they have described the political context for state-civil society relations. First, the paper addresses three broad ideological currents that have influenced how the role of civil society in modern society has been conceptualised and understood: social democracy, (neo)liberalism and nationalist conservatism/populism. Then, we relate these currents to the development of state-civil society relations in Sweden. We interpret the implementation of the project as part of a liberal turn in Swedish state-civil society relations and its cancellation as a consequence of changing policies concerning employment, migration and civil society.

State, civil society and politics

The concept of civil society is debated, as is its role and relation to the state. In this section we will address the overall developments of state-civil society relations in modern Western democracies, and in the next section address its relevance in a Swedish context and for the case at hand.

The modern history of the concept civil society is related to the development of political theory and, as argued by Foley and Hodgkinson (2003), to the “...seemingly sharp distinction between the modern, bureaucratic state and a complex society built on the division of labour and increasing acknowledgement of difference among its citizens” (p. vii). Since, the relation between state and civil society has been tightly linked to the development of democracy, and the debate around state and civil society has also been tied up with the debate about the welfare state (Cohen & Arato 2003).

Historically, civil society has been given different roles in the social democratic, conservative/corporatist and liberal welfare models (Esping-Andersen 1990). While both the social democratic and the conservative model place the state in the role of the guarantor of the general interest, the liberal model leaves a considerable autonomy

to the individuals to provide for their needs. Classical liberalism puts much faith in civil society as a counter-weight to both state and market. Neo-liberalism, on the other hand, can be viewed as a belief in the free market as the most effective and just way of distributing resources and in individualism as personal freedom from the state. The state's role is reduced and, as much as possible, replaced by market solutions in expanding the private sector into new areas (Cummins 2018). Ideally, the state will become a mere "nightwatchman" that makes sure that the market can function freely (ibid.), while the more caring state is diminutively labelled a "nanny state" (Steer, Davoudi, Shucksmith et al. 2021a).

A tangible aspect of neo-liberalism is austerity measures focused on cutting public spending. Cummings (2018: 22) argues that the austerity measures cannot be reduced to a "technocratic exercise in economic management" but is instead "an ideological attack on the foundation of the social contract that formed the basis of the post-war society". Austerity measures have not simply reduced public spending but instead shifted the spending from the public welfare to the private sector to provide solutions (Farnsworth & Irwing, 2018) in what can be labelled a "rollback" and a "roll-out" phase (Steer, Davoudi, Shucksmith et al. 2021b).

Civil society and CSOs' role in neo-liberal austerity can be understood from various perspectives. Civil society, particularly social movements, is among the chief protesters of neo-liberal politics (della Porta 2015). Neo-liberal politics can cause a double stress upon civil society to take on issues when the welfare sector withdraws and the grants from the public sector are decreased (Steer, Davoudi, Shucksmith et al. 2021a). Neo-liberal politics focusing on the marketisation of the civil society sector also affects civil society (Webb, Mallo, Tardiveau et al. 2021); it is not merely that the private sector is expanding, but the civil society sector is forced to adapt to the ideology of the private sector to survive.

While these theoretical perspectives have dominated the literature on the role of civil society in modern Western democracy, the rise of right-wing populist parties to power has potentially created new conditions for state-civil society relations (Scaramuzzino 2026). What can be labelled a neo-conservative turn has occurred where financial austerity, in line with neo-liberalism, is combined with a conservative focus on state, crime and gender roles (cf. Mishra 1989). This neo-conservative turn also puts emphasis on national security measures and anti-liberal nationalism (Forcier & Dufour 2016), viewing multiculturalism as a threat and favouring cultural homogeneity (Schierup & Ålund 2010).

The issue of "shrinking" civic space for civil society, understood as reducing the space of manoeuvre for civil society actors, has become central in recent literature addressing new authoritarian tendencies (e.g. Ploszka 2020). The concept of "populist governance" has been developed to address how populist parties tend to govern when in power (Muno & Pfeiffer 2022). Scholars of civil society and social movement studies have been increasingly interested in how right-wing populist parties and civil society actors interact and relate to each other (Ruzza 2020; Chiodi 2021). Conflicts arise due to the specific style of governance, where right-wing populist parties tend to promote

a direct link between the charismatic leader and the masses. Within this framework, any intermediary body is often depicted as part of an illegitimate elite that is against the will and interests of the people (see also Arato & Cohen 2021). Ideological conflicts also arise between populist parties' often nationalist, nativist and illiberal agendas and many civil society actors that have their roots in social movements driven by missions of humanitarianism, solidarity and human rights (Ruzza 2020).

State-civil society relations in Sweden

The social-democratic model

The development of state-civil society relations in Sweden has been informed for a long time by the social-democratic ideology with a vision of the state as providing services to citizens as a social right (ca. 1930-mid 2000s). Such an ideal left little room for a civil society as a service provider or a philanthropic institution. Instead, the role of civil society in the welfare system would be to advocate for groups' rights, scrutinise the functioning of the state and act as a watchdog against the state and market (Lundström & Svedberg 2003). In general, the contribution of civil society was conceived more in democratic terms than economic ones. Also, public funding of civil society was often provided in the form of organisational grants supporting the organisations rather than based on activities and purchase of services (Danielson, Zetterberg & Amnå 2009).

In the 1990s, with the introduction of New Public Management schemes, organisational grants were increasingly replaced by project grants (*ibid.*). The rise of the project form of organising (hereafter the project form) as a way of running new activities within the welfare system has been so pervasive that scholars have talked about a "projectification" of the public sector (Fred 2015). The project form has allowed CSOs to become a complement or even an alternative to the public provision of services. However, projectification has hindered the sector from taking more responsibility for the welfare of society and making political influence more difficult (Herz 2016), not least due to short-term funding, resource dependency and bureaucratisation (*cf.* Scaramuzzino 2012). The project that is the case for this study can be seen as part of this projectification. However, as a case of collaborative governance arrangement, the project is much more in line with a liberal turn in Swedish state-civil society relations.

The (neo)liberal turn

Although reforms inspired by liberalism had been pursued since the 1990s, a strong (neo)liberal turn in Swedish politics came in 2006 with the election of the first liberal-conservative government in 12 years. The government launched a set of civic dialogues with civil society to reach agreements or compacts that would allow a more service-providing role to civil society in welfare and migrant integration. These policy initiatives were accompanied by reforms allowing non-state actors, including both for-profit and non-profit organisations, to provide services on behalf of public agencies.

These reforms included public procurement and the liberalisation of service production in key areas of the welfare system (Linde, Arvidson & Scaramuzzino 2018).

Many of these initiatives were inspired by liberal ideology (Johansson & Johansson 2012; Reuter, Wijkström & von Essen 2012), which was in line with the set of political parties in power. However, liberalisation and privatisation of welfare service provision have often resulted in for-profit actors becoming service providers on behalf of public authorities rather than non-profits (e.g. Blomqvist & Winblad, 2019). This development, favouring the for-profit rather than the non-profit sector, is more in line with a neo-liberal than traditional liberal view.

Resistance to marketisation, which is understood as market-based competition, has pushed CSOs to find new ways of relating to public agencies in providing services. Relations based on partnership, rather than competition, were promoted by many civil society actors, not least at the local level, which has been interpreted as inspired by a corporatist rather than liberal model (Arvidson, Johansson, Johansson et al. 2018). Service delivery has involved developing new frameworks such as “idea-based-public partnership”, a form of public-private partnership involving CSOs (Linde, Arvidson & Scaramuzzino 2018). While these collaborative arrangements have been developed clearly within the framework of a shift of the role of civil society from voice to service (Lundström & Wijkström 2012), the extent to which they entail a liberal or corporatist understanding of the relation between state and civil society is not always clear.

The object of study in this article is clearly part of the development of Swedish civil society towards a more active role in contributing to welfare and integration through services. However, the form of collaboration is, as said before, closer to the model of “collaborative governance” than pure marketisation. A regional agreement or compact is at the base of the collaboration, and the relationship between the funding public agencies and the local CSOs providing the activities is not framed as “on behalf” of the public sector, but as a collaboration. Also, elements of market competition are not present in the allocation of funding; instead, it is based on voluntary engagement from local CSOs and a selection of activities that are suitable for the target group. The logic behind the relationship has been interpreted as being in between a classic project grant, where civil society actors get funding based on their own idea, and public procurement, where a civil society actor is delivering services on behalf of the public agency following the latter’s requirements and demands (Jönsson & Scaramuzzino 2016).

The analysis will return to how the collaboration developed over time. However, it might be important to mention that the Swedish political context shifted during the decade 2014-2023. The project started at a time when a government supported by a liberal-conservative coalition was replaced by a government supported by a coalition of the Social-Democratic Party and the Green Party. This coalition stayed in power from 2014 to 2022, although often in a position of minority in the parliament and sometimes with a budget passed by a liberal-conservative-nationalist majority. The state’s “civil society policy” did not change much during this period. Most changes affecting the collaboration in the project were in the policy area of migration and integration. The intake of migrants was severely limited in late 2015, when then prime minister Stefan

Löfven, at a press conference, announced that Sweden would adjust their migrant intake to match the EU minimum (Sveriges Radio 2015). The policy on residence also changed, so that temporary, rather than permanent, residency became the norm.

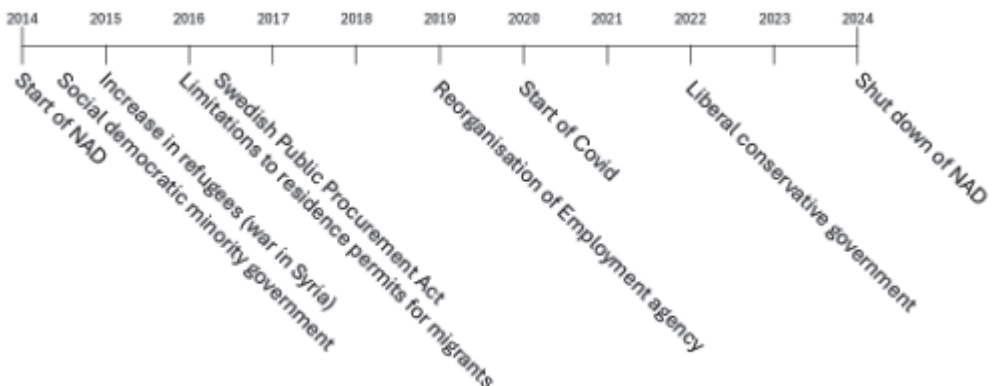
As we will see, reforming the Employment Agency by downsizing the sections working with newly arrived migrants also impacted the project implementation (Jönsson & Scaramuzzino 2024a).

The nationalist conservative turn

With the 2022 elections, a new government was elected by a liberal-conservative coalition with external support from a right-wing populist party, the Sweden Democrats. Although the consequences of such a political shift for state-civil society relations are still to be seen, many CSOs have expressed strong criticism towards the content of the agreement signed by the four political parties supporting the new government concerning different policy issues, e.g. women's rights, children's rights, and the protection of the environment (Forum 2022). Representatives of the Sweden Democrats have reacted strongly to this criticism. High-profile politician Björn Söder, for instance, stated that CSOs criticising the agreement should lose their funding (Expo 2022). This episode could be interpreted as a break with a culture of advocacy by which Swedish CSOs have not only been allowed to voice critique against public actors and policies but have also been expected to do so without risking losing public funding (Arvidson, Johansson, Meeuwisse et al. 2018). While there is no sign in the project's development of changing public policies towards civil society, we find reference to changes in the migration and integration policies towards even more restrictive measures instead. In the decision to end the collaboration, the public authority responsible refers to "a paradigm shift" in the political direction of these policies as aiming to reduce migration to Sweden (Länsstyrelsen 2023:1).

The following figure presents a timeline of the project in relation to important events in its socio-political context.

Figure 1. Timeline of the project

Method

The case study draws on two separate studies that were commissioned by the management of the collaborative NAD-project. The results of the studies have been published in separate reports in Swedish (Jönsson & Scaramuzzino 2016; 2024a). This article draws on a meta-analysis of the results of the two studies. The first set of empirical material was collected in 2015 and 2016 and consisted of 27 interviews with employment officers and CSO representatives. This set of interviews focused on evaluating the collaboration between the EOs (employment offices) and the CSOs. The second set of empirical material was collected in 2024 and consisted of 12 interviews with employees of the county administrative board and the regional administration (in the analysis defined as public sector representatives), employment officers and CSO representatives. The focus of this study was to understand how structural changes and organisational strategies had affected collaboration, which was shut down at the turn of 2023-2024.

In this article, we draw on findings from both studies to derive novel conclusions beyond the previous studies' scope. As such, we draw on the previous analyses and adopt a new analytical perspective when revisiting the material for the present study (cf. Åkerström, Jacobsson & Wästerfors 2004). We extrapolate the discrepancy between a public sector logic and a civil society logic that we found in the first study and the structural and organisational changes highlighted in the second study to better understand the development of collaboration and its links to political changes. This extrapolation is then viewed through the lenses of social democratic, neo-liberal and nationalist-conservative ideologies as well as changes in Swedish politics and policies. It is through this lens that we understand the closing down of the project.

There are ethical issues with reusing qualitative interview material (cf. Medjedović 2011). In the case of this article, the interviews that are used were collected by the same authors in previous studies. The interviewees gave their informed consent to participate in the previous studies, and the present article is an extension and revisit of those studies' results. The quotes used in the article have already been used, and published, in the previous reports. As such we have not asked for consent to reuse the previous interviews for this study.

The analysis is informed by the analytical framework through which the meso-level analysis focusing on the collaboration between the parts is continuously integrated with and understood through changes in the general system context as macro-level dimensions.

Commitment to the process

In 2016, at the time of our first study of the project, most stakeholders generally deemed the collaboration between the EOs and the CSOs positive. The collaboration exhibited conflicts that could be traced to different institutional and organisational logics informing the public and civil society sectors (cf. Billis 2010). These conflicts were apparent in our first study, and there were obstacles to organising the activities

due to these conflicting logics. Mainly, the ways of the Employment Agency were considered too bureaucratic and sluggish for the CSOs, while the CSOs were considered too unorganised and fuzzy, as emphasised in the following two quotes.

I know how it is with the Employment Agency; it does not move that fast. That's something I always try to explain [to the CSOs]. [--] it won't be handled quickly, and there won't be a rush of participants. There will be occasional participants, but it will take time. (Civil society representative 2016)

[In the CSOs] it's just "But we'll do it like this. There's no problem, let's get it done now! Bang! Why make a fuss about it?" (Employment Officer 2016)

However, both parties were committed to trying to work through these differences and overbridge the different organisational logics. Generally, the EOs wanted a more formalised and systematic collaboration to fit into their *modus operandi*. At the same time, some employment officers acknowledged the added value of the CSOs even if this was not clearly in line with the ways of the Employment Agency:

The [group activities] are recurring because they are more practical from the Employment Agency's point of view [laugh]. However, I believe the individual [activities] are more important and better for the participant. I definitely believe that. (Employment Officer 2016)

The employment officer emphasised that although group activities were more practical for their own organisation, individual activities, which were based on the specific interests of individual migrants, were more advantageous for the target group.

Conflicts between logics were often resolved at a personal level by establishing a good relationship between the contact persons within the EOs and the coordinators from civil society. Many representatives from the CSOs pointed out that "their contact person" was not as strict and bureaucratic, and that they facilitated the collaboration.

It has worked very well with [my Employment Agency contact person]. They are very reasonable, competent and ready and all that jazz. But it is their colleagues, the case managers, that it has been difficult to work with. (Civil society representative 2016)

Fading commitment

During the project's time, many interviewees expressed a perception of fading commitment. This is particularly evident among CSO representatives concerning the Employment Agency and its officers.

During the ten years of the NAD-project, there were several changes in the conditions for the collaboration. It is difficult to map out a clear trajectory of the project due to the fact that there have been many changes. I mean, when you look back at these ten years, there have been different phases, and in every phase, there have been some changes. [--] Even if we thought that this had been a stable collaboration, there has never been a long stretch of time... And I mean that there have not been five-ten

years of quiet progress and implementation; there have been changes all the time (Civil society representative 2024).

Several interviewees, both from civil society and public agencies, emphasised that the reorganisation of the Employment Agency affected the collaboration in a significant way. Part of the changes in the EOs' ways of working stems from the austerity measures dating back to 2019, when a social democratic minority government was in power but working with a state budget passed by the liberal-conservative majority opposition.

At the same time, the Employment Agency was receiving considerably less funding. Because now the funding went to [procurement of] activities. Moreover, the Employment Agency is supposed to work with fewer people, that is, fewer employees. [--] And perhaps that was the starting point of us working more task-based because when you work with "personal remote meetings", as it is called, you are only working task-based. (Employment Officer 2024)

The quote refers to the provisions in the new state budget, which heavily cut funding for the Employment Agency, and the effect on the EOs was massive. Another employment officer expressed that the 2019/20 period was a painful ordeal (a "steel bath", as the Swedish metaphor goes). Several employment officers were laid off, and many of the remaining ones started working more task-oriented through digital communications rather than face-to-face meetings, as expressed in the quote. This shift was accelerated by the restrictions imposed due to the Covid pandemic. The same officer expressed that the EOs could not return to working "client-based", and the more cost-effective "task-based" way of working prevailed.

Here, we see how austerity measures forced the public agencies to distance themselves from the clients, working more as a customer service than a case-management social service. The government also called for more procurements from the business sector, diverting resources and attention to collaboration with private enterprises, which aligns well with austerity measures and neo-liberal politics (Cummings 2018; Farnsworth & Irving 2018). The lack of personal relations between the EOs and their clients and the focus on procurement of services had a negative impact on the EOs' capacity and interest to refer newly arrived migrants to the CSOs' activities. One employment office pointed out that referring migrants to the project's activities used to be the primary objective but had since been degraded to a side task.

The changes, combined with the new, more restrictive migration policies introduced by the government in 2015, resulted in the CSOs receiving significantly fewer participants from the EOs. To compensate for this, the different parties of the collaboration developed new strategies to increase the number of participants. Several CSOs and coordinators started to recruit participants from the schools teaching Swedish for migrants (SFI), which is technically the same group as the participants from the EOs, but did not need to be processed through the EOs. Here, the fading commitment of the EOs sparked the need for new ways of reaching the target group, bypassing the EOs.

Meanwhile, different public agencies started to compensate for the lack of parti-

cipants by expanding the target group for the project. The EOs expanded the group of participants to include long-term unemployed people who were not part of the introductory program for migrants. The county administrative board brought on asylum-seekers as participants. With the new groups of participants, the parties of the collaboration no longer shared responsibility for all the participants, and the target group of the project was therefore widened and fragmented into sub-groups, each with its specific needs and policy areas. This fragmentation of the target group created a situation where public agencies' commitment to the project became increasingly fragmented. A representative from civil society expressed that, for the Network, in its coordinating function, it was straining to hold it together. With these changes, the collaboration moved from one process to three parallel processes with three different groups of participants. The responsibility had become fragmented, where one public authority had responsibility for a sub-group of the participants but was not invested in the target group as a whole. There was no longer a commitment from all parties due to the public authorities' different areas of responsibility (cf. Ansell & Gash 2007).

Regardless of the politics, you need to understand that the County Administrative Board has a certain mission, the Employment Agency has a certain mission, and the civil society, with all its diversity, has different missions. I think that has been an eye-opener for many people, and with it, an understanding that you cannot take things for granted; we need to put them in context. (Civil society representative 2024)

The fragmentation can be understood as the negative effects of austerity measures in employment policy, new public management in the Employment Agency, and restrictive measures in the policy area of migration on the public agencies' commitment to the collaborative project.

Shared understanding

At the start of the NAD-project, there was a shared understanding of the overarching aim of the project, albeit with tensions regarding the value provided by civil society activities in the integration process of newly arrived immigrants. There were, for instance, evident differences in the EOs' and CSOs' definition of integration.

The EOs defined integration as entering and staying in the labour market, a definition in line with the Employment Agency's task of policy implementation. An EO officer discussed labour market integration in the following way: "The guiding words are language, health, and network; things that in the long run should lead to a job". (Employment Officer 2016)

CSOs tended to view integration as becoming integrated into society, hence more of a social integration than labour market integration. This perspective is more in line with the organisations' mission of solidarity, humanitarianism and inclusion (Jönsson & Scaramuzzino 2016) as illustrated in the following quote: "Associational life is a great way to integrate into society and meet other people, that is to say, other Swedes" (Civil society representative 2016).

Although the parties had different understandings of the meaning of integration, there was still a shared understanding that labour market integration and social integration did not preclude each other but complemented each other. An EO officer for instance stated: "The participants should get something out of it [a job], but then it is just a bonus if they like it and think it's fun and continue to attend by themselves." (Employment officer 2016). A similar view is expressed by a CSO representative:

I know of a person who attended [an activity] and then got an internship at a school, through the contacts. Even if that isn't the ultimate objective to get employment or whatever. It is the social aspects, the development, the language, and health that are important. (Civil society representative 2016)

While tensions among different understandings of integration were evident, there was a shared understanding of the importance of finding some middle ground. The different viewpoints, in fact, enabled an added value to the activities that either part could not produce by themselves, something that was appreciated by the participants (Jönsson & Scaramuzzino 2024b).

A widening gap

During the project, the tension between the parties' views increased into a widening gap which can mainly be attributed to changes in migration and integration policies towards more restrictive measures. A representative from civil society described, for instance, how it had become increasingly difficult to push for the project idea in the new political climate:

I mean, we were talking about health, migration and health. And I can't see that it is something that is in focus [today, ---]. In the latter years, I think it has been questioned on a more fundamental level: "What are you talking about, health and the concept of health? We are talking about return migration". [laugh] Like that. (Civil Society representative 2024)

At times when discussions in migration politics were focusing on "return migration", i.e. migrants returning to their country of origin, it became less relevant to discuss health issues for migrants, according to the interviewee. These caring aspects are, in fact, more akin to what advocates of neo-liberalism call the "nanny state" (Steer, Davoudi, Shucksmith et al. 2021a). This shift in the focus of migration politics, which

became particularly evident after the elections in 2021, potentially meant that the CSOs' understanding of integration became less viable. A representative from a public agency argued that the new restrictive migration policy was characterised by "symbolic politics" (in Swedish *signalpolitik*), which refers to strong ideological positioning through specific policy measures, sending a "signal" to the voters. The new migration policies, arguably in line with a nationalist-conservative view on a culturally homogeneous nation, went against the project's key understanding of the issue of migration and integration. One of the representatives from civil society described this political development as a "doomsday feeling".

The changes in migration politics to more restrictive rules also indirectly created a situation where the activities provided by the CSOs became less desirable for the participants, who ended up in a more precarious position and much more preoccupied with finding a job and an income and securing their position to keep their residence permit:

You're so focused on managing everyday life, taking care of children, learning the language, filling out reports and activity reports, applying for benefits, and being out on internships. Attending a lot of different activities [--] And then going swimming in the middle of the day [as a NAD-activity]. You really do not understand to what benefit, "Why should I do that? Why would I want to do that?". (Employment Officer 2024)

There has been a more distinct hierarchy of needs. Like, if you don't have a job and don't have an income, then it isn't as important to go play football. Because you need to meet certain needs before you engage in a leisure activity. (Civil society representative 2024)

As expressed by both representatives of public agencies and CSOs, increasing difficulties in getting a permanent resident permit forced the target group to focus on activities related to quickly getting work to be allowed to stay in Sweden. Thus, because of the national policies on migration, the activities focused on social integration, "leisure activities" became less desirable. As expressed by a public agency representative, the new political context affected the agency's priorities rather than its funding of the activities:

I don't think [the political climate] has affected me that much. I mean, we have kept financing the NAD-project. It would have been a different story if we had cut the finance altogether and said that this is not something we believe in or will finance. We haven't done that. However, it is possible that due to the priorities given to us by the governing political parties, we have put more emphasis on the importance of labour market entrance and that these individuals, in the end, will be self-sufficient. There might be a certain political touch. (Public sector representative 2024)

As with the "rollback" and "roll-out" phases of the austerity measures (Steer, Davoudi, Shucksmith et al. 2021b), the interviewee highlights that changing politics did not

result in a public withdrawal from the project but rather a re-shaping of its content in favour of an understanding of integration as labour market participation.

The political changes questioned the shared understanding of finding a middle ground between the Employment Agency's policy goals and CSOs' mission and values. The changes also tended to challenge a shared understanding among CSOs and public agencies. At the same time, as one civil society representative points out, the new migration policies in general and the politics of the Sweden Democrats in particular, are not necessarily negative for all areas of activities and CSOs. Accordingly, organisations that are more driven by activities and less by specific values or ideology are potentially less in conflict with the nationalist conservative policies put forward by the government.

The widening gap is evident not only in the relationship between the public agencies and the CSOs but also between the different public agencies. Due to changes in national and regional politics and organisational changes, the shared understanding of the public agencies that existed in 2016 was not apparent during the last years of the project. An interviewee from civil society argued that it was "extremely difficult" to navigate the separate demands of three large public agencies.

The widening of the gap between the parties' understanding created a situation where it became somewhat unclear what the aim of the project was, as expressed by a public official:

[We should] think more about what the core of NAD is. Is it to work with newly arrived migrants or something else that is the core? Is the core a method that can be applied to something else? What are we to administer? What in NAD is unique? (Public sector representative 2024)

The quote suggests that the many changes in the collaboration have produced a situation in which the "core" of the project was no longer clear, challenging a shared understanding of the mission.

Asymmetries and incentives

In the early years of the project, it was clear that the collaboration involved a relationship between public agencies and CSOs that was different from public procurement of services. The EOs pointed out that there were other partners from whom they procured services, but that the NAD-activities were something else. However, the CSOs did get economic compensation for the activities, and the compensation was important and, sometimes, a precondition for the collaboration:

No, if we hadn't received the compensation or part of it, it would have been difficult to start up an activity because my boss wouldn't have allowed me to hire [assistance]. So, I'm not sure if it would have worked out. Maybe, but no, compensation is important, especially considering the situation. I don't think

that much about this small sum, but my boss does. [...] He thinks more with his wallet than I do. (Civil society representative 2016)

Thus, the EOs did not simply buy the activities within the NAD-project as a service; at the same time, the CSO's efforts and costs were compensated, enabling them to arrange activities without being financially burdened by the NAD-activities.

Asymmetric dependence and shrinking incentives

The changes in the Employment Agency's *modus operandi* shifted the relationship between the two parties to more resemble a procurement of services, akin to those relationships that the EOs already had with private enterprises. This development is a consequence of the changes in migration policies already discussed. The new restrictive policies, in fact, promoted activities focused on direct labour market integration, making the most attractive and viable CSOs' activities those that were similar to the activities that private enterprises provided for the Employment Agency. Through this marketisation of CSOs' activities, the relevance of the social integration dimension of these activities was downplayed.

This move towards more labour-oriented activities shifted the power relations between the CSOs and the public agencies, and the EOs became less dependent on the CSOs to offer activities for the target groups since similar activities could be procured elsewhere. In the meantime, the CSOs were still dependent on the public agencies to reach the target group. Even though the CSOs were not dependent on the economic compensation *per se*, they were dependent on it to keep running the activities and reach the newly arrived migrants. Hence, rather than interdependence, the relationship between CSOs and public agencies shifted over time into asymmetric dependence.

The tension between asymmetric dependence and advocacy became particularly apparent with CSOs working with asylum seekers. Working with this target group became an ethical dilemma for some CSOs when the County administrative board proposed to include asylum seekers in the collaboration. What was considered ethically problematic was that the target group was potentially facing a rejection of their application and a decision of deportation in a time of restrictive policies, something many CSOs were strongly critical of. The CSOs were forced to choose if they wanted to continue providing activities for asylum seekers and get financial compensation or prioritise their advocacy function: "But if you are working as a coordinator and are funded directly by the county administrative board, if you go public with criticism of the government as a coordinator, it won't work. That collaboration cannot accommodate the advocacy function". (Civil society representative 2024)

Lastly, the asymmetry of the power relation can be exemplified by the fact that the final decision to shut down the project and the collaboration was taken unilaterally by the County administrative board without consultation with the counterparties, according to a Civil society representative, supporting the view of asymmetric dependency:

When we got the notice that the project would be shut down, it became evident that there was a hierarchy. There were many talks on the executive level, but we were not informed. We did not get to participate in the talks, and we were not given the opportunity to give our input before it was too late. (Civil society representative 2024)

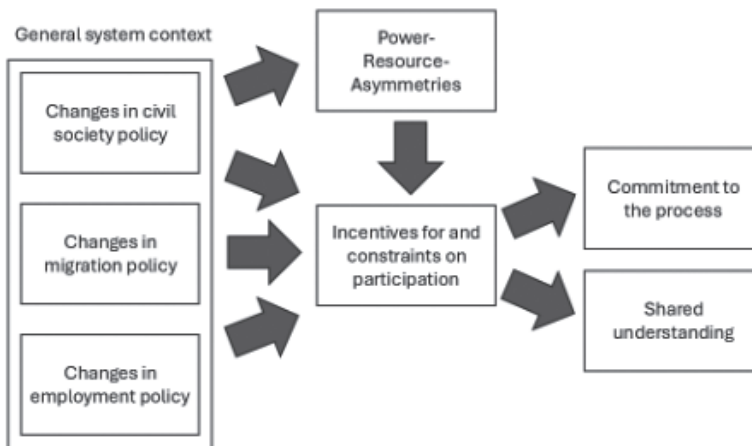
Conclusions

In this study, we have used the collaborative governance framework to develop a model for exploring the interplay between sets of factors at meso and macro levels to understand the preconditions for successful collaboration and the dynamics that can cause it to fail. The case we focus on illustrates how a successful implementation of collaborative governance, run in project form for a decade, is finally terminated after a long process by a state agency.

The figure below (figure 2) shows the theoretical contribution of the study. To the right and centre, we present the four meso-level dimensions taken from the model developed by Ansell and Gash (2007). The analysis shows that, over time, commitment to the process tended to fade, particularly on the part of the Employment Agency, and the shared understanding tended to widen into a gap. The incentives to participate, as well, tended to shrink.

In addition to the factors influencing development at the meso level, we identified a set of macro-level dimensions, which we present on the left side of the model as part of the “general system context” for the collaborative governance arrangement. These dimensions mirror the fact that the project that is the case for the study was carried out at the intersection of migration and employment policies, and as such, these policies impacted the incentives and constraints on participation. Also, public civil society policies influenced both the incentives for and constraints on participation and the power-resource asymmetries.

Figure 2. Macro- and meso-level dimensions of collaborative governance

The interplay between political changes and asymmetries in power and resources between the parties shaped the changing dynamics of the collaboration. As an implementation of public policy, collaboration was particularly sensitive to migration policy changes as it directly impacted the target group. Employment policies were also relevant as the main public sector party in the collaboration was the Employment Agency, a public authority whose local offices are required to implement public policies. Interestingly, either asymmetric relations or different organisational logics are the cause of the collaboration failing. Initially, in a different political context, the parties were able to overbridge such divides. However, asymmetric relations and different organisational logics created different conditions for the parties to adapt to political changes, undermining the actual overbridging of the divide.

We clearly see how CSOs tended to “chase” public-sector agencies, finding new ways to relate to and interact with public administration. Public agencies appeared as a “moving target,” shifting priorities and regularly restructuring their organisation following changes in public policies. This contradicts findings from previous studies of public-private partnerships involving CSOs, which show a tendency of public agencies being the stable partner and CSOs being the more vulnerable, resource-wise (e.g. Di Placido & Scaramuzzino 2019). While this might be true if we consider organisational capacity, it is potentially less so when it comes to priorities and mission, especially in times of political shifts and polarised political debates. In times of political shifts, public agencies can become less predictable in their commitment and priorities, while CSOs tend to hold the course based on their value base and mission (see Suter & Scaramuzzino 2020).

Beyond its focus on the general system context at the macro level, the study’s contribution lies in its endeavour to analyse a case of collaborative governance over a decade, during a period of significant changes in Swedish policy. The project is, in fact, clearly embedded in a tradition of projectification of civil society activities in collaboration with the public sector in Sweden. Although deemed successful, the collaboration model never became a permanent feature of employment policy implementation and remained vulnerable to termination. This type of state-civil society relationship is in line with the late development of the social-democratic welfare state.

The success of the project, however, needs to be understood in light of the many reforms implemented during the liberal-conservative governments (2006-2014), which opened the welfare system to non-state service providers and promoted greater collaboration and partnerships between the public sector and CSOs. Particularly interesting in this context is the framing of CSOs’ role in the project as distinct from that of a mere service provider. A service providing role would have implied constant adaptation to the “buyer” of the service (the Employment Agency in our case) in terms of the services delivered. Such a position became increasingly difficult to uphold for the civil society sector due to changes in employment policy, including rationalisation and downsizing. In this changing landscape, adaptation by CSOs became necessary not so much to adapt activities as to identify new avenues for collaboration.

The final blow to the project, however, is attributable to changes in migration policy.

While the 2015 restriction on immigration policies eventually reduced the number of migrants, it did not preclude efforts to address integration through civil society activities. The project consistently included a small percentage of newly arrived migrants, and although fewer resources were allocated to the Employment Agency for their integration, the project continued. The termination of the collaboration and of the whole platform supporting it is to be attributed to the paradigm shift in public policies concerning migration and integration, in even more restrictive terms after the 2022 election.

These results show that while collaborative governance is affected by meso-level factors, it is also highly influenced by macro-level factors such as the socio-political context. It is also evident that changes in the context affect the preconditions for collaborative governance, an effect that is reasonably amplified by projectification. A question for further studies is to what extent we are experiencing a crisis of collaborative governance tout-court as a way of implementing policy. Another interpretation would be that public authorities are shifting priorities from policy areas, such as migration and integration, to others, such as security and civil contingencies. Also, the eligible collaboration partners in civil society might shift from CSOs with an inclusive, human-rights value base to CSOs more in line with a nationalist-conservative agenda.

Acknowledgements

The research presented in this article was conducted as two separate studies of the collaborative project NAD and funded by the County administrative board of Skåne and by The Civil Society Network in Skåne. The study has also been funded by The Swedish Research Council (decision nr. 2023-01200).

Authors

Anders Jönsson is a PhD, social worker and senior lecturer in social work at Malmö University, Sweden. His dissertation concerned discretion in decision-making regarding financial assistance, and his research interests include discretion, financial assistance, collaboration, support for the elderly, the implementation of the new Social Services Act, and forms of knowledge within social work.

Roberto Scaramuzzino is an associate professor in social work at School of Social Work and Centre for Innovation Research-CIRCLE, Lund University, Lund, Sweden. His research interests concern the role of civil society in the welfare. He is currently leading the research project “Civil society and populism: How the rise to power of populist parties affects State-civil society relations” funded by the Swedish Research Council. Roberto Scaramuzzino, School of Social Work, Box 23, 22100 Lund, Sweden, Roberto.scaramuzzino@soch.lu.se

References

- Ansell, C., & A. Gash (2007) "Collaborative Governance in Theory and Practice", *Journal of Public Administration Research and Theory* 18 (4): 543–571, <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>.
- Arato, A., & J. L. Cohen (2021) *Populism and civil society: The challenge to constitutional democracy*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197526583.001.0001>
- Arvidson, M., H. Johansson, S. Johansson & M. Nordfeldt (2018) "Local civil society regimes: liberal, corporatist and social democratic civil society regimes in Swedish metropolitan cities". *Voluntary Sector Review* 9(1), 3–20. <https://doi.org/10.1332/204080518X15199961331635>
- Arvidson, M., H. Johansson, A. Meeuwisse & R. Scaramuzzino (2018) "A Swedish culture of advocacy ? - Civil society organisations' strategies for political influence". *Sociologisk Forskning* (2–3), 341–364. <https://www.jstor.org/stable/26632236>
- Baglioni, S., F. Calò, & D. Numerato (2022) "The Role of Civil Society in the Labour Market Integration of Migrants in Europe: An Introduction", *Voluntas* 33: 851–861. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00530-2>
- Billis, D. (2010) "Towards a theory of hybrid organisations", 46–69 In D. Billis (Eds) *Hybrid Organizations and the Third Sector*. Basingstoke: Palgrave.
- Blomqvist, P. & U. Winblad (2019) "Why No Nonprofits? State, Market, and the Strive for Universalism in Swedish Elder Care" *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 48 (3): 513–531. <https://doi.org/10.1177/0899764018819870>.
- Brante, T. (2001) "Consequences of Realism for Sociological Theory-Building", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 31: 167–195. <https://doi.org/10.1111/1468-5914.00153>
- Casey, J. (2004) "Third sector participation in the policy process: A framework for comparative analysis", *Policy & Politics* 32 (2): 241–257. <https://doi.org/10.1332/030557304773558170>.
- Chiodi, L. (2021) "Europeanise to resist: Civil society vs. populism" 243–261 in C. Ruzza, C. Berti & P. Cossarini (Eds) *The impact of populism on European Institutions and Civil Society: discourses, practices, and policies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-73411-4_11
- Cohen, L. J. & A. Arato (2003) "From Civil Society and Political Theory" 270–291 in V. Hodgkinson & M. W. Foley (Eds) *The Civil Society Reader*. Hanover: University Press of New England.
- Cummins, I. (2018) *Poverty, Inequality and Social Work: The Impact of Neo-Liberalism and Austerity Politics on Welfare Provision*. Bristol: Policy Press.
- Danielson, A., P. Zetterberg & E. Amnå (2009) *Bidrag till vad? - En kunskapsöversikt över effekter och metoder rörande statliga bidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- della Porta, D. (2015) *Social Movements in Times of Austerity*. Cambridge: Polity Press
- Di Placido, M. & R. Scaramuzzino (2019) Europeanization through Funding, 149–167

- in A. Meeuwisse, & R. Scaramuzzino (Eds.), *Europeanization in Sweden: Opportunities and Challenges for Civil Society Organizations*. New York: Berghahn Books.
- Emerson, K., T. Nabatchi & S. Balogh (2012) "An Integrative Framework for Collaborative Governance", *Journal of Public Administration Research and Theory* 22 (1): 1–29. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1093/jopart/mur011>.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Expo (2022) "Björn Söder vill stoppa bidrag till organisationer som kritiserar tidöavtalet" <https://expo.se/2022/10/bjorn-soder-vill-stoppa-bidrag-till-organisation-som-kritiserar-tidoavtalet> (accessed 06 March 2023).
- Farnsworth, K. & Z. Irving (2018) "Austerity: Neoliberal dreams come true?" *Critical Social Policy* 38 (3): 461 – 481. <https://doi.org/10.1177/0261018318762451>
- Forum (2022) "Tidöavtalet väcker starka reaktioner i civilsamhället" <https://socialforum.se/tidoavtalet-vacker-starka-reaktioner-i-civilsamhallet%E2%80%AF/> (accessed 26 March 2023)
- Foley, M. W. & V. Hodgkinson (2003) "Introduction" ix-xxiv in V. Hodgkinson & M. W. Foley (Eds) *The Civil Society Reader*. Hanover: University Press of New England.
- Forcier, M. & F. G. Dufour (2016) "Immigration, neo-conservatism and neoliberalism: The new Canadian citizenship regime in the light of European trajectories" *Cogent Social Sciences* 2 (1) <https://doi.org/10.1080/23311886.2016.1199086>
- Fred, M. (2015) "Projectification in Swedish municipalities. A case of porous organisations", *Scandinavian Journal of Public Administration* 19 (2): 49-68. <http://dx.doi.org/10.58235/sjpa.v19i2.15610>.
- Herz, M. (2016) "'Then we offer them a new project'—the production of projects in social work conducted by civil society in Sweden", *Journal of Civil Society* 12 (4): 365–379. <https://doi.org/10.1080/17448689.2016.1232782>
- Johansson, H. & M. Johansson (2012) "From a 'Liberal' to a 'Social democratic' welfare state: the translation of the English Compact into a Swedish context", *Non-profit Policy Forum* 3 (2): Article 6. <https://doi.org/10.1515/2154-3348.1057>.
- Jönsson, A. & R. Scaramuzzino (2016). *Samverkan mellan stat, region och civilsamhälle för nyanländas etablering - En utvärdering av projektet NAD i Skåne*. Lund: School of Social Work, Lund University.
- Jönsson, A. & R. Scaramuzzino, (2024a) *Förändrade förutsättningar för samverkan - Idéburna erfarenheter av idéburen offentlig samverkan med utgångspunkt i NAD*. Lund: School of Social Work, Lund University.
- Jönsson, A. & R. Scaramuzzino (2024b) "Distinctive character and added value of civil society organizations - a collaborative project within the Swedish integration system". *Nordic Social Work Research* 14 (1): 83 – 95. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2022.2104348>
- Linde, S., M. Arvidson & R. Scaramuzzino (2018) *Granskningssamhällets krav och civilsamhällets (re)aktioner. Rapport om resultaten från en enkät, 2016-2017*. Research Reports in Social Work, Lund: Lund University.

- Lundström, T. & L. Svedberg (2003) "The voluntary sector in a social democratic welfare state—The case of Sweden", *Journal of Social Policy* 32 (2): 217–238. <https://doi.org/10.1017/S0047279402007006>
- Lundström, T. & F. Wijkström (2012) "Från röst till service: vad hände sedan?" 245–287 in F. Wijkström (Eds) *Civilsamhället i samhällskontraktet: en antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Länsstyrelsen (2023) Kompletterande information till beslut om översyn och inriktning för verksamhet inom samhällsbyggnadsavdelningen: TIA/NADsamordningen. Länsstyrelsen Skåne https://mcusercontent.com/d611362c6c9eb5824a3af4536/files/11172612-b897-2c6f-8f37-701cdca38867b7/Lst_F%C3%B6rdjupad_komm_TIANADSamordn_VT_2023.pdf (accessed 1 March 2024).
- McNaught, R. (2024) "The application of collaborative governance in local level climate and disaster resilient development – A global review", *Environmental Science & Policy* 151. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2023.103627>.
- Medjedović, I (2011) "Secondary Analysis of Qualitative Interview Data: Objections and Experiences. Results of a German Feasibility Study" *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research*, 12 (3). <https://doi.org/10.17169/fqs-12.3.1742>
- Mishra, R. (1989) "Riding the New Wave: Social Work and the Neo-Conservative Challenge" *International Journal of Social Work* 32 (3): 171 – 182.
- Muno, W. & C. Pfeiffer (2022) "Populism in power—A comparative analysis of populist governance", *International Area Studies Review* 25 (4): 261–279. <https://doi.org/10.1177/22338659221120067>.
- Ploszka, A. (2020) "Shrinking Space for Civil Society: A Case Study of Poland". *European Public Law* 20 (4): 941–960. <https://doi.org/10.54648/euro2020072>
- Reuter, M., F. Wijkström & J. von Essen (2012) "Policy Tools or Mirrors of Politics. Government-Voluntary Sector Compacts in the Post-Welfare State Age", *Non-profit Policy Forum* 3 (2): article 2. <https://doi.org/10.1515/2154-3348.1062>
- Ruzza, C. (2020) "The Populist Radical Right and its Discursive Impact on EU-Level Civil Society", *European Politics and Society*, 22 (4): 567–588. <https://doi.org/10.80/23745118.2020.1801186>.
- Scaramuzzino, R. (2012) *Equal opportunities? - A cross-national comparison of immigrant organisations in Sweden and Italy*. PhD diss. Malmö: Malmö University.
- Scaramuzzino, R. (2026) "Populist Governance in Sweden and Its Impact on State-Civil Society Relations From CSOs' Perspective", *Scandinavian Political Studies*, 49 (2) 1–11. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.70042>.
- Scaramuzzino, R. & B. Suter (2020) "Holding course : Civil society organizations' value expressions in the Swedish legislative consultation system before and after 2015", 166–184 in E. M. Goździak, I. Main & B. Suter (Eds.) *Europe and the Refugee Response : A Crisis of Values?*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429279317-11>
- Schierup, C-U. & A. Ålund (2010) *Beyond Liberal Pluralism: Migration and Politics of Exclusion in Europe*. TheMES 32/10. Linköping University Institute for Research on Migration, Ethnicity and society.
- Steer, M., S. Davoudi, M. Shucksmith & L. Todd (2021a) "Islands of hope in a sea

- of despair: civil society in an age of austerity” 1-18 in M. Steer, S. Davoudi, M. Shucksmith & L. Todd (Eds) *Hope under Neoliberal Austerity - Responses from Civil Society and Civic Universities*. Bristol: Policy Press.
- Steer, M., S. Davoudi, M. Shucksmith & L. Todd (2021b) “Conclusion: hope in an age of austerity and a time of anxiety” 257-274 in M. Steer, S. Davoudi, M. Shucksmith & L. Todd (Eds) *Hope under Neoliberal Austerity - Responses from Civil Society and Civic Universities*. Bristol: Policy Press.
- Sveriges Radio (2015) Regeringens besked om skärpt flyktingpolitik. <https://www.sverigesradio.se/artikel/6310364> (accessed 02 February 2026).
- Webb, D., D. Mallo, A. Tardiveau, C. Emmerson, M. Pardoe & M. Talbot (2021) “The containment of democratic innovation: reflections from two university collaborations” 221-234 in M. Steer, S. Davoudi, M. Shucksmith & L. Todd (Eds.) *Hope under Neoliberal Austerity - Responses from Civil Society and Civic Universities*. Bristol: Policy Press.
- Åkerström, M., K. Jacobsson & D. Wästerfors (2004) “Reanalysis of Previously Collected Material” 902-942 in C. Seale, G. Gobo, J. F Gubrium & D. Silverman (Eds.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage.

Rätt barn till Rätt Kurva?

Om polisens och socialtjänstens urval av barn till en brottspreventiv insats

Abstract

This study examines the selection process within the crime prevention program *Rätt Kurva*, a collaborative initiative between the police and social services targeting children aged 8–15 years. The study analyses how professionals assess which children should be considered for participation. The findings show that selection decisions are primarily based on registered suspicions of crime and assessments of children's risk of future criminal involvement. However, dilemmas arise when relying solely on suspicions of crime, particularly in cases involving younger children with limited offending histories. To justify intervention, professionals also draw on descriptions of children's attitudes, emotions, and behaviours. Some children are portrayed as being at risk of developing criminal trajectories, while others are understood as having acted impulsively or without criminal intent. The study further demonstrates how limited resources, the need to prioritize among children, and concerns about making incorrect assessments shape the selection process. Overall, the findings suggest that *Rätt Kurva* can be understood as a hybrid form of intervention combining social support and elements of social control and repression.

Keywords: police, social services, criminality, crime prevention, youth

SVERIGE UTMÄRKER SIG, i ett europeiskt perspektiv, när det gäller grovt och dödligt skjutvapenvåld, där barn och unga är både offer och förövare. Detta våld är ofta kopplat till nätverksbrottslighet och förknippat med organiserad brottslighet, till stor del utförd av unga som växt upp i socioekonomiskt utsatta områden (Tollin, Angerbrandt & Jonsson 2023). Därtill förekommer frekvent i medierna skildringar av grova och ofta våldsamma brott där barn och unga är inblandade (Tollin m.fl. 2023; Svensson 2024). Följaktligen har denna brottslighet under senare år blivit en av de stora politiska samhällsfrågorna i Sverige (Andersson & Nilsson 2025). Förekomsten av ungdomsbrottslighet är emellertid mer komplex än vad den mediala rapporteringen och den politiska debatten visar. Sedan 1990-talet finns en tydlig trend som visar att ungdomsbrottsligheten generellt har minskat (Svensson 2024). Tidigare undersökningar visar att en hög andel unga endast begår brott vid något enstaka tillfälle, att det mycket sällan handlar om grövre brottslighet och att få unga fortsätter begå brott när de blir äldre (Sandahl 2021; Andersson & Nilsson 2025).

Under senare år har ett flertal lagförslag och åtgärder tillkommit för att bryta utvecklingen där barn och unga har kommit att dras in i grov kriminalitet (SOU 2024:39). Förslag om sänkt straffålder och åtgärder som slopad straffrabatt för unga samt visitationszoner visar hur repressiva åtgärder riktade mot unga med normbrytande beteende har blivit en del av de lösningar som föreslås (jfr Sverigedemokraterna 2022).

En del av denna utveckling är ett ökat fokus på att socialtjänsten ska arbeta med att identifiera unga som riskerar att involveras i kriminalitet. Ett stöd i detta arbete är grundboken *Barnets behov i centrum* (BBIC), publicerad av Socialstyrelsen, som har ett tydligt fokus på risk- och skyddsfaktorer (Socialstyrelsen 2023). Därigenom har manualbaserade bedömningar, där riskfaktorer som exempelvis svag självkontroll och aggressivt beteende vägs mot skyddsfaktorer som positiv självkänsla och stabila familjerelationer, blivit en del av socialtjänstens arbete (Andersson & Nilsson 2025).

Olika former av riskbedömning ingår även i flera brottsförebyggande insatser på kommunal och regional nivå, såsom "Backa barnet", "Trygga barnet" och "Sluta skjut" (Alstam & Forkby 2022; Mallén, Basic & Burcar Alm 2023). Sedan en längre tid tillbaka pågår även samverkan på kommunal nivå mellan polis, skola, socialtjänst och fritid i syfte att upptäcka och stödja unga som riskerar att begå brott eller har en begynnande kriminalitet (Söderberg 2023).

I denna artikel riktas intresset mot Rätt Kurva, en brottspreventiv arbetsmodell som genomförs i samverkan mellan socialtjänst och polismyndighet och som vänder sig till barn i åldern åtta till femton år. Programmet grundar sig på arbetssättet *Kurve kriegens* från delstaten Nordrhein-Westfalen i Tyskland. I Sverige har Rätt Kurva initierats av polisens nationella operativa avdelning (NOA). NOA beskriver att målsättningen är att genom tidiga insatser förhindra att barn dras in i grov kriminalitet. Målgruppen är "barn som anses löpa särskilt stor risk för att falla in i grov brottslighet, baserat på tidigare kriminalitet" (Rätt Kurva 2025).

Det övergripande syftet med artikeln är att analysera de värderingar och avvägningar som polis och socialtjänst gör i bedömningen av vilka barn som övervägs till Rätt Kurva. En viktig del av detta är vad som görs betydelsefullt i polisens och socialtjänstens beskrivningar av barnen. Studiens teoretiska bidrag är därmed att belysa den betydelse som beskrivningar har i myndigheters beslutsfattande. I detta sammanhang ska *beskrivningar* förstås som ett analytiskt begrepp (Holstein 1993). När polis och socialtjänst beskriver barnen – genom att framlägga tillgänglig information, tillskriva vissa saker betydelse men utelämna andra saker, välja ord och metaforer och så vidare – gör och förklarar de samtidigt grunderna för de beslut som fattas. När polis och socialtjänst beskriver, förklarar och berättar om barnen ska detta därför inte i första hand förstås som ett återgivande av en faktisk situation, utan som ett sätt att bedöma och framställa barnet så att det blir möjligt att hantera inom de institutionella ramar som polis och socialtjänst verkar inom (Holstein 2013) och att få de beslut som fattas att framstå som legitima (Bourdieu 1991). Vägledande frågeställningar är: 1) Vad görs betydelsefullt i beskrivningarna av de barn som definieras som lämpliga för Rätt Kurva? 2) Vad görs betydelsefullt i beskrivningarna av de barn som, trots misstankar om brott, inte definieras som lämpliga för Rätt Kurva? 3) Vilka dilemman framträder

i beskrivningarna av de barn som övervägs att erbjudas Rätt Kurva?

Studien bygger på observationer från möten med polis och socialtjänst inom Rätt Kurva samt intervjuer med personal från dessa myndigheter som arbetar med Rätt Kurva. Efter detta inledande avsnitt följer en översikt av tidigare forskning. Därefter presenteras de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna för studien. Detta följs av studiens resultat, och avslutningsvis presenteras och diskuteras undersökningens slutsatser.

Polis och socialtjänsts arbete och samverkan kring ungas riskbeteende

Forskningslitteratur om hur myndigheter som polis och socialtjänst bedömer barns och ungas normbrytande beteende och brottlighet är internationellt omfattande (se exempelvis Cicourel 1967; Fassin 2015; Sausdal 2021). I denna översikt behandlas studier om socialtjänstens och polisens bedömningar och samverkan kring barn och unga som bedöms ha ett normbrytande beteende som kan leda till kriminalitet. Avsikten är att belysa centrala teman för denna studies kunskapsintresse snarare än att ge en enhetlig bild av forskningsfältet. Tonvikten ligger på nordiska studier, men eftersom perspektiv och insatser för att hantera sociala utmaningar som ungdomskriminalitet inte är bundna av nationella gränser har även andra studier inkluderats.

Tidigare studier har visat hur anställda inom polisen tolkar och värderar ungas delaktighet och agerande i situationer vid misstanke om brott och hur detta påverkar deras beslut om lämpliga åtgärder (Petersson 2015; Geller & Fagan 2019; Sausdal 2021). Detta har beskrivits så att polisen utvecklar en blick och norm för vad som kan tolkas som misstänkt eller avvikande (Cicourel 1967; Granér 2004; Fassin 2013;). Ett exempel är Hannah Marshalls (2024) studie av hur yrkesverksamma inom polis och socialtjänst bemöter unga misstänkta för brott. Resultatet visar att anställdas uppfattningar om de ungas attityder och beteenden har stor betydelse för huruvida de unga kommer att anses ha ett kriminellt riskbeteende eller vara offer som har tvingats in i kriminalitet. Liridona Gashi (2024) belyser på liknande sätt hur ungas känslouttryck, attityder och beteenden i samband med polisingripanden har betydelse för hur risken att utveckla ett kriminellt beteende bedöms.

Forskning om socialtjänsten visar på svårigheterna och osäkerheten, då uppgifter genomförs under tidspress, ofta utan den information som behövs för att kunna fatta ett välgrundat beslut. Detta innebär att beslut som fattas görs utifrån tolkningar och föreställningar om normala och typiska problem hos de individer som är i behov av stöd (Lipsky 1980; Holstein 2013; Fassin 2015). Det ligger därtill ett betydande ansvar på socialtjänsten att kunna motivera de beslut som fattas (Day 2023; Storhaug 2023; Mesinovic Klecina, Olin & Alstam, 2024). Socialtjänsten har dessutom ofta krav om att effektivisera arbetet och visa på resultatet av de insatser som genomförs, samtidigt som den kan kritiseras och ställas till svars för de beslut som fattas (Turunen 2004; Hjärpe 2020). Studier visar hur socialarbetare både medvetet och omedvetet hanterar detta genom att välja ärenden som är "lättare" och kräver mindre arbetsinsats och

överlåta svåra fall på andra delar av organisationen eller andra myndigheter (Zacka 2017; Sirois 2023).

Under de senaste åren har socialtjänsten fått ett större ansvar för att arbeta brottsförebyggande (Turunen 2004), något som inte minst är tydligt i den socialtjänstlag som trädde i kraft 2025 (SFS 2025:400) där socialnämndens brottsförebyggande ansvar förstärks, särskilt mot barn och unga. Studier visar en utveckling där mindre tid läggs på generella förebyggande åtgärder och mer tid på riskminimerande arbete (Harlow m.fl. 2013). När det gäller arbetet med barn och unga innebär detta att socialtjänsten, precis som polisen, i allt större utsträckning arbetar reaktivt, vilket innebär ett ökat fokus på individer som bärare av sociala problem (Söderberg 2023). Oron för att barnen ska utveckla ett riskbeteende problematiseras sällan, eftersom samhällsnyttan av att tidigt identifiera unga som riskerar att dras in i kriminalitet tas för given (Alstam & Forkby 2022). Studier visar hur detta upplevs som ett dilemma, eftersom det är svårt att hitta balansen mellan att bedöma risker och att utgå från barnets behov (Day 2023). För socialarbetarna kan detta medföra värdeladdade dilemman, då det kan uppstå motsättningar mellan riktlinjer för arbetet och det behov av stöd som de identifierar i sitt arbete (Zacka 2017; Lunneblad, Bengtsson & Hammarén 2024; jfr Lipsky 1980).

I samband med att allt fler barn och unga har kommit att involveras i det dödliga våld som är kopplat till den så kallade gängkriminaliteten har betydelsen av samverkan mellan polis och socialtjänst lyfts fram som en lösning (se BRÅ 2022). Ett perspektiv på samverkan är att se den som en form av styrning av statliga, regionala och kommunala organisationer. Samverkan kan ur detta perspektiv också förstås som ett sätt att involvera fler myndigheter i arbetet med politiskt prioriterade frågor (Garland 2001; Forkby 2020; Stenström 2023; Lunneblad 2025). Ett exempel på detta är samverkansformen Skola, Socialtjänst, Polis och Fritid (SSPF) och Barn och unga i organiserad brottslighet (Bob) som finns i flera kommuner i Sverige. Detta har kopplats till en *hybridisering* av polisens och socialtjänstens ansvar, då olika myndigheter i allt större utsträckning förväntas samverka i brottsförebyggande insatser som exempelvis Rätt Kurva (jfr Sweet 2023). Samtidigt som samverkan kan vara ett sätt att effektivisera arbetet, har studier visat hur detta även kan skapa otydlighet kring ansvarsfördelningen och en risk för att vissa aktörer får tolkningsföreträde, så att vissa intressen och perspektiv prioriteras (Sernhede m.fl. 2024; Lunneblad 2025; jfr Garland 2001 och Wacquant 2022).

Utvecklingen mot att frågor om brottslighet i allmänhet och frågor kring barn och ungas kriminalitet i synnerhet har kommit att innefattas i allt fler samhällsområden är långt ifrån unik för Sverige. Loïc Wacquant (2022) belyser hur frågor som traditionellt har tillhört socialpolitiken alltmer har överförts till det straffrättsliga systemet. Detta beskrivs som en del av en samhällsförändring där sociala problem, som exempelvis missbruk och ungdomsbrott, inte längre ses som sociala frågor med individer i behov av stöd, utan har kommit att hanteras som potentiella brott som kräver rättsliga åtgärder, exempelvis genom visitationszoner och utökade befogenheter för polisen.

Teoretiska utgångspunkter

I denna studie undersöks hur polis och socialtjänst bedömer vilka barn som ska erbjudas Rätt Kurva. Förståelsen av polisens och socialtjänstens arbete kan fördjupas med hjälp av Michel Lipskys (1980) teori om frontlinjebyråkrater (*street-level bureaucrats*). En central aspekt av Lipskys teori är att förutsättningarna för att hantera arbetsuppgifterna helt enligt myndigheternas riktlinjer för dessa yrkesgrupper ofta saknas. Detta skapar olika dilemman i arbetet som öppnar för olika perspektiv och värderingar, då regler och riktlinjer inte alltid ger entydiga svar på hur komplexa situationer bör hanteras. Bedömningen av vilka barn som ska erbjudas Rätt Kurva kan därför inte endast förstås utifrån de lagar och förordningar som reglerar polisens och socialtjänstens arbete, utan bör även analyseras utifrån de värdeladdade överväganden som ligger till grund för de beslut som fattas (jfr Fassin 2015 och Zacka 2017).

Med värdeladdade övervägningar och bedömningar avses ställningstaganden som inte i första hand handlar om huruvida någon begått ett brott, brutit mot regler eller överenskommelser, utan snarare om någon bedöms ha agerat klandervärt eller normbrytande, likväl som att handlingar kan ursäktas trots att de brutit mot lagar och regler, då det finns förmildrande omständigheter. Tidigare studier har visat att sådana värdeladdade bedömningar är en betydande del av hur frontlinjebyråkrater förhåller sig till och tolkar de ramar som styr deras arbete då de fattar beslut i olika ärenden (Cicourel 1967; Lipsky 1980; Fassin 2013, 2015; Zacka 2017; Geller & Fagan 2019; Sausdal 2021).

I arbetet med Rätt Kurva ligger beskrivningar av barnen till grund för de beslut som fattas. Med beskrivningar avses tidigare dokumenterade ärenden om barnet, syskon och vårdnadshavare hos polis och socialtjänst. James A. Holstein (2013) har beskrivit detta som att myndighetspersoner – i detta fall polis och socialtjänst – är lika mycket producenter av människor som behandlare av dem. Polisens och socialtjänstens beskrivningar av barnen ska därför förstås som ändamålsenliga i arbetet med att bedöma vilka som bör erbjudas Rätt Kurva. En aspekt av sådana bedömningar är också att sätta gränser för vad som kan göras inom ramarna för Rätt Kurva. Beskrivningarna av barnen är således inte bara viktiga för att motivera varför ett barn ska erbjudas Rätt Kurva; lika viktigt är att trovärdigt kunna formulera varför ett barn inte ska erbjudas Rätt Kurva.

Utifrån Pierre Bourdieus (2014) teorier missar interaktionistiskt orienterade forskare som Holstein statens symboliska makt att legitimera kategorier, beskrivningar och statistik som produceras inom olika myndigheter. Politiskt grundade lagar och förordningar ger myndighetsutövare legitim rätt att avgöra vem som misstänks för brott och när ett barn behöver omhändertas av socialtjänsten (jfr Bourdieu 1991). Staten bör emellertid inte betraktas som något enhetligt utan som en samhällssfär där politiska partier och ideologiskt drivna organisationer strävar efter att definiera olika myndigheters uppdrag. Myndighetsutövning kan på så sätt rymma flera nivåer av intressekonflikter och motsättningar, både inom och mellan olika myndigheters uppdrag (Bourdieu 2014).

Polis och socialtjänst är båda organisationer styrda av lagar och formella regelverk, där arbetssätt över tid har institutionaliserats. I detta perspektiv kan polisens och socialtjänstens beskrivningar av barn och deras familjer förstås som en skärningspunkt mellan makronivåns statliga styrformer, policyer och juridiska ramar och mikronivåns tolkningar, förklaringar och bedömningar i det dagliga arbetet.

Urval och metod

Arbetet med Rätt Kurva är organiserat på kommunal nivå och lokalpolisområdesnivå (LPO). LPO har ett brett ansvarsområde som innefattar brottsutredningar, spaningsverksamhet samt brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i samverkan med kommuner och andra lokala aktörer. I studien ingår observationer och intervjuer från tre LPO där polis och socialtjänst samverkar inom ramen för Rätt Kurva. Två av dessa (A och B) överlappar med två mellanstora kommuner, medan den tredje (C) är lokaliserad i en större stad och utgör en av flera LPO i kommunen.

I empirin ingår observationer från tolv möten där polis och socialtjänst väljer de barn som ska erbjudas Rätt Kurva samt diskuterar arbetet med de barn som har en pågående insats. Vanligen organiseras sådana möten var fjärde till var sjätte vecka. Vid mötena deltar en till tre poliser med ansvar för polisens urvalsprocess, en socialsekreterare som leder insatserna för barn och familjer samt en eller flera socialsekreterare med myndighetsansvar för beslut om insatser. Mötena har dokumenterats genom fältanteckningar samt ljudinspelningar med diktafon, vilka därefter transkriberats. Fältanteckningarna har fungerat som ett stöd för att fånga in sådant som exempelvis diskuteras med ironi eller förstärks genom gester eller som på annat sätt riskerar att gå förlorat i det transkriberade materialet (jfr Emerson m.fl. 2011).

Det empiriska materialet omfattas av totalt 40 semistrukturerade intervjuer med poliser och personal inom socialtjänsten, varav 19 genomfördes i form av gruppintervjuer och 21 som individuella intervjuer (jfr Silverman 2010). Utgångspunkten för intervjuerna är frågor formulerade kring tre huvudaspekter: urval, insatser samt utmaningar och svårigheter i arbetet. Uppföljande frågor anpassades efter intervjupersonernas yrkesroller. Poliserna besvarade i huvudsak frågor relaterade till urvalsprocessen, medan socialtjänstens personal besvarade frågor om insatser inom ramen för arbetet med Rätt Kurva. Intervjuerna spelades in med diktafon och har därefter transkriberats.

Empiriöversikt

Typ av datainsamling	LPO A	LPO B	LPO C	Totalt
Gruppintervjuer polis	3	2	2	7
Individuella intervjuer polis	1	3	3	7
Individuella intervjuer socialtjänsten	6	4	5	15
Gruppintervjuer socialtjänsten	4	4	4	12
Observationer möten	4	3	5	12

Vid analysen av materialet har en tematisk analys inspirerad av Braun & Clarke (2006) använts. Metoden möjliggör en systematisk identifiering, analys och tolkning av återkommande mönster i kvalitativa data. Det första steget var att noggrant läsa igenom data för att identifiera avsnitt som var relevanta för studiens kunskapsintresse. I detta fall handlade det om avsnitt där urvalet av barn till Rätt Kurva var aktuellt. Nästa steg var att urskilja beskrivningar och uttryck som förekommer i dessa avsnitt och initialt koda dem. Det handlade om att finna teman i polisens och socialtjänstens beskrivning av arbetet med urvalet samt de svårigheter och utmaningar som uppstår i samband med detta. Efter ytterligare analys av det kodade materialet arbetades slutligen fram de teman som presenteras i resultatet. Transkriptionerna från observationerna och intervjuerna bearbetades därefter för att bli mer lättförståeliga i skriftlig form.

Under studiens gång har flera personer inom polis och socialtjänst som innehar olika funktioner i arbetet med Rätt Kurva bytts ut. Sannolikt har olika personers skiftande erfarenhet av att arbeta med ärenden liknande dem som behandlas inom Rätt Kurva betydelse för hur arbetet genomförs. Utifrån materialet i studien är det emellertid svårt att säga hur detta påverkat de bedömningar som gjorts och de beslut som fattats, polisens och socialtjänstens resonemang kring vilka barn som kan vara aktuella för Rätt Kurva och därmed även de slutsatser som presenteras i artikeln.

Projektet följer Vetenskapsrådets riktlinjer för god forskningssed (Åkerman 2024) med avseende på forskningsinformation, samtycke och konfidentialitet. Det har godkänts av Etikprövningsmyndigheten med dnr 2024-00197-01. Materialet förvaras på säker lagringsplats vid projektets värdinstitution.

Nedan följer nu en beskrivning av hur urvalet av barn till Rätt Kurva genomförs, därefter presenteras studiens resultat.

Urvalet av barn till Rätt Kurva

Urvalet av barn till Rätt Kurva sker i flera steg:

1. Polisen tar fram förslag på barn utifrån rapporterade brott inom aktuell LPO. För barn som inte är straffmyndiga är detta registrerat som misstanke om brott. Sökningen sker i applikationen Kupol. I Kupol genereras ett poängsystem. Barn som är misstänkta för brott för vilka det går att bedöma sannolikheten för fortsatt brottslighet, tillsammans med låg ålder, ger höga poäng. I Kupol registreras även de orosanmälningar som polisen gjort till socialtjänsten.
2. I arbetet med urvalet undersöker polisen även om barnet har varit målsägande samt eventuella orosanmälningar från polisen till socialtjänsten och de anteckningar som gjorts i samband med ingripanden och anmälningar om brott. I kompletterande syfte undersöks förekomst av föräldrar och syskon som dömda eller misstänkta för brott samt om de förekommit som målsägande.
3. Inför det gemensamma urvalsmötet får socialtjänsten ta del av polisens förslag med barn till Rätt Kurva (cirka fyra–fem barn). Socialtjänsten undersöker om barnen eller deras familjer har varit föremål för ärenden eller är föremål för pågående ärenden.

4. Under urvalsmötena behandlas barn och familjer utifrån den samlade kunskapen hos polis och socialtjänst. Då det inte finns möjlighet att erbjuda samtliga barn Rätt Kurva som polisen föreslagit görs en prioritering bland dem som föreslagits. Det är sedan handläggare hos socialtjänsten som fattar myndighetsbeslutet att bevilja insatsen Rätt Kurva och som vid ett första möte med familjen ber om samtycke att bryta sekretessen mellan polis och socialtjänst. (Detta förfarande har fortsatt även om reglerna kring sekretess förändrats sedan arbetet med Rätt Kurva påbörjades).

Resultat

I följande del presenteras resultat utifrån tre teman som belyser följande frågor: 1) Vad görs betydelsefullt i beskrivningarna av de barn som erbjuds Rätt Kurva? 2) Vad görs betydelsefullt i beskrivningarna av de barn som inte definieras som lämpliga för Rätt Kurva? 3) Vilka dilemman framträder i arbetet med urvalet av barn till Rätt Kurva?

Att välja rätt barn

Polisens arbete med att ta fram en lista med förslag på barn till Rätt Kurva kan liknas vid att skapa en beskrivning av barnet, dess syskon och dess vårdnadshavare. Centrala för hur dessa beskrivningar tar form är de risk- och skyddsfaktorer som går att utläsa i den dokumentation om barnet och dess familj som är tillgänglig för polisen. Denna tolkningsprocess rymmer moment av att värdera och sortera men också om att fylla i luckor utifrån vad som bedöms vara rimliga antaganden utifrån tidigare erfarenheter. De poäng som barnen tilldelats i Kupol fungerar som ett verktyg för att identifiera potentiella kandidater till insatsen. Samtidigt anses det svårt att enbart utgå från brottsrubriceringen vid urvalet. Detta framkommer i följande situation, där en av poliserna beskriver arbetet med att söka i Kupol:

Det är inte som att det är baserat på vetenskapliga parametrar. Utan det är snarare beteende och [...]. Känsla är ju fel ord, men [...]. Vad man uppfattar av barnet. Sedan har mängden med brottsmisstankar betydelse. Men när de är så här unga har de ofta inte så många brottsmisstankar på sig. (Polis urvalsmöte LPO C 240926)

Förutsättningarna för arbetet med urvalet beskrivs som att det saknas ”objektiva” sätt att förutsäga risken för att barnen dras in i kriminalitet. I stället betonas vikten av att tolka och läsa av barnet utifrån det beteende som beskrivs kring den händelse där barnet är misstänkt för brott samt att tolka de eventuella riskfaktorer som finns kring barnen. Detta är en del av villkoren för arbetet, och när det handlar om unga barn med få registrerade brottsmisstankar innebär det en utmaning. Metoden för att skilja ut barn som kan vara lämpliga för Rätt Kurva blir att söka efter barn med ett beteende som avviker i jämförelse med andra barn misstänkta för enstaka brott. I följande intervju med en av de poliser som arbetar med urvalet av barn till Rätt Kurva beskrivs detta:

Först har vi en kille som är elva år. Riskfaktorerna vi ser är att han redan är anmäld för misshandel vid två tillfällen. Vid båda tillfällena så har det varit så att han har sparkat på en liggande person. Vid den sista misshandeln så är det att han krockar med en annan elev och båda faller, och då reser den här killen sig upp och sparkar den andra killen rakt i ansiktet så att han får näsblod och en trasig framtand. Det tyder på att det inte finns någon impulskontroll och inget konsekvenstänk och ett modus som är ovanligt för att vara elva år. (Intervju Polis LPO B 250114)

En genomgående tematik är hur särskild vikt läggs vid olika riskfaktorer och hur barnen agerat vid de tillfällen då de misstänks för brott. En förklaring till detta är att första steget i urvalet utgår från registrerade brottsmisstankar, så att de brott som barnen misstänks för avgör om de ska erbjudas Rätt Kurva. I detta fall nämns de två fallen av misshandel, där pojken sparkat på andra barn som ligger ner. Det som lyfts fram är att pojken saknar impulskontroll och konsekvenstänkande. När polisen återger dessa händelser beskrivs de som ett ovanligt modus för någon i den åldern, och avser termen *modus operandi*, som vanligen används inom polis och rättsväsende för att beskriva hur en gärningsman gått till väga vid ett brott. Det finns i dessa diskussioner en värderande och moralisk underton där barnen bedöms utifrån sitt agerande i situationen där de misstänks för brott. Följande situation från ett urvalsmöte med polis och socialtjänst är en variation på detta tema:

Socialekreterare: Okej, min nästa på listan med prioriterade är XX som är 11 år. Han är misstänkt för tre brott. Två av dem är samma händelse. Olaga integritetskränkning. Han har utan tillstånd delat en video på en kompis och det var tydligen inte roligt. Skolan gjorde också en orosanmälan om detta för att de upplever att han inte tar ansvar för sina handlingar utan skyller på andra. Sedan är det den allvarigare anmälan som gör att man blir orolig. Han blev anmäld i somras för han och flera kompisar har rånat en kille på torget på dator och skor. Polis: Jag kan förtydliga, då jag har haft den här utredningen. Vi fick en liten rånvåg. Med ett gäng tio- till tolvåringar som rånade jämnåriga. Det var mycket av den här liksom maktdemonstrationen. Det var nog inte så mycket just sakerna de tog.

Socialekreterare: De var fult gjort.

Polis: Ja de var jättefula och omringade [...].

(Urvalsmöte LPO C 240930)

När de anställda inom polis och socialtjänst diskuterar de barn som prioriteras som lämpliga att delta i Rätt Kurva tillskrivs sätten som de utfört de brott som de misstänks för stor betydelse. I exemplet är det en pojke som är misstänkt för tre brott, där två av dem rör samma händelse. I det första fallet handlar det om att pojken på sociala medier har spridit en film med en elev på samma skola. Innehållet i filmen eller hur pojken kom över filmen är inget som diskuteras. När anledningen till att skolan gjort en oros-

anmälan beskrivs, handlar det i stället om att pojken inte tar ansvar för sina handlingar utan skyller på andra. Den andra händelsen, som beskrivs som den allvarligare, är att pojken tillsammans med pojkar i samma ålder har rånat jämnåriga. Inte heller här är fokus på brottet i sig. Det som framhålls i diskussionen är att rånen utförts som en form av maktdemonstration i syfte att skrämma och förnedra brottsoffren snarare än att råna dem på värdefulla eller åtråvärda föremål.

Tematiken kring barn som inte har förmåga att ta ansvar för sina handlingar och skyller ifrån sig på andra är något som återkommer i samtalen under urvalsmötena. Jämte hur barnen agerat i samband med de situationer där de misstänks för brott värderas hur de har uppträtt när de ställts till svars för sina handlingar. Följande exempel är från ett urvalsmöte med polis och socialtjänst. Under mötet går en av socialsekreterarna igenom det urval av barn som polisen inför mötet lämnat till socialtjänsten. I genomgången beskrivs de brott som barnen är misstänkta för. I detta fall beskriver och läser polisen från de anteckningar som ingripandepolis skrivit på plats i samband med en misstänkt misshandel:

Polis: Det är två brottsmisstankar. Den första är från i maj. Den misstanken handlar om en misshandel av en okänd målsägande i en park. Den andra misstanken handlar om en misshandel som skett tillsammans med kompisar. De har tillsammans slagit en målsägande. Det handlar om sparkar och slag när målsägande ligger ner på marken. När polisen anländer till platsen är XX [barnet som misstänks för brott] irriterad och menar att det handlar om självförsvar. Polisen på plats bedömer att XX saknar konsekvenstänk och uppträder respektlöst mot polisen och senare mamman som kommer till platsen. (Polis urvalsmöte LPO A 240904)

Skildringen av situationer och barnens handlande blir under mötena ett sätt att legitimera varför barnen är aktuella för Rätt Kurva. I fokus ligger det våldsamma, aggressiva och respektlösa uppträdandet när barnet ställs till svars för sina handlingar, medan själva händelserna återges endast övergripande. Under mötet nämns inget om hur situationerna uppstått eller vad som kan vara motiv, känslor eller bakgrund till handlandet. Detta kan förstås som en följd av att utgångspunkten för urvalet är barnens risk för att dras in i kriminalitet snarare än deras behov av stöd. I det avsnitt som följer är perspektivet det motsatta. Intresset riktas där mot barn som är misstänkta för brott med liknande brottsrubriceringar som i exemplen ovan, men som ändå inte bedöms vara aktuella för Rätt Kurva.

Brott, misstag och olyckshändelser

Under mötena med socialtjänsten förväntas polisen kunna redogöra för varför barnen är intressanta för Rätt Kurva och bidra med argument kring vilka barn som bör prioriteras. Beskrivningarna av barnen under mötena är således ett sätt att legitimera urvalet av barnen. En del av detta är också att kunna svara på varför ett barn inte är aktuellt eller prioriterat i urvalet. Det första steget i arbetet med urvalet är ta fram en lista med

barn misstänkta för brott utifrån de poäng de tilldelats i Kupol. Nästa steg är att läsa vad som finns dokumenterat kring de händelser där barnen är misstänkta för brott. I det exempel som följer beskriver polisen hur de arbetat med urvalet och argumenterar för att välja bort ett av barnen som först såg ut att vara aktuellt för Rätt Kurva.

Polis: Vi börjar ju, det blir som en lista. Vi börjar uppfifrån och ner på listan beroende på hur mycket poäng man får. Vi ser på vad det är som föranleder att de har fått de här poängen. Är det ärenden som faktiskt vi tror passar till Rätt Kurva? För det kan ju vara ett barn som har fått mycket poäng där det inte är brott ändå som vi tycker passar in för Rätt Kurva. Vi hade ett barn i urvalet senast som hade väldigt höga poäng. Det var ett ganska litet barn som har slagit på lärare, där skolan anmält. Barnet fick väldigt mycket poäng för att man har lagt upp ett brott per lärare och det är ju inte fel. Men det är bara egentligen en händelse och då tycker inte vi att det var aktuellt i det här ärendet. Det är ju ett barn som har ballat ur och som kanske behövde annan hjälp. Men det är i alla fall inte Rätt Kurva. (Gruppintervju polis LPO A 240205)

Under intervjun förklarar polisen hur de arbetar med urvalet i applikationen Kupol för att hitta barn som kan erbjudas Rätt Kurva. Höga poäng i Kupol behöver inte betyda att barnet anses lämpligt för Rätt Kurva. När detta återges i intervjun beskrivs att beslutet föranleddes av en stegvis tolkningsprocess där den samlade bilden till slut var att barnet inte borde erbjudas Rätt Kurva. Det finns även exempel på när arbetet med att fatta beslut om vilka barn som kan vara aktuella rymmer större osäkerhet. Följande observationsanteckningar är från ett tillfälle då en av poliserna som arbetar med urvalet beskriver hur bedömningen av risken för att barnet ska dras in i kriminalitet förändras under arbetets gång. Polisen söker i Polismyndighetens databaser för att se om vårdnadshavare och syskon har varit misstänkta för brott, dömda för brott eller målsägande:

Polis: Mamma och pappa ingen misstanke om brott. Men han är ändå intressant utifrån vad han har gjort och att han har en äldre bror som är duktig på att vara kriminell. Misstanken är olaga identitetsanvändning. Han är en av säkert tio misstänkta på en skola som har använt Snapchat på ett väldigt otrevligt sätt mot sina lärare. Det i sig självt tycker inte jag säger något. Det är mer sådan sak [...]. Pojkar, unga pojkar i flock kommer inte alltid med de bästa idéerna tillsammans. Men i grunden handlar det inte om kriminalitet. Socialtjänsten har haft samtal med alla de här pojkarna. Det finns inte heller något mer på honom så känns det ju definitivt inte som någon oro utöver detta. Så honom släpper jag. (Inför urvalsmöte LPO C 240926)

Misstanke om brott är det som fångar uppmärksamheten och ger poäng i Kupol. Men som framgår av exemplet är brottet bara en av de aspekter som vägs in i bedömningen. Lika viktiga är omständigheterna kring den situation där barnet är misstänkt för brott

och livssituationen omkring barnet. Argumenten kring detta vägs mot varandra under urvalsprocessen. Barnets föräldrar förekommer inte i polisens register, men å andra sidan är detta inte skäl nog att avfärda pojken som aktuell för Rätt Kurva, då han har en äldre bror med flera brottsmisstankar, vilket i detta sammanhang bedöms som en riskfaktor. Den aktuella händelsen är att pojken har varit med och publicerat kränkande inlägg på sociala medier. Av kommentaren ”det var väldigt otrevligt” framgår att handlingen värderas som olämplig. Men det som hänt bedöms inte i första hand som ett kriminellt beteende, utan snarare som ett resultat av att unga pojkar i grupp tenderar att fatta dåliga beslut. Då det inte finns några andra brottsmisstankar på pojken, och då socialtjänsten har gjort en insats i det aktuella ärendet, blir bedömningen slutligen att pojken inte bör erbjudas Rätt Kurva.

I urvalsprocessen är det inte i första hand brottsrubricering som är avgörande. Under ett möte diskuteras ett av de barn som står på listan polisen skickat till socialtjänsten inför mötet. Det handlar om en tolvårig pojke som är misstänkt för misshandel. Inför mötet har ansvarig hos socialtjänsten bestämt att pojken inte ska erbjudas Rätt Kurva. Anledningen är den information socialtjänsten fått av skolpersonal och den handläggare på socialtjänsten som pratat med pojken. Nedan diskuteras detta:

Socialsekreterare (till polisen): Du levererade fem barn till mig i måndags.

Polis: En av dem förstår jag nu kanske inte är så aktuell för Rätt Kurva, efter att jag har samrått med dig.

Socialsekreterare: Ska vi säga varför jag tänker att vi inte ska välja honom? Han är tolv år. Det var ju en misstanke om misshandel. Han har varit med i den här misshandeln. Med en flicka som de knuffade på en gunga så hon ramla av och bröt armen. Men både skolpersonalen och socialsekreterarens uppfattning är att ... Det var inte en misshandel från hans sida. Sedan var han den som hjälpte flickan, tog hand om henne. Han kommer från en bra familj. Föräldrar som har ordning och reda. Alla andra syskon går det bra för. Det finns ingen oro för dem.

Polis: Nej då var vi inte rätt där [...]. (Urvalsmöte LPO C 240930)

Situationen som i Kupol har brottsrubriceringen misstanke om misshandel bedöms på ett annat sätt av socialtjänsten. I denna bedömning läggs vikt vid pojkens intentioner och hur han agerat efter händelsen. Det som blir viktigt är att pojken inte haft för avsikt att skada flickan och att han hjälpt henne efter att hon föll av gungan. Misstanken om misshandel omtolkas till något som kan liknas vid en olyckshändelse. Liksom det sker en negativ värdering av handlingar där barnen bedöms vara aktuella för Rätt Kurva, blir det här av vikt att barnet inte menat något illa, visat medkänsla och tagit ansvar för det som hänt. Argument för att stärka pojkens oskuld är därtill att föräldrarna är ostraffade och att det inte finns oro kopplad till syskonen. Sammantaget framgår hur barnets agerande i samband med de händelser som är kopplade till brottsmisstankarna och avsaknaden av riskfaktorer i hemförhållanden görs betydelsefulla i urvalet av barn till Rätt Kurva. Detta är, som tidigare nämnts, aktuellt både när barnet anses lämpligt för Rätt Kurva och när bedömningen är att barnet, trots höga poäng i Kupol, inte

är rätt barn för Rätt Kurva. I följande avsnitt analyseras närmare de dilemman som polisen och socialtjänsten beskriver i arbetet med urvalet.

Rätt, fast fel barn

En del av arbetet med Rätt Kurva är att utveckla definitioner och avgränsningar för att hantera frågan om vilka barn som är lämpliga utifrån de insatser som kan erbjudas. Det finns flera dimensioner av detta. På ett övergripande plan regleras arbetet med Rätt Kurva av Polismyndighetens uppdragsbeskrivning. Socialsekreteraren beviljar insatsen utifrån socialtjänstlagen. I praktiken behöver emellertid de beslut som fattas anpassas till hur många barn som kan erbjudas Rätt Kurva, och behoven hos barnen behöver sättas i relation till de insatser som är möjliga. För att hantera detta behöver de som arbetar med Rätt Kurva hitta sätt att kategorisera vilka barn som trots ett dokumenterat behov av stöd inte är lämpliga för insatsen. I följande situation beskriver handläggaren hos socialtjänsten som ansvarar för besluten om vilka barn som beviljas Rätt Kurva arbetet med urvalsprocessen.

Socialsekreterare: Men om man jämför med ett år sedan. Om jag fick fyra barn presenterade för mig, så kanske tre gick bort av olika skäl. Det var inte rätt målgrupp för Rätt Kurva. Antingen var de lite för långt gångna. Kunde vara en ungdom som skulle placeras väldigt snart. Det är för långt gånget, det kan inte vi jobba med. (Intervju socialsekreterare LPO C 241129)

I exemplet beskriver socialsekreteraren svårigheten med att välja rätt barn till Rätt Kurva. En del av problematiken är att vissa barn i urvalet är ”för långt gångna”. Formuleringen syftar på barn som bedöms ha en alltför stor problematik för att kunna bli aktuella för Rätt Kurva. En aspekt av detta är att de ofta redan är pågående ärenden hos socialtjänsten. Men också att barnen bedöms ha större behov av stöd än vad som anses möjligt att ge inom ramen för Rätt Kurva. Situationen som följer är från ett urvalsmöte där en av handläggarna inom socialtjänsten tar upp denna fråga:

Socialsekreterare: Vad tycker vi om upplägget nu? Vi började med att välja barn som hade gått ganska långt. De var mer involverade i kriminalitet och det fanns en större oro. Sedan har vi valt att komma in ganska tidigt. Det är övervägande barn med lite beteendeproblematik. Det har visserligen hänt sådant att det blivit en polisanmälan. Men vi har inte valt dem med kontakt med äldre kriminella. De som ni i polisen ofta ser ute och som är närmare femton år. Ska vi fortsätta så här eller vart ska vi leta? Vad tycker ni? (Uppföljningsmöte LPO A 241106)

Under mötet ställer en av handläggarna hos socialtjänsten frågan om de barn som erbjuds Rätt Kurva verkligen riskerar att dras in i kriminalitet. Bakgrunden är att de barn som tidigare erbjuds Rätt Kurva i det aktuella lokalpolisområdet var cirka femton år. Med tanke på att Rätt Kurva är en insats riktad mot barn mellan åtta och femton år låg alltså dessa barn i det övre åldersspannet av urvalsgruppen. Kring dessa barn fanns

det en tydlig oro och dokumenterade händelser som styrkte att de rörde sig i samma miljöer som äldre och mer etablerade kriminella. Under mötet kategoriseras de barn som begått flera brott som barn som "gått långt" eller som "långt gångna". Det har emellertid visat sig att det är svårt att finna ett fungerande stöd till barnen där det finns en allvarlig oro inom Rätt Kurva. Frågan som handläggaren därför ställer är hur de nu ska kunna veta att de valt rätt barn när de väljer barn där det inte alltid finns någon kännedom om kriminalitet hos socialtjänsten eller iakttagelser från polisen som visar att barnen är på väg att involveras i kriminalitet. Följande diskussion är en fortsättning på resonemanget i det föregående exemplet:

Socialsekreterare koordinator: Att hitta de rätta brotten för att få fram rätt barn.
 Socialsekreterare handläggare: Men det är ju frågan vad som är rätt barn? Om vi bara hoppar upp i ålder till dem som är fjorton år.
 Socialsekreterare koordinator: [...] då hittar vi ju fler barn. Då hittar vi grövre brott. Då vet vi att det är mer rätt. Rätt barn, fast mer svårjobb. Så är det.
 Socialsekreterare handläggare: Men samtidigt finns det ett stort behov hos dem som har kommit lite längre. Barn som kanske har ett större behov av stöd. Rätt Kurva är ändå en stor insats. Vi handläggare på socialtjänsten känner ofta att vi saknar möjligheten till sådana insatser. (Uppföljningsmöte LPO A 241106)

Dilemmat att välja rätt barn handlar både om att välja de barn som är i störst behov av stöd och att på bästa sätt använda socialtjänstens resurser. I diskussionen ovan handlar detta om att det är svårt att avgöra vilket barn som är rätt barn när det gäller de yngre barn som vanligen har få brottsmisstankar. De äldre barnen däremot har ofta redan ett identifierat behov av stöd. Detta är något som polis och socialtjänst återkommer till. Argumentet för att ändå ta med de äldre barnen, trots att de kräver en större arbetsinsats, är att man är säkrare på att dessa barn är rätt barn för Rätt Kurva. En aspekt av diskussionen är således att rätt barn kan vara fel barn, då det ökar risken för att insatsen kommer att misslyckas. Detta dilemma är också något som diskuteras under urvalsmötet i följande exempel. I situationen går ansvarig handläggare hos socialtjänsten igenom de barn som valts ut som lämpliga kandidater för Rätt Kurva. Det barn som utifrån poängen i Kupol hamnat högst upp på listan är en pojke på fjorton år:

Socialsekreterare: Han är nummer ett. Med en stor klar etta. Jag har typ aldrig sett ett barn som har blivit utredd så många gånger. Det är liksom allt. Det är rån, ringa stöld, misshandel, hot mot tjänsteman, filmar misshandel. Handläggaren har gjort en väldig tydlig bedömning. Det är första gången jag läser en bedömning som är så tydlig. Han bedöms komma att bli livsstilskriminell, om inte något händer. Han är verkligen en Rätt Kurva-kandidat.
 Polis: En fråga. Om det är så fruktansvärt mycket. När passerar vi för mycket? Det är bra om vi har den diskussionen, vilka barn är för mycket när de är fjorton år? (LPO C 240930)

Utifrån presentationen av ärendet är det tydligt att det finns en omfattande dokumentation som styrker att pojken riskerar att bli livsstilskriminell. Listan med misstankar om brott rymmer allt från ringa stöld till hot, våld och filmande av målsägande under pågående misshandel. I socialsekreterarens presentation är detta argument för att pojken bör erbjudas Rätt Kurva. Men som framgår av polisens fråga finns det en osäkerhet kring vilka barn som redan vid fjorton års ålder har begått för många brott för att anses lämpliga för insatsen. Hur detta dilemma ska hanteras är ett återkommande tema under mötena med polis och socialtjänst. Situationen som följer är ett tillfälle då en av handläggarna hos socialtjänsten lyfter denna fråga:

Socialsekreterare: Vi skulle ha plockat bort XX redan i urvalet. Då XX redan var så långt gånge. Det blir missvisande att ha en sådan insats. Om vi inte kan jobba med honom. (Uppföljningsmöte LPO A 240605)

För att arbetet med Rätt Kurva ska kunna rättfärdigas och uppvisa ett positivt resultat är det nödvändigt att avgränsa målgruppen. I detta sammanhang blir ett barn som är ”långt gånge” problematiskt. Målgruppen är barn mellan åtta och femton år som misstänks ha begått brott och bedöms riskera att hamna i grov brottslighet. Utifrån dessa kriterier kan barn som inte begått brott eller inte bedöms vara i riskzonen för grovre kriminalitet sorteras bort. Svårare är det att avgöra hur många brott som är för många och när barnet är delaktigt i grov brottslighet. Dilemmat att välja ”rätt barn” med tanke på att barnen ska erbjudas det stöd de behöver skapar på så sätt ett behov av kategorier och begrepp som legitimerar att barn vilkas behov inte anses kunna tillgodoses inom Rätt Kurva sorteras bort i urvalet så att arbetet kan fortlöpa utifrån de förväntningar som finns på insatsen.

Slutsatser och diskussion

Ungdomsbrottslighet är en av de mest brännande samhällsfrågorna i dag. Under de senaste åren har flera lagförslag lagts fram och flera åtgärder vidtagits för att förhindra att barn och unga dras in i grov kriminalitet (Tollin, Angerbrandt & Jonsson 2023; Svensson 2024). Utöver den sedan länge etablerade samverkan mellan polis, skola, socialtjänst och fritids i kommunerna, som syftar till att stödja barn och unga som bedöms vara i riskzonen, har även en rad nya brottsförebyggande insatser och projekt initierats (Alstam & Forkby 2022; Mallén, Basic & Burcar Alm 2023; Söderberg 2023). Denna studie har fokuserat på polisens och socialtjänstens arbete med att förebygga att unga involveras i kriminalitet genom projektet Rätt Kurva. Intresset har riktats mot de värderingar och avvägningar som polis och socialtjänst gör i bedömningen av vilka barn som ska erbjudas insatsen.

Centralt i arbetet med Rätt Kurva är att bedöma vilka barn som löper särskilt stor risk för att dras in i grov brottslighet. Samtidigt visar resultatet att det är svårt att enbart välja barn utifrån brottsmisstankar. Detta är särskilt tydligt med de yngsta barnen, som har få registrerade misstankar om brott och ofta liknande brottsrubriceringar. Sättet

att särskilja barnen blir därför att söka efter avvikande beteenden. I de fall polis och socialtjänst beslutar att erbjuda barnen Rätt Kurva, beskrivs de som respektlösa, och att de saknar konsekvenstänk. När det gäller de barn som misstänks för brott men som inte anses aktuella för Rätt Kurva beskrivs i stället deras handlingar som misstag och olycksfall beroende på omständigheter som barnen inte kan lastas för.

För att kunna fatta beslut om vilka barn som är lämpliga att erbjudas Rätt Kurva behöver polis och socialtjänst beskriva barnen så att besluten framstår som trovärdiga och legitima (Holstein 2013). Detta gäller både när polis och socialtjänst beslutar att erbjuda barnen Rätt Kurva och när de bedömer att barnen, trots dokumenterad misstanke om brott, inte är i behov av insatsen. I båda fallen fattas besluten utifrån värdeladdade bedömningar där känslor, attityder och beteenden hos barnen är betydelsefulla (jfr Geller & Fagan 2019 och Sausdal 2021). Tidigare studier har visat på betydelsen av hur unga uppträder i mötet med polis och socialtjänst, där de riskerar att uppfattas ha dålig attityd och bristande förmåga att ta ansvar för sina handlingar när de söker förklara upprinnelsen till situationen eller bakgrunden till sitt handlande (Fassin 2013, 2015; Gashi 2024; Lunneblad m.fl. 2024). Normativa antaganden om hur man bör uppföra sig i mötet med polis, hantera konflikter med jämnåriga och visa ansvar för sitt handlande får på liknande sätt betydelse för vilka barn som bedöms löpa risk för att dras in i kriminalitet.

Ett annat genomgående tema är att vikten läggs vid risken att involveras i kriminalitet, snarare än vid barnens behov av stöd och sociala insatser. Detta är genomgående i både de fall när polis och socialtjänst beslutar att erbjuda barnen Rätt Kurva och i de fall barnen, trots dokumenterad misstanke om brott, inte bedöms vara i behov av insatsen. Betydelsebärande i dessa beskrivningar av risker är registrerade misstankar om brott och familjemedlemmars brottslighet samt kriminalitet i närområdet. Många gånger överlappar dessa riskbedömningar med värdeladdade beskrivningar av barnen, där de framställs som en risk både för sig själva och för andra. I de fall det inte finns något aktuellt ärende om barnen hos socialtjänsten kan detta innebära att barnen inte får tillgång till stöd, då orosanmälningar till socialtjänsten inte ligger till grund för bedömningen om barnen är aktuella för insatsen.

Tidigare forskning har visat hur en alltmer restriktiv kriminalpolitik påverkar inriktningen på brottspreventiva insatser såsom Rätt Kurva (jfr Andersson & Nilsson 2025). Beskrivningarna av barnen kan således förstås mot bakgrund av att riskbedömning har blivit en "självklar" del av socialtjänstens arbete med barn och unga (Alstam & Forkby 2022). Detta har kritiserats då ett ensidigt perspektiv på risker gör barnen till bärare av sociala problem, vilket skapar spänningar i socialtjänstens arbete (Söderberg 2023). Socialtjänsten ska enligt sitt uppdrag utgå från *barnets bästa* i de beslut som fattas och de insatser som genomförs. Forskning har emellertid visat att socialtjänstens identifiering av olika riskfaktorer hos unga ofta sker på bekostnad av barnens behov och hur de själva uppfattar sin livssituation (Day 2023).

Michel Lipsky (1980) har belyst hur frontlinjebyråkrater, såsom poliser och socialsekreterare, ställs inför en rad dilemman i sitt arbete. En återkommande tematik i urvalet av barn till Rätt Kurva är dilemmat att välja rätt barn. Urvalet måste anpassas

efter hur många barn som kan erbjudas insatsen med tanke på tillgängliga resurser och hur dessa bäst kan användas (Hjärpe 2020; Mesinovic Klecina m.fl. 2024). Dilemmat förstärks av att det finns barn vilkas behov av stöd bedöms vara större än vad som kan tillgodoses inom ramen för Rätt Kurva. I arbetet med att välja rätt barn kan detta förstås som en tillämpning av *strategisk cynism*, där ärenden som rör barn med dokumenterat behov av stöd väljs bort. I de fall då ärendet blir kvar hos ordinarie handläggare behöver det inte innebära att dessa barn inte får tillgång till andra insatser. Innehållet i sådana insatser var emellertid inget som diskuterades. Om det däremot inte finns något öppnat ärende kring barnet, avvaktar handläggaren och ser om barnet blir föremål för ytterligare orosanmälningar till socialtjänsten, vilka exempelvis kan ligga till grund för en LVU-placering. Kategorin ”för långt gångna” möjliggör därmed en beskrivning av barn som legitimerar beslutet att inte erbjuda dem Rätt Kurva (jfr Holstein 2013). En aspekt av detta är att ”långt gångna” barn innebär en risk för att insatsen misslyckas och dess legitimitet undergrävs. Tidigare studier har också visat hur kategorier utvecklas inom organisationer som socialtjänsten för att kunna placera och överlämna ärenden till andra delar av organisationen eller till andra myndigheter med uppdrag som ligger utanför det egna ansvarsområdet (Zacka 2017; Sirois 2023).

Samverkan har i tidigare forskning diskuterats som en styrform inom det offentliga där syftet är att omfördela resurser till politiskt prioriterade frågor (Bourdieu 2014; Stenström 2023; Lunneblad 2025). Rätt Kurva kan i detta sammanhang förstås som en *hybrid* mellan repressiva och sociala åtgärder. Urvalet i Rätt Kurva baseras på registrerade brottsmisstankar, vilket innebär att polisen avgör vilka barn som kan komma i fråga för socialtjänstens insatser. Detta kan ses som ett exempel på hur frågor kring brottslighet har blivit en del av allt fler samhällsområden (jfr Garland 2001 och Alstam & Forkby 2022; Sweet 2023; Söderberg 2023). Loïc Wacquant (2022) har i detta sett en utveckling där ungas risk- och normbrytande beteende inte längre ses som socialpolitiska frågor, utan som utmaningar för rättssystemet.

Sammanfattningsvis bidrar studien till att teoretiskt belysa vikten av hur polis och socialtjänst beskriver de barn som övervägs till Rätt Kurva. Analysen visar att dessa beskrivningar inte i första hand handlar om huruvida barnen har begått brott, utan snarare om att de beskrivs ha agerat klandervärt eller normbrytande, att handlingar kan ursäktas trots att de utgjort brott mot lagar och regler samt att gränser upprättas för det egna uppdraget (Cicourel 1967; Lipsky 1980; Fassin 2015). Detta kan förstås så att polis och socialtjänst beskriver barn och familjer på ett sätt som gör dem hanterbara inom ramen för uppdraget (Lipsky 1980; Holstein 2013). Analysen visar även betydelsen av att polisen medverkar i beslut om vilka barn som ska erbjudas stöd av socialtjänsten. I ett vidare perspektiv kan detta spegla en samhällsutveckling där frågor om kriminalitet och brottsförebyggande åtgärder sprids över allt fler samhällsområden (Garland 2001; Wacquant 2022).

Ytterligare studier om Rätt Kurva och liknande insatser kan bidra till en djupare förståelse av hur beslut om insatser för barn och unga fattas när det finns en oro hos polis och socialtjänst för att de ska involveras i brottslighet, samt i förlängningen hur dessa insatser kan utvecklas för att bättre tillgodose barnens behov av stöd. Avslut-

ningsvis är det viktigt att nämna att kön inte har undersökts inom ramen för den här artikeln. Det finns ett behov av framtida forskning som undersöker kön i anslutning till Rätt Kurva och andra brottsförebyggande program för barn och unga, då det blivit vanligare att även unga flickor dras in i grov kriminalitet (Tollin m.fl. 2023).

Författarpresentationer

Johannes Lunneblad är professor vid Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande vid Göteborgs universitet. Lunneblad har varit ansvarig för ett flertal forskningsprojekt om unga och risk, brott och utsatthet samt om sociala insatser riktade mot unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Kontakt: johannes.lunneblad@ped.gu.se

Anna-Lena Borg är lektor vid Institutionen för individ och samhälle, avdelningen för utbildningsvetenskap och språk vid Högskolan Väst. Borgs forskningsintressen handlar om våld och utsatthet i barns och ungas vardagsliv. Hon medverkar i flera forskningsprojekt som fokuserar på våldspreventivt arbete i skola, fritidshem och fritid.

Kontakt: anna-lena.borg@hv.se

Nils Hammarén är filosofie doktor i socialt arbete och verksam som professor i barn- och ungdomsvetenskap vid Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet. Hans forskningsintressen berör frågor om unga människor i relation till livsvillkor, identitet, utsatthet, segregation och skola.

Kontakt: nils.hammarén@gu.se

Referenser

- Alstam, K., & T. Forkby (2022) "Finding a suitable object for intervention. On community-based violence prevention in Sweden." *Societies* 12(3), 75. <https://doi.org/ezproxy.server.hv.se/10.3390/soc12030075>
- Andersson, R. & R. Nilsson (2025) *Svensk kriminalpolitik*, tredje upplagan. Stockholm: Liber.
- Bourdieu, P. (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity/Basil Blackwell.
- Bourdieu, P. (2014) *On the State: Lectures at the Collège de France, 1989–1992*. Cambridge: Polity.
- Braun, V. & V. Clarke (2006) "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- BRÅ (2022) *SSPF Samverkansformen skola, socialtjänst, polis och fritid*. <https://bra.se/rapporter/arkiv/2022-04-06-sspf>
- Cicourel, A. V. (1967) *The Social Organization of Juvenile Justice*. New Brunswick: Transactions.
- Day, A. M. (2023). "'It's a hard balance to find.' The perspectives of youth justice practitioners in England on the place of 'risk' in an emerging 'child-first' world", *Youth Justice* 23(1), 58–75. <https://doi.org/10.1177/14732254221075205>
- Emerson, R. M., R. I. Fretz & L. L. Shaw (2011) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fassin, D. (2013) *Enforcing Order. An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity.
- Fassin, D. (2015) *At the Heart of the State. The Moral World of Institutions*. London: Pluto.
- Forkby, T. (2020) "Organisational exceptions as vehicles for change. Collaborative strategies, trust, and counter strategies in local crime prevention partnerships in Sweden", *European Journal of Social Work* 23(4): 580–593. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1512474>
- Garland, D. (2001) *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Gashi, L. (2024) "Navigating police contact. How situations shape police–youth relations", *The British Journal of Criminology* 64(5): 1028–1044. <https://doi.org/10.1093/bjc/zae004>
- Geller, A. & J. Fagan (2019) "Police contact and the legal socialization of urban teens", *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences* 5(1): 26–49. <https://doi.org/10.7758/rsf.2019.5.1.02>
- Granér, R. (2004) *Patrullerande polisers yrkeskultur* Lund: Socialhögskolan.
- Harlow, E., E. Berg, J. Barry & J. Chandler (2013) "Neoliberalism, managerialism and the reconfiguring of social work in Sweden and the United Kingdom", *Organization* 20(4): 534–550. <https://doi.org/10.1177/1350508412448222>
- Hjärpe, T. (2020) *Mätning och motstånd. Sifferstyrning i socialtjänstens vardag*. Lund: Lunds universitet.

- Holstein, James A. (2013[1992]) "Att producera människor", 133–156 i K. Jakobsson & D. Wästerfors (red.) *Från klarhet till klarhet. Lysande texter för sociologisk forskning*. Malmö: Égalité.
- Lipsky, M. (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation. <https://doi.org/10.1093/sw/26.5.438>
- Lunneblad, J. (2025) "Community work or neighbourhood revitalization. A study of the cooperation between school, social services, and housing companies", *Nordic Social Work Research* 15(1), 70–81. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2254773>
- Lunneblad, J., J. Bengtsson & N. Hammarén (2024) "Becoming a 'youth at risk'. How professionals conceptualise risk among young people in disadvantaged urban areas in Sweden", *Critical and radical social work* 12(1), 75–88. <https://doi.org/10.1332/204986021X16772558948349>
- Marshall, H. (2024) "Child criminal exploitation and the interactional emergence of victim status", *The British Journal of Criminology* 64(5), 1011–1027. <https://doi.org/10.1093/bjc/azae008>
- Mallén, A., G. Basic & V. Burcar Alm (2023) *Trygga barnet – tidiga samordnade insatser för barn som kan hamna i kriminalitet*. Lund: Media-Tryck, Lunds universitet.
- Mesinovic Klecina, L., E. Olin & K. Alstam (2024) "Sweden's front-line. an ethnographic approach to understanding child protection decisions", *Qualitative Social Work* 23(5), 797–812. <https://doi.org/10.1177/14733250231207287>
- Petersson, O. (2015) *Att bli polis. från utbildningens förväntningar till gatans norm*. Växjö: Linnéuniversitetet. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-8693-2016-01-06>
- Rätt Kurva (2025) "Om Rätt Kurva" <https://rattkurva.se/om-oss> (hämtningsdatum 5 december 2025).
- Sandahl, J. (2021) *Juvenile Crime in Context. The Significance of School Affiliation*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Sausdal, D. (2021) "Everyday policing. toward a greater analytical appreciation of the ordinary in police research", *Policing and Society* 31(7), 784–797. <https://doi.org/10.1080/10439463.2020.1798955>
- SFS 2025:400. *Socialtjänstlag*. Socialdepartementet.
- Silverman, D. (2010) *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: Sage.
- Sirois, C. (2023) "Contested by the state. Institutional offloading in the case of crossover youth", *American Sociological Review* 88(2): 350–377. <https://doi.org/10.1177/00031224231160297>
- Socialstyrelsen (2023). *BBIC grundbok, barns behov i centrum*. <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer/bbic-grundbok--barns-behov-i-centrum-2023-9-8734/>
- SOU (Statens offentliga utredningar) (2024). *Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga* (SOU 2024:39). Justitiedepartementet.
- Stenström, A. (2023) "Partnership policing and the dynamics of administrative growth", *Policing and Society* 33(9–10): 1051–1065. <https://doi.org/10.1080/10439463.2023.2239427>
- Storhaug, A. S. (2023) "The decision-making ecology of child welfare emergency pla-

- cements”, *Children and Youth Services Review* 155, 107195. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107195>
- Svensson, R. (2024) *Ungdomsbrottslighet – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Sverigedemokraterna (2022) *Tidöavtalet: överenskommelse för Sverige*. Stockholm: Sverigedemokraterna.
- Sweet, P. L. (2023) ”Organizing penal-welfare hybridity. Trauma, vulnerability, and state recognition of crime victims”, *American Journal of Sociology* 128(6): 1678–1715. <https://doi.org/10.1086/724379>
- Söderberg, C. (2023) *Att skapa mening i en komplex praktik. Föreställningar om brottspreventiva samverkansformer mellan omsorg och kontroll*. Linköping: Linköpings universitet.
- Tollin, K., H. Angerbrandt. & A. Jonsson (2023) *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Turunen, P. (2004) *Samhällsarbete i Norden: diskurser och praktiker i omvandling*. Växjö: Växjö universitet.
- Wacquant, L. (2022) *The Invention of the "Underclass". A Study in the Politics of Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Zacka, B. (2017) *When the State Meets the Street. Public Service and Moral Agency*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press. <https://doi.org/10.1057/s41269-018-0118-9>
- Åkerman, J. (2024) *God forskningssed 2024*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Kaukasier som standard

– om historiska kvarlevor i lungmedicin och rasbegreppets töjbarhet

Abstract

Based on a case study in pulmonary medicine, this article demonstrates how a biological concept of race with roots in slavery persists in Swedish medicine, despite the established view that Sweden abandoned race after the Second World War in favour of a sociocultural concept of ethnicity, and despite widespread international criticism of algorithms that adjust for race. Through analyses of interviews, clinical guidelines, software manuals, research papers, clinical trials and international standards, we highlight how lung function measurements are based on assumptions of biologically grounded group differences in lung capacity, which influence the assessment of individuals' health. We also demonstrate how social and biological explanatory models become intertwined in ways that blur the boundary between race and ethnicity.

We argue for the need for developing analytical tools in social science that can capture the flexible and contradictory expressions of the concept of race, while challenging the assumption that biological racial thinking exists only within far-right environments. We demonstrate how the use of outdated and biologising categorisations risks reproducing unequal healthcare and contributing to misdiagnosis, and we warn of the biopolitical consequences it may have in an increasingly racist social climate.

Keywords: ras, etnicitet, Sverige, lungmedicin, jämlikhet i hälsa

Patienter med afrikanskt ursprung kan förväntas uppvisa generellt något låga resultat vid lungfunktionsundersökningar då referensmaterialet som används i västvärlden utgår från kaukasisk etnicitet.

Journalanteckningar, Nadja (patient)

NADJA ÄR I 35-årsåldern när hon träffar oss en varm sommardag och visar läkarens anteckningar i hennes journal, citerade ovan. Hon berättar hur hon, sedan tonåren, har kämpat med både svåra eksem och svår astma. Inga behandlingar fungerade riktigt, och samtidigt blev hon aldrig hänvisad till specialistvården. Efter drygt tio år, när hon hade fyllt 25, fick hon slutligen genomgå en utökad spirometriundersökning på sjukhuset. Där konstaterades att hon hade en nedsatt lungfunktion. Trots det fick hon ingen ordentlig behandling. I stället, berättar Nadja, tittade sjuksköterskan på henne och frågade: "Men var kommer du ifrån?" Nadja förklarar att hennes pappa kommer

från ett östafrikanskt land, medan hennes mamma är från Sverige. Sjuksköterskan förklarade att detta antagligen var förklaringen till hennes dåliga värden – de speglade hennes afrikanska ursprung och kropps-konstitution. Värdena var, enligt sjuksköterskan, *normala för henne*. Kort sagt: hade hon inte haft en förälder med afrikanskt ursprung skulle hon ha betraktats som lungsjuk. I stället blev hon återigen hänvisad till sin tidiga, icke-fungerande behandling och nya vårdcentralsbesök, och det skulle ta flera år innan hon äntligen fick en korrekt diagnos och en ordentlig behandling.

Intervjun med Nadja är en del av en sociologisk studie om hur ras och etnicitet konstrueras i medicinsk forskning, policy och klinisk praktik, ett problemområde som vi har arbetat med under ett antal år (Bredström & Mulinari 2022, 2025a, 2025b; Mulinari, Vilhelmsson, Ozieranski m.fl. 2021; Mulinari & Bredström 2024a, 2024b; Mulinari, Schreiber, Sundby Ulsnes m.fl. 2026). Nadjas berättelse är av särskilt intresse för oss eftersom den fångar en dissonans i relation till en allmänt accepterad uppfattning enligt vilken ett biologiskt rastänkande är förlegat, alternativt något som endast marginaliserade grupper på den extrema högerkanten befattar sig med (Hagerman 2015). Samhällsvetenskaplig forskning om hur ras kommer till uttryck i det samtida Sverige upprepar i stort samma berättelse: efter andra världskriget tog svenska beslutsfattare avstånd från rasbegreppet och valde att i stället lyfta fram *etnicitet* som ett bättre begrepp för att fånga skillnader på gruppnivå (Jonsson 2004; Brännström 2016; Mulinari & Neergaard 2017; Ericsson 2023). Skiftet från ras till etnicitet är inte unikt för Sverige utan speglar den vändning som FN lanserade 1950, när dess organ för utbildning, vetenskap och kultur (Unesco) tog avstånd från rasbiologin och framhöll mänsklighetens gemensamma ursprung (Unesco 1950). Unesco betonade att eventuella skillnader i utveckling mellan olika grupper är avhängiga av geografi, historia och kultur – inte biologi (ibid.). Som belägg för att ras – både som idé och som ord – blivit i det närmaste tabubelagt i ett nutida Sverige hänvisar vissa forskare till de försök som har gjorts att utmönstra ordet ”ras” från lagtexter och relaterade dokument (SOU 2016; Regeringen 2018). Det finns inte heller någon utbredd svensk motsvarighet till engelskans *race*, som används för att fånga in biologiska men också sociala skillnader. Vissa rasismforskare i Sverige tillskriver denna fråga särskild politisk vikt och argumenterar för behovet av att använda raskategorier som *svart* och *vit* för att kunna mäta och motverka ojämlikhet också i en svensk kontext (Lundström & Hübinette 2020).

Problemet för oss är att Nadjas berättelse inte enkelt låter sig placeras in i denna välbekanta kronologi. Hennes erfarenhet vittnar om hur det biologiska rastänkandet *varken är frånvarande eller särskilt tabubelagt*, utan tvärtom fortsatt tydligt närvarande i medicinsk teori och vardaglig praktik, där Nadjas journalanteckningar exemplifierar att både ras och etnicitet (”afrikanskt ursprung” jämfört med ”kaukasisk etnicitet”) används för att markera biologiska skillnader på gruppnivå som anses vara relevanta för medicinska bedömningar på individnivå. I den här artikeln tar vi avstamp i denna till synes paradoxala situation, där ett offentligt avståndstagande paras med en konkret närvaro av biologiskt rastänkande. Med denna ”raskorrigerings” inom lungmedicin som fallstudie undersöker vi dels hur ras konstrueras i en medicinsk kontext i ett samtida

Sverige, dels vad detta får för konsekvenser för den samhällsvetenskapliga förståelsen av ras. Fallstudien baseras på ett brett material bestående av policydokument, forskning, intervjuer och medicintekniska produkter. Vår analys visar att föreställningar om biologiska skillnader mellan olika befolkningsgrupper är närvarande i lungfunktionsmätningar i Sverige i dag, vilket får konsekvenser för den enskilda patienten och kan bidra till felaktig och ojämlik vård – som i Nadjas fall. Samtidigt är berättelsen inte entydig, utan det finns en tydlig flexibilitet där sociala markörer kan påverka synen på patientens biologiska förutsättningar, vilket ger upphov till en rad paradoxer och motsägelsefulla budskap i såväl policy som praktik. Vi placerar vår analys i ett historiskt och samtida internationellt sammanhang och visar hur lungmedicinska raskorrigeringar bär spår av allt från slaveriets rasföreställningar till biomedicinsk forskning, medicinska standarder och frågor om jämlik vård. Vi diskuterar också hur internationell policy allt oftare ifrågasätter olika algoritmer som påstås korrigera för rasskillnader efter Black Lives Matter-protesterna 2020. I avslutningen lyfter vi risken för att ett socialt rasbegrepp förväxlas med existerande föreställningar om biologiska rasskillnader inom medicinen, vilket kan få allvarliga konsekvenser i en tid då rasistiska idéer vinner mark. Men vi börjar med att sätta in vår studie i en bredare forskningskontext och presentera våra metodologiska och teoretiska utgångspunkter.

Forskningskontext

Att Sverige under efterkrigstiden successivt försökt ersätta rasbegreppet med etnicitet och offentligt tagit avstånd från rasbiologiskt tänkande betyder givetvis inte att rasism inte finns i det svenska samhället. Tvärtom har kritiska studier om migration och etniska relationer som forskningsfält vuxit sig allt starkare i svenska akademiska sammanhang, och det finns en omfattande forskning om hur strukturell rasism präglar bostadsmarknad (Jansson-Keshavarz & Nordling 2022), arbetsmarknad (Länsstyrelsen Stockholm 2018), skola (Lundström 2021), socialtjänst (Gruber 2024), polis och rättsväsende (Schclarek Mulinari 2020), kultur- och fritidssektor (Karlsson Blom 2025) samt hälso- och sjukvård (Hamed 2022).

Den rasism som forskningen avslöjat vilar dock inte nödvändigtvis på föreställningar om biologiska skillnader. Tvärtom är det vanligare att den utgår från idéer om kulturskillnader som får naturalisera hierarkier och maktrelationer mellan svenskfödda och, framför allt, utomeuropeiska migranter och deras barn samt vissa minoriteter såsom romer. Med inspiration från brittisk kulturforskning lanserades under 1990- och 2000-talen teorier om kulturrasism och rasifiering som ett sätt att beskriva rasismens nya exploaterande och exkluderande uttryck i det svenska samhället (Ålund & Schierup 1991; Molina 1997; Mulinari & Neergaard 2004). I en kulturrasistisk diskurs framställs vissa migranternas och minoriteternas kultur som lika statisk och nedärvd som herediteten inom rasbiologin (Ålund & Schierup 1991). Begreppet rasifiering, lånat från rasismforskaren Robert Miles (1989), började användas i Sverige för att betona att ras är en social konstruktion – något som skapas utifrån *både* fenotypiska och kulturella drag och som formas av sociala, politiska och historiska kontexter (Molina 1997).

Forskningen om kulturrasism och rasifiering tenderar att markera att ras i fråga om människan inte finns i någon biologisk mening. Huruvida rasbegreppet är användbart för att fånga rasifiering diskuteras inom forskningen, där en del ser användningen av rasord som ett sätt att slå hål på den "färgblindhet" som de menar kännetecknar det svenska samhället (Lundström och Hübinette 2020).¹ Andra forskare ställer sig mer tveksamma till att rakt av översätta anglosaxiska raskategorier till ett svenskt sammanhang då det här inte finns samma sociala konnotation och historia.²

Den form av raskonstruktion som sker i medicinska sammanhang, och som vi vill belysa i den här artikeln, diskuteras dock sällan inom den svenska rasismforskningen. Att medicinen hamnat i skymundan förefaller märkligt med tanke på både medicinens centrala roll i rasbiologins historia (Ericsson 2023) och, som vi kommer diskutera här, medicinens samtida rastänkande. Vår tidigare forskning pekar på behovet av att utifrån samhällsvetenskapliga perspektiv fortsätta granska medicinsk kunskapsproduktion som ett viktigt fält där ras produceras, tolkas och manifesteras. I våra studier har vi bland annat visat att patienter som deltar i kliniska provningar på läkemedel i Sverige kategoriseras utifrån ras, såsom vita, svarta, asiater och så vidare (Mulinari & Bredström 2024b), vilket i sin tur påverkar bland annat instruktioner kring läkemedelsbehandling (Mulinari, Vilhelmsson, Ozieranski m.fl. 2021; Mulinari & Bredström 2024a). Vi har också visat att en del av denna forskning använder sig av modeller för att "korrigera" för rasskillnader i njurfunktion och, som vi ska granska närmare i den här artikeln, lungfunktion (Bredström & Mulinari 2025a; Mulinari & Bredström 2024b). Som vi också kommer att se i den här fallstudien om lungmedicin tillskrivs både raskategorier och etniska kategorier en biologisk innebörd, vilket betyder att den tydliga skillnad mellan ras som biologisk kategori och etnicitet som sociokulturell kategori som rasismforskningen identifierat i samhällsdiskursen inte är lika tydlig i den medicinska diskursen (Bredström & Mulinari 2025a; 2025b).

Vår forskning ligger i linje med internationell forskning inom medicinsk sociologi och teknik- och vetenskapsstudier (STS), där frågan om hur ras uppfattas och används i medicinsk forskning, policy och praktik är mer beforskad än i Sverige. I denna litteratur finns en rad författare som belyst hur fokus på rasskillnader har återuppväckts under de senaste decennierna. De har visat att både ras och etnicitet – och andra relaterade kategorier som till exempel ursprung, nation, religion och kultur – används för att konstruera "proxypopulationer" i humangenetisk forskning och hur detta bidrar till att förstärka föreställningar om biologiska skillnader mellan grupper utifrån ras och etnicitet (Roberts 2011; Duster 2015). Forskarna har också granskat hur denna kunskap omsätts och används i både medicinska och icke-medicinska sammanhang – exempelvis för att styrka släktskap (Nash 2015), för att tolka historiska och arkeolo-

1 Begreppet *färgblind* är hämtat från nordamerikansk kritisk rasteori, där forskare som Eduardo Bonilla-Silva (2006) talar om färgblind rasism. Han menar att samhällets avståndstagande från ras har lett till ett osynliggörande av den samtida rasismen, som ofta döljs bakom välmenande, liberala påståenden om att ras inte längre spelar någon roll.

2 Se Karlsson Blom (2025) för en diskussion om rasbegreppets användning inom svensk anti-rasism.

giska kontexter (Gannet 2014) och inom kriminalteknik (M'charek 2000).

Steven Epsteins bok *Inclusion: The Politics of Difference in Medical Research* (2007) är ett centralt verk vad gäller analysen av den samtida användningen av raskategorier inom medicinen. Epstein visar att det parallellt med utvecklingen mot en mer skräddarsydd medicin från sent 1980-tal pågick en politisk mobilisering i USA för ökad jämlikhet inom vården som kopplade samman många professionella och politiska aktörer. Dessa processer sammanföll och gav upphov till ett nytt paradigm inom nordamerikansk biomedicin, där krav på och direktiv om inkludering av olika grupper i medicinsk forskning utifrån både ras och etnicitet (och kön) samtidigt förstärkte föreställningen om signifikanta biologiska (inklusive genetiska) skillnader mellan grupper. Epstein kallar detta för *the Inclusion-and-Difference Paradigm* och menar att det kunde etableras i en nordamerikansk kontext eftersom det fanns en gemensam begreppsapparat inom medicinen, bland politiska institutioner och bland sociala rörelser, där samma ras- och etnicitetskategoriseringar användes – till exempel kaukasier, afroamerikaner, svarta och asiater. Epstein beskriver också hur detta ledde till att medicinska standarder och behandlingsrekommendationer började riktas mot specifika grupper. Typexemplet är hjärtläkemedlet BiDil, som sedan 2005 är godkänt för svarta patienter i USA (Kahn 2012; Mulinari, Vilhelmsson, Ozieranski m.fl. 2021). I vår tidigare forskning har vi visat att *the Inclusion-and-Difference Paradigm* inte passar in i en svensk eller europeisk kontext eftersom det i Sverige och Europa saknas en motsvarande begreppsapparat som är gemensam för medicinen, politiska institutioner och sociala rörelser (Bredström & Mulinari 2025b). Det betyder dock *inte* att ras inte operationaliseras inom svensk/europeisk medicin. Tvärtom är medicinsk forskning i hög grad internationell och standardiserad, vilket förklarar att studieprotokoll såväl som kliniska riktlinjer och medicinsktekniska produkter även i svenska medicinska sammanhang kan bära med sig rasidéer och raskategorier (Mulinari & Bredström 2024b). Raskorrigerings inom lungmedicin, som diskuteras i denna artikel, är ett tydligt exempel på en internationell standardisering som påverkar svensk medicin.

Metod och teoretiska perspektiv

För denna studie har vi hämtat inspiration från medicinsk sociologi, teknik- och vetenskapsstudier (STS) samt rasismforskningen. Med en medicinsk-sociologisk blick är vi intresserade av att undersöka hur medicinsk forskning, policy och klinisk praktik bidrar till att skapa normalitet och avvikelse, särskilt genom standarder, och hur detta kan få konsekvenser för den enskilda patientens behandling och tillgång till vård (Timmermans & Epstein 2010). Precis som den samhällsvetenskapliga rasismforskningen i stort utgår vi vidare från att både ras och etnicitet är sociala konstruktioner som formas av historiska och politiska sammanhang. Vår metodologiska ansats är således kritisk och tolkande. Inspirerade av diskursteorin riktar vi fokus mot hur sociala fenomen förstås som konstruerade genom språkliga och symboliska praktiker (Laclau & Mouffe 1985). Analysen fokuserar på hur betydelser stabiliseras genom sammanfogningar, där olika element i en diskurs knyts samman och skapar mening (ibid.). Samtidigt ser vi

det som fruktbart att – inspirerade av STS-forskning – betrakta dem som mer flexibla i sina uttryck och användning än vad som ofta är fallet inom den samhällsvetenskapliga rasismforskning som lägger fram en mer linjär kronologi från biologisk rasism till en diskurs om kulturskillnader och etnicitet. Vår analys visar på behovet av att kunna begripliggöra de stundtals överlappande och stundtals motstridiga sätt på vilka både ras och etnicitet konstrueras och används inom medicin (jfr M'charek, Schramm & Skinner 2014). Inom STS finns en lång tradition av att undersöka hur olika fenomen, objekt och vetenskapliga premisser kan anpassa sig till sociala, kulturella, politiska och ekonomiska krafter (Latour 1987); ibland kan till och med radikalt skilda beskrivningar av samma fenomen eller objekt existera sida vid sida till synes utan större friktion (Mol 2002). Genom att använda raskorrigerings inom lungmedicin som fallstudie hoppas vi både kunna synliggöra rasbegreppets *töjbarhet* och uppmärksamma de möjliga konsekvenserna av ett medicinskt legitimerat biologiskt rasbegrepp i en tid av tilltagande biopolitisk kontroll.

Empiriskt vilar vår artikel på en granskning av olika slags material som tillsammans belyser raskorrigerings inom lungmedicin. Basen utgörs av aktuell policy i Sverige som vi samlat in genom en systematisk sökning på webbplatserna för samtliga regioner, samtliga universitetssjukhus samt relevanta myndigheter och professionsorganisationer, däribland Socialstyrelsen, Läkemedelsverket, Astma-, Allergi- och KOL-sjuksköterskeföreningen och Svensk Barnläkarförening. Utöver policymaterialet har vi valt att granska ett strategiskt urval av annat relevant textmaterial i syfte att synliggöra diskursens utbreddhet. Det strategiska urvalet innefattar användarmanualer för två olika spirometrar som används rutinmässigt i klinisk praxis för att uppskatta lungfunktion; en lärobok om spirometri utgiven av Studentlitteratur (Gustafsson & Zetterström 2019); två powerpointpresentationer författade av kliniska forskare verksamma i Sverige och publicerade på barnläkarföreningens hemsida; samt ett urval av kliniska läkemedelsstudier med svenska patienter där raskorrigerad spirometri använts. Till sist har vi också analyserat fem transkriberade semistrukturerade intervjuer med en patient (som vi kallar Nadja), tre läkare och en sjuksköterska verksamma i tre olika regioner.³ Bland vårdpersonalen finns både personer med forskningsinriktning och personer som arbetar mer kliniskt. Två av dem är ansvariga för fortbildning i spirometri. Samtliga har lång erfarenhet av lungmedicin. Fokus för vår undersökning är den svenska kontexten, men i vår analys sätter vi in denna i ett internationellt sammanhang genom att även diskutera centrala riktlinjer hos de europeiska och amerikanska lungmedicinska organisationerna, European Respiratory Society (ERS) och American Thoracic Society (ATS), samt den aktuella internationella debatten där raskorrigerings kritiserats och problematiseras.

3 Denna fallstudie är del av ett större projekt där vi använder både kvalitativa och kvantitativa metoder. Alla intervjuerna följer gängse forskningsetiska riktlinjer och behandlas konfidentiellt, avidentifieras och förvaras i Linköpings universitets filvalv. Samtycke har etablerats både skriftligt och muntligt. Projektet är etikprövat av Etikprövningsmyndigheten (dnr 2021-02514).

Etnicitet som variabel i lungmedicinska riktlinjer

Låt oss nu se närmare på hur ras kommer till uttryck i svensk lungmedicin. En av de vanligaste metoderna för att mäta lungfunktion är dynamisk spirometri. Spirometri utförs både inom primärvård och specialistvård och rekommenderas av Socialstyrelsen (2020) att användas för diagnostik av vanliga sjukdomar som astma och kol (kroniskt obstruktiv lungsjukdom). Vid en spirometriundersökning får patienten blåsa i ett munstycke som är kopplat till själva spirometern. Med hjälp av särskilda mjukvaruprogram genereras data som ligger till grund för bedömning och eventuell diagnos. Upphandlingar styr vilken programvara som används vid den specifika kliniken och ett antal olika märken används runt om i landet. Det finns inga nationella riktlinjer för utförandet, men flera centrala organisationer och nätverk för läkare specialiserade inom pediatrik, allergi, lungmedicin, och allmänmedicin hänvisar till Astma- Allergi- och kol-sjuksköterskeföreningen (ASTA:s) (2022) publikation *Spirometri – ett metod- och omvårdnadsdokument*.

I ASTA:s omvårdnadsdokument finns inte ras med alls, men däremot nämns etnicitet på tre ställen. Under rubriken "Referensmaterial" står det:

Vid en spirometriundersökning jämförs den enskilda patientens värden med förväntade värden beräknat på kön, längd och ålder; så kallade referensvärden. Det finns flera olika referenser. [...] De olika materialen kan skilja sig åt beroende på när de är framtagna, åldersintervall, *etnicitet* och om rökare ingått i materialet. (ASTA 2022:7, vår kursivering)

Nästa ställe där etnicitet lyfts fram är under rubriken "Dokumentation och presentation av resultat". Här listas ett antal aspekter som bör finnas med vid bedömning av undersökningsresultatet så som längd, vikt, referensmaterial, patientens medverkan, symtom, hälsostatus och aspekter knutna till utförande. En av punkterna lyder: "Etnicitet, kan tas i beaktning vid tolkning" (ASTA 2022:15). *Hur* etnicitet ska tas i beaktande nämns däremot inte. Inte heller det tredje ställe där etnicitet nämns i riktlinjerna lämnar någon närmare information om hur, men det poängteras att kunskapen bör finnas hos den vårdpersonal som utför testet. Under rubriken "Diskussion" betonas utförarens roll:

I sjuksköterskans kompetens ingår att ha ett personcentrerat förhållningssätt där hänsyn till patientens egen syn på hälsa, behov och livssituation beaktas. Det krävs relevant utbildning och kompetens för att tillgodose att patienter får god och säker vård samt för att stödja och utveckla det personcentrerande arbetet inom hälso- och sjukvården. Den som utför spirometrin måste ha kunskap om faktorer som kan påverka resultatet av undersökningen, så som *etnicitet*, kroppsbyggnad, ålder samt andra sjukdomstillstånd. (ASTA 2022:17, vår kursivering)

Mer information kring hur etnicitet ska beaktas får vi alltså inte av de nationella ASTA-riktlinjerna. Några regioner har tagit fram egna instruktioner kring utförande av spirometri, där det också framhålls att etnicitet är av vikt. Under rubriken "Patientförberedelse på kliniken" i Västra Götalandsregionens riktlinje *Dynamisk spirometri, metodbeskrivning* står det att utföraren ska "[n]otera etnicitet: kaukasier (vit), svart, asiat. Anteckna land patienten är född i".⁴ I detta dokument får vi också lite mer detaljerad information om etnicitetens förväntade betydelse. Under "Referensvärden" förklaras:

Vissa etniska grupper har mindre lungvolym etc. för samma ålder, kön och längd jämfört med européer. Referensvärden kan för icke-européer multipliceras med en faktor = 0.9 för att gälla för individer med japansk, polynesisk, indiansk, afrikansk och pakistansk och sannolikt även för kinesisk härkomst. För andra etniciteter bör referensvärden hämtas från respektive folkslag.

Dock påpekas det också att det inte alltid är så enkelt, eftersom uppgifter ofta saknas och det finns olika brister i olika referensmaterial.

De flesta regioner har inga egna riktlinjer på sina respektive hemsidor, utan hänvisar till nationella myndigheter och officiella rådgivningskanaler, såsom Socialstyrelsens (2020) nationella riktlinjer för vård vid astma och KOL, information om lungfunktionstester på 1177 eller Läkemedelsverkets behandlingsrekommendationer för olika lungsjukdomar. I dessa sammanhang nämns etnicitet oftast inte alls utom möjligtvis som en brist i kunskapsunderlaget (se t.ex. Socialstyrelsen 2020: 219). Det betyder dock inte att etnicitet inte tas i beaktande. Inställningar för etnicitet finns också i själva mjukvaruprogrammen som är kopplade till spirometern. På Region Kronobergs hemsida finns dokumentet *Spirometri – indikationer och rekommendationer för praktiskt genomförande och tolkning*.⁵ Där rekommenderas bland annat att utföraren använder inställningen "GLI2012_caucasian" för barn och ungdomar upp till arton år. Företaget som tillverkar just den modell som används i Region Kronoberg, Medikro, påpekar i sin användarmanual att det går att välja mellan ett antal etniska grupper som återges som standarder i programmet.⁶ Liknande standarder finns också i andra program som används i andra regioner.

Den bild som träder fram när vi analyserar policy och medicinteknisk utrustning är alltså att etnicitet finns närvarande på ett sätt som indikerar en uppfattning om att lungfunktion varierar utifrån etnisk bakgrund och att etnicitet därför bör beaktas vid tolkning och mätning av lungfunktion. Etnicitet tillskrivs därmed en biologisk innebörd och fungerar snarare som ett *rasbegrepp* än som något sociokulturellt. De

4 Dokument-ID: SU9800-151693980. <https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/SOFIA/SU9800-151693980-74/SURROGATE/Dynamisk%20spirometri%2c%20metodbeskrivning.pdf>. Hämtad 2025-11-10.

5 <https://dokpub.regionkronoberg.se/OpenDoc.aspx?Id=36560>. Hämtad 2025-11-10.

6 Medikro Spirometry Software M8321-1.2.

kategorier som förekommer i policy speglar mer en amerikansk än en svensk kontext, men de är också överlappande och svårtydda. Exakt hur eller när etnicitet de facto lyfts fram i den kliniska praktiken är inte heller tydligt.

Kaukasier som standard i klinisk praktik och forskning

För att få en djupare bild av hur denna sammanblandning mellan etnicitet och ras fungerar i den kliniska praktiken granskar vi vad som sägs i intervjuerna med de personer som har omfattande erfarenhet av såväl klinisk tolkning av spirometri som lungmedicinsk forskning och utbildning av spirometrisköterskor. Alla de vi intervjuat säger att de aldrig eller ytterst sällan använder den möjlighet att justera för ras/etnicitet som programvarorna ger dem, utan i stället genomgående använder kaukasier som standard. ”Det är också det vi lär dem som deltar i vår utbildning”, säger en av informanterna, och en annan lyfter fram att ingen såvitt hen vet, på den klinik hen arbetar, ”någonsin hade använt något annat än kaukasier”.

Vid en intervju visade en sjuksköterska hur det såg ut i det program som fanns på deras klink. I den del av programmet där sjuksköterskan angav information om patientens kön, ålder och så vidare fanns även ”etniskt ursprung”. När hen klickade på etniskt ursprung syntes en osystematisk lista med flera upprepningar av diverse ras- och etnicitetskategorier: African, African, Asiat, Black, Caucasian, Caucasian, Kaukasisk, Latinsk, Non-caucasian, Non-caucasian, NO Asien, Other, Other, Polynesisk, Svart, SÖ Asien, US-Asian, Övrigt/Blandat. Lite senare intervjuade vi en läkare vid samma klinik och frågade om hen använde inställningarna. Hen menade dock att det inte fanns någon poäng med att justera för ras eller etnicitet i programvaran eftersom ”kurvan ser likadan ut oavsett vilken etnicitet man väljer”. Det händer alltså ingenting, påstod hen, eftersom det referensmaterial som finns inmatat i programmet inte ”korrigeras” med specifika referensekvationer för olika grupper.

Det referensmaterial som den här intervjupersonen hänvisar till är Hedenströms normalmaterial för vuxna män och kvinnor från 1985/86, en referens som tycks vara vanligt förekommande i Sverige. Alla riktlinjer och utbildningsmaterial som vi analyserat hänvisar också till Hedenström som en viktig referens. Med sina fyrtio år på nacken kan det ifrågasättas om det verkligen speglar dagens befolkning, påpekar en av intervjupersonerna; dessutom bygger det på relativt få individer. Utöver Hedenström återkommer hänvisningar dels till ett äldre material från Göteborg – Berglund från 1963 – dels till olika europeiska referensmaterial som vi återkommer till nedan. När det gäller barn finns ytterligare några referensmaterial. Trots att referensmaterial är avgörande för tolkning verkar det inte finnas någon konsensus kring vilken referens som ska användas nationellt. En studie som publicerades för tio år sedan, 2016, undersökte rutiner kring spirometri vid 37 kliniker på 21 olika sjukhus över hela Sverige. Den visade att Hedenström användes på drygt hälften av klinikerna, men att det i övrigt inte verkade finnas någon gemensam linje i hur spirometri skulle utföras, inte heller i vilken utsträckning ras/etnicitet skulle beaktas eller hur (Belfrage, Hansson & Bake 2016).

Att skilda referensmaterial används är särskilt iögonfallande när spännvidden mellan normalvärden i de olika materialen är stor. Vilka och hur många individer som finns representerade, antal rökare, ålder och kön är några parametrar som ofta lyfts fram som avgörande för lungfunktionsreferenser. Eftersom flera av referensmaterialen likt Hedenströms är baserade på få individer finns det risk för stor slumpmässig variation eller snedvridning (*bias*). Som standard betraktad förefaller de lungmedicinska referenserna således vara ett tämligen instabilt system.

År 2012 publicerades ett europeiskt referensmaterial som ansågs nydanande (Quanjer, Stanojevic & Cole m.fl. 2012). Det kallades för the Global Lung Function Initiative (GLI). GLI byggde på avancerade statistiska modeller och baserades på ett betydligt större antal individer. Det inkluderade också referenser för alla åldrar (3–95 år). Meningen var att det skulle skapa större stabilitet i en situation där många olika referenser var i omlopp. I både policy och bland dem vi intervjuat påpekas dock återkommande att GLI inte är ett bra referensmaterial för vuxna svenskar/nordbor. En av informanterna menar att det skiljer så mycket som 15 procent mellan Hedenström och GLI. En lungläkare förklarar:

Det betyder ju de facto att om jag mäter med GLI då blir min [svenskfödda] patient inte sjukförklarad trots att den egentligen hade behövt bli det, eftersom när den har större kapacitet ... om jag har ett normalmaterial som [utgår från att kaukasier har] lägre kapacitet, då varnar ju systemet först senare, så då missar man ju sjukdom hos patienter som kan vara symptomatiska och ha problem.

Att få ett *falskt negativt* resultat lyfts alltså fram som ett problem i anslutning till det referensmaterial som används. Likaså betonas vikten av att vara uppmärksam på övergången mellan barndom och vuxenhet, där ett byte av referensmaterial kan leda till att individens lungfunktion bedöms annorlunda, vilket i sin tur kan påverka både diagnos och behandlingsval. GLI-materialet tycks dock fungera bättre för barn än för vuxna i Sverige, och två av informanterna uppger att barnmedicinskt verksamma föredrar det europeiska referensmaterialet framför det äldre barnreferensmaterialet från Solymar/Polgar (1980), något som bekräftas av forskarpresentationer som finns länkade på Barnläkarföreningens hemsida (Gustafsson 2021; Hallberg 2023).

När det gäller andra etniska grupper än "svenskar" och "nordbor" är det inte risken för en försenad diagnos som uppmärksammas i intervjuerna. Här tycks i stället risken ligga i att få en *falskt positiv* diagnos. Även om samtliga vi talat med uppger att de oftast använder samma inställning i programvaran – den för kaukasier – menar några av dem som arbetar kliniskt att de brukar ta hänsyn till etnicitet i själva tolkningen av de data som programmet genererar. Det handlar framför allt om huruvida patienten i fråga har afrikanskt ursprung, eftersom det finns en vedertagen uppfattning om att denna grupp kan ha upp till 15 procents lägre lungkapacitet. Även för patienter med asiatiskt ursprung och andra grupper som inte ses som svenskar, nordbor eller européer uppmärksammas etnicitet, även om avvikelserna där bedöms som mindre.

När vi skulle tänka för en svensk patient att ”oj den har ju små lungor” så kan det för en somalisk patient vara helt normalt. (Läkare, specialist, lungmedicin)

Om man blåser ett lägre värde än den referens som vi har kan det bero på att man kommer från en annan världsdel. Det kan vara helt normalt att ligga 10 procent lägre än den referens som vi har i vårt [system]. (Spirometrisköterska)

Bland den vårdpersonal som vi har intervjuat finns det alltså de som resonerar i samma bana som Nadjas sköterska när Nadja fick veta att hennes låga värden kunde anses normala med tanke på hennes pappas östafrikanska bakgrund.

Vi ser indikationer på samma tankebanor inom den kliniska forskningen. Vi har tidigare uppmärksammat hur internationella kliniska studier med svenska patienter slentrianmässigt använder sig av raskategorier, och det gäller även de som specifikt undersöker lungfunktion (Mulinari & Bredström 2024b). Ett exempel är det brittiska läkemedelsbolagets GlaxoSmithKlines (2017) stora astmastudie som testade läkemedlet Mepolizumab (OSMO-studien), bland annat på svenska patienter, där lungfunktionen justerades för ”insamlad ras” utifrån de ras-/etnicitetstandards som beskrivs av Quanjer, Stanojevic & Cole m.fl. (2012). Närmare bestämt använde GlaxoSmithKlines studie olika standarder för sydostasiatiska, nordostasiatiska, afroamerikanska (inklusive alla patienter med ”svart eller afroamerikanskt ursprung”), kaukasiska och andra.

Rasismens spår i lungmedicinsk teknologi

Uppfattningen att icke-vita patienter har mindre lungor eller sämre lungfunktion har en lång historia inbäddad i spirometrin som medicintekniskt instrument. Lundy Braun (2014) har beskrivit denna komplexa historia ingående. Spirometern brukar anses gå tillbaka på den brittiske läkaren John Hutchinson, verksam i England under mitten av 1800-talet, även om varianter av lungfunktionsmätare fanns även tidigare. I den brittiska kontexten användes spirometern för att producera standardvärden för lungkapacitet, vilket betraktades som ett viktigt mått på så kallad vital kapacitet. Dessa standarder fokuserade i första hand på olika yrkesgrupper, och klass blev den centrala kategorin för bra eller dålig lungfunktion. Det var först när tekniken kom till USA som spirometrin blev inbäddad i rasideologi. Där användes den för att ”bevisa” att svarta slavar hade sämre vital kapacitet än vita, vilket tolkades som en medfödd underlägsenhet. Denna tolkning bekräftade slavägarnas uppfattning att svarta inte var lämpade för ett liv i frihet. Genom en gradvis normalisering av rasistiska idéer inom medicinen kom så kallad raskorrigerings av spirometrireferenser – där värden för vita patienter fungerade som norm – att etableras som en vedertagen sanning som sedan sedimenterades genom epidemiologiska studier under 1960- och 1970-talen (ibid.). Raskorrigeringen mynnade ut i en procentsats för hur mycket sämre lungfunktion olika grupper har jämfört med kaukasier och kom att bli en del av internationell policy.

I en internationell kontext finns det två centrala lungmedicinska organisationer, American Thoracic Society (ATS) och European Respiratory Society (ERS), som ut-

färdar riktlinjer för bland annat spirometri. I början av 2000-talet lyftes en generell kritik mot mycket av det referensmaterial som användes inom lungmedicin. Det ansågs generellt vara opålitligt eftersom det var baserat på alltför få individer som dessutom ofta var orimligt lungfriska. Det väcktes också kritik mot raskorrigerings – att korrigera med en viss procentsats ansågs klumpigt och ovetenskapligt; bättre och mer precisa metoder efterfrågades (Braun 2014). Mot bakgrund av kritiken utvecklades mer sofistikerade modeller under tidigt 2000-tal. I linje med samtida biomedicin söktes nu stöd för lungmedicinsk raskorrigerings i forskning om genetiska populationskillnader. År 2005 kom en gemensam riktlinje där ATS och ERS föreslog att man i första hand skulle använda befolkningsspecifika ekvationer (det vill säga anpassa för ras och etnicitet redan i programvaran som då bör innehålla ekvationer för varje grupp) och bara undantagsvis använda justeringsfaktorer (utgå från kaukasier och räkna bort 15 procent för afrikanskt ursprung eller 4–6 procent för asiatiskt ursprung) (Pellegrino, Viegi, Brusasco m.fl. 2005). I riktlinjen från 2005 fanns dock endast referensekvationer för tre USA-baserade rasgrupper och etniska grupper utöver vita/kaukasier: afroamerikaner, amerikaner med mexikanskt påbrå (*Mexican americans*) och asiater (Pellegrino, Viegi, Brusasco m.fl. 2005). GLI (Global Lung Function Initiative), det europeiska referensmaterial av Quanjer, Stanojevic & Cole m.fl. från 2012 som nämndes ovan, utvecklade riktlinjerna genom att introducera ekvationer för ytterligare grupper. Tanken var att etablera standarder som kunde användas internationellt. I artikeln diskuteras urvalsfrågor kring etnicitet. Inledningsvis sorterades data i följande grupper:

In datasets with mixed ethnic groups, ethnicity had been coded for each individual. In all other cases data allocation was based on the country of origin of the dataset. Preliminary analyses showed that certain datasets fit together. Hence, the following groups were formed: Caucasian (persons having origins in any of the original peoples of Europe, the Middle East or North Africa); African–American; Mexican–American; Indian subcontinent; North Africa and Iran; East Asia; Latin America; and Oman. (Quanjer, Stanojevic & Cole m.fl. 2012: 1329)

Efter analysen av data landade de i fyra grupper med varsin ekvation samt en övrigt-grupp med en generell ekvation som skulle användas om en patient inte kunde placeras in i någon av dessa grupper eller var av blandat ursprung. De fyra grupperna är:

- 1) *Caucasian*: Europe, Israel, Australia, USA, Canada, Mexican–Americans, Brazil, Chile, Mexico, Uruguay, Venezuela, Algeria and Tunisia; 2) *Black*: African–American; 3) *South East Asian*: Thailand, Taiwan and China (including Hong Kong) south of the Huaihe River and Qinling Mountains; and 4) *North East Asian*: Korea and China north of the Huaihe River and Qinling Mountains. (ibid.)

Författarna är öppna med att ekvationerna brister i flera avseenden – data saknas för många länder, vissa länder – som Frankrike – sägs ha lagstiftning som hindrar att patienter kategoriseras utifrån etnicitet och det förekommer en klar övervikt av personer som kategoriseras som vita/kaukasier, vilket gör denna grupps ekvation mer tillförlitlig än övriga gruppers ekvationer. Det påpekas också att övrigt-ekvationen är tämligen generell och att man därför ska vara varsam vid tolkning när den används. Inom forskningen betraktades ändå GLI som ett betydande steg mot en mer evidensbaserad och stabil standard, och sedan dess har flera studier, även svenska, genomförts i syfte att utveckla och bidra till mer exakta ekvationer för olika lokala populationer (Malinovski, Zhou, Bake m.fl. 2020). Ofta har dessa studier visat på brister i GLI, som att ekvationen för svarta inte är tillämplig på flera afrikanska populationer (Ben Saad 2013; Masekela, Hall, Stanojevic m.fl. 2019). Denna kritik tolkades emellertid främst som ett bidrag till den fortsatta utvecklingen av modellen – inte som något som underminerade grundhypotesen om skillnader som ska hanteras genom gruppsspecifika standarder. Detta synsätt skulle dock komma att radikalt ifrågasättas bara några år senare.

Kontroverser kring raskorrigerings och standarder

Under 2010-talet såg det således ut som om utvecklingen inom lungmedicin gick i riktning mot *mer* fokus på ras som central kategori vid mätning av lungfunktion. Men sedan hände det något. Exakt vad som gjorde att kritiken fick fäste och började växa i den internationella medicinska debatten är inte helt lätt att svara på, men den uppmärksamhet kring systematisk och strukturell rasism som följde på Black Lives Matter-rörelsen spelade en viktig roll. En annan faktor var pandemin, där det ganska snart blev tydligt att icke-vita etniska minoriteter och migranter drabbades särskilt hårt av covid-19-virusets framfart (Public Health England 2020). År 2020 publicerades en artikel i den anrika medicinska tidskriften *The Lancet* där hela fenomenet ”rasbaserad” medicin sågades jäms fotknölna (Cerdana, Plaisime & Tsai 2020). Ett exempel som lyftes fram var raskorrigeringsarna inom lungmedicin; andra exempel var njurfunktionsalgoritmer som också inkluderar ras som en faktor och läkemedelsbehandlingar där ras och etnicitet påverkar dosering av olika mediciner (Vyas, Eisenstein & Jones 2020). Författarna var högst kritiska; rasbaserad medicin är ovetenskaplig, hävdade de, och pekade på att genetisk forskning slår hål på idén om att socialt konstruerade raskategorier skulle korrespondera med inneboende medicinskt relevanta skillnader. Socialt konstruerade rasindelningar är helt enkelt en dålig prediktor för relevant genetisk eller annan biologisk variation. I stället för rasbaserad medicin efterfrågade författarna en *rasismmedveten* medicin som erkänner att medicinska skillnader mellan grupper går att hänföra till socioekonomiska förhållanden, social utsatthet och effekter av rasism och diskriminering, faktorer som osynliggörs om ras i stället används som en biologisk kategori.

Kritiken vann gehör hos lungmedicinska experter och forskare, och en rad studier som problematiserade och granskade utfallen av att använda GLI-ekvationerna på olika

grupper publicerades (se t.ex. Anderson, Malhotra & Non 2021; Ekström & Mannino 2022; Non, Bailey, Bhatt, m.fl. 2023). Bland annat jämfördes utfallen med andra mätbara lungmedicinska symtom, såsom andfäddhet och andnöd, varvid man konstaterade att risken var stor att personer som inte räknades som kaukasier – särskilt svarta – fick en försenad diagnos eller förblev obehandlade trots symtom (som patienten Nadja vi berättade om inledningsvis) (Backman & Ekström 2024). Det gällde både barn och vuxna. En studie från Detroit undersökte hur raskorrigeringar påverkar bedömningen av barn med fokus på astmadiagnos. En klinisk undersökning av svarta och vita tioåringar analyserades med olika referensekvationer (Sitarik, Wegienka, Johnson m.fl. 2023). Vid mätning av lungfunktion används flera olika mått för att fånga möjlig restriktivitet eller obstruktion, inklusive mängd luft under en sekunds forcerad utandning (FEV1), total volym luft som blåses ut efter maximal inandning (FVC) samt kvoten mellan dessa mått. Flera studier indikerar att vissa av dessa mått är känsligare för raskorrigering än andra och att kvoten är minst känslig (Balasubramanian, Wise, Stanojevic m.fl. 2024). Studien på barn från Detroit visade att kvoten inte skiljde sig åt på något signifikant sätt, men om man fokuserade enbart på FEV1 eller FVC så hamnade uppemot åtta gånger så många svarta barn i riskzonen för diagnos när den rasneutrala ekvationen användes jämfört med den ekvation som GLI förespråkade för svarta barn. När studien sedan jämförde med dem som också uppvisade kliniska symtom på astma blev det tydligt att en raskorrigering medförde en underdiagnostik av svarta barns besvär (Sitarik, Wegienka, Johnson m.fl. 2023; se även Reddick 2023).

Den omfattande kritiken ledde till slut fram till en radikal kursändring i internationell policy. År 2023 publicerades ett uttalande från det amerikanska lungmedicinska förbundet ATS (Bhakta m.fl. 2023). Kritiken som uttalandet lyfter är tydlig och skarp, och budskapet känns igen från den medicinska sociologin och STS-forskningen. Det betonas att ras är en social kategori som inte bör användas för att fånga upp biologiska skillnader, dels för att den inte representerar biologiskt skilda grupper, dels för att den riskerar att bidra till rasism genom att understödja idéer om medfödda rasskillnader och till ökad hälsoojämlikhet genom att snedvrider medicinska bedömningar. Raskorrigering av lungfunktion medför också ojämlikhet när det gäller ersättning för arbetsrelaterade skador i branscher där många drabbas av lungpåverkan (McClure et al. 2020). I den mån rasskillnader i lungfunktion speglar verkligheten, påpekar författarna, kan det lika gärna förklaras av sociala och miljömässiga omständigheter. Inomhusluft, föroreningar och arbetsmiljö är till exempel ofta betydligt sämre för grupper som lever under svårare socioekonomiska förhållanden. Tidig födsel och annan ohälsa bidrar också till sämre lungfunktion, vilket likaså kan vara en delförklaring till skillnader på gruppnivå.

I uttalandet uppmanas alla att överge all form av raskorrigering av lungfunktion. I stället föreslås att man använder den ekvation som tidigare förbehållits dem som inte ingår i någon av de fyra GLI-grupperna, det vill säga den generella GLI-ekvationen som omfattade alla ”övriga”, inklusive dem med blandad etnisk bakgrund (Bhakta, Bime, Kaminsky m.fl. 2023). Denna ”övrigt-ekvation” kom sedan att utvecklas till en förmodat rasneutral global ekvation (Bowerman 2023).

Alla experter håller dock inte med om att en neutral ekvation är den bästa lösningen. Den europeiska organisationen European Respiratory Society har förvisso ställt sig bakom kritiken i det amerikanska uttalandet, men ERS betonar samtidigt att frågan om populationsskillnader är långt ifrån löst (Dinh-Xuan, Graham & Thompson 2024). Att svarta är generellt underdiagnostiserade utifrån de tidigare raskänsliga ekvationerna är en ganska vedertagen sanning i debatten (även om det fortfarande finns de som vidhåller att genetiskt ursprung är lungmedicinskt relevant (se t.ex. Miller, Graham & Thompson 2022, men en del påpekar att den globala ekvationen kan få oväntade negativa konsekvenser för svarta personer. En nedsatt lungfunktion kan till exempel göra att man bortprioriteras vid vissa canceroperationer eller att man har mindre chans att få ett visst yrke (Kanj, Niven, Cowl m.fl. 2024). Det känns också onekligen fel, menar vissa, att gå tillbaka till en *one size fits all*-modell när precisionsmedicinens syfte är att individanpassa diagnos och behandling för att på så sätt främja en mer jämlik hälso- och sjukvård (Dinh-Xuan, Graham & Thompson 2024). I debatten väcks också frågor om vad som händer för andra grupper, inklusive vita, som riskerar att underdiagnostiseras med den globala modellen i förhållande till den tidigare anpassade referensen för kaukasier (Kanj, Niven, Cowl m.fl. 2024). Även om kursändringen mot en rasneutral modell manifesterats i internationell policy lär debatten alltså fortsätta, och frågan är långt ifrån avklarad.

Otydliga budskap i svensk kontext

För att återgå till den svenska kontexten finns det få spår av denna tämligen radikala och livliga internationella debatt i våra intervjuer eller i policymaterialet, åtminstone inte i de intervjuer som rör den kliniska vardagen. Undantag är möjligtvis barnmedicin, som var mer benägen att använda den europeiska GLI-standarden redan när den kom 2012. Det finns också barnmedicinska experter som påpekar att korrigering för etnicitet är under förhandling i internationell forskning (Hallberg 2023). Den senaste riktlinjen från Barnläkarföreningen (Konradsen & Adam 2025) hänvisar till den ursprungliga GLI-referensen (Quanjer, Stanojevic & Cole m.fl. 2012), men framhåller att dess referensekvation för kaukasier bör användas för alla oavsett ursprung.

Som vi visat i den här artikeln är ett biologiskt rastänkande närvarande i både policy och praktik där också etnicitet tillskrivs en biologisk betydelse. Rastänkandet tycks vidare påverka både diagnos och behandling, även om det inte är systematiskt eller alltid har en tydlig, självklar betydelse. I vår tidigare forskning har vi pekat på att den svenska medicinska kontexten saknar den amerikanska kontextens smidiga överlappning mellan olika politikområden (i fråga om populationskategorier), där samma ras- och etnicitetskategorier används inom exempelvis folkräkning, antirasistisk policy och medicin (Bredström & Mulinari 2025b). När det gäller lungmedicin domineras de kategorier som finns inbyggda i programmen av amerikanska folkräkningskategorier som inte fångar in de sätt på vilka etnicitet eller ursprung kategoriseras i Sverige, varken i statistik (födelseland, medborgarskap) eller i gängse diskurs (migrationsbakgrund, etnicitet, nationalitet, religion). I våra intervjuer ser vi dessutom hur kategorier

översätts på problematiska sätt. Till exempel utgår riktlinjerna från USA-baserade kategorier som "afroamerikan" eller "svart", vilket sedan likställs med de "somaliska" patienter som våra informanter möter i den svenska vården. En läkare resonerar till exempel kring hur hen korregerar för ras för att inte sjukdomsförklara personer med lungproblem som nyligen migrerat till Sverige från Somalia med direkt hänvisning till idéer om svarta personers sämre lungkapacitet:

[D]å blir de ju sjukförklarade ... om jag ska gå efter den svenska måttstocken då och det är barn som är sjutton år som precis har kommit från Somalia och vuxit upp där och jag mäter deras lungor och då kan jag säga att "du jag måste leta efter någon lungsjukdom för du har för små lungor" ... då gör man ju utredningen i onödan just för att den har sina normala lungor som är passande när man kommer från det landet ...

På ett tämligen slentrianmässigt sätt hänvisade både intervjupersoner och policy till medicinskt relevanta lungfysiologiska skillnader mellan grupper som grovt kan delas in efter ras eller etnicitet. En av våra informanter är klinisk farmakolog och har lång erfarenhet av astma- och allergibehandling. Hen förklarar skillnader i lungfunktion med hänvisning till fysiologi och konstaterar att "olika grupper har olika thoraxform". En annan intervjudeltagare resonerar på liknande sätt och påpekar att om en person är väldigt liten är det troligt att hen också har mindre lungor. Som exempel lyfter hen fram att "samisk befolkning ofta är kortare än svensk befolkning" och att det kan förklara skillnader i lungfunktion mellan samer och svenskar. När vi frågar varför det inte räcker att i så fall bara ta längd och vikt i beaktande, utan att notera etnicitet, så har hen inte riktigt något svar. Hen menar att det finns något mer än bara kroppsstorlek som gör skillnaden relevant, men hen vet som sagt inte riktigt varför. Den kliniske farmakologen lyfter fram att det finns andra skillnader utöver kroppsform. Etnicitet, menar hen, blir främst relevant "ur ett genetiskt perspektiv" och nämner framför allt skillnader i läkemedelsmetabolism eller biverkningar på grund av genetiska skillnader, till exempel brist på vissa enzymer. Att vara "genetiskt asiat" lyfts fram som särskilt sårbart i intervjun.

För de flesta av våra informanter framstår dessa tankar om biologiska skillnader i lungkapacitet mellan olika etniska grupper inte som särskilt kontroversiella, det är bara "så det är". Samtidigt finns det en del motsägelser i deras resonemang. De påpekar till exempel ibland att den fysiska miljön – såsom nutrition och luftkvalitet i bostäder – också påverkar lungfunktion och att de därför – i alla fall i vissa fall – tar hänsyn till hur länge personen i fråga bott i Sverige eller på annat sätt beaktar den miljö som personen vuxit upp i. Samma läkare som ovan tyckte att det är rimligt att korrigera för ras när det gäller en ung person som nyligen kommit till Sverige från Somalia resonerar tvärtom när det gäller barn som är födda här:

[D]et är ju många somaliska barn som är födda här och då borde det vara mer rättvisande att jämföra dem med svenska alltså med svenskt material, men det ser man hur komplext det är med referenserna.

En annan läkare lyfter fram hur hen, vid val av referensmaterial, alltid försöker uppskatta hur välintegrerad en person är, bland annat genom att bedöma hur bra svenska personen talar, och utifrån detta bildar hen sig en uppfattning om huruvida lungkapaciteten hos patienten ska jämföras med svensk standard eller inte.

Hos kliniskt verksamma verkar det således finnas en uppfattning om biologiska rasskillnader som skulle kunna leda till direkt felbehandling – som i fallet med Nadja, som inte fick korrekt behandling förrän raskorrigeringen togs bort – och samtidigt en uppfattning om att ras också formas av miljön, att det biologiska arvet inte bestämmer hela ens öde. Paradoxen tycktes dock inte synlig för dem själva, utan de fortsatte hävda raskorrigeringsens användbarhet. Endast en av intervjupersonerna är mer insatt i den internationella kritiken av raskorrigerering. Hen sticker också ut i sitt synsätt i förhållande till både policy och övriga deltagare. För den här personen är allt rastänkande både politiskt fel och ovetenskapligt. Hen beskriver raskorrigerering inom lungmedicin som ”vansinne” och menar att det rent av kan vara farligt med tanke på rasbiologins historia. I termer av ursprung är den också dömd att misslyckas, vi är alldeles för blandade och det är svårt att se på en människa vilken etnicitet de har. Ras, menar hen, ”är ett sjuttonhundratalsbegrepp”, och att använda det i dag känns bara obehagligt. Hen menar att evidensen för eventuella skillnader är tvivelaktig; så mycket annat spelar in, ny miljö, förändringar över generationer. ”Zoomar man ut”, säger hen, finns det också mycket starka belägg för att inte använda begreppen, de kan vara skadliga ”inom andra dimensioner, politiskt och ekonomiskt och samhällsmässigt”. Hen påpekar dock att både policy och klinisk praktik i Sverige släpar efter, eftersom de inte i tillräcklig utsträckning har hörsammat den internationella kritiken, men hen hoppas på en förändring i riktning mot en rasneutral tolkning även här.

Avslutande diskussion

Vår avsikt med denna artikel har varit dels att analysera hur ras figurerar i en svensk medicinsk kontext, dels att bidra till den kritiska rasismforskningen i Sverige, där vi uppfattar att studier om hur ras görs i den samtida medicinen är tämligen frånvarande. I boken *Race in Sweden* (2023) påstår forskarna Hübinette, Lundström och Wikström att svensk medicin är lika ”färgblind” som övriga samhället med hänvisning till ett par debattartiklar av svenska läkare som kritiserat hur raskategorier används i medicinen. De skriver:

The fact that Swedish natural scientific and medical researchers categorically refuse to operationalise the concept of race also means that they regularly end up in more or less conflict with Anglophone colleagues and in the long run also risk isolating themselves. (Hübinette, Lundström och Wikström. 2023: 42)

Vår samlade forskning visar att detta inte stämmer (Bredström & Mulinari; 2022; 2025a; 2025b; Mulinari, Vilhelmsson, Ozieranski m.fl. 2021; Mulinari & Bredström 2024a; 2024b). I den här artikeln visar vi att internationella diskurser om ras är in-

byggda i såväl teknologier och standarder som kliniskt beslutsfattande inom svensk medicin. Samtidigt ser vi också att det finns tydliga eftersläpningar och översättningsproblem: Det svenska lungmedicinska samfundet har till exempel ännu inte tagit till sig den internationella kritiken mot raskorrigerering, och även om barnmedicinen tycks ligga i framkant, så hänvisar såväl policy som aktuella användarmanualer för spirometrar och läromedel fortfarande till rasekvationer och föreställningar om biologiska etnicitetsskillnader i lungfunktion, vilket också bekräftades av våra informanter. När det gäller översättning av internationella – främst USA-baserade – kategorier är det en tämligen osystematisk och stundtals paradoxal berättelse som framträder, där ”svenska” patienter kategoriseras i amerikanska rastermer.

Det är också svårt att tänka sig att någon form av ”jämlighetdata” kan tas fram utifrån detta sätt att använda ras; att synliggöra ras som en motståndsstrategi är annars något som vissa förespråkar som en väg framåt (se t.ex. Hübinette, Lundström & Wikström 2023). Vår informant Nadja lyfter också denna fråga. Hon ser förvisso möjliga fördelar med att lyfta frågor om hur ras och etnicitet kan påverka olika sjukdomar när det gäller arbetet med att skapa större jämlighet i vården. Men, säger hon, i mitt fall funkade det ju inte, utan de ”lurade ju mig att tro att mitt sjukdomstillstånd är mitt normaltillstånd”. Vi håller med Nadja; det sätt på vilket ras används inom lungmedicin skapar en bild av att många patienter rasifieras, och risken för felbehandling, diskriminering och ojämlik hälsa är påtaglig.

Med detta sagt ska det också påpekas att ett spirometriresultat sällan ensam avgör en diagnos. En av sjuksköterskorna som vi intervjuade påpekade att det är vanligt att spirometriresultat är felaktiga, att blåsa rätt kräver god teknik. Det finns givetvis en risk för att överdriva dess betydelse i en komplex verklighet när man som vi fokuserar på hur ras och etnicitet hanteras. Dock finner vi det iögonfallande att den offentliga diskussionen i Sverige präglas av en sådan tystnad kring vad det innebär att mäta, utvärdera och korrigera kroppar utifrån biologiska rasbegrepp. Vid ett par tillfällen har frågan förvisso blivit medialt uppmärksammas⁷, men det faktum att svensk medicin korrigerar för ras när man mäter olika kroppsliga funktioner borde rimligen leda till ramaskri med tanke på det offentliga avståndstagandet från allt vad ras heter. Kanske kan den bristande uppmärksamheten förklaras med att kontroverser i medicinska och andra vetenskapliga sammanhang ofta översätts till tekniska problem (Latour 1987), vilket gör att själva konflikten hamnar i skymundan. Frågan om raskorrigerering blir då främst en fråga om att utveckla bättre standarder – inte om vilka sociala och historiska föreställningar som byggs in i teknologin och vilka politiska implikationer detta har eller kan få.

Ett sätt att tolka samtidens rastänkande finns inom internationell STS-forskning som granskat olika teknologier, både inom medicin och i samhället i stort. Där finns det forskning som visar hur ras fungerar som en ”spökvariabel” eller en ”frånvarande närvaro” (M’charek, Schramm & Skinner 2014), något som blir synligt först när de som rasifieras som ”andra” framträder och hur deras kroppar identifieras som an-

7 SVT 3 juli 2024, ”Lungmätning baserad på hudfärg används även i Sverige”.

norlunda genom olika markörer. Denna teori både passar och inte passar in i vårt lungmedicinska fall: inom diskursen finns definitivt lager av rasistisk historia som faller skugglikt över det kliniska mötet och påverkar tolkning och diagnos. Samtidigt är rastänkandet *alltför* närvarande för att riktigt kunna ses som en spökvariabel. Bara det faktum att spirometerprogrammen *kan* justeras efter ras talar sitt tydliga språk, även om de flesta verkar använda kaukasier som *default mode*.

Det är helt enkelt svårt att få vår lungmedicinska fallstudie att passa in i den linjära historieskrivningen om att Sverige tagit bestämt avstånd från ett rastänkande och i stället helt kommit att domineras av en kulturbaserad och "färgblind" diskurs om etniska skillnader. Vår slutsats är att den samhällsvetenskapliga forskningen behöver en teori om ras och rasism som är bättre anpassad till detta samtida tillstånd – en teori som kan fånga in både motsägelsefullheten och flexibiliteten i hur ras används implicit och explicit, men likväl fortsätter att vara allestädes närvarande. Motsägelserna är inte ett nytt fenomen i rasismens historia – redan Du Bois (2007[1940]) beskrev rasbegreppet som en "uppsättning motsägelsefulla krafter", fakta och tendenser – men i den svenska historieskrivningen överskuggas motsägelsefullheten av en diskurs om rastabu och färgblindhet. Vår forskning visar att ras *inte* är frånvarande eller tabu inom svensk medicin, men att den tar sig uttryck som inte alltid passar in i etablerade begreppslika ramar. I vår fallstudie har vi sett hur ras inte bara existerar som en "relevant" medicinsk biologisk kategori, utan också hur ras kännetecknas av en töjbarhet: ras kan å ena sidan vara ett biologiskt begrepp, ett kroppsligt faktum som följer med ens ursprung, oavsett om man benämner det ras eller etnicitet (det vill säga att även etnicitet blir ras i denna diskurs). Å andra sidan kan ras (fortfarande som biologiskt tillstånd) också formas av ens miljö, en tanke som luckrar upp essentialistiska föreställningar och öppnar för tankar om lokal biologi (Lock 2015) och andra materialistiska tankegångar om kropp och kroppslighet i relation till sociala hierarkier och kategorier (Fausto-Sterling 2008).

Denna töjbarhet kan vara viktig när vi beaktar jämlikhet i hälsa. Den gör det möjligt att räkna med kroppsliga skillnader när de är relevanta – såsom genetisk sårbarhet för en viss sjukdom, sociala hierarkier som förändrar anatomi och fysiologi eller kroppsnormer inbyggda i teknologi som påverkar både diagnos och behandling. Men det finns också en stor risk för att flexibla tolkningsramar, där vårdpersonal uppskattar kroppsliga förmågor utifrån sociala förmågor såsom språk och social "integration", legitimerar ojämlikhet i vården (Voyer & Barker 2023). Töjbarheten är också viktig att ha i åtanke när vi betraktar vår politiska samtid. Medicinen har historiskt haft en central roll i att legitimera och reproducera rasistiska strukturer, och i dagens alltmer repressiva politiska klimat, där bioteknologi är en integrerad del av statlig kontroll över medborgare och i synnerhet icke-medborgare, är det viktigt att samhällsvetenskaplig forskning inte rakt av köper berättelsen om rastänkandets tabu i det svenska samhället utan kritiskt granskar hur biologiska föreställningar om ras lever vidare i dagens medicinska praktiker (Krieger & Bassett 2025). Att acceptera berättelsen om ett färgblint Sverige riskerar att dölja hur ras fortfarande präglar både medicinsk kunskapsproduktion och kliniskt beslutsfattande, och det försvagar vår kunskapsberedskap i en tid av snabba politiska förskjutningar där rasistiska idéer på nytt normaliseras.

Tack till personer och institutioner som bidragit

Stort tack till alla intervjupersoner som generöst bidragit med sin tid och sina erfarenheter. Vi vill också tacka kollegor vid Institutet för forskning om migration, etnicitet och samhälle (REMESO) vid Linköpings universitet samt de anonyma granskarna för värdefulla synpunkter. Forskningen är finansierad av Vetenskapsrådet (2019-03310; 2023-06166).

Författarpresentation

Anna Bredström är biträdande professor i etnicitet och migration vid Linköpings universitet. Hennes forskning behandlar medicin, hälsa och vård, med särskilt fokus på hur ras- och etnicitetskategorier används inom medicinsk kunskapsproduktion och biometrisk teknologi. Hon forskar även om postcovid, rasism i vården, sexuell hälsa bland ungdomar samt värdegrundsfrågor i pedagogiska sammanhang.

Kontakt: Anna Bredström, Institutet för forskning om migration, etnicitet och samhälle (REMESO), Linköpings universitet, 601 74 Norrköping.
E-post: anna.bredstrom@liu.se

Shai Mulinari är docent och lektor i sociologi vid Lunds universitet. Hans forskning behandlar läkemedelsutveckling och läkemedelsanvändning, med särskilt fokus på hur marknadskrafter, statlig reglering och medicinsk vetenskap formar medicin och hälsa. Han forskar bland annat om läkemedelsindustrins marknadsföring och transparens, myndigheters läkemedelsutvärderingar samt användningen av ras- och etnicitetskategorier inom medicinsk forskning, policy och praktik.

Referenser

- Anderson, M., A. Malhotra & A. Non (2021) "Could routine race-adjustment of spirometers exacerbate racial disparities in COVID-19 recovery?", *The Lancet* (nät-publicering 12 januari). [https://doi.org/10.1016/s2213-2600\(20\)30571-3](https://doi.org/10.1016/s2213-2600(20)30571-3)
- ASTA (Astma-, Allergi- och KOL-sjuksköterskeföreningen) (2022) *Spirometri – ett metod- och omvårdnadsdokument*. https://swenurse.se/download/18.3bef935018774300a324a0c2/1681908229821/Asta_Spirometri%202022%20KLAR%20WEBB.pdf (hämtningsdatum 25 maj 2026).
- Backman, H. & M. Ekström (2024) "Interpretative Implications of Not Adjusting for Race. A Switch to the Global Lung Function Initiative Global Spirometry Equations", *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 209(1): 10–12. <https://doi.org/10.1164/rccm.202307-1245ed>
- Balasubramanian, A., R. A. Wise, S. Stanojevic, M. R. Miller & M. C. McCormack (2024) "FEV1Q: a race-neutral approach to assessing lung function" *European Respiratory Journal* 63(4): 2301622. <https://doi.org/10.1183/13993003.01622-2023>
- Bhakta, N. R., C. Bime, D. A. Kaminsky, M. C. McCormack, N. Thakur, S. Stanojevic, A. D. Baugh, L. Braun, S. Lovinsky-Desir, R. Adamson m.fl. (2023) "Race and ethnicity in pulmonary function test interpretation: An official American Thoracic Society statement", *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 207(8): 978–995. <https://doi.org/10.1164/rccm.202302-0310ST>
- Belfrage, B., A. Hansson & B. Bake (2016) "Performance and interpretation of spirometry among Swedish hospitals", *The Clinical Respiratory Journal* 10(5): 567–573. <https://doi.org/10.1111/crj.12255>
- Ben Saad, H., M. N. El Attar, K. Hadj Mabrouk, A. B. Abdelaziz, A. Abdelghani, M. Bousarsar, K. Limam, C. Maatoug, H. Bouslah, A. Charrada m.fl. (2013) "The recent multi-ethnic global lung initiative 2012 (GLI2012) reference values don't reflect contemporary adult's North African spirometry", *Respiratory Medicine* 107(12): 2000–2008. <https://doi.org/10.1016/j.rmed.2013.10.015>
- Bonilla-Silva, E. (2006) *Racism without Racists. Color-Blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in the United States*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Bowerman, C., N. R. Bhakta, D. Brazzale, B. R. Cooper, J. Cooper, L. Gochicoa-Rangel, J. Haynes, D. A. Kaminsky, L. T. Tuyet Lan, R. Masekela m.fl. (2023) "A race-neutral approach to the interpretation of lung function measurements", *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 207(6): 768–774. <https://doi.org/10.1164/rccm.202205-0963oc>
- Bredström, A. & S. Mulinari (2022) "Conceptual unclarity about COVID-19 ethnic disparities in Sweden – Implications for public health policy", *Health* 27(2): 186–200. <https://doi.org/10.1177/13634593221074866>
- Bredström, A. & S. Mulinari (2025a) "Ambivalence about race: expert opinions on using racial and ethnic categories in clinical research in Sweden", 193–208 i N. El-lebrecht m.fl. (red.) *The Order of Populations. Contesting Bio-Scientific Classification*. Bielefeld: Transcript. <https://doi.org/10.14361/9783839472378-011>

- Bredström, A. & S. Mulinari (2025b) "Lost along the way? Searching for the inclusion-and-difference paradigm in pharmaceutical research and regulation in Sweden", *BEHEMOTH: A Journal on Social Dis/Order* 18(1): 89–100. DOI: 10.6094/behemoth.2025.18.1.1118
- Braun, L. (2014) *Breathing Race into the Machine. The Surprising Career of the Spirometer from Plantation to Genetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Brännström, L. (2016) "'Ras' i efterkrigstidens Sverige: ett bidrag till en mothistoria", i P. Lorenzoni & U. Manns (red.) *Historiens hemvist. II*. Göteborg: Makadam förlag.
- Cerdena, J. P., M. V. Plaisime & J. Tsai (2020) "From race-based to race-conscious medicine: how anti-racist uprisings call us to act", *Lancet* 396 (10257): 1125–1128. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(20\)32076-6](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(20)32076-6)
- Dinh-Xuan, A. T., B. L. Graham, B. Thompson, M. R. Miller & S. Stanojevic (2024) "Reconciling the past and considering the future of pulmonary function test interpretation", *European Respiratory Journal* 63 (2): 2302225. <https://doi-org.e.bibl.liu.se/10.1183/13993003.02225-2023>
- Du Bois, W. E. B. (2007[1940]). *Dusk of Dawn. An Essay toward an Autobiography of a Race Concept*. New York: Oxford University Press.
- Duster, T. (2015) "A Post-genomic Surprise: The Molecular Reinscription of Race in Science, Law and Medicine", *The British Journal of Sociology* 66(1): 1–27. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12118>
- Ekström, M. & D. Mannino (2022) "Race-specific reference values and lung function impairment, breathlessness and prognosis: Analysis of NHANES 2007–2012", *Respiratory research* 23(1): 271. <https://doi.org/10.1186/s12931-022-02194-4>
- Epstein, S. (2007) *Inclusion. The Politics of Difference in Medical Research*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ericsson, M. (2023) *Vetenskapen som försvann? Svensk rasforskning efter 1935*. Lund: Arkiv förlag.
- Fausto-Sterling, A. (2008). "The Bare Bones of Race", *Social Studies of Science* 38(5): 657–694. <https://doi.org/10.1177/0306312708091925>
- Gannett, L. (2014) "Biogeographical ancestry and race", *Studies in History and Philosophy of Science* 47: 173–184. <https://doi.org/10.1016/j.shpsc.2014.05.017>
- GlaxoSmithKline (2017) *Reporting and Analysis Plan for Study 204471. A multi-centre, open label, single arm, 32-week treatment study in subjects with severe eosinophilic asthma not optimally controlled with current omalizumab treatment who are switched from omalizumab to mepolizumab 100mg subcutaneous (the OSMO study)*. <https://clinicaltrials.gov/ct2/show/NCT02654145> (hämtningsdatum 25 maj 2026).
- Gruber, S. (2024) "Etnicitet och integration: gränspraktiker i den svenska fosterhemsvården", *Tidsskrift för välfärdsforskning* 27(1): 1–14. <https://doi.org/10.18261/tfv.27.1.2>
- Gustafsson, P. & O. Zetterström (2019) *Spirometri 2.0 – i teori och mycket praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, P. (2021) "Referensvärden för lungfunktion hos barn – hur ska vi använda de nya internationella referensvärdena?" Powerpointpresentation. <https://>

- aol.barnlakarforeningen.se/wp-content/uploads/sites/24/2020/08/04_referensvar-den_for_lungfunktion_hos_barn_per_gustafsson.pdf (hämtningsdatum 25 maj 2026).
- Hagerman, M. (2015) *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*. Stockholm: Norstedts.
- Hallberg, J. (2023) "Nya referensvärden för spirometri". Powerpointpresentation, Svenska barnläkarföreningens höstmöte 2023. https://aol.barnlakarforeningen.se/wp-content/uploads/sites/24/2023/10/Nya-referensvar-den-spirometri-BLFA-2023_clean.pdf (hämtningsdatum 25 maj 2026).
- Hamed, S. (2022) *Healthcare Staff's Racialised Talk. Examining Accounts of Racialisation in Healthcare*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hübinette, T., C. Lundström & P. Wikström (2023) *Race in Sweden. Racism and Antiracism in the World's First "Colourblind" Nation*. London: Routledge.
- Jansson-Keshavarz, S. & V. Nordling (2022) "Waiting for housing: municipal practices of mobility control", *European Journal of Social Work* 25(6): 969–981. <https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2040439>
- Jonsson, S. (2004) "Rasism och nyrasism i Sverige 1993–2003", 45–77 i K. Mattsson & I. Lindberg (red.) *Rasism i Europa: kontinuitet och förändring*. Stockholm: Agora.
- Kahn, J. (2012) *Race in a Bottle. The Story of BiDiL and Racialized Medicine in a Post-Genomic Age*. New York: Columbia University Press.
- Kanj, A. N., A. S. Niven, C. T. Cowl & H. Yadav (2024) "Rethinking the Role of Race in Lung Function: The Shift to Race-Neutral Spirometry Interpretation", *Mayo Clinic Proceedings* 99(10): 1547–1552. <https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2024.05.018>
- Karlsson Blom, L. (2025) *Rasprat. Samtal om antirasism i Sverige 2010–2025*. Linköping: Linköping University Press.
- Konradsen, J. & S. Adam (2025) "Spirometrier, rekommenderat referensmaterial". <https://aol.barnlakarforeningen.se/wp-content/uploads/sites/24/2025/11/Riktlinje-Spirometrier.okt25.pdf>. (hämtningsdatum 25 maj 2026).
- Krieger, N. & M. T. Bassett (2025) "Structural and Scientific Racism, Science, and Health- Evidence versus Ideology", *New England Journal of Medicine* 393(12): 1145–1148. <https://doi.org/10.1056/nejmp2508916>
- Laclau, E. & C. Mouffe (1985) *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.
- Latour, B. (1987) *Science in Action. How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lock, M. (2015) "Comprehending the Body in the Era of the Epigenome", *Current Anthropology* 56(2): 151–177. <https://doi.org/10.1086/680350>
- Lundström, C. & T. Hübinette (2020) *Vit melankoli. En analys av en nation i kris*. Göteborg: Makadam förlag.
- Lundström, M. (2021) "Barns perspektiv på svensk vardagsrasism", *Sociologisk forskning* 58(4): 433–454. <https://doi.org/10.37062/sf.58.23154>
- Länsstyrelsen (2018) *Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden*, Rapport 2018:21. Stockholm: Länsstyrelsen.

- Malinovschi, A., X. Zhou, B. Bake, G. Bergström, A. Blomberg, J. Brisman, K. Caidahl, G. Engström, M. Eriksson, A. Frølich m.fl. (2020) "Assessment of Global Lung Function Initiative (GLI) reference equations for diffusing capacity in relation to respiratory burden in the Swedish CArdioPulmonary bio-Image Study (SCAPSiS)", *European Respiratory Journal* 56(2): 1901995. <https://doi.org/10.1183/13993003.01995-2019>
- Masekela, R., G. L. Hall, S. Stanojevic, B. Sartorius, R. MacGinty, H. Benn Saad, Y. Trabelsi, F. Messan, M. Arigliani, A. Ketfi m.fl. (2019) "An urgent need for African spirometry reference equations: the Paediatric and Adult African Spirometry study", *The International Journal of Tuberculosis and Lung Disease* 23(8): 952–958. doi: 10.5588/ijtld.18.0442.
- M'charek, A. (2000) "Technologies of population: forensic DNA testing practices and the making of differences and similarities", *Configurations* 8(1): 121–159. <https://doi.org/10.1353/con.2000.0005>
- M'charek, A., K. Schramm & D. Skinner (2014) "Technologies of Belonging: The Absent Presence of Race in Europe", *Science, Technology, & Human Values* 39(4): 459–467. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243914531149>.
- Miller, M., B. Graham & B. Thompson (2022) "To the Editor: Race/Ethnicity and reference Equations for Spirometry", *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 206(6): 790–791. <https://doi.org/10.1164/rccm.202201-0197le>
- Miles, R. (1989) *Racism*. London: Routledge.
- Molina, I. (1997) *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Mulinari, S., A. Vilhelmsson, P. Ozieranski & A. Bredström (2021) "Is There Evidence for the Racialization of Pharmaceutical Regulation? Systematic Comparison of New Drugs Approved over Five Years in the USA and the EU", *Social Science & Medicine* 280(1). <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114049>.
- Mulinari, S. & A. Bredström (2024a) "'Black race', 'Schwarze Hautfarbe', 'Origine africaine', or 'Etnia nera'? The absent presence of race in European pharmaceutical regulation", *BioSocieties* 19: 19–36. <https://doi-org.e.bibl.liu.se/10.1057/s41292-022-00291-7>
- Mulinari, S. & A. Bredström (2024b) "Race in clinical trials in Sweden: How regulatory and medical standards in clinical research trump the post-racial discourse", *Sociology of Health & Illness* 46(2): 315–332. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13709>
- Mulinari, S., F. Schreiber, I. Sundby Ulsnes, A. Bredström, & J. Fisher (2026) "Over-Represented as Volunteers, Under-Represented as Patients: Racial and Ethnic Inequalities in a Large Sample of U.S. Phase 1 Clinical Trials", *Critical Public Health* 36(1). <https://doi.org/10.1080/09581596.2026.2670065>
- Mulinari, D. & A. Neergaard (2004) *Den nya svenska arbetarklassen. Rasifierade arbetares kamp inom facket*. Umeå: Boréa.
- Mulinari, D. & A. Neergaard (2017) "Theorising Racism: Exploring the Swedish racial regime", *Nordic Journal of Migration Research* 7(2): 88–96. <https://doi.org/10.1515/njmr-2017-0016>

- Mol, A. (2002) *The Body Multiple. Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- Nash, C. (2015) *Genetic Geographies. The Trouble with Ancestry*. Minneapolis: Minneapolis University Press.
- Non, A., B. Bailey, S. Bhatt, R. Casaburi, E. A. Regan, A. Wang, A. Limon, C. Rabay, A. A. Diaz, A. K. Baldomero m.fl. (2023) "Race-Specific Spirometry Equations Do Not Improve Models of Dyspnea and Quantitative Chest CT Phenotypes", *CHEST* 164(6): 1492–1504. <https://doi.org/10.1016/j.chest.2023.07.019>
- Pellegrino, R., G. Viegi, V. Brusasco, R. O. Crapo, F. Burgos, R. Casaburi, A. Coates, C. P. M. van der Grinten, P. Gustafsson, J. Hankinson m.fl. (2005) "Interpretative strategies for lung function tests", *European Respiratory Journal* 26(5): 948–968. <https://doi.org/10.1183/09031936.05.00035205>
- Public Health England (2020) *Beyond the Data: Understanding the Impact of COVID-19 on BAME Groups*. London: Crown Copyright.
- Quanjer P. H., S. Stanojevic, T. J. Cole, X. Baur Graham, L. Hall, B. H. Culver, P. L. Enright, J. L. Hankinson, M. S. M. Ip. J. Zheng m.fl. (2012) "Multi-ethnic reference values for spirometry for the 3-95-yr age range: the global lung function 2012 equations", *European Respiratory Journal* 40(6): 1324–1343. <https://doi.org/10.1183/09031936.00080312>
- Reddick, B. (2023) "Reconsidering the Use of Race in Spirometry Interpretation", *American Family Physician* 107(3): 222–223.
- Regeringen (2018) *Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner*. Regeringens proposition 2017/18:59. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Roberts, D. (2011) *Fatal Invention. How Science, Politics and Big Business Recreate Race in the Twenty-First Century*. London: The New Press.
- Schclarek Mulinari, L. (2020) *Race and order. Critical Perspectives on Crime in Sweden*. Stockholm: Stockholm University Press.
- Sitarik, A. R., G. Wegienka, C. C. Johnson & C. L. M. Joseph (2023) "Impact of Spirometry Race-Correction on Preadolescent Black and White Children", *The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice* 11(10): 3097–3106. <https://doi.org/10.1016/j.jaip.2023.05.045>
- Socialstyrelsen (2020) *Nationella riktlinjer för vård vid astma och KOL*. Kunskapsunderlag. Bilaga.
- SOU (2015) *Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m.* (SOU 2015:1). Stockholm: Regeringskansliet.
- Unesco (1950) *The Race Question*. Paris: Unesco.
- Timmermans, S. & S. Epstein (2010) "A World of Standards but Not a Standard World: Toward a Sociology of Standards and Standardization", *Annual Review of Sociology* 36(1): 69–89. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102629>.
- Voyer, A., & V. Barker (2023) "Recognition Gaps and COVID Inequality: The Case of Immigrants in Sweden", *Cultural Sociology* 19(1): 67–88. <https://doi.org/10.1177/17499755231170700>
- Vyas, D. A., L. G. Eisenstein & D. S. Jones (2020) "Hidden in Plain Sight. Reconsi-

dering the Use of Race Correction in Clinical Algorithms”, *New England Journal of Medicine* 383(9): 874–882. <https://doi.org/10.1056/nejmms2004740>
Ålund, A. & C.-U. Schierup (1991) *Paradoxes of Multiculturalism. Essays on Swedish Society*. Brookfield: Avebury Aldershot.

Recensioner

Per Månson, *Den ryska autokratins uppgång och fall. Människor, händelser, kriser och reformer från medeltiden till revolutionen 1917*. Irene Publishing 2026.

Som titeln anger spänner denna bok över en lång tidsrymd. Ambitionen är att teckna den ryska autokratins historia, från dess vagga i storfurstendömet Moskva till tsarväldets fall 1917. Framställningen är kronologisk och berättande. Vi får följa de tidiga tsarerna, den stora oredan, Peter den store, raden av kvinnliga tsarer under 1700-talet, dragkampen mellan reformförsök och konservativ reaktion under 1800-talet, fram till första världskrigets urladdning och tsardömet fall.

Två frågor som infinner sig hos läsaren är, för det första, vad autokratin *är*, och, för det andra, vilka kontinuiteter och diskontinuiteter som kan urskiljas i den långa historia boken tecknar. När det gäller den första frågan beskriver Månson autokratin som ett politiskt system, en "härskarmodell", kännetecknad av oinskränkt makt för härskaren, vilket under historiens gång ofta lett till ohämmad, brutal maktutövning. Termen "autokrat" (självhärskare) började användas som en synonym till tsar under Ivan III och Ivan IV. Historiskt kom den att förknippas både med imperiebyggande och med försvar för den ortodoxa tron. Månson lyfter också fram dess symbiotiska förhållande till bondeklassens underordning och exploatering, i synnerhet livegenskapen: "det är relationen mellan dessa två sociala institutioner – autokratisk politisk styrning och böndernas livegenskap – som utgör kärnan i den ryska utvecklingen" (s. 14).

Den andra frågan, den om kontinuiteter och diskontinuiteter, är intrikat. Ett grepp som författaren använder för att kasta ljus över den är att fokusera på samspelet mellan aktör och struktur. Med detta fokus skapas ordning och överblick i bokens myller av händelser och gestalter. Genom att följa aktörer som under den ryska historiens långa förlopp har revolterat mot, försökt reformera eller strävat efter att bevara autokratin kastar han samtidigt ljus över hur den senare har formats, befästs och tidvis destabiliserats. Läsaren får å ena sidan följa hur autokratin byggs upp och cementeras till en trögrörlig struktur som visar sig ytterligt svår att avveckla. Å andra sidan är det nästan alltid individer som står i förgrunden för berättandet, i synnerhet tsarer och ministrar men också upprorsmän, patriarker och intellektuella, som samvetsgrant levandegörs som personer och vilkas valmöjligheter och ofta ödesdigra beslut framhävs. Ett exempel på hur händelsehistorien får dominera framställningen är när Månson lokaliserar de avgörande första stegen mot autokratins uppkomst i det blodiga inbördeskrig som följde på ett bröllop 1433, där ett guldbelagt bälte utlöste en fejd mellan två grenar

av furstefamiljen. Här, liksom på många andra håll i boken, är Månsons poäng att historien inte är förutbestämd och fast i givna strukturer, utan mycket väl kunde ha tagit en annan vändning – och Ryssland blivit ett mycket annorlunda land – om aktörer i vissa bestämda situationer handlat annorlunda.

Trots myllret av händelser framträder viktiga brytpunkter och förskjutningar. Till de mest intressanta avsnitten hör skildringarna av kosackernas framväxt och återkommande uppror. De senare görs begripliga i ljuset av den ryska expansionen mot slätterna i söder, länge områden dit ryska bönder kunde fly det tilltagande förtrycket i Moskvaväldets kärnområden. Just böndernas rörlighet hade varit en anledning till livegenskapens införande och etablering under 1600-talet. Det framträder med andra ord ett tydligt mönster där underordningen av de ryska bönderna och de stora återkommande och ofta kosackleda upproren var sammanhängande processer. ”Rysslands gräns mot stäppen spelade [...] en viktig roll i landets tidiga historia: ur den utgick kosackerna och den var startpunkt för de stora upproren under sexton- och sjuttonhundratalet” (s. 97).

Napoleontiden framstår som en viktig vattendelare. Fram till dess tar autokratin ännu form och växer sig starkare. Mottendenser slås ner, livegenskapen konsolideras. Men herefter handlar framställningen till stor del om autokratins oförmåga att reformera sig i grunden (trots de betydande försök som gjordes, främst under Alexander II då livegenskapen upphävdes). Även motståndet mot autokratin skiftar form. Fram till Napoleontiden handlar det om kosacker och folkliga revolter, om konflikten mellan äldre tiders rörlighet och en tilltagande repressiv statsapparat. Efter Napoleontiden handlar det i stället om rörelser som med väst som förebild vill ha ett ”modernt” Ryssland och alltså vill reformera eller avskaffa autokratin.

Vissa aspekter kunde ha förtjänat en fördjupad diskussion. Hur ser det till exempel ut med relationen mellan autokrati och imperium? Månson ifrågasätter att den är nödvändig när han påpekar att autokratin existerat i flera hundra år innan Ryssland blev ett imperium under Peter den store (s. 13). Samtidigt skriver han att erövringen av Kazan 1552 skulle kunna ses som en alternativ startpunkt för imperiebyggandet (s. 14), och när det gäller en imperialistisk retorik står det klart att den sådan förekom redan hos Ivan III, när Ryssland efter Konstantinopels fall tog på sig rollen som ett ”tredje Rom”. Imperialism betyder med andra ord inte nödvändigtvis bara militär expansionism utan har också en kulturell sida som yttrar sig i universalistiska anspråk och en idé om kejsardömet helighet. När det gäller autokratins kulturella sida pekar Månson på en ”egendomlighet”, nämligen att tsaren ses som en far till folket, ”den gode tsaren” (s. 16). Denna aspekt av tsardömet blir visserligen framträdande först efter den stora oredan, men tsardömet kom ändå redan med Ivan III att förknippas med missionen att upprätthålla och sprida den ortodoxa tron (s. 50). Här finns med andra ord många idéhistoriska trådar som det hade varit intressant att se en klargörande diskussion om.

Till bokens förtjänster hör att den inte fastnar i metodologisk nationalism. Tvärtom ägnas stor uppmärksamhet åt hur den internationella kontexten påverkat den ryska statsbildningens utveckling, i synnerhet genom de många krig landet utkämpat. I långa avsnitt behandlas Napoleonkrigen, Krimkriget, rysk-japanska kriget och första

världskriget. Däremot saknas till stor del en tydlig diskussion av den internationella ekonomiska kontext i vilken den ryska utvecklingen skett. Kapitalismen är märkligt frånvarande i skildringen fram till 1800-talets industrialisering. Till exempel förbigås frågan om hur landets roll i det tidigmoderna kapitalistiska världssystemet bidrog till den ryska livegenskapen. En fascinerande fråga är i vad mån kapitalismens globala utbredning bidrog till Pugatjovupproret under 1770-talet, det största bonde- och kosackupproret i Rysslands historia. Som Månson själv påpekar deltog inte bara kosacker och förrymda livegna i upproret utan också "tidiga industriproletärer" i den framväxande gruv- och järnindustrin i Uralområdet (s. 123).

En fråga som Månson själv reser i förordet men som inte får något svar i denna bok är hur mycket av det ryska styresskicket som överlevde autokratins fall 1917. Han citerar historikern Levin som skriver: "Ju snabbare och mer grundligt du förändrar, desto mer av det gamla måste du återskapa" (s. 10). Därför måste man fråga sig "i vilken mån den ryska förrevolutionära historien har upprepat sig i Ryssland efter revolutionen" (s. 11). Denna fråga blir hängande i luften, så att bokens berättelse i viss mening lämnas oavslutad samtidigt som inte heller det teoretiska förhållandet mellan aktör och struktur blir fullt klarlagt. Uppenbarligen spelade aktörer en avgörande roll 1917 när tsardömet föll. Men vad hände med de sociala strukturer som upprätthållit autokratin? Strukturella faktorer diskuteras mycket lite i bokens avslutande delar. Fanns det en struktur kvar som gjorde det lättare att etablera ett auktoritärt enpartistyre under bolsjevikerna? Om så, föll autokratin verkligen 1917 eller bytte den bara namn? Svaren kommer, får man förmoda, i de ytterligare volymer av rysk historia som Månson utlovar i inledningen och som ska ta läsaren genom revolutionen och inbördeskriget 1917–1921 och Sovjetunionen 1922–1991.

Sammanfattningsvis är detta ett imponerande verk som fångar det dramatiska och oförutsägbara i historien och kombinerar detta med en djup förståelse av samhällets tröghet och strukturella kontinuitet. Här finns mycket att lära både om den ryska autokratin och om människans roll i historien i stort.

Carl Cassegård

Professor, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet

Evelina Johansson Wilén, Lotte Schack, Carl Wilén & Johan Örestig Kling (red.), *Samtida marxistisk teori*. Daidalos 2025. 454 s.

Kommunismens spöke vandrar inte längre omkring och hotar den bestående ordningen, varken i Europa eller någon annanstans. Trots avsaknaden av marxistiskt profilerade sociala rörelser talas det numera allt oftare om en renässans för marxismen. Visst, under senare tid är det möjligt att se ett nyväckt intresse för Marx i kulturen. Romaner, filmer och teaterpjäser som inspireras av och uttryckligen tar sin utgångspunkt i Marx texter såväl som i hans liv har blivit frekventare. Men ska vi tala om en reell renässans får vi vända oss till akademien. På universiteten runt om i världen, även i Sverige, har Marx onekligen fått ett uppsving de senaste tio, femton åren.

Denna utveckling kan möjligen förstås mot bakgrund av de två senaste decenniernas samhällsutveckling och svårigheten att skapa beständiga radikala vänsterrörelser. Renässansen kan ses som en senkommen reflektion kring sammanbrottet för den vid millenniumskiftet starka globala rättviserörelsen. Den finanskris som tio år därefter förstärkte en redan grotesk ojämlikhet skapade hastigt uppfällande gatuprotester som snabbt falnade. Men finanskrisen gav också upphov till forskning som fördjupade förståelsen av kriser som en central del av det kapitalistiska systemet. Vid tiden för finanskrisen exponerades vi också för gigeconomins nakna exploatering av människan, och Marx förståelse av arbetskraften som en vara aktualiserades på ett sätt som blottlade kapitalismens natur. Den allt akutare klimatkrisen har också tvingat fram en mer distinkt analys av grundorsakerna till att planeten är på väg att bli obeboelig. Här har återvändandet till Marx och nytolkningen av hans syn på relationen mellan människa och natur fått en påtaglig betydelse.

Bokförlaget Daidalos gav hösten 2025 ut antologin *Samtida marxistisk teori*. Den är redigerad av fyra svenska samhällsforskare verksamma vid fyra olika lärosäten: Evelina Johansson Wilén, Lotte Schack, Carl Wilén och Johan Örestig Kling. Genom sin bredd och sitt pedagogiska anslag är antologin en för svenska förhållanden unik och imponerande satsning. Boken är ett måste för den som vill orientera sig i samtida marxistiska teori. I inledningen poängteras att "marxistisk teori utan organisering för en annan värld är tom". Samtliga redaktörer är utöver sina universitets anställningar också involverade i olika former av utom-akademisk politisk verksamhet.

Det vedertagna greppet när det gäller antologier av det här slaget är att redaktörerna utgår från den egna förståelsen av samtidens centrala politiska konfliktytor och mot denna bakgrund ger man sedan utrymme åt de teoribildningar och den samhällsförändrande praktik man betraktar som bäst lämpade att möta dagens utmaningar. Inte så i denna antologi, här intar man en tämligen återhållsam hållning till sitt redaktörskap. Antologin har sin grund i en öppen inbjudan att medverka med artiklar, primärt riktad till forskare vid landets universitet: "Vi vill att du skriver en text på 10–12 sidor om en samtida marxist som du uppfattar vara central för dagens marxistiska renässans!" I inledningen redovisas hur idén till antologin uppstod, hur man tack vare ett generöst bidrag från Riksbankens jubileumsfond och ett nära samarbete med förlaget kunde färdigställa den nu aktuella volymen.

Som läsare 'besparas' vi alltså allt tesdrivet redaktörskap med fingervisningar om redaktörernas egen position i den för marxismen så nödvändiga diskussionen om relationen mellan teori och samhällsomvandlande praktik. Den redaktionella målsättningen är i stället inriktad mot att ge en "introduktion till centrala inriktningar och teoretiker" i den samtida marxistiska renässans som redaktörerna ser sig som en del av. Denna "pedagogiska" ansats, i kombination med det mycket breda anslaget gör att man sammanställt en volym som famnar över många teoretiska fält. Boken består av 37 texter av lika många författare. Bidragen är satta i alfabetisk ordning och varje text presenterar en samtida marxistisk tänkare. Denna breda ansats ger boken flera möjliga användningsområden, till exempel som en sorts uppslagsbok över samtidens radikala tänkare och som utgångspunkt för studiecirkel-verksamhet.

Bokens styrka är texternas kvalitet. De är alla mycket välskrivna, intressanta, vederhäftiga och försedda med referenser som leder läsaren vidare. Författarna vet mycket väl vad de talar om och det framgår ganska snart att texterna har gått igenom en av redaktörerna initierad och organiserad kollektiv skrivprocess.

Antologin åskådliggör hur marxistisk teori under flera decennier har utvecklats i dialog med andra teoretiska traditioner, såsom feministisk teori, postkoloniala perspektiv och annan sociologisk och filosofiskt orienterad kritisk samhällsteori. Därigenom framträder marxismen här primärt som ett mångfacetterat forskningsfält som inte kan föras till någon enhetlig politisk kanon, utan snarare bör förstås som ett komplext nätverk av ömsom överlappande, ömsom konkurrerande ansatser. Boken blir till en karta över en teoribildning som befinner sig i ständig utveckling och omvandling, en levande tanketradition som befattar sig med många av samtidens centrala frågor – allt från den klassiska problematiseringen av klassamhället till dagens frågor om kön, ras, geografi, historia och människans relation till natur och klimat.

Redaktörerna går klokt nog inte in på vad marxismen "egentligen är" och vad som måste uppfattas som teorier utanför den marxistiska traditionen. Det avgörande är inte huruvida de presenterade författarna kan betraktas som "renläriga" marxister, utan i vilken utsträckning deras tänkande förmår utveckla de frågeställningar, problem och mål som kännetecknar den teori och praktik som sedan över hundrafemtio år tagit sin utgångspunkt i Karl Marx skrifter.

Boken har många förtjänster men är inte invändningsfri. Trots att redaktörerna i inledningen sorterar bidragen i ett antal teman blir kartan över innehållet ändå oöverskådlig. Utan tvekan hade en fördjupning av de angivna temana, som är väl funna, kunnat organisera texterna och därmed gett boken en struktur som också gjort redaktörerna mer närvarande och vägledande. Om bredden kan betraktas som en styrka är den samtidigt en faktor som oundvikligen leder till en av bokens svagheter. Det går inte att komma ifrån att många av bidragen är märkta av redundans. Efter-som varje bidrag är skrivet för att fungera som en självständig text tvingas man som läsare flera gånger ta sig igenom i princip likalydande genomgångar av grundläggande marxistiska begrepp och teorier. Det är här man efterfrågar en tematisk struktur och någon form av redaktionell uppsamling eller progressionsorienterad vägledning. Det återhållsamma redaktörskapet bidrar till att "marxismens renässans" primärt uppfattas

som ett pluralistiskt, akademiskt fält snarare än det politiska projekt som redaktörerna apostroferar i inledningen.

Många av de tänkare som getts plats i boken är välkända. Det är givet att namn som David Harvey och Nancy Fraser måste vara med, och de presenteras med initierade och genomarbetade texter. Beverly Skeggs, Immanuel Wallerstein, Samir Amin och flera andra är likaså självklara. Men det som för min del var den verkliga behållningen var några för mig mer eller mindre okända forskare, till exempel de som har siktet inställt på att rädda marxismen från dess eurocentrism genom att fördjupa diskussionen av rasmässig kapitalism, kolonialism och imperialism. Ett annat spännande tema är de ekomarxistiskt orienterade tänkare som i sina analyser tränger djupt ner i förhållandet mellan kapitalism, natur och klimat och uppfattar klimatkrisens grundorsaker som länkade till kapitalets värdeförmeringstvång.

Det är naturligtvis omöjligt att ta med alla aktuella, centrala tänkare som i dag utgör det marxistiska idéfältet. Utan att diskvalificera någon av de i antologin presenterade forskarna undrar man, mot bakgrund av redaktörernas betoning av att teori måste ”komma till användning”, varför namn som Yanis Varoufakis, Andreas Malm, Guy Standing och Ståle Holgersen saknas. Dessa personer är inte bara skarpa forskare utan också profilerade aktivister och organisatörer, drivna av ambitionen att utveckla relationen mellan teoretisk analys och samhällsförändrande praxis.

Ove Sernhede

Professor emeritus, Göteborgs universitet

Björn Blom, Carolina Klockmo, Magnus Larsson, Marie-Louise Snellman och Sheila Zimic (red.), *Utvärdering, uppföljning och granskning i socialt arbete. Förutsättningar, tillvägagångssätt och kritisk reflektion*. Natur & Kultur 2025.

Utvärdering, uppföljning och granskning har under de senaste decennierna blivit centrala inslag i organiseringen av välfärdsstatens verksamheter. Inom socialt arbete har dessa praktiker successivt fått en alltmer framträdande roll i takt med att krav på systematiskt lärande, evidens och ansvarsutkrävande institutionaliserats i lagstiftning, styrning och professionell praktik. Antologin *Utvärdering, uppföljning och granskning i socialt arbete* tar sig an detta omfattande och mångfacetterade fält genom en bred genomgång av begrepp, modeller och tillämpningar. Resultatet är en bok som fungerar väl som introduktion till ämnet. Men den kan också läsas som ett bidrag till förståelsen av hur kunskap om sociala insatser produceras och används i samtida välfärdsorganisationer.

Boken är omfattande och består av 23 kapitel fördelade över fyra delar. De inledande kapitlen behandlar centrala utgångspunkter för utvärdering och uppföljning i socialt arbete, där frågor som kunskap, resultat och värderingskriterier diskuteras. Därefter följer en del om olika utvärderingsmodeller, där läsaren introduceras i bland annat effektutvärdering, programteori och kritiskt realistiska ansatser. Den tredje delen behandlar systematisk uppföljning, inte minst i anslutning till individbaserade uppföljningssystem och organisationers lärande. Den avslutande delen vidgar perspektivet genom att diskutera det som i boken benämns granskningssamhället och de konsekvenser detta kan få för socialt arbete och dess professionella aktörer.

En uppenbar styrka i antologin är dess bredd. Författarna representerar olika forskningsmiljöer och erfarenheter och flera bidrag är tydligt förankrade i praktiskt utvecklingsarbete inom socialtjänsten. Det märks att redaktörerna har en nära relation till det fält där utvärderingar och uppföljningar faktiskt äger rum. Boken rör sig därför relativt obehindrat mellan metodologiska resonemang och konkreta exempel från verksamheter. För läsare som arbetar inom socialtjänst, eller i gränslandet mellan forskning och praktik, är detta särskilt värdefullt. Antologin ger en god överblick över de modeller och begrepp som används i dag och bör därmed fungera väl som litteratur på utbildningar inom socialt arbete såväl som i forskningsbaserat utvecklingsarbete i praktiken.

Samtidigt finns det anledning att läsa boken i ett bredare samhällsvetenskapligt perspektiv. De frågor som behandlas rör inte enbart metodval eller organisatoriska rutiner, utan handlar ytterst om hur välfärdsstatens verksamheter görs synliga, jämförbara och styrbara. I detta avseende blir utvärdering och uppföljning en del i den process under vilken sociala problem – och deras möjliga lösningar – definieras och bedöms i välfärdsorganisationer.

Ett återkommande tema i boken är svårigheten att fastställa orsakssamband i socialt arbete. Sociala interventioner äger rum i komplexa sammanhang där många faktorer samverkar, vilket gör det svårt att avgöra om en viss förändring kan tillskrivas en spe-

cifik insats. Flera kapitel diskuterar olika strategier för att hantera denna komplexitet och betonar vikten av att kombinera olika typer av metoder och datakällor. Den metodologiska pluralism som präglar antologin framstår som en rimlig utgångspunkt. Sociala problem låter sig sällan reduceras till enkla variabler, och olika forskningsdesigner kan bidra med olika typer av kunskaper. Samtidigt väcker denna pluralism frågor om vilka kunskapsformer som faktiskt får störst betydelse i praktiken. I många välfärdsorganisationer har indikatorer, jämförelser och kvantifierbara resultat fått en alltmer framträdande roll. Här framträder en av bokens mest intressanta spänningar. Å ena sidan betonas vikten av kritisk reflektion kring utvärderingens möjligheter och begränsningar. Å andra sidan framstår utvärdering ofta som en självklar och i grunden positiv del av välfärdsorganisationers utveckling. Detta gäller inte minst diskussionen om systematisk uppföljning, där sådana system beskrivs som ett sätt att stärka verksamhetens lärande och förbättra kvaliteten i sociala insatser. Denna dubbelhet gör antologins resonemang särskilt intressanta ur ett mer övergripande perspektiv. Utvärdering och uppföljning fungerar som en kritisk kunskapspraktik samtidigt som de utgör ett centralt verktyg i välfärdsorganisationers styrning.

Ett särskilt intressant bidrag i antologin är diskussionen om socialarbetarnas roll i det som beskrivs som ett prestationsmätningssamhälle. I ett sådant sammanhang förväntas de yrkesverksamma professionerna utföra socialt arbete och dessutom dokumentera och rapportera resultat. Socialarbetaren blir därmed både utförare av sociala insatser och producent av de data som används i uppföljning och utvärdering, en svår balansgång. Författarna sätter denna utveckling i samband med tidigare beskrivningar av ett utvärderings- och granskningssamhälle, men menar att begreppet "prestationsmätningssamhälle" bättre fångar in dagens förutsättningar för socialt arbete och offentlig förvaltning. Medan granskningssamhället i hög grad präglas av extern kontroll – genom revisioner, inspektioner och olika former av tillsyn – kännetecknas prestationsmätningssamhället av en mer kontinuerlig produktion av mätbara prestationer och kvantifiering i bedömningar av produktivitet, effektivitet och kvalitet. Uppföljning och granskning integreras i det dagliga arbetet och blir en del av hur organisationer styrs och jämförs. I den meningen framträder utvärdering både som ett sätt att studera verksamheter och som en central mekanism i dessa verksamheters organisering och styrning.

Socialt arbete har traditionellt byggt på erfarenhet, omdöme och situationsanpassade bedömningar. Genom uppföljningssystem och indikatorer introduceras i stället ett språk där prestationer och resultat står i centrum. Den kritik av mätbarhet som ofta förs fram i välfärdsdebatten riskerar ibland att ställa professionellt omdöme mot systematisk kunskapsproduktion. Antologins bidrag ligger här i att visa hur utvärdering och uppföljning kan fungera som en praktik där både professionsutövare och målgrupper kan bidra med erfarenheter. I stället för att förstå mätning och utvärdering som ett hot mot det professionella omdömet, visar flera av kapitlen i boken hur sådana praktiker också kan ligga till grund för en mer systematisk och inkluderande kunskapsutveckling inom socialt arbete.

Denna utveckling behöver också sättas i samband med förändringar i den rättsliga

regleringen av kunskapsbaserat socialt arbete. I den nya socialtjänstlagen från 2025 anges att verksamheten ska vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. För den offentliga socialtjänst där de flesta socialarbetare är verksamma är detta alltså inte längre bara ett professionellt ideal utan också ett lagstadgat krav. Socialtjänsten har nu samma lagliga reglering för kunskapsbaserad praktik som skola samt hälso- och sjukvård. I det ljuset framstår frågor om utvärdering och systematisk uppföljning inte bara som metodologiska. De är en del av den kunskapsinfrastruktur som krävs för att socialtjänstens arbete och den offentliga välfärden ska kunna motiveras, granskas och utvecklas.

I detta sammanhang blir också frågan om målgruppernas kunskap central. Flera bidrag i antologin uppmärksammar hur socialt arbete historiskt har haft begränsad förmåga att systematiskt ta vara på målgruppernas erfarenheter i kunskapsutvecklingen. Det är enligt min mening en träffande beskrivning av socialt arbete inte bara historiskt sett, utan på många sätt också i dag. I boken får begreppet "brukarblindhet" beteckna hur organisationers och professioners perspektiv ofta dominerar utvärderingar, medan de människor som berörs av insatserna får en mer perifer roll. Här bidrar boken med en viktig självkritik av det egna fältet och påminner om att frågor om kunskap också är frågor om makt och etik. Vem avgör vad som är ett gott resultat? Och på vilka sätt kan de människor som socialt arbete ytterst är till för inkluderas i den kunskapsproduktion som formar verksamheterna?

Sammantaget är *Utvärdering, uppföljning och granskning i socialt arbete* en ambitiös och angelägen antologi. Den ger en bred introduktion till ett område som blivit centralt för både forskning och verksamhetsutveckling inom socialt arbete. Samtidigt riktar flera kapitel uppmärksamheten mot en mer svårhanterlig fråga, nämligen hur fältets kunskapsproduktion ofta präglas av brukarblindhet. När utvärderingar i huvudsak formas av organisationers och professioners perspektiv riskerar de erfarenheter som finns hos dem som insatserna riktas till att hamna i skymundan. I förlängningen aktualiserar detta en mer grundläggande fråga om expertis i socialt arbete. Om professionen länge har organiserats som den självklara kunskapsbäraren, vad skulle det innebära att i större utsträckning erkänna dem verksamheten är till för som experter på sina egna erfarenheter och som medskapare i kunskapsproduktionen? Den frågan är underförstådd i flera av bokens resonemang och pekar mot en möjlig omorientering av fältets kunskapspraktiker. Just därför blir antologins diskussion om kunskap, makt och representation särskilt viktig – inte bara för utvärderingsforskning och verksamhetsutveckling men för det sociala arbetets fortsatta legitimitet.

Jessica Sjögren

Socionom och fil.dr. i socialt arbete

Torgny T. Segerstedts pris för 2024 och 2025

PRiset INRÄTTADES AV Sveriges Sociologförbund år 1994 och har sitt namn efter Torgny T. Segerstedt, som 1947 utsågs till Sveriges första professor i sociologi. Juryn bestod av *Anna Lund*, professor i sociologi vid Stockholms universitet, och *Mattias Wahlström*, professor i sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet, som gav följande motivering till pristagarna:

2024 års pris tilldelas Martin Holgersson för artikeln ”Johan Asplunds sociologi: Formen i fokus” (vol. 61, nr 1).

Med sin artikel ”Johan Asplunds sociologi: Formen i fokus” aktualiserar Martin Holgersson formens betydelse för det sociologiska författarskapet. Genom en insiktsfull läsning av Johan Asplunds sätt att tänka och göra sociologi påminner Holgersson oss om sociologins möjligheter att möta läsaren genom texter som förenar innehåll och form på ett sätt som spränger gängse genreöverenskommelser. Med fokus på formen som en dörr till sociologisk kreativitet visar Holgersson hur rådande konventioner kring publiceringsstrategier kan problematiseras. Sociologin kan därmed inte bara bryta med det förgivettagna i skapandet av vetenskaplig kunskap, utan också, med formen som hjälp, få oss att se något i ett nytt ljus. Genom att delta i det akademiska samtalet om Asplunds sociologi stärker Holgersson vårt aspektseende och gör oss till bättre sociologer.

2025 års pris tilldelas Matilda Tudor för artikeln ”The Truth and Nothing but the Truth. Media Discourses on Body Data in Medical Age Assessments” (vol. 62, nr 1–2).

I artikeln ”The Truth and Nothing but the Truth. Media Discourses on Body Data in Medical Age Assessments” presenterar Matilda Tudor en kritisk diskursanalys av hur en teknologi för medicinsk åldersbestämning av ensamkommande flyktingbarn – magnetkameraundersökningar av knän – beskrevs i svenska medier under den så kallade flyktingkrisen 2015–2017. På ett analytiskt stringent sätt visar Tudor hur en medicinsk teknologi med tvivelaktig evidens kom att användas för att i svensk of-fentlighet etablera nya ”objektiva sanningar” om vem det typiska ensamkommande flyktingbarnet är. Tudor visar på ett övertygande sätt hur mänskliga subjekt diskursivt kom att reduceras till biometriska data för att kringgå det etiska problematiska i att öka Sveriges avvisning av hjälpsökande. Artikeln är ett utmärkt exempel på hur sociologisk forskning kan framställas på ett både moraliskt engagerat och engagerande sätt för att belysa och kritisera samhälleliga missförhållanden.

Pris för bästa avhandling 2024 och 2025

UNDER SOCIOLOGIDAGARNAS KONFERENSMIDDAG på Linnéuniversitetet tillkännagavs mottagaren av Svenska Sociologförbundets pris för bästa avhandling för åren 2024 och 2025. Juryn, som bestod av *Boel Berner*, professor emerita på Tema teknik och social förändring vid Linköpings universitet, och *Peter Sohlberg*, professor emeritus i Philosophy of social science vid NTNU, Trondheim, gav följande motivering till pristagaren:

Vinnaren av Sociologförbundets pris till nydisputerad forskare i sociologi är Josef Ginnerskov för hans avhandling *Quest for Sociology. Revisiting Prevailing Understandings of a Discipline with Computational Text Analyses of Dissertations*.

Denna avhandling utgör ett självständigt och mycket originellt bidrag till frågan om sociologins identitet, (eventuella) kris och fragmentering med svenska avhandlingar 1980–2019 som empirisk grund. Den skiljer sig från tidigare studier på området som nästan enbart analyserat anglosaxisk litteratur och då främst utifrån abstracts och inte hela avhandlingar. Utifrån av en grundlig genomgång av tidigare diskussioner av sociologins identitet och kris ställs tydliga forskningsfrågor som rör huruvida sociologin kan anses befinna sig i upplösning, om det finns skäl att tala om ett, två eller flera paradigmer i sociologin samt hur detta påverkas av var, vid vilket universitet, och när under perioden forskningen sker. Frågeställningen omformuleras från en teoretiskt diskursiv till en textbaserad, mer empiriskt öppen fråga.

Monografiformatet har möjliggjort en sammanhållen och mycket komplex design där problematiken behandlas noggrant och reflexivt – från forskningsläget, komplexa operationaliseringar av centrala begrepp och multipla statistiska metodval utifrån komplementära syften till en omfattande resultatpresentation och en transparent tolkningsprocess. Tillämpningen av flera avancerade modeller för databearbetning av text ger en nyanserad och sammansatt bild av det sociologiska landskapet så som det tar sig uttryck i svenska doktorsavhandlingar och abstracts, hur det förändrats över tid och hur det skiljer sig åt på väsentliga sätt mellan olika sociologiska miljöer.

Ginnerskov finner ingen empirisk grund för påståendet om en tilltagande fragmentering av sociologin över tid, men däremot för påståendet om en tilltagande specialisering. Han konstaterar också att analyser som baseras på abstracts pekar mot vad som kallas *dual-paradigm science*, medan analyser som baseras på hela avhandlingar pekar mot en mångparadigmatisk vetenskap som berikar och nyanserar den internationella forskningen på området.

En styrka i avhandlingen är ett genomgående resonerande och reflexivt förhållningssätt. Det gäller såväl "operationaliseringen" av de centrala frågeställningarna och valet av analysmetoder som deras genomförande och tolkningen av databearbetningarna. Det rör sig sammanfattningsvis om ett djärvt och självständigt projekt som ger en mångfacetterad, aldrig tidigare visad bild och som lagt en solid grund för en fortsatt diskussion om (den svenska) sociologins identitet, fragmentering och eventuella kris.

Pris för bästa masteruppsats 2024 och 2025

UNDER SOCIOLOGIDAGARNAS KONFERENSMIDDAG på Linnéuniversitetet tillkännagavs mottagaren av Svenska Sociologförbundets pris för bästa masteruppsats för åren 2024 och 2025. Juryn bestod av *Mark Elam*, professor i sociologi vid Göteborgs universitet, och *Satu Heikkinen*, docent i sociologi vid Karlstads universitet. För att undvika en jävssituation deltog vid en omläsning av de tre bästa uppsatserna även Jonas Bååth, docent i sociologi och företagsekonomi vid Sveriges lantbruksuniversitet. Juryn gav följande motivering till pristagaren:

Ragna Lou Heyne tilldelas priset för bästa masteruppsats i sociologi för åren 2024 och 2025 för uppsatsen ”Understanding Patriarchal Sexual Scripts in an Anonymous Survey Using Network Analysis”.

Det är en modig uppsats som på ett innovativt sätt för samman idéer från feministisk teori och kvantitativ sociologi för att utforska den radikalfeministiska teorins grundvalar och vedertagna tolkningar av denna teori. Uppsatsen är metodologiskt mycket ambitiös. Författaren underbygger sina argument med sofistikerade och övertygande statistiska analyser av över ett tusen enkätsvar. Uppsatsen präglas av en föredömlig kritisk reflexivitet i förhållande till såväl teoretiska som metodologiska utgångspunkter. Samtidigt lyckas författaren skapa en effektiv och fängslande röd tråd som empiriskt och teoretiskt kopplar ihop sociologiska debatter om kvantitativa metodens grundantaganden och förutsättningar med sexualitetens roll för patriarkala maktstrukturer.

Sociologisk Forskning

Sociologisk Forskning har givits ut sedan 1964 och är en facktidskrift som publicerar vetenskapliga arbeten inom sociologins fält. Tidskriften riktar sig mot sociologer och andra grupper inom och utom akademien som intresserar sig för den empiriska, teoretiska och metodologiska utvecklingen inom sociologin och samhällsvetenskaperna. Tidskriften har ett särskilt fokus på svenska och nordiska samhällsförhållanden. I Sociologisk Forskning presenteras kontinuerligt resultat från pågående forskningsprojekt, recensioner av svensk och internationell sociologisk och samhällsvetenskaplig litteratur, debattinlägg samt andra bidrag av relevans för svensk sociologisk forskning. Tidskriften ges ut av Sveriges Sociologförbund med stöd av Vetenskapsrådet och kommer ut med 4 nummer om året.

Sociologisk Forskning publiceras med omedelbar öppen tillgång (open access) under Creative Commons-licensen CC BY-NC-ND 4.0. Tidskriften indexeras löpande i Web of Science, Scopus, DOAJ, Artikelsök, Social Science Premium Collection (inklusive Sociological Abstracts) och SocINDEX. Alla texter i Sociologisk Forskning från 1993 och framåt finns öppet tillgängliga på tidskriftens hemsida. Tidskriften finns också tillgänglig via textdatabasen JSTOR (inom paketet Arts & Sciences X).

Redaktörer & ansvarig utgivare

Redaktörer: Marcus Persson och Christian Ståhl

Ansvarig utgivare: Rickard Danell

Grafisk produktion: RPform, Växjö

Tryck: Reklamtryckeriet, Köping

Prenumerationshantering: Nätverkstan, Göteborg

ISSN 0038-0342 (tryckt version)

e-ISSN 2002-066X (elektronisk version).

© Sveriges Sociologförbund och författarna

Adress

Sociologisk Forskning, Christian Ståhl

Linköpings universitet

Institutionen för beteendevetenskap och lärande

Avdelningen för pedagogik och sociologi

581 83 Linköping

sociologiskforskning@sverigessociologforbund.se

Webbadresser

Tidskriftens hemsida: www.sociologiskforskning.se

Facebook: www.facebook.com/SociologiskForskning/

Instagram: www.instagram.com/sociologiskforskning/

Bluesky: [@sociologforskning.bsky.social](https://bsky.app/profile/sociologiskforskning.bsky.social)

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/sociologisk-forskning/>

sociologisk-forskning.

Redaktion

Marcus Persson, Christian Ståhl,

Jelmer Brüggemann, Ida Seing,

Daniel Persson Thunqvist, Lisa Ferm,

Mattias Hellgren, Tina Lidström,

Karin Edberg, Kajsa-Stina Benulic

och Johanna Annerbäck

Redaktionsråd

Ylva Brännström Almqvist, Stockholms universitet

Patrik Aspers, University of St. Gallen, Schweiz

Alireza Behtoui, Södertörns högskola

Hannah Bradby, Uppsala universitet

Christofer Edling, Lunds universitet

Katrine Fangen, Universitetet i Oslo

Peter Hedström, Linköpings universitet

Mikael Hjerm, Umeå universitet

Tora Holmberg, Uppsala universitet

Kerstin Jacobsson, Göteborgs universitet

Bengt Larsson, Linnéuniversitetet

Christine Roman, Örebro universitet

Stefan Svallfors, Institutet för framtidsstudier

Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet

Malin Åkerström, Lunds universitet

Sveriges Sociologförbund

Sveriges Sociologförbund är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för socio-loger med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat nordiska sociologförbundets tidskrift *Acta Sociologica*, som utkommer fyra gånger per år, samt kan teckna en prenumeration på Sociologisk Forskning i tryckt form till reducerat pris.

Vill du bli medlem? Se Sociolog-förbundets hemsida www.sverigessociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Ordförande: Rickard Danell, Umeå universitet

Vice ordförande: Sara Eldén, Malmö universitet

Kassör: Sverre Wide, Högskolan Dalarna

Sekreterare: Anders Hylmö, Högskolan i Halmstad

Ordinarie ledamöter: Ola Agevall, Linnéuniversitetet; Lovisa Backman, Stockholms universitet;

Miia Bask, Uppsala universitet; Lisa Flower, Lunds universitet; Daniel Normark, Högskolan Dalarna

Suppleanter: Linda Kvarnlöf, Mittuniversitetet; Joanna Mellquist, Malmö universitet

Redaktörerna har ordet: Väger till den tvära sociologin
Marcus Persson & Christian Ståhl

Avgående ordförandes tal på Sociologidagarna 2026: Vad är sociologi?
Åsa Wettergren

Diane Reays tal på Sociologidagarna 2026: "The more things change the more they stay the same" – Using Bourdieu to understand the contradictions of change
Diane Reay

Minnesord med anledning av Jürgen Habermas bortgång
Mikael Carleheden

Debatt: Jürgen Habermas signum kommunikativt handlande och deliberativ demokrati
Anita Kihlström & Jörgen Lundälv

Essä: Från Chile till Sverige i sociologins sällskap – En livshistorisk analys
Eduardo Medina

Caught in translation – Ethics in practice through research evaluation
Tobias Olofsson, Staffan Edling & Alison Gerber

Att skapa ett hem i staden – Stadsodling som domesticering
Kerstin Jacobsson & Ylva Wallinder

Sympathy exchange and the making of soulmate friendships – A micro-sociological study of adolescents with hearing loss in mainstream and boarding schools
Kim Sune Jepsen & Poul Poder

Collaborative governance in times of political shifts
Anders Jönsson & Roberto Scaramuzzino

Rätt barn till Rätt Kurva? Om polisens och socialtjänstens urval av barn till en brottspreventiv insats
Johannes Lunneblad, Anna-Lena Borg & Nils Hammarén

Kaukasier som standard – om historiska kvarlevor i lungmedicin och rasbegreppets töjbarhet
Anna Bredström & Shai Mulinari

Recensioner

Torgny T. Segerstedts pris för 2024 och 2025

Pris för bästa avhandling 2024 och 2025

Pris för bästa masteruppsats 2024 och 2025

Sveriges Sociologförbund
Swedish Sociological Association

www.sociologiskforskning.se